

۱

شانازي مروقايرئي

محمد
صلى الله
عليه
وسلم

پيغمه مبهري ره حمهت بو جيهانيان

نووري زير

محمد فتح الله گولهن

منتدی اقرأ التقافي
www.igra.afilamontada.com

منتدى اقرأ الثقافي

www.hqra.ahlamontada.com

شانانچى مرقايرىنى
تۈۈرىمىز

۱

پىغەمبەرى رە حمەت بۇ جىهانىيان

شانازى مروقايرنى

نورى نىر

۱

پىغەمبەرى رە حمەت بۇ جىهانىيان

محمد فتح الله گولەن

شانازلی مرقایه نووری نمر ۱

پیغمه مبهری ره حممت یو جیهانیان

نووسینی

محمد فتح الله گولهن

وه رگنیرانی

دهسته ی وه رگنیرانی ده زگای چاپ و په خشی کانی عرفان

چاپی یکم

کانوونی یکم - ۲۰۱۲

تیراز: ۵۰۰۰ دانه

چاپی دووم

کانوونی دووم - ۲۰۱۲

تیراز: ۱۵.۰۰۰ دانه

ژماره سپاردنی (۲۲۸) ی سالی ۲۰۰۸ ی پیدراوه.

شوینی چاپ

Nese
Dorum Yorum

Neşe Matbaacılık - İstanbul

+90 212 661 1111

www.nesematbaacilik.com

دیزاینی ناوه وه

دؤستی مینجا - همولیر

۱۶۰ ۱۶۵ ۱۶۵

هممو مافیکی چاپ و له بهر گرتنه وه و بلو و کردنه وه ی بارنیزاوه.

Copyright © Irfan Publishing ۲۰۱۲

ده زگای چاپ و په خشی کانی عرفان

www.irfanpublishing.com

پیرستی بابه ته کان

پیشه کی ...

۱

ده سپك

پیتغه مبهری ره حمهت بؤ جیهانیان

- ۲۱ ا - له چاوه پروانیی به ره به یاندا
- ۲۷ ب - سدرده میکی تاریک
- ۲۷ ۱- بت بهرستی سدرده می نه فامی
- ۲۹ ۲- خونچه کان زینده به چال ده کران
- ۳۴ ۳- بهها بالا کان گؤرابوون
- ۳۶ ج - بهر له پیتغه مبهرایه تیش وهك پیتغه مبهریك ژیاوه
- ۳۶ ۱- دهست پاکی
- ۳۸ ۲- به بی دایک و باوك گه وره بوو
- ۴۰ ا - له لای عه بدولوته لیب
- ۴۱ ب - رۆشتنی بؤ لای نه بوو تالیب
- ۴۳ د - گه شته کانی
- ۴۳ ۱- گه شتی شام و به حیرای راهیب
- ۴۴ ۲- گه شتی دووه می بؤ شام
- ۴۵ ۳- هه مووان له چاوه پروانیی نه ودا بوون
- ۴۹ ۴- بؤچی نیمانیان نه هیتنا؟
- ۵۰ ا - غیره و حه سرودی
- ۵۵ ب - ههستی کیبه رکی
- ۵۸ ج - چند هؤکاریکی تر
- ۶۰ ه - پیتغه مبهری چاوه پروانکراو و مژده دراو
- ۶۰ ۱- دوعای نیبراهیم (ﷺ) و مژده ی عیسا (ﷺ)

۶۱	۲- مژده کانی تمورات.....
۶۲	أ- چیاکانی فاران
۶۴	ب- له نه وهی حمزرتی ئیسماعیل
۶۶	ج- تایبه تمندییه کانی تری
۶۹	۳- مژده کانی ئینجیل.....
۶۹	أ- فارقلیط
۷۲	ب- سرۆکی جیهان.....
۷۵	و- ئهو مرۆفی په ههنده جیاوازه کان بوو.....

بهشی یه کهم

تایبه تمندیی پیغه مبهران و پیغه مبهری سهروه رمان

۸۵	أ - ئامانج له ناردنی پیغه مبهران
۸۶	۱- به ندایه تی
۸۸	جیاوازیی سهروه رمان
۸۹	۲- ته بلیغ
۹۱	ته بلیغ لای پیغه مبهری خوا.....
۹۹	۳- سه رمه شق و نمونه ی چاک
۱۰۴	۴- دایینکردنی هاوسهنگی له نیتوان دنیا و قیامه تدا.....
۱۰۶	۵- داخستنی ده رگای پرو بیانوو.....
۱۰۹	ب - تایبه تمندیی پیغه مبهران.....
۱۰۹	۱- په بانیه ت.....
۱۱۱	۲- بو خوا لی بران.....
۱۱۶	۳- ئیخلاس.....
۱۱۹	۴- نامۆزگاری چاک (الْمَوْعِظَةُ الْحَسَنَةُ).....
۱۲۴	۵- بانگهواز بو ته وحید.....
۱۲۶	ج - ئاکاری پیغه مبهران.....

- ۱ - پاستگۆزی (الصدق) ۱۲۶
- أ - پاستگۆزیان شایانی ستایشن ۱۲۸
- ب - له سهردهمی نهفامیدا به "نهمین" ناسرابوو ۱۳۲
- ج - ههمیشه ناموژگاریی راست رهویی دهکرد ۱۳۵
- د - خاوهنی قسهی خۆی بوو ۱۴۵
- ه - فهرمایشته کانی تهصدیقی دهکهن ۱۴۵
- غهب له روانگهی صیدقهوه ۱۵۰
- ههواله غهپییهگان**
- یهکم: ئهو ههواله غهپییانیدی تایبهتن به سهردهمی خۆیهوه ۱۵۵
- دووههم: ئهو ههوالانهی پهروهندیان به داهااتوووه ههیه ۱۶۰
- أ - له سهردهمینکی نزیکدا ۱۶۰
- ۱ - فیتنهکان ۱۶۱
- ۲ - سهرکهوتن ۱۶۳
- ۳ - "تۆ به کهم کهسی که پییم دهگهیت" ۱۶۴
- ۴ - صوخل و ناشتهوایی ۱۶۶
- ۵ - سهدهیهکی تهواو دهژی ۱۶۷
- ب- داهااتووی نزیک
- ۱- ههواله کانی خهندهق ۱۶۸
- ۲ - مزگیننی ناسایش و دهوله مهنیدی ۱۷۱
- ۳ - شه هیدبوونی عهعمار ۱۷۳
- ۴ - تاقمینیکی بئ دین به ناوی دینهوه ۱۷۵
- ۵ - گهشت به کهشتی و "نوم حهرام" ۱۷۷
- ۶- بهنو قهنتورا ۱۷۹
- ۷- فهتھی نهسته مبول ۱۸۰
- ج- داهااتووی دوور
- ۱ - وههن (خۆشهویستی دنیا و ترس له مردن) ۱۸۳
- ۲ - فیتنهی کۆمیونیزم ۱۸۷
- ۳ - گهغینه کهی فورات ۱۸۸

- ۱۸۹ ۴ - پالفته بوونی مه سیحیهت
- ۱۹۰ ۵ - چاکسازی له کشتوکالدا
- ۱۹۱ ۶ - ناهاو سه نگییه کانی سه ردهم
- ۱۹۳ ۷ - بلا بوونه وهی زانست
- ۱۹۴ ۸ - هه لته اتن له قورنان
- ۱۹۵ ۹ - چه مکی کات
- ۱۹۸ ۱۰ - بلا بوونه وهی سوو (الریبا)
- ۲۰۰ ۱۱ - نهو ده مهی نیماندار خوئی ده شاریتته وه
- ۲۰۲ ۱۲ - نهوت له تاله قان
- ۲۰۳ ۱۳ - شوینکه وتنی نه هلی کیتاب
- ۲۰۵ سیههم: نهو هه واله غه بیبیه نهی په یوه ندیبان به لقه هه مه جهزه کانی زانسته وه هه به
- ۲۰۶ ۱ - هه موو نه خو شیهک چاره سه ری هه به
- ۲۱۴ ۲ - ده ردی گولی و په رژینی ته ندروستی
- ۲۱۶ ۳ - ده م و لیکه سه گ
- ۲۱۹ ۴ - ده ست شتن له پیش و پاشی خو اردن
- ۲۲۱ ۵ - پاک و خاوتنی ده م و ددان (سیواک)
- ۲۲۳ ۶ - هه سه نگی له خو اردن و خو اردنه وه دا
- ۲۲۵ ۷ - "کل" ی چار
- ۲۲۶ ۸ - په شکه
- ۲۲۷ ۹ - میش
- ۲۲۸ ۱۰ - خوینی بینوویژی
- ۲۲۹ ۱۱ - له "مهی" دا ده رمان نییه
- ۲۳۰ ۱۲ - خه ته نه کردن

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ
 وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ

پیشہ کی

باسکردنی کہ سایہ تیبی بہرز و ناوازی ہزرہ تی موحممد (ﷺ) موستہ فا (ﷺ)، زیاد لہ باسکردنیش پیشکہش کردنی وک چارہ یک بو پزگاری مرؤفایہ تی و، ٹیکسیریک بو دہردہ ناسۆرہ کانی، ہرہوہا ناساندنی ژیانی موبارہ کی بہ شیوہ یک شایستہی ٹہو زاتہ مہزنہ بیت، لہو بابہ تہ گرنگانہ یہ کہ وک زۆر کہسی تر، دنیای ہزر و ہستی منیشی خستبووہ ژیر فشاروہ و، لہ ہہموو پرویہ کہوہ بووبووہ خواست و خولیایہ کی بہرنہ گیراو...

ٹہو (ﷺ) مایہی شانازی مرؤفایہ تیبہ. ٹہوہ تا چواردہ سہدہ یہ لہ سہرانسہری دنیادا، گہورہ ترین بیرمہند و کہ لہ فہیلہ سوف و ٹہو زانا و پروناکبیرانہش کہ ہر یہ کہیان ٹہستیرہی گہشی ٹاسمانی ہزر و بیرمانن، لہ دواپوہ دہستہنہ زہر و ہستاون و، لہ پرویدا دہ لٹین: ”تۆ ٹہو مرؤفہیت کہ شانازی بہ شوینکہو تہ بیتہوہ دہ کہین.“

بو گہورہ یی ٹہو ٹہوہندہ بہسہ کہ سہرباری ٹہو ہہموو تیکدان و کاولکاریہ ماددی و مہعنہ وییانہی لہم چہرخہ دا کراون، کہچی ہیشتا لہ منارہ کانوہ زایہ لہی "أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ" دہ بیستین و شابان گرتہی پۆچی رہوانی موحممدی بہ ہہموو لایہ کدا دہ بینین و، لہ گہل رۆحانیہ کاندا

پۆژی پینج جار دیننه جۆش و خرۆش.. دیسانهوه سهبارهت به مهزنی و شكۆی ئهوه دهتوانین بڵین: سههرهپای ههولئى سهرومپى دوژمنانى دین له ناوهوه و دهروهه، له پیناو گومراکردن و لهپرى لادانى نهوهی نوئى، كهچى وا ئهمرۆ چندهها لاوى تازه پینگهیشتوو، هههچهند له قۆناغیكى زهमेنى ئهوتۆدا دهژین كه دهركردنیان به "حقیقهتى ئهحمەدى" وهك پپویست سهخت و دژواره، كهچى چهشنى بهرهو پیرچوونى پهروانه بۆ رووناكى، بهرهو ههزهرهتى موحهمهده (ﷺ) دهپۆن و ، بهم كارهشیان ههلوئىستىك دهنوئین كه له دنیادا هاوتای نییه. دهستى زهمن كۆتاتر بوو لهوهى بتوانیت هیچ حقیقهتپىكى تاییهت بهو له ناخماندا كۆن و پهنگهپر بكات. بهلئى، ئهوه هیشتا تهرو تازهیه له سینهماندا، ههروهك زۆرجار به دۆستهكانیشم دهلئیم: ههركات دهچمه مهدينهى مونهووه، بۆن و بهرامهى ئهوه به جۆرىك دهپیتچیت، دهلئیت ههنگاوئىك لهولاترهوه بهخۆى شاددهم و، به دهنگه ژيانبهخشهكهیهوه پیم دهلئى: " مَرَحَبًا، أَهْلًا وَ سَهْلًا " و بهخیرهااتم دهكات. جا ئیتر پیغهمبهرى خوا(عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) له نیوماندا تا ئهوه رادهیه زینده و تازهیه و، ههراش به تازه و پاراویى دهمینیتتهوه.

بهلئى، زهمن پیر دهبیت و بهسالآ دهپیت. ههروهك چۆن ههندىك فیکر و بۆچونیش پووج و نابوود دهبن و له بهها دهكهون. بهلام ئهوه تهنها ههزهرهتى موحهمهده (ﷺ) كه له دلئى ئیمانداراندا وهك خونچهیهك وایه كه ههراپۆژه و زیاتر دهپشكویت و، دائیم له نوئیبوونهوهدایه.

پیم وایه نهگهر هیندهى كهسانى ذى كه شتانی تر باس دهكهن، بمانتوانیابیه پیغهمبهرى نازدار باس بكهین - كه بهداخهوه نهمانتوانیوه -، بهو ئهنازهیهش كه كهسانى تر باس دهكرین و بهرویان پى دهدریئ، زهمیننه

بسازایه بۆ پۆشنایی خستنه سەر لایه‌نه‌کانی که سایه‌تییی ئه‌و، هونه‌ر و گشت یه‌که و دامه‌زراوه‌کانی ژیان بۆ ناساندنی ئه‌و سه‌فه‌ریه‌ر بکرانایه، ئه‌وا ئه‌و کاته له ده‌روونی نه‌وه‌کانی ئه‌مپۆدا ته‌نها ئه‌و ته‌ختی داده‌نا و، دل‌ه‌کانیش ته‌نها بۆ ئه‌و لییان ده‌دا.. و پیرای هه‌مرو ئه‌مانه، له خۆزهره‌لات و خۆزراوای دنیادا، پۆژ دوا‌ی پۆژ مرۆڤه‌کان، هه‌ریه‌که و به‌گۆزه‌که‌ی ده‌ستیه‌وه به‌ره‌و ئه‌و سه‌رچاوه‌ سازگار و خاوینه‌ راده‌که‌ن که به "منهل العذب المورود" ناوی ده‌به‌م و، کۆششی ئه‌وه ده‌که‌ن بگه‌نه مه‌نزلی ئه‌و سوڵتانه‌ی که تاج له‌سه‌ری خۆره‌کان ده‌نیّت.

به‌لێ، ئه‌مپۆ له زۆریه‌ی و لاتانی جیهاندا، له پینشی هه‌مووشیانه‌وه ئه‌مریکا، به‌ریتانیا، فه‌ره‌نسا و ئە‌لمانیا تیپینی بووژانه‌وه‌یه‌ک ده‌که‌ین رووه‌و ئه‌و. له زۆر جیگه‌شدا موسوڵمانان به‌ که‌ره‌سته‌ی پستنی به‌رده‌ستیان، به‌ چوستی سه‌رگه‌رمی پستنی بنه‌ماکانی به‌رنامه‌که‌ی ئه‌ون و، نه‌خش و نیگاری ناسک و دل‌پین ده‌رباره‌ی ئیسلام ده‌چنن. هه‌ر ده‌لیت پۆجیه‌تی "عه‌صری سه‌عاده‌ت" سه‌رله‌نوێ له‌ نێو موسوڵماناندا زیندوو‌بووه‌ته‌وه. بارودۆخی جیهانی ئیسلامیش جیاوازیه‌کی ته‌وتۆی له‌ گه‌ل ئه‌مه‌ نییه... ئه‌وه‌تا له‌بری ئه‌وانه‌ی که یه‌ک دوو سه‌ده له‌مه‌وبه‌ر به‌بێ هیچ داوه‌ریه‌کی ژیری و هه‌روا به‌ ساکاری هاتبوونه‌ ریزی موسوڵمانانه‌وه، ئه‌مپۆ چینیکی پۆشنیر و خۆینده‌وار هاتووته‌ گۆرێ، که لی‌کۆلینه‌وه‌ی زانستیانه‌ی لایه‌نه‌کانی ئیسلام ده‌کات و، له ژیر شه‌به‌نگی پرشنگداری زانستدا شوین هه‌زهره‌تی موحه‌مه‌د (ﷺ) که‌وتووه... ئه‌وانه‌ی تا ئه‌مپۆ توێژی خۆینده‌وارانیان بۆ مه‌رامی خۆیان به‌کارده‌هینا و، زانکۆ و مه‌لّه‌نده‌کانی فی‌ریونیان کردبووه شوینکه‌وته‌ی تا‌قمیک "بیزم" و، ده‌زگا نیشتمانیه‌کانیشیان بۆ به‌رژه‌وه‌ندی کوفر

وهگه پڅستبوو، له مه وودا هه روهك توانوهى شهخته سه هؤلینه كان يهك له دواى يهك ده توینسه وه و به خیرایى به ره و رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ده چن .

نه وانهى چنده ها ساله هه زاره ها جار شوینيان گورې و، وئلى لقيكن كه خويانى پيوه راگيريكهن، نه وانهش كه وا له م سيستم بو نه و سيستم و، له م ريباز بو نه و ريباز له هه ناسه بركيډان، زوو بيت يان درهنگ، مايه پوچى و بئ ناكامىي كرد و كوششه كانيان ده بينن و، به پرتاو به ره و مekteبه كه ي حذرتهى موحده مد(ﷺ) راده كهن، نه و مekteبه ي كه هه رگيز نشوستى به خو يه وه نه ديووه . نه وه مؤريس بؤكاي و رؤجى گارودى و چنده هاى ترى نه ناسراو يش...

به لام داخو ئيمه وهك پيوست نه و سولتاني دلانه مان ناسيوه كه سولتانه كان فيرى سولتانداریى ده كات؟ جا بؤچى ئيوه سه غله ت بكه م! ناي ا منيك كه له پينچ سالييه وه سه رم له سوجه دايه و، خو م به "قطير" ي گه رډن به ستر اوى ده رگانه كه ي ده زانم، توانيومه به ته و اوى بيناسيتم؟ يا خود تا چند سه ركه و توو بووم له گه ياندى نه وهى كه ده يزانم؟ جا لي ره دا روى گوفتارم ده كه مه هه موو نه وانهى وان له مه قامى ناساندنى نه ودا و، خو شم ده خه مه ريزيانه وه و ده ليم: ناي ا توانيومانه نه و سه روه رى كه شاهى ته ختى دلانه، به شيويهك شايانى قه در و قيمه تى نه و بيت، به مرؤفى نه م سه رده مه بناسينين و، بلتسه ي تاسه و شه يدايى له ناخياندا تاو بده ين؟..

نه خير! نه گه ر مرؤفايه تى نه وى بناسيايه، ده بووه مه جنونى و ده يدايه نه و كه ژ و هه رده . هه ر كاتيش يادى شيرينى نه و رؤحه كانى پيچابا، دلئى ده كه و ته جؤش و، چاوه كانى نه سرينيان بؤ ده رشت. نيتر نه و كات بؤ چوونه نيو

١ - قطير نه و ناويه كه له سه گه كه ي "اصحاب الكهف" نراوه .

جیهانی پاکى پیغهمبهرایه تییه که یه وه، ده که وته په رواز و له پیناو گیان به بهردا کردنه وهی خۆله میشتی دلّهی سووتاوی، که له تاو عه شقی شه و گپری سه ندبوو، خۆی ده دایه بهر شنه ی با تا به ره و هه وارگهی شه وینی شه و راپیچی بکا...

له کاتی کدا ناده میزاد هینده ی ناشنایی و ناسینی، خۆشه ویستی ناراسته ی شتان ده کات، به رامبه ر شه و شتانه ش که نایزانیّت و ناشنایی نییه، هه رده م جۆریک له دوژمنایه تی نواندوه. هه ر بۆیه شه و خالهی که دوژمنان به درپژایی ته مه نیان هه و له کانیانی تیا دا چرپ ده که نه وه، بریتیه له سرپنه وه ی "نامی جه لیلی موحه مه دی" له یاد که کاندای، و، گۆش کردنی نه وه ی نوئی له سه ر دوژمنایه تی کردنی فه خری کائینات (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام). به لام شه و چه دره و شان وه یه کی لوتف نامیزه که سه ره رای خواستی دوژمنان بۆ ریشه که ن کردنی ناوی شه و له ده رونه کاندای، که چی وای شه مپۆ تیکر پای به ربه سه ته کانی گه یشتن به و ته ی کراون! نه خوازه لا لاوان که وه ک دلخۆشیی یه کینک که له بیاباندا له تینواندا خه ریک بوویت بمریت، له پرپیکدا و به شیوه یه که هه رگیز چاوه روانی نه کردیبت، له په نا سه ریدا ئاویکی سازگاری که وه سه ر ناسای ده سه ته که وتبیّت، ناوه ها به و چه شنه خۆیان هه لده دهنه نامیزی پر سۆزی شه وه. بیگومان شه و سینه پر سۆز و میهره ش له نامیزیان ده گریّت و، هه رگیز شه وانه مه حرووم ناکات که به ره و لای شه و دین.

نازاتم، قهت سه رنجی شه و که سه انه تان داوه که له رۆژانی هه یینیدا مزگه وته کان سه ررپۆ ده که ن؟ شه گه ر به دیکه ته وه سه رنجتان دابیت، شه وای بینیوتانه که زۆریه ی شه و که سه انه له گه نجانن. داخۆ ده بیّت شه و پالنه ره چی بیّت که له به رامبه ر په لکی شکاری به رنامه بۆ دارپژراوی نه وه کان بۆ نیو گیژاوی ترسناکی گومرایی و توغیاندا، وای له و گه نجانه کردوه که به بی

گویدانه ساردو سپری زستان و، له گهل تهوه شدا که هه لده له رزن له سه رمادا، ده ستونوؤ بگرن و له ناهه موارترین بارودوخه کاندا به ره و مزگه و ته کان هه نگاو بنین؟ گهر پیتان باش بیت من وه لام ده ده مه وه: نه وه جازیه ی قودسیی حه زره تی موحه مه ده (ﷺ)...

نه گهر عه قل و هه سته کانیشمان هه رگیز په یی پی نه بن، نه وا ده روونه کان بوونه ته په روانه ی ده وری نه وه شه معه، نه وه خوره.. له داها تویه کی زور نزیکدا، نه وه عه قله ده ربه ده ر و په ریشمانه ی که تا نیستا نیان توتانویه به ره و نه وه بدنه پرتاو و، به وینه ی میشی زستان له مللاو نه ولادا په کیان که وتوه، بو نه م حاله یان ده سته ی په شیمانی ده گه زن و به خویان ده لئین: ” شاخ و داخ! نیمه بو نه بوینه په روانه و به ره و نه وه نه رویشتین؟ “ به لام نه وه کات له وانیه بو هه ندیکان زور دره نگ بیت و هه موو شتیک کۆتایی پی هاتبیت...

جیهان به هه لده داوان به ره و لای نه وه دیت. نه وه تا ناوه نده زانستی و نه کادیمییه کان لیکۆلینه وه ی له سه ر ده که ن و، نه وه ده روونانه ش که و الا ن به پرووی جیهانی فیکردا شوینی ده که ون و، زور نیکیش له وانیه ی که تا رۆژانیتک له به ره ی دوژمنانیدا بوون، ده بنه دۆستی زور نیک و ده چنه دالده ی نه وه وه، هه ره وک به راستیش چون... نیدی نه مرۆ ته نانه ت به پیوانه و کیشانه کانی به ره ی به رامبه ریش حه زره تی موحه مه ده (ﷺ) سه نگی خۆی هه یه و، نه وانیش دان ده نین به قدر و گه وره ییه که یدا... پیغه مبه ری خوا له فه رموده په کدا ده فه رموی: ” به ده کس له نومه ته که م کیشرام، من سه نگیتر ده رچووم. نه و جا به سه د، له پاشان به هه زار که س کیشرام، دیسان هه ر من سه نگیتر بووم. له به رامبه ر نه مه وه نه وه دوو مه لاتی که ته ی به م کاره پاسپیرابوون، وتیان: وازیینه، خۆ نه گهر به هه موو نومه ته که شی بکیشری، هیشتا هه ر نه م

قورستر ده بیټ. “^۱ جا خوْ نه وهش هاته دی. پیغه مبهری خوا یه کیتک له و
خه ونانه مان بوْ ده گپرتته وه که دیوبه تی: ” له تایه کی ته رازوودا من و له
تا که ی تریشیدا هه موو نوممه ته که م دانرا، من سه نگینتر بووم.”^۲

به لئی، نه گهر سه رجه م ته صحاب و تابعین و شوینکه وتوانی تابعین و
نه وانهی دوی نه وانیش و، نه و که سایه تیبه مدزانهش که تا رۆژی قیامت
دین و نه و خواناسانهش که رپچکه ی چونه نیو دلانیان دۆزیوه ته وه و تی کرای
نه ولیا و نه صفیا و موقهره بین، هه ر هه موویان له تای ته رازوویه کدا دابترین،
نه و ديسان سولتانی دلان، نووری چاوان قورستر ده بیټ. ناخر بوون له بهر
حورمه تی رووی نه و به دی هیئراوه.

پیغه مبهری خوا هۆی به دیه اتنی بوونه وهرانه. له وته یه کدا که وه ک
فه رمووده ناوبانگی ده رکردوه، به م جوْره باسکراوه: لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ مَا خَلَقْتُ
الْأَفْلَاكَ.^۳ ” نه گهر توْ نه بووتایه، بووم به دی نه ده هیئنا. ” به لئی، نووسینی
کتیبیک که تیغه یشتنی مه حال بیټ، کاریک ی بی هوده یه. خوی گه ورهش
له هه موو کاریک ی بی هوده و به هوانته پاک و بیگه رده. به م جوْره، زۆر
پیویست بوو که رابه ریک ی ده نگ زولائی وه ک سه ردار ی زه مان و مه کان،
حه زره تی عالی مه قام (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) واتای دیره کانی گه ر دوون روون بکاته وه.
هه ره وه ک چۆن بوونی رافه کاریک (شارح) و گه یه نه ریک (مُبلِّغ) پیویست بوو، تا
راستییه کانی پشت په رده ی بوون ناشکرا بکات. هه ره ها نه و مرۆقه ی که
گه ر دوونی بی بن به خوْر و مانگ و نه ستیره کانی ناویه وه بوْ خزمه تی رام

۱- الدارعی، المقدمة، ۳- بزار، المسند ۴۳۷/۹- الهیثمی، جمع الزوائد ۲۵۵/۸

۱- أحمد ابن حنبل، المسند ۷۶/۲- الهیثمی، جمع الزوائد ۵۸/۹

۲- علي القاري، الأسرار المرفوعة ۳۸۵- العجلوني، كشف الحفاء ۲۱۴/۲

کراوه، ئاگادار بکاتمه له وهی که له کوئوه هاتوه.. بۆ کوئ دهروات.. و نامزه دی چ شتیکه... کهوابی، نهگه ر نهو نهبوایه، گهردوونیش و مرۆفیش هیچ مانایه کیان نهدهبوو... بهلێ، چهزرتی موحهممهد(ﷺ) نهو مرۆشهیه که واتای بۆ شتان گهراندهوه. نهو له نازدارترین خۆشهویست خۆشهویستره لامان.

لیرهدا - لهگه ل دان نام بهوهی که خۆم به گوناهبارتین باوهپداران دهزاتم - ههستیکم ههیه، بێ باسکردنی تیناپهپم. نیازیشم له گێرانهوهی نهوهیه: نهگه ر من تا نهو رادهیه پیغهمبهری خوام خۆشبویت، کێ دهزانێ مهشخهلی نهوینی نهو لهو دلانهدا که لیهاتنیان ههیه، تا چ پلهیهک بلیسهی سهندهوه!!.. بۆیه دهبیته لهم سۆنگهیهوه بروانریتته نهو حالته رۆحیهی دهیگێرمهوه. گه رنا، پیم شهرمه له خزوورتاندا باسی شتی که بکه م که پهیههندی به خۆمهوه ههبیته.

نهو کاتهی خوای گهوره کردی به نسیم دهموچاوی گوناهاکارم بسووم بهو خاکه موباره کهدا، شاره کهی پیغهمبهری خوا هینه دهوشاوه بوو لهلام و چیژیکی رۆحیی وام چهشت، که نهگه ر لهو کاتهدا - به فهزی مهحال - له هه موو دهروازه کانی بهههشتهوه بانگهیش بکرامایه، باوه ربهکن نهدهچووم بۆ هیچ کامیکیان و، مانه وه له شاره کهی رسول الله دا پهسهند دهکرد. له راستیدا بهههشت ئاوات و ئاره زووی هه موومانه، تاکه موسولمانیکیش نییه که نه ئاواته ی نه بیته. نهی مهگه ر هه موو بهیانی و ئیوارانیک له دو عاکانماندا، له پهروه ردا گار ناپار پی نهوه که په نامان بدات له دۆزه خ و باغخاته بهههشته که یه وه؟ له گه ل قبولکردنی هه موو نه مانه دا، ده لیم: نهگه ر لهو کاتهدا بانگ بکرامایه بۆ به دهست هینانی نهو پایه بهرزه ی که له دواروژدا به دهست دیت، له وانه یه مۆله تم له پهروه ردا گارم بخواستایه و عه رزی ئاره زووی مانه وه م بکرایه له پهروه ی پاک ی رسول الله دا. تکا ده که م وا گو مان نه بهن

بەمانە شایستەیی و لیھاتوویی خۆم بۆ ئەو مەقامە بەرزانە دەربڕیبێت. بەلکو تەنھا ویستوومە ئاماژەیەك بۆ ئەو خۆشەویستییە بەكم كە بۆ پێغەمبەری خوام ھەیە. ئەگەرنا بەدریژایی ژيانم لەو كەسانە بووم كە دوعا دەكەن و دەپاریتەوێه كە خوای گەورە شەرەفمەندیان بكات بەوھێ كە ببنە كۆیلە ی گەردن بەندی بچوكتەین صەحابیی پێغەمبەری خوا. زۆر جاریش ئەم دوعا یە ویردی سەر زبانا م بوو: ” پەرورەدگارا، بۆ ساتینكیش بێت، لە خولیا ی دەموچاو سوینمان بە تۆزی بەر پێیان بەدوورمان مەگرە. “ نامین.

لە "مالی خوا" شدا ناخم لە ھەمان جۆش و خرۆش تەژی بوو. لەوانە یە ئەمانە ھەست و نەستی ھاوبەشی ھەموومان بێت. ماو تەوہ بلیم، ئەوانە ی پراو پڕ لەم ھەستانەدا دەژین تەنھا من و چەند كەسیكی ھاوشیوہی من نین، بەلکو پێغەمبەری خوا (ﷺ) شەیدا و ئەوینداری وای ھەیە، ئەم حالەتە پۆچیە ی من گێرماموہ بەلای ئەوانەوہ زۆر كرچ و كال و سەرەتایی دەبێت.

جا مادەم باس كەشیشتە ئێرە، پێم خۆشە بیرەوہریەكی تریشتان عەرز بەكم: لەگەڵ كاك عارف حەكمەت كە ئەو كاتە ئەندام پەرلەمان بوو، لە حەج پێكەوہ بووین. كاك عارف پەیمانی داوو كە: ” ئەگەر بچمە مەدینە، شەرت بێ وەك گویدریژ لە خۆلەكەیدا خۆم بگەوزینم. “ جا ھەر كە پینی نایە خاکی مەدینەوہ، پەیمانەكە ی ھێنایە جێ و، ئەو پۆحە بەرزە خۆی لە خۆلدا گەوزاند و تەپاوتلی تیا دەكرد. لێرە و لەوێ ھەركات ئەو دیمەنەم دیتەوہ یاد، خۆم پیناگێرێ و چاوانم پڕ دەبن لە فرمیسك.

حەزرەتی موھەمەد پێغەمبەریكە. بەلام پێغەمبەریك كە گشت پێغەمبەران ی پێش خۆی، لە منارە ی پێغەمبەرایەتیانەوہ مزگینی ھاتنیان داوہ. خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزدا ئەو پەیمانەمان بۆ تۆمار دەكات كە لە

سهرجهم پیغه مبهرانی وهرگر توه سبارهت به باوهرهینان و پشتیوانی کردنی
ئەو پیغه مبهرهی که خزیا ن مزدهی هاتنیان داوه:

﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُم مِّن كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ
جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ
وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ
الشَّاهِدِينَ﴾ (آل-عمران: ۸۱)

” (یادیان بینه) کاتیك خوا پهیمانی له یه که یه که ی پیغه مبهران وهرگرت،
کاتیك کتیب و دانایی پیغه خشین بهوهی که نهگه: له ئایندهدا پیغه مبهریکم بۆ
پهوانه کردن و بهراستدانهری تهوهی ئیوهش بوو، نهوه دهیبت باوهرپی بۆ بهین
و پشتگیری بکهن، ئینجا خوا فهرمووی: ئایا بریارتاندا و پهیمانی منتان بهو
جوړه وهرگرت که بپم راگه یاندن؟ وتیان: بریارماندا و (ههروا ده کهین) نهوسا
خوا بپی فهرموون: ده بهشایهت بن و منیش له گه ئان یه کیکم له
شایهته کان.“^۱

ئیر ئەو پیغه مبهرانەش لەو پهیمانه یاندا که به پهروهردگاریان دابوو،
راستگۆ بوون و له هه موو جوولە و کردهیه کیاندا لەو چوارچیوهی ده مانه وه.
ئەو تا کاتیك سهروره مان ميعراجی کرد، هه موویان به رۆحیانهت له دوايه وه
نوێژیان کرد. ^۲ به ئی، وه ک بلتی هه موو پیغه مبهران (ﷺ) له پیشی
هه مووشیانه وه، هه زه تهی ئیبراهیم و هه زه تهی نوح و هه زه تهی موسا و
هه زه تهی عیسا ده یانویست ببنه بانگبیژ و قامهت خوینی. هه زه تهی مه سیح

۱- بۆ رافه ی نایه ته کان سوود له "تهفسیری ناسان" نویسی بورهان محمد آمین وهرگراوه.

۲- مسلم، الایمان ۲۷۸.

له ئىنجىلدا ئەو پىغەمبەرە قەدر بەرزەى دەخستە بەر چاۋ و، دەپوت: ” من دەپۆم تا سەردارى زەمان يىت. “^۱ بەلئى، ئەو دەمەى بەرەو ئاسمان بلند بوو، دامىتى ئاسمانەكان پر بوون له گەوھەر و ئەستىرەكان بەپىنەى بەردى سەرپى، لەژىر پىيدا راخران . كاتىكىش خۆر گەيشتە ئاسۆى حەزەرەتى موحەممەد(ﷺ)، خوليا و سەوداى سەرى بووبووە ئەوەى بىتتە گەوھەرىك لە تاجەكەى موستەفادا. بەلئى، ھەموو ئەمانە وەك پەروانە بەدەورى پىغەمبەرايەتییەكەيدا پەرواز ببوون و دەسوورپانەو. ئىتر لەمانەوە چى دەربچىت:

” لەتاو شەمەى نوورى ئەحمەد جبرىل بوو پەروانە،

لەتاو جەمالئى نوورى موحەممەد مەلەك پەروانە ئاسا

سەرگەرمى سوورپانە... “

ھاو دەم لەتەك ئەمانەشدا، لە روانگەى خەسلەتە ئادەمىيەكانىشەو لە لوتكەدا بوو و رابەرايەتى و پىشەنگىيى ئىمەى ئادەمىيى دەکرد. بۆ نمونە، پىغەمبەرى خوا سەرۆك خىزانىكى كاملى بى ھاوتا بوو. ئەو تا لە ماوہىەكى ديارىكراوى ژيانيدا، نۆ دانە ئافرەت لە ژىر نىكاح و بەرپۆتەبردنى ئەودا بوون.^۲ لەگەن ئەمەشدا بوارى ئەدا لە نىواياندا ھىچ جۆرە دەمەقالتى و بارگرژىيەك روويدات. جا ئەگەر ئەو رۆلانەى لەو خانەيەدا - كە ئىكسىرى نبووتى تىنۆك تىنۆك لىدەچۆرى - گۆش و پەروەردە کران، ھەرىەكە و بەسەر سەدەيەكدا دابەش بکرانايە، ئەوا دەبوونە موحتەھىد و موحەددىدانىك كە

۱ - يوحنا، باب: ۱۶، رستەى: ۷-۱۵.

۲ - البخارى، النكاح، ۴، ۱۰۲.

بهس بن بۆرۆشن کردنهوهی ئەو سه دهیه. داخۆ دهییت چهند کهس لهم پروهوه
پیغه مبهری خویان ناسیبیت!..

ههزه تی فهخری عالم (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) له هه مان کاتدا سه رکرده یه کی
سه ربازی بی وینه بوو. ئەوه تا به مشتیک مرۆقه وه که وه ک خه زمانه ی مانگ
دهوریان دابوو، جهنگی به پرووی جیهاندا راگه یاند و، تهخت و سه رای چه ندین
گه وه سولتانی یه کسانێ خاک کرد و، چه ندینی تریشانی کرده بهنده ی بهر
دهرگانه که ی. ئەمه له کاتی کدا که به پروهت هونهر و زانستی جهنگی له
که سه وه فیژنه ببوو.

ئینجا پیغه مبهری نازدار، ئەو مرۆقه مهز نه بوو که زانسته کان لای ئەو
ده گه یشتنه پایان. دهتوت له شاشه یه کدا ته ماشای ئەو پرووداوانه دهکات که
تا پۆژی قیامت دینه سهر شانۆی بوون. یان ههروهک ئەوه ی له تۆمارێکی
غه بییدا بیاخوینیتته وه، ئاوا له یهک به یهکیان ده دوا. ته نانهت دوا ی
تیپه ربوونی ئەو هه موو سه ده یه ش به سهر کۆچکردنیدا بۆ خانه ی جاویدانی،
که چی وا ئە مرۆ هه موو لایه کمان له و کۆتا خاڵه دا که زانست و ته کنه لۆجیای
پیشکه وتووی سهردهم پێی دهگات، ئەو به یداخه شه کاوه یه ده بینین که رسول
الله (ﷺ) چوارده سه ده له مه ویتش هه ئی کردوه.. ئیدی ئەوانه یان که خوی
گه وه هیدا یه تی له چاره نووسیون، " که لیمه ی قودسییه ی ته ییبه " ده هینن و،
هه ر یه کیکیان ده بیته نه لقه یه کی نوورین له زنجیره کاروانی موسولماناندا.
ئهمه ش نمونه یهک له نێو ههزاران نمونه دا:

له کاسیتێکی فییدییدا ته ماشای دکتۆرێکی بهر په گهز که نه دیم کرد که
ناوی " کیث مۆر" بوو. ئەم دکتۆره پسپۆری زانستی کۆرپه له زانی و
پروفیسۆری تویکارییه له کۆلیژی پزشکی زانکۆی تۆرۆنتۆ. مۆر کاتیک له

نايه ته كاني قورئاني پيرۆزه وه گوڤيستی قوناغه كاني گه شهی كۆرپه له ده بیته له سکی دایكدا، كه راستییه کی زانستییه و تنها له ریگهی ته كنه لۆجیای پینشكه وتووی ئەم سهرده مهوه دۆزراوه ته وه، یه كسه ر "أشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ" ده لیته و ته سلیمییه تی خۆی بۆ پیغه مبهری خوا ده رده بریته. ههروه ها زانایه کی فیسیزلۆجی یابانیش، کاتیک نایه ته كانی قورئان سه بارهت به بواره كهی خۆیه وه ده بینیت "أشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ" - هه رچهنده له سه ر زاریشی گران بوو - ده لیته و، ساتیک دوودل نایته له وهی كه بیته ناو ئیسلامه وه.

به لێ، ههروه ك ناشكرایه، لهو شوینه دا كه زانسته كان ده چه قن و په كیان ده كه ویت، قورئانی پیرۆز چه ندين ده روازه یان به پروودا والا ده كات. كۆتا خالیش كه زانست و زانیاری پیی بگات، له گه ل خالی ده سپیکی پیغه مبهری خوا دا یه كده گریته وه. باشه، به لام كئ ته مانهی فیژكردوه؟ نه وه درسی له زاتی "العلیم" و "الخبیر" وه وه گرتبوو و، "موعه لیمی شه زه لی" له و دیو ره حله ی ته دریسه كه یه وه بوو. هه ریۆیه دهستی زه من نه گه یشته چه می مه عریفه ته كه ی تا كۆنی بكات. به لكو به پیچه وانه وه، به تیپه رپوونی رۆژگار پاراو تر و نویت ده بیته وه. هه تا دنیا ش دنیا بیته، هه میسه له تازه بوونه وه دا ده بیته.

ئینجا هه زه ته ی حبیب الله (ﷺ) به شیوه یه ك كه بۆ هیه چ كه سیکی تر نه ره خسابیته، له لایه ن هاوه لانییه وه خۆشه و یسترا. بۆ نمونه: له كۆتایی پرووداوی "ماء الرجیع" دا، کاتیک کافرانی دل پر له قین "خوبه یی كوری عه دی" یان راپیچی په تی سیداره ده كرد، ئەم پرسیاره یان ناراسته كرد: "نایا پیته خۆش بوو ئیستا موحه مه د له جیگهی تۆدا بووایه و، تۆش له ناو مال و

منالی خۆتدا به ناسوودهیی بژیایتایه؟ “ وهلامی ئەم پرسیاره، پروون و
یه کلایی و بئی پهروا بوو:

” نه خێر، وه لّاهیی له پای پزگار بوونی مندا، رازی نايم ته نانهت درکینکیش
بچیت به پیتی پیغه مبهری خوادا.“

جا له پاش نواندنی ئەم تابلۆ مهردانهیه له سههر سه کۆی سێداره دا، چه زهره تی
خوبه یب (رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهَا) دهسته کانی بهرز ده کاته وه و، ده لیت: ” خواجه گیان، به بئ
مالئاوایی کردن له خۆشه و یسته کهت هاتم بۆ ئێره. ده سا سه لامی منی پی
بگه یه نه.“ پیغه مبهری خوا که له و کاته دا له نیو ئە صحابدا دانیشتبوو و
قسه ی ده کرد، له پر هه ستایه وه سههر پی و، فهرمووی: ” سه لامی خوا له تۆش
ئهی خوبه یب.“ کاتینکیش هاوه لّان پرسیاریان کرد، به چاوی پر فرمیسکه وه
فهرمووی: ” موشریکه کان خوبه یبیان شه هید کرد. له دوا ساته کانیدا سه لامی
بۆ ناردم، منیش وه لامی سه لامه کهیم دایه وه.“^۱

دیمه نیکی تر، که تا ئیستاش دلگوشادیی ده به خشیته دهروونی هه موو
ئیمانداریک: کاتیک چه زهره تی ” سومه یرا “ له غه زای ئو حوددا ده نگۆی
شه هید کردنی پیغه مبهری خوا ده بیستیت، ده سته جئ خۆی ده گه یه نیته
دامینی چیا ی ئو حود... جا که له وئ پیسی ده لئین:
” باوکت.. ” میرده کهت.. ” کوره کانت “ شه هید بوون و، ته رمه کانیانی پی
نیشان ده دریت، ئەم شیره ژنه گوئ به هیچ کام له مانه نادات و، به ملاو
ئه ولادا هه ر به دوا ی پیغه مبهری خوادا ده گه را و، له بهر خۆیه وه ورته ی ده هات
و، ده یوت: ” رسول الله چی به سههر هاتووه؟ “ ئینجا که شوینی پیغه مبهری

۱ - سعید بن منصور، السنن ۲/۳۴۹ - الطبرانی، المعجم الكبير ۵/۲۶۰ - ابن کثیر، البداية و
النهاية ۴/۶۶.

خوایان نیشاندا، به راکردن بهره و ئهوی پڕۆیشت و له بهرده میدا خۆی دا به زویدا و، دهیوت: **كُلُّ مُصِيبَةٍ بَعْدَكَ جَلَلٌ**. ” ئیتر پاش ئهوی تو له ژیاندایت، ههرچی به لاو موصیبهت ههیه، سووك و بستی ئهرزشه. “ **بِهَلِّیْ**، رسول الله **(صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)** ئا بهو شیویه له دل و دهروونه كاندا جیتی خۆی کردبووه.

نمونهیهکی تر: مهردی ئاسۆکان، لهودیوی ئاسمانه كانهوه بانگهێشت کرابوو و، ئیدی ئهو دۆستانه ی به جیتی دههێشت که ۲۳ ساڵ پینکه وه بیان هه بوو. له بهر ئه مه له دوا پڕۆه کانی ته مه نیدا که میك به دلتهنگی و خهفته وه ده چوه لای هاوه لانی. ئه م حالته ی پیغه مبه ری خوا هینده کاری له ئه صاحب ده کرد و ههستی ده بزواندن، به **جۆرێك** که پیغه مبه ر ده چوه وه خانه ی سه عاده تی، ده تووت له سینه ی هه ر یه کیکیاندا شنه ی خه زان هه لێ کردوه. موعاذی کوری جه بل **(رَضِيَ اللهُ عَنْهُ)** له لایه ن پیغه مبه ری خواوه پاسپێردرابوو که بجیت بۆ یه مه ن. ئیتر ئه ویش له و نیوانه دا هاتوچۆی ده کرد. کاتیك ده پڕۆیشت په یامه کانی پیغه مبه ری ده برد و که ده شه اته وه ئه و مه سه له و گرفتانه ی ده هینا که چاره پوانی چاره سه ر بوون. به ر له وه ی دوا یه مین گه شتی ئه نجام بدات، چوه خزمه ت پیغه مبه ر **(ﷺ)**، داوا ی دوعا ی لیده کرد، ئنجا ده پڕۆیشت. به لام ئه مجاره یان هه زره ت جیاواز له جارانی پيشوو، پیتی فه رموو: ” له سه ر خیر پڕۆیت ئه ی موعاذ، به لام ئه مجاره یان له گه رانه وه تدا له وانیه ته نها بتوانیت سه ردانی مزگه وته که م و گۆره که م بکه یه ت. “ ئه م چه ند وشه یه، بروه سه که یك بوو و دای له هه زره تی موعاذ. له په لویۆ که وت و فرمیسه ک له

۱ - ابن هشام، الصراط النبویة ۵۰/۴ - الطبری، تاریخ الأمم و الملك ۷۴/۲ - الهیثمی، جمع الزوائد ۱۱۵/۶.

چاوانی داده‌بارین و ده‌توت نه‌ژنۆی شکاوه. چوون بۆ یه‌مه‌ن با له‌ولاووه بوه‌ستیت، ته‌نانه‌ت توانای نه‌بوو له شوینی خوشی هه‌ستیت.^۱

له‌لایه‌کی تره‌وه، پیغه‌مبه‌ری خوا هه‌روه‌ک موو له ماست ده‌ربه‌یتیت، ئاوها به ئاسانی سه‌رجه‌م نه‌و گرفت و کیشانه‌ی چاره‌سه‌ر ده‌کرد که تاییه‌ت بوون به ژیا‌نی کۆمه‌لایه‌تییه‌وه. "به‌رناردشو" که سیازده سه‌ده ده‌وای نه‌و هاتوه، ته‌نها یه‌کینکه له‌و سه‌دان مرۆفه‌ی به‌ره‌ی به‌رامبه‌ر، که به‌و وتانه‌ی خواره‌وه‌ی نه‌م پاستییی‌ی قبول کردوه: "مرۆفایه‌تی چه‌نده ئاتاجی چه‌زهره‌تی موحه‌مه‌ده، که هه‌موو کیشه‌و گرفته که له‌که‌بووه‌کانی نه‌م چه‌رخه‌ی به‌ وینه‌ی سانایی خواردنه‌وه‌ی کوپیک قاوه چاره‌سه‌ر ده‌کرد." فه‌زیله‌ت و گه‌وره‌یی نه‌وه‌یه که دوژمنیش دانی پیدا بنیت.

به‌ئێ، نه‌و کاته‌ی مرۆفایه‌تی بۆ لای چه‌زهره‌تی موحه‌مه‌د(ﷺ) ده‌گه‌رپه‌ته‌وه، به ئاسوده‌یی و دلنیا‌یی شاده‌بیته‌وه. ئیتر نه‌وکات ده‌ستی ده‌گاته ئاسۆ پرشنگه‌کان و، له ده‌ربه‌ده‌ری و گالته‌جاری ده‌ستی رۆژگار و په‌ژموورده‌یی دنیاو ناخیره‌ت رزگاری ده‌بێ و به‌ره‌و ئاسمانی مرۆفایه‌تی به‌رزده‌بیته‌وه. ته‌نانه‌ت له‌گه‌ل کۆسپ و رینگه‌ری هه‌موو هیزه نه‌یاره‌کانیشدا، سه‌روه‌ی نه‌م دووه‌مین بوژانه‌وه‌یه ده‌ستی پیکردوه. نه‌وه‌تا قورنانی پیرۆز ده‌فه‌رمویت:

﴿يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُنِيرٌ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ
 ۞ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ
 كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾ (الصف: ۸-۹)

۱ - احمد ابن حنبل، المسند ۲۳۵/۵ - البزار، المسند ۹۱/۷-۹۲ - ابن حبان، الصحيح ۱۴۴/۲ - الطبراني، المعجم الكبير ۲۰/۲۹۱

” ئەوانە دەیانەوێت بە فوو، بە قەلەی دەم نووری خوا بکوژێننەوه!!
 (خەیاڵیان خاوه) خوا نووری خۆی، ئاینی خۆی، تەواو دەکات و دەبێجەسپێت
 هەرچەندە کافر و بێ پرواكان پێی سەغڵەت بن و پێیان ناخۆش بێت. هەر ئەو
 خاویە پێغەمبەرە کەمی خۆی پەوانە کردووێ هاورێ لەگەڵ هیدایەت و پێنموویی
 و ئاینی حەق و راستیدا، تا سەری بخات بەسەر هەموو ئاین و بەرنامەکاندا،
 هەرچەندە موشریک و هاوێلگەران پێیان ناخۆش بێت.“

بەئێ، خوای گەورە دینە کەمی خۆی سەردەخات، سینەو دڵە ناتاجەکانیش
 کەمەندکێشی دەبن و، بەختەوهری و دلتیایی خۆیان لەودا دەبیننەوه و دەگەنە
 ناستیک، هەر لە دنیا دا وا دەزانن چوونەتە بەهەشتەوه. جا کافر و
 ستەمکارانی دنیای ئەولا و، مونا فیقانی ناسیاش کە ئیستیشماری مرۆفەکان
 دەکەن و بێناگایانی ناوخۆشان پێیان خۆش بێت یان نا، پۆژتک دیت ئەو
 شاهی شاهانەیی لەلایەن پێغەمبەرانیوە بە "سولتانی ئەنبیا" ناسراوه و،
 پۆژی پینج جار ناوی پرشکۆی بە گوێی جیهاندا دەدریت، دەچیتە نێر گشت
 دڵەکانەوه و دەبیتە خۆشەویست و لە دڵدا هەلگێراوی هەموو لایەک.

ئەو کانگای دلتیایی و ئارامیشتە. ئیمە باوهری تەواومان هەیه بەوهی کە
 ئەو پەيامەیی ئەو هیناویەتی، لەهەمان کاتدا سەرچاوهی ئاسودەیی و
 دلتیاییشتە. میژووش گەورەترین شاهیدی ئەم راستییە. تاکە رینگەیی دووبارە
 چەشتنەوهی ئەم ئارامیشتە بە مرۆفایەتی، بریتییه لە ناساندنی ئەو سەرورە
 و ئەو نوورەیی هیناویەتی. چونکە هەرکات مرۆفایەتی چاکتر ئەو پێغەمبەرە
 ناسی، خۆشەویستی بۆی زیاتر دەبێ و، لە سایەیی ئەو خۆشەویستیشتە
 سیمای کۆمەلگە دەگۆرێت.

١- حەزرتی علی (علیه السلام) بەم شیوهریە باسی پێغەمبەری خوای دەکرد: مَنْ خَالَطَهُ مَعْرِفَةً أَحَبَّهُ .
 " هەرکەس - ناکارە بەرزەکانی - بزانیایە و تێکەلای بەکرده، ئەوی - لە هەموو شتیک -

جا له چوارچپټوہی نهم پيشه كيهدا كه پيشينان به "ديباجه" ناويان دهبرد،
پشت نهستور به لوتف و كهره می پهروهردگار، ههولماندا به كورتی چهند
شتيكي پيپرست ناسا دهبراهي لايه نه جياوازه كاني سهروهري ههردوو جيهان،
مايهی شانازی بوونه وهران عمرز بكهين.

لهراستيدا، ههر وتهيهك باس لهو بكات جوان و شيرينه. نهوش كه جوان
و پهسهند نييه، دهبيت بدرتته پال دهبرين و شيوازه كهی. جا نه گهر له
دهبرين و شيوازدا كه موكورتيهك ههبيت، نهوا بهتهواوی بز من دهگه پتتهوه،
نهوشی تاييه ته به پيغه مبهري خواوه (ﷺ) تهنها و تهنها جوانييه.

خوشرده ويست. "الترمذي، المناقب ۸ - ابن أبي شيبة، المصنف ۶/۳۲۸ - البيهقي، الشعب الايمان
۱۵۰/۲.

دەسپىك

پىغەمبەرى

رەحمەت

بۇ جىھانىيان

أ - له چاوه پروانی به ره به یاندا

جیهان شهوه زهنگیکى تاریخ دایوشیبوو. شهوه زهنگیک له هه گبهیدا نووریکی چاوه پروانکراوی هه لگرتبوو. زایه له کانی ناسۆ مزگینی دهر کهوتن و هاتنی پیغه مبهریکی نوییان ده دا. شوینکاری ئەم مژدانه له ویزدانه کاندایهینده زالبوو، ئەوه تا باس و خواسی دواهمین په یامبهه بۆته بابتهی کۆر و دانیشتنی زۆریک له مه که مبهه کان. نامۆژگاری له دووی نامۆژگاری: "هه ره که ئەو پیغه مبهه ره دهر کهوت زوو بگه نه لای و ناویته بن له گه ل رۆحیدا."^۱

مرۆفایه تی تیکرا به جاریک دلی داخو ربابوو. هه موو هیواکان وابهسته بوو بوون به دواینی فریاده سانه وه. دایکان و باوکان به ئومید بوون ئەم پیغه مبهه ره له نه وهی خۆیان بیته. هه ره له بهر ئەمهش بوو زۆریکیان مناله کانیان ناوده نا "موحه مه د"^۲.

به لام پیغه مبهه ری چاوه پروانکراو، له پشتی زنجیره یه کی زی پینه وه ده هات، که له هه زه تهی ئیبراهیم و ئیسماعیله وه ده ستی پی ده کرد و به عه بدولموته لیب و عه بدوللا کۆتایی پی ده هات. به لی دلنه کان له م پییه وه چاوه پیی ئەو نووره یان ده کرد. رووداوه کان هه والی هاتنی ئەویان ده دا. چروونه وهی تاریکیش، نزیک بوونه وهی سپیده یه کی راده گه یاند که تاریکی له بن دهر ده هیئا.

۱ - بۆ نمونه پروانه: ابن سعد، الطبقات الکبری ۱/۱۶۱-۱۶۲ - الطبری، تاریخ الامم و الملک ۵۲۹/۱

۲ - ابن سعد، الطبقات الکبری ۱/۱۶۹.

مرۆڤی ئەو سەردەمە لە هەموو ئەو مەبەستە مەزن و بەها بالایانە
 مەحروروم بوو کە گیانیان بە بەر ژياندا دەکرد و مانایان پێدەبەخشی، هەرچی
 کردە و کۆشیشیانە : ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَلُوهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ مَّحْسَبُهُ
 الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْعًا﴾ (النور: ۳۹) ” ئەوانەى کە
 ڕێبازی کوفریان گرتۆتە بەر کردەوه کانیان وهک تراویلکە و سەرابێک وایه له
 بیابانیکدا بڕیسکه بداتەوه، کەسێکی تینوو وا بزانیت ئاوه (بەتالۆکە بۆی بچیت)،
 هەتا کاتیگ گەیشته لای دەبینیت هیچ نییه.

هەست و هزر و ڕەفتاریشیان زۆر جیاواز نەبوو له وینای ئەم نایەتە :

﴿أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ سَحَابٌ
 ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدُهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا﴾ (النور: ۴۰)

” یاخود (کردهویان) وهک چەندەها تاریکایی وایه کە لەناو دەریایەکی
 قوڵدا شەپۆل لەسەر شەپۆل بدات بەسەریدا، له سەرۆشیهوه هەورێکی تاریک
 دایگریتیت، تاریکاییهکان چینی چینی لەسەریهک نیشتبێن، کاتیگ دەستی
 دەریهینیت خەریکه دەستی خۆی نەبینیت.

”جاهیلیەت” ناوی ئەم سەردەمە بوو، بەلام ئەمە جاهیلیەتیک نییه کە
 پێچەوانەى زانست بیت، بەلکو هاوواتای کوفره و له بنەرەتدا دژی نیمان و
 بیروباوهره. جا لێرهدا نامەوێت تابلۆ دزێو و قێزەونەکانی ئەو سەردەمەتان
 بگەمە پێشچاوی، چونکە - ئەگەر چی بۆ کاتیکی کەمیش بیت - نامەوێت
 پەردەیهکی تاریک بە رووی ڕۆحتاندا بکێشم. ئەوەش راستییە کە ویناکردنی
 باطل و کارە نەرەواکان، زێهنەکان دەشیوتینیت و سازگاری بیروهۆشهکان لێلا
 دەکات، وه پێم وایه بوونه هۆکاری ئەمەش جوێرێکە له تاوان. بەلام سەرباری
 ئەمە، لێرهدا هەول دەدەین - بە کورتی و له چوارچێوهی چەند ناماژەیه کدا -

تیشك بجهینه سهر هندیك له داب و نهریته‌کانی نهو پرژگار، تاوه‌کو دره‌ک‌ویت پیغه‌مبهری خوا(ﷺ) چ په‌حمه‌تیکه بو تیکرای بوونه‌وران و ناردنیشی چ لوتفیکي نیلاهییه.

به‌راستی هاتنی پیغه‌مبهر(ﷺ) مه‌زترین لوتفی په‌روه‌ردگار و فراوانترین چاکه‌یه‌تی به‌سهر هم‌موانه‌وه. هه‌ریۆیه قورئانی پرۆز له روانگه‌ی ناماژه‌کردن بو ئه‌م راستیی‌ه‌وه ده‌فرموی: ﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَزَكَّيَهُمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ﴾ (آل عمران: ۱۶۴) ” سوئند بیٔ بیگومان خوا منته‌ی ناوه‌ته سهر ئیمانداران کاتیک پیغه‌مبهریکي بو په‌وانه کردوون له خویمان ئایه‌ته‌کانی نه‌ویان به‌سهردا ده‌خوینیته‌وه، دل و ده‌روونیان پاک و پوخت ده‌کاته‌وه، هه‌روه‌ها فی‌ری قورئان و داناییان ده‌کات.“

جا بپروان بو لوتف و په‌حمه‌تی خوی بالاده‌ست، که له نیو مرۆفه‌کاندا و هه‌ر له خودی خویمان پیغه‌مبهریکي بو ناردوون که سروشتی هاوشیوه‌ی نه‌وانه و هاویه‌شییان ده‌کات له ته‌رزى ژياندا. ده‌بیته پیشه‌وا و پپیشانده‌ری رپه‌گی گه‌یشتنیان به “حق”. نه‌گه‌ر پتوستیان به پیشه‌وا بو، نه‌وا پپیشیان ده‌ک‌ویت و نه‌بیته نیام و پیشه‌وايان. نه‌گه‌ر پتوستیشیان به وتاریژ بو، نه‌وا سه‌رده‌ک‌ویت‌ه سهر مینبهر و په‌وانترین په‌یامیان به‌سهردا په‌خش ده‌کات. هه‌ر نه‌و پیغه‌مبهره‌ش ده‌بیته سه‌رکرده و کاروباری سوپا به‌رپتوه‌ده‌بات، له‌م کاره‌شیدا هینده لیتها‌توهه، به توانترین سه‌رکرده‌کانی جه‌نگ له‌دواوه به‌جی ده‌هیتیت.

مه‌سیحیه‌کان بیروباوه‌رپیکي هه‌له‌یان هه‌یه. نه‌وان باوه‌رپیان وایه که خوی گه‌وره(سُبْحَانَہُ وَتَعَالَى) قوربانی به‌ حه‌زرتی عیسا(عَلَيْہِ السَّلَام) داوه، بو نه‌وی بیته قوچی یه‌که‌مین هه‌له‌ی مرۆفایه‌تی. واته باوه‌رپیان وایه که خوی گه‌وره -

پاك ويىڭگەردى بۆ خوا لەوھى ئەوان ئەيلين - قوربانى بە مەسىھى كۆرى
 خۇى داۋە! بۆ ئەوھى چاوپۆشى لە ھەموو مرۇفائەتى بىكات. بۆ ئەو مەبەستە
 و بەپىئى ئەو بىروباۋەرە ھەلەيە مەسىھ لە خاچ درا. بەم جۆرە چاوپۆشى كرا
 لەو يەكەم تاوانەى كە لە باوكە ئادەمەو دەستپىدەكات و ھەر مرۇفائەتىش
 كە دىتتە دىئاۋە لەگەل خۇيدا دەپھىتتە. ئەمە بىروباۋەرەكى ھەلە و
 گومرايانەيە. وپراى ئەمە ئامازەيەكى راستىشى تىدايە كە ئەويش ئەويە:

خوای مېھربان بۆ ئەوھى لە ئادەمىزادەكان خۇش بىت و لە تارىكستانى
 نەفامى و گومرايى و ئارەزووپەرستىدا بە تەنھا بە جىيان نەھىتلى،
 خۇشەويستتەن بەندەى خۇى كە ھەزرتى موھەممەدە (ﷺ) ۋەك پىغەمبەر بۆ
 رەوانە كردن، سەربارى ئەوھى كە دەيزانى چ ئازار و دەردەسەرىيەكى لەو
 پىئاۋەدا دىتتە پرى. بەلئى، خوای گەورە بەندەى خۇشەويستى خۇى بە ئەركى
 پىغەمبەرايەتى رەوانە كرد بۆ مرۇفائەتى، تاۋەكو سەرلىشىۋاۋى نەبىتتە
 چارەنوسيان و لە نىۋو گىژاۋى بى مەبەستىدا لەناۋ نەچن... تاۋەكو بەرەو
 ئاسمانى مرۇفائەتى سەرىكەون و ھەرىكەيان بىن بە مرۇفائەتى كامىل (الإنسان
 الكامل)... لە ناخياندا رەھەندەكان تەى بىكەن و ھەموو ساتىك لە رۇحياندا
 ھەست بە مەزنى و چاودىرى پەرۋەردگارىيان بىكەن. بە دەرپىنى شاعىرى
 خواناس "ئىبراھىم ھەققى" ، پىۋىستە لەسەر ئىمانداران پەرۋەردگارىيان
 ۋەكو گەنجىنەيەك لە دلەكائىياندا بناسن.

بەلئى، دل گەنجىنەيەكى بى سنوورە، بەجۆرىك كە ئاسمانەكان و زەوى
 ناتوانان لە دەركى ناۋە جوان و سىفاتە بەرزەكانى خوای گەورەدا، كەچى ئەوھ

۱- شاعىر و زانا و گەشتىار و زاھىدىكى مەزنى. لە نىۋان سالەكانى (۱۷۰۳-۱۷۸۰ ز) ۋاۋە. بەناۋىانگىرىن
 بەرھەمەكانى ناۋى: "مەرىفەت نامە" و "گوللەستە" يە.

دلّه که والاّیه به پرووی ریژنه‌ی ته‌جه‌للییاتی ناسین و ده‌رکی په‌روه‌رد‌گاریدا.

نه په‌راوه‌کان، نه عقل و هزر و فلسه‌فه‌کان، نه په‌وانبیژی و زمان پاراوی و، نه زهوی و ناسمانه‌کان و نه بوونه‌وه‌ران هیچیان نه‌یانتوانی به ته‌واوی له خوای گه‌وره (عَزَّوَجَلَّ) تیبگه‌ن و حالی بین، بگره کۆله‌وارن له گوزارش کردن له زاتی ئه‌و، ته‌نهما دلّه که ئه‌گه‌ر به پیوه‌ریکی بچووکیش بیّت، ده‌توانی بییته ته‌رجومانی ئه‌و و په‌ی به ناوه جوان و سیفه‌ته به‌رز و پیروژه‌کانی بیات.

به‌ئێ، دلّ زمانیکی ئه‌وتۆی هه‌یه که گوئیسه‌کان ده‌برپرسی وه‌ک ئه‌ویان نه‌بیستوه، په‌وانبیژی وینه‌ی ئه‌ویان گوئی لینه‌بووه. که‌واته پیویسته له‌سه‌ر مرۆڤ که له دلّی خویدا، دوریه‌کان به‌رپیت و هه‌ر له‌ویدا تینویتی عه‌ودالیی بشکیییت. ئیتر له‌وی بگاته خزمه‌ت په‌روه‌ردگاری و له خۆشه‌ویستی ئه‌ودا فه‌نا بییّت. جا خۆ ناردنی پیغه‌مبه‌ری سه‌روه‌رمان (ﷺ) هه‌ر له‌به‌ر ئه‌م مه‌به‌سته بووه...

به‌ئێ، نامانج له ناردنی سه‌رداری جیهانیان ئه‌وه بوو که ئایه‌ته‌کانی خوای گه‌وره به‌سه‌ر خه‌لکیدا بخوینیتته‌وه و، مو‌عجیزه‌کانی په‌یتا په‌یتا له پیتش چاوانیاندا پیشان بدات و ناشنایان بکات به ماهیه‌تی راسته‌قینه‌ی خوین. ئیدی له سایه‌ی ئه‌ودا، مه‌ردووم له چلکی سروشتی ئاده‌می پالفته ده‌بوو و، به‌ر‌زگار‌بوونیشی له‌ زیندانی داخو‌ازیه‌ نزمه‌ جه‌سته‌یه‌کانیشی، به‌ره‌و پله‌ی ژیا‌نی دلّ و رۆح بلن‌د ده‌بووه‌وه، له‌پراستیشدا هه‌ر به‌و جو‌ره‌ بلن‌د بووه‌وه.

به‌ئێ، ئه‌و خه‌لکی فی‌ری کتیب و دانایی کرد. له‌به‌ر نووری کتیب و رۆشنایی داناییدا مرۆفایه‌تی خۆی ده‌دۆزیتته‌وه و، ئاو‌ر له‌ دوا‌پۆژی ده‌داته‌وه.

ئىتر بەم جۆرە رېنگەي بەختەۋەرى ژيانى ھەتاھەتايى دەگرتتەبەر، بەپراستىش ئەو رېنگەيەي گرتتەبەر.

لەناو ئىمەدا رۆژانى پىرۆز و گىرنگ ھەن. ھەندىكىيان بۆ ئىمانداران بە جەژن دادەنرېن. لە ھەموو ھەفتەيەكدا ئىمانداران خۆشى پۆژى ھەينى دەچېژن. پىئوھەكە گەۋرەتر بىكرى لە جەژنى رەمەزان و قوربانىشدا لەم خۆشپىيەدا دەژىن. لە جەژنى قورباندا، موسلمانان قوربانىدانى ھەزىرەتى ئىبراھىميان بىردەكەۋىتتەۋە. پىر بەدل و لە ناخيانەۋە دەلائىنەۋە لە خوا داۋا دەكەن لىتيان خۆش بىت. ھەر لەبەر ئەمەشە ھەندىكىيان بە پىرتاۋ پروو دەكەنە مالى خوا بۆ ئەۋەي خۆيان بە پەردەكانىدا بسرون. كاتىكىش لە كىۋى عەرەفاتدا دەۋەستەن، پروو دىيان دەكەنە پەروەردگار و، بە گىيانىكى موحەممەدىيانەۋە لىي دەلائىنەۋە تا لىيان بىورى و چاۋپۆشيان لى بىكات.

جەژنى رەمەزانىش جەژنىكى گەۋرەيە و چەندەھا واتاي مەزنى لەخۆ گرتوۋە. چونكە كاتى نىزىكبونەۋەي بەندەيە لە رەزامەندى خۋاي گەۋرە لە پاش مانگىك لە پەرىستش. بەلام جەژنىكى تر ھەيە، كە جەژنە بۆ گىشت مرۆفايەتى، بگرە بۆ جىھانى بوونەۋەران. ئەۋىش ئەو رۆژەيە كە دىيائى پىي شەرەفمەند بوو بە ھاتنى پىغەمبەرى خوا(عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام). بەگوزارشتىكى دى، پۆژى "ۋىلاھەتى ئەجمەدىيە" يە. واتە ئەو رۆژەي خۋاي گەۋرە نوورى ئەجمەدى ھەلئىكرد و چىراي موحەممەدى لە ناسمانى مرۆفايەتىدا ۋەك رۆژى پرووناك درەۋشانەۋە. ئىتر بەم نوورە، تارىكايى نەفامى رەۋىيەۋە و، نوور و رۆشنايى ھەموو جىھانى داپۆشى. بەلئى، ئا ئەمە مەزنىتەن نىعمەت و بەخشايشى خۋاي گەۋرەيە بۆ ئىنس و جىن.

ب - سەردەمىكى تارىك

ھەر سەردەمىك بىر وياوھېرى يەكتاپەرسىتى تىدا لەق بىيىت، سەردەمىكى تارىكە. چونكە بالادەست نەبوونى باوھېر بە خوا، كە نوورى ئاسمانەكان و زەمىنە لە سەرجەم دەروونەكاندا، رۆح و ويژدانەكان رەش و تارىك دەكات. جا لەبەر ئەوھى چۆنئىيەتى روانىنى ئەم جۆرە دلّ و ويژدانە بۆ شتان و پروداوھەكان تووشى لىلى و كورت بىنى دەبيىت، ئىتر ئەو مەرؤفە لە دنيايەكى تارىكدا، بۆ ھەمىشە وەك شەمشەمەكوئىرە دەژى.

لەوھە سەردەمىكدا كە دىن بە ھەموو پايەكانىيەوھە كەوتبەوھە لەرزە و، پەيامە ئاسمانىەكانىش لەلايەن شوئىنكەوتوانىانەوھە دەسكارى كرابوون، چەند كەسىكى كەم مابوون يەكتاپەرسىت بن و ئىمانىان بە خوا ھەبى. بەلام وەنەبى ئەوانىش ئەو زاتە بە سىفەت و ناوھە جوانەكانىيەوھە بناسن. ھەر بۆيە نەيان دەزانى چۆن ئەركى بەندايەتى بۆ ئەو خوايە ئەنجام بەدن.

۱ - بت پەرسىتى سەردەمى نەھامى

موشرىكەكان ئەو بتانەيان دەپەرسىت كە ناوھە و دەروھى كەعبەيان لى پرکردبوو. شانازيان بەو پەرسىتنەوھە دەکرد و دللى خۆيان پى خۆش دەکرد. ئەوانەشيان كە زانستىكى كەمىان ھەبوو، دەيانوت ئىمە تەنيا وەك ھۆكارتىك بۆ نزيك بوونەوھە لە خوا ئەو بتانە دەپەرسىتن. قورئانى پىرۆز لەسەر زمانى خۆيان ناماژە بۆ ئەم وتەيەيان دەكات و، دەفەرموى: ﴿مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى﴾ (الزمر: ۳) ” ئىمە ئەم بت و شتانە ناپەرسىتن تەنھا لەبەر ئەوھە نەبيىت كە لە خوا نزيكمان بخەنەوھە.“

۱ - ابن كئىر، البداية و النهاية ۲/۲۳۸.

بەم شێوەیە هەستی بەندایەتی - کە وەك سپاردەبەکی گرنگ بە فیتەرتی
 مەرووف سپێردراوە - ناپاکیی لەگەڵدا کرا و خراب بەکارهێنرا. باشە کە
 گونجاو بەرد و دار و گل و خۆر و مانگ و ئەستێرەکان، بپەرستین؟ خو
 بەمەشەو نەو هەستابوون، کار گەشتبوو نەو هی هەندیک خواردنی وەك شیرینی
 و پەنیر، کە بەدەستی خوێان دروستیان دەکرد، دەیانپەرستن و کاتیکیش
 برسییان دەبوو دەیانخواردن!

قورئانی پێرۆز ناماژە بۆ نمونە ئەم جۆرە بپێرکەنەو پووج و تینگەبێشتنە
 پزێوانە دەکات و، دەفرموی: ﴿وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ
 وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَتُولا شَفَعَتُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا
 يَعْلَمُ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحٰنَهُ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾

(یونس: ١٨) ”بێ باوەڕان و خاوەناسان شتیکی دەپەرستن لەجیاتی خوا نە
 زیانیان پێدەگەیهێت نە قازانج، دەشێلین: ئا ئەو بت و شتانە تەکاكارمان لای
 خوا، پێیان بلێ ئەو موحەممەد باشە ئایا ئێوخوا ئاگادار دەکەنەو لە شتیکی
 کە لە ئاسمانەکان و زەویدا هەبێت و خوا نەبزانێت؟! (خوای گەورە) پاک و
 بێگەرد و بەرز و بلندە لەو هی کە نەقامان دەبکەن بە هاوێلی.“

هەر وەها ﴿أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا
 نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ
 يَخْتَلِفُونَ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ﴾ (الزمر: ٣)

”ئاگادارین، دینی پاک و خاوین تەنھا بۆ خوا، ئەوانەش جگە لەو زاتە
 کەسانی تر و شتی تر دەکەنە پشێوانی خوێان دەلێن: ئێمە ئەم بت و شتانە
 ناپەرستین تەنھا لەبەر ئەو نەبێت کە لە خوا نزیکمان بخەنەو. بێگومان خوا
 داوهری دەکات لە نێوانیاندا، لەو شتانەدا کە کێشەیان لەسەری هەیه و پریان

دەربارەى جۆراو جۆره. بەپراستی خوا ئەو بیروباوەرە چەوتەیان لێوەرناگریت و هیدایەت و پێنموویى ئەو کەسانە ناکات کە درۆزن و بێ باوەرن.

ئینجا هەر خۆیان لەدووی بیانوویەك دەگەڕێن بۆ ئەم بیروبوچوونە لار و لەوێرەیان و، شوێنکەوتەیی باویاپیرانیان دەخەنە پیش چاو: ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنْبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَنْبِعُ مَا آَلَفِينَا عَلَيْهِ ءَأَبَاءَنَا أَوْلَوْ كَانِ ءَأَبَاؤُهُمْ لَأَيَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ﴾ (البقرة: ۱۷۰)

” ئەگەر بەو خەلکە نادانە بوتريت: شوینی ئەو بەرنامەیه بکەون کە لەلایەن خواوە پەوانە کراوە، دەلێن: نەخێر، هەر شوینی ئەو دەکەوین کە باو و باپیرانمان پێوهی ئالوودە بوون و لەسەری راھاتوون، ئایا ئەگەر باو و باپیرانیشتان تێ نەگەشتوو هیچ نەزان و ناشارەزا و پێنموویش وەر نەگرن (هەر شوینیان دەکەون؟! “

۲. خونچەکان زیندەبەچال ئەکران

قورئانی پیرۆز ئاماژە بۆ خراپە و بەدەرەفتارییهکی تری سەردەمی نەفامیی دەکات و، دەفەرموی: ﴿وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٥٨﴾ يَتَوَرَّى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَ بِهِ ۚ أَيَسْكُرُ عَلَىٰ هُتُوتٍ أَمْرٌ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ ۗ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾ (النجل: ۵۸-۵۹) ” خۆ ئەگەر مژدەى بوونی کچ بدريت بە یەکیک لەو نەفامانە، پرووی گرز و تال دەبیت و پەش دادەگیرسیت و سینەى پڕ دەبیت لە خەم و پەژارە... لە داخ و خەفەتى ئەو مژدە ناخۆشە، خۆی دەشاریتەو لە خەلکی و بەتەنھا (بیر دەکاتەو): ئایا بیهێلێتەو بە زەلیلی و سووکی و بێ نرخى، یاخود زیندە بەچالی بکات و بێخاتە توێی خاکەو؟! ئای چەندە خراپە ئەو بپارەى کە دەیدەن!! “

به‌لئى، هەركات يەكئىكيان مزگىنى ئەوھى بدرايەتئى كە كچى بوو، يەكسەر دەموچاوى تورەيى لئى دەنيشت و رەش ھەلدەگەرا. لەتاو ئەو مژدە ناخۆشە، ھەستى بە شەرمەزاري دەکرد بچیتە ناو خەلگى. ھەوالەكەى ھیتدە بەلاوہ سەخت بوو، ھەزى دەکرد خۆى لە چاوى خەلگى تەرە بکات و بچیتە كونىكەوہ و خۆى ھەشار بەدات. ئیتەر دەكەوتە دلەراوگئى و نەيدەتوانى بریار بەدات. بەم جۆرە خۆى بە ناچار دەزانى يەكئىك لەم دوو رینگەيە بگريتە بەر:

يان ئەوہتا كچەكەى لە ژياندا دەھيلىتتەوہ و بەرگەى ئەو شەرمەزارىيە دەگریت كە لە كۆمەلگەدا رۆوبەرۆوى دەبیتتەوہ، ياخود لەپيتناو پاككردنەوہى شەرەفیدا (!) كيژۆلەكەى زىندەبەچال دەكات.

ئىدى ھەرەك دەبينن ئافرەت لە سەردەمى نەفاميدا تا ئەو رادەيە بئى ئەرزش بوو. جا وەنەبئى ئەم سووكايەتى كردن و بە كەم سەيركردنەى ئافرەت، تەنھا لە كۆمەلگەى عەرەبى سەردەمى نەفاميدا بووييت، بەلكو لە ئىمپراتۆريەتى رۆم و فارسىشدا ھەمان زىھنەت بەرلاو بوو. بۆيە دەكرئى بليين: ئەو شۆرشە مەزن و، گۆرانكارىيە پيشەييەى ئىسلام لە نيو عەرەبى سەردەمى جاھيليدا سەبارەت بە دۆزى ئافرەت بەرپاى كرد، لە ھەمان كاتدا دەستكەوتىكە بۆ تىكراى ئافرەتانى جىھان و، كوردەيەكە لە مېژووى مروفايەتيدا ھاوشىوہى نىيە.

به‌لئى، بۆ يەكەم جار قورئانى پېرۆز بەر بە ناوہا دېرندەيەك دەگریت و لەبەر ھەر ھۆيەك و بە ھەر شىوہيەك بيت، كوشتنى مندالان قەدەغە دەكات:

﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِمَّنْ أَمْلَقَ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ﴾ (الانعام: ۱۵۱)

” مندالانى خۇتان لەبەر برسپىتى و نەدارى مەكوژن، چونكە ئىمە (بەكتان ناخەين) رزق و پۆزى ئىوہش و ئەوانيش دەدەين.“

ههروهك خواى گهوره پييان بهرموى: بۆ مندا له كاتنان ده كوژن؟ من خۆم
 رۆزى ئيوه و ئهوانيش ده دهه. مه گهر نابيين كه سهر زهوى پريهتى له
 هزارهها سفره و خوانى پاراوهى جۆراوجۆر بۆتان؟ نابيين كه ناسمان
 دانه چله كۆي بۆ فرياكه وتنتان. رهو به ههروه كاني ناسمانيش ده كۆریت بۆ ئهوهى
 به فرو بارانتان به سهردا ببارين؟ ئهم مليونهها پروه كه جۆراوجۆرهى سهر پووى
 زهوى، جگه له من كۆي رواندوونى؟ له كاتيكدا ئهم هه موو شتانه ده بينن، ئهى
 چ ئه قىل و ژيرى و فام و ويژدانىك واتان ليده كات له رزق و رۆزى خۆتان
 بترسن، به رادهيك ده ستان بچيته كوشتنى مندا له كاتنانه وه؟ قهت له بيران
 نه چى ئهوهى ده ستى ده چيته ئهم تاوانه وه، هه رگيز نايته مرۆفنىك شياو و
 شايستهى ئهوه بهى خواى گهوره گوفتارى له گه لدا بكات. بهلكو خواى گهوره
 ئهم بيتاوانانه ئه دوونى و ليسان ده پرسى: ئاخۆ چ گوناھىكتان كردبوو ئاوا
 له سهرى كوژران. سته مكاران له سهر ئه نجامدانى ئه و سته مه قيزه ونه به تو لهى
 دادپهروه رانهى خويان ده گهن. ئايه ته پيرۆزه كهش ده فهرموى: ﴿وَإِذَا
 الْمَوْتُ دَدَةُ سُلِّتَتْ ﴿١٠﴾ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ﴾ (التكوير: ٨-٩) ” كاتيك كچى زينده
 به چالكو راو پرسارى ليده كۆریت، به چ گوناھىك، به چ تۆمه تىك كوژرا؟! “ به
 شياو زىكى ئه وتۆ بۆ مان باس ده كات كه په فتار و نهرىتى ئه و سهرده مه
 موچرك به له شدا ده هينيت.

رۆژنىكيان يه كۆيك له هاوه لان ئهم ديمه نه درندانه يهى سهرده مى نه فامى بۆ
 پيغه مبه ر(ﷺ) گيړايه وه و، وتى: ” ئيمه له سهرده مى نه فاميدا كيۆۆ له كاني
 خۆمان زينده به چال ده كرد. ئيمه ش تازه كچىكمان بووبوو. كچه كه مان
 مايه وه تا زمانى پۆا. ئه و جا رۆژنىكيان به داىكيم وت: بيگۆره ده بيبم بۆ
 مالى خالى. داىكه بيچاره كهى ده يزانى كه ماناى ئهم قسه يه چيه. مندا له

خۆشهويستهكهى، جگەرگۆشهكهى، پاش نهختيىكى تر فرېئ ده دريته ناو چالئىكهوه و پاش پهله قازيه كى كه م گيان ده سپيړيت. بهلام نافرته مافى نه وهى نه بوو پيش به وها كارئ بگري. تاكه شتيك كه ده يتوانى بيكات نه وه بوو پر به دل و له ناخوه بگري و فرميسك برئي. هاوسره كه م نه وهى كه پيم وتبوو جيبه جيبى كرد. منداله كesh هر به راست واى ده زانى بو مالى خالى ده چيت، بويه له خوشيدا بازايين و يارى ده كرد. بهلام شويى مه به ست مالى خالى نه بوو، بهلكو نهو چاله بوو كه پيشتر بوم ههلكه نديبوو و ده بووه گلگوى ناديارى. كه گه يشتينه ليوارى چاله كه، به كچه كه مم وت كه ته ماشايه كى ناو چاله كه بكات. ئيدى هر كه سهرى نه وي كرده وه، منيش كي شام به پشتيدا و له ناو چاله كه دا گرمولم كرد. كه چى نهو هر ههولتى دها به قهراغى چاله كه دا وه رگريپت و بيته دهره وه. له لايه كه وه پهله قازوى ده كرد و له لايه كى تر يشه وه ده يووت 'بابه گيان، توزاوى بوويت.' ده يوست بته كي نييت، بهلام من دانميه كى ترم پيا كيشا و لهو بيا بانه چوله دا به زيندوويى كردم به ژير خاكه وه. "كاتيك نهو پيا وه نم روودا وهى ده گيړاپه وه، پيغه مبه ر(ﷺ) و نهو هاوه له به ريزانه ي له ده وري دانيشت بوون هه نسكى گريانيان پي رانه ده گيرا. يه كيك له هاوه لان وتى: "كابرا، پيغه مبه رت خه م بار كرد." كه چى نازيز و سه روه رمان فهرمووى: "جاريكى تريش بيگيړه وه." نه ويش ديسانه وه به سه رها ته كه ي گيړاپه وه. پيغه مبه رى خواش دووباره گريا، تاكو فرميسك ريشى پيرزيانى ته پر كرد. "وهك بلئى به دووباره كردنه وهى نم به سه رها ته، پيغه مبه ر(ﷺ) ده ويست نم په يامه بگه يه نييت: "ئيوه پيش ئيسلام نم مه حالتان بوو. بويه نم روودا وه شم پي دووباره كرده وه، تا نهو به ها مرؤببانه تان

یاد بخه موهه که نیسلام خه لاتی کردوون.

وهک لهم نمونه دلته زینه وه دهرده که ویت، مرؤقی شو سه رده مه له نیو سرگه رانییه کی ناهه موارد ا زیاره. له گه ل هه زاره ها پروودای جه رگبری تر، له تاریکی هه موو رۆزگار هه کانی شو بیابانه دا چهن دین چالی قوول و گه و ره هه لده که نران و، چهن دین مندالی بی تاوانی تی فری نه درا تا له ویدا بمرن. به لئی مرؤقی هه تی له درنده هی و وه حشیه گه ریدا پیتی که متیاره درنده کانی دابووه وه. نه وه ی که لبه و چرنوکی نه بوایه ده بووه نیچیر و له لایهن خاوهن که لبه و چرنوکه کانه وه له ناوده برا. کۆمه لگه ش له و کاته دا به ده ست چهنده ها کاره ساتی سه خته وه ده تلایه وه، که سیکیش نه بوو له پرووی شو هه موو په ریشانی و نه هه مه تیابانه دا بوه ستیته وه و، بلئی: "نیدی به سه"

نا لهم کاتانه دا بوو که مایه ی به دیه پتانی بوونه وه ران(ﷺ) خو ی له خه لکی ده کی شایه وه و له نه شه که وتی "حیرا" دا ده چوه خه لوه ته وه - له وه دوا ئومه ته که ی، به و چیا یه یان ده وت "چیا ی نور" - چاوی ده بریه ئاسۆکان و چاوه پروانی به ره به یانی رزگاری ده کرد. پیده چن نه و زاته بو ماوه یه کی زۆ سه ری له سه ر زه وی دانابی و له په ره و ردگاری پاراپیته وه بو رزگاری مرؤقی هه تی. داوای کرد بی که فریاد په سیکی بو بنیریت. هه ر بو یه کاتیک نیمامی بوخاری و موسلیم باسی شو سه رده مه ده گپرنه وه زاراه ی "فیتحنثُ فیهِ" به کار ده هیتن. نه م زاراه یه واته له خه لک دوور ده که وته وه و خو ی ته رخان ده کرد بو په رستش.

به لئی، پیغه مبه ر(عَلَيْهِ السَّلَام) هه ندی جار له وی ده مایه وه تا هه گبه ی خۆراکیشی ته واو نه بوایه، نه ده گه پرایه وه بو مه که که. پاشان خۆراکی پیویستی

له گه ل خۆی ده برد و جارێکی تر نه گه پرایه وه بۆ ته شکه وته که .^۱

به لێ، ئەو له لایه که وه سه رقالی پامان بوو له پاستییه کانی بوون و نه یئیه کانی ئەودو پهرده ی بوون و نامانجی به دیه یئان، له لایه کی تریشه وه له بیری سه رگه ردانیی مرۆفایه تی و حالی په ژمورده ی ئەودا بوو.

۳ - به ها بالاکان گۆرابوون

کۆمه لگه به ره و شیویکی قول و تاریک تلۆر ده بووه وه . چونکه له و کۆمه لگه یه دا هه موو به ها مرۆیه کان ئاوه ژوو کرابوونه وه . چاکه بووبوه نه نگی، نه نگی و که میش بووبوه چاکه و شانازی . درنده یی پێزی لێده گرا و، به زه یی و مرۆف دۆستیش بێ پێز سه یر ده کرا . گورگه کان جیگه ی شوانه کانیان گرتبووه وه و فیزیان لێده دا، مه ره کانیس که هه یج هه یز و ده سه لاتیکیان نه بوو، له ژێرده ستی ئەو شوانه بێ به زه ییانه دا ئیش و ئازاریان ده چه شت . به درپه وشتی و خۆدامالین له به هاکان هه یئنده ته شه نه ی کردبوو، زۆر که س هه بوون نه یانده زانی باوکیان کیه . ره چه له ک و نه ژاد له ره گه وه وشک بووبوو و له ناویاندا باری کردبوو . قومازی و مه ی نۆشی نه نگی نه بوون . پوانکردنیش شتیکی زۆر ئاسایی بوو . هه رچی شیواز و هونه ری ده ست برین و مژینی خوینی خه لکیشه ، به کاریکی زیره کانه و نازایه تی له قه له م ده درا .

ئیدی دوا ی ئەم هه مووه ، زۆر پێویست بوو که که سیکی " گفت ئیکسیر " بێته مه یدان و به پرووی هه موو ئەم دارمانه ته خلاقییانه دا بلێت: " به سه ته ! " پێویستییه که ئەوه نده زۆر بوو، که یشته ئاستیک به زه یی خوا ی گه وره

۱ - البخاری، بدء الوحي ۳ - مسلم، الأیمان ۲۵۲ .

بجولینیت. خوای میهره بانیش هات به دهم نهم پیداو یستییه وه و، فه خری کائیناتی بۆ ناردن و، کردیه فرستاده و پیغه مبهری خوئی. به ته شریف هینانی نهو، هه موو شتیک گۆرا. به لئی شاعیری مهزن " نه حمده شهوقی " راستی وتووه که ده لیت:

وُلِدَ الْهُدَى فَالْكَائِنَاتُ ضِيَاءُ وَ فَمُ الزَّمَانِ تَبَسُّمٌ وَ تَنَاءُ

" پینوین هاته دنیا و پرووناك بوونه وه بوونه وه وان
هه به خنده و پیزانینه دهم و زاری رۆژ و زه مان "

دوای نهوهی که کات و شوین (الزمان و المكان) نوقمی تاریکی بووبوون، بهو نوورهی که هه زه تهی موحه مه د (ﷺ) هینای، هه روه که چه که گوئیکی دهم به خنده یان لیها توو و، پاش چه ندین سالیس له ده می هیجره تدا خه لکی مه دینه له پیشوازی نهودا:

طَلَعَ الْبَدْرُ عَلَيْنَا مِنْ ثَنِيَّاتِ الْوَدَاعِ
وَجَبَّ الشُّكْرُ عَلَيْنَا مَا دَعَا لِلَّهِ دَاعٍ

" و مانگی تابان هه لهات له شهنیاتی وه داعه وه
شوکرانه واجبه له سه رمان تا ناوی خودا دهنگ بداته وه. " ۲

دهوته وه و، له گه ل ده رپرینی هه موو نهم هه ستانه دا به خیره اتیان ده کرد. به لئی، ئیدی نهو سیما بیگهردانه به زاری خاوینیان نهم بهسته پر واتایانه یان ده چری.

۱- ابن کثیر، البداية و النهاية ۳/ ۱۹۷، ۲۳/ ۵ - ابن حجر، الفتح الباری ۸/ ۱۲۹.

ج - بهر له پيغهمبرايه تيش وهك پيغهمبريك ژياوه

۱ - دهست پاكي

ئەگەر سەرنجىك له سیرهى بۆنخۆشى حەزەرەتى مۇستەفا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بدەين، دەبينين كه هەموو قۇناغەكانى مندالى و لاوى و پيگەيشتنى، وهك پيشەكى و پليكانه، ريخۆشكەر بوون بۆ قۇناغى پيغهمبرايه تيبه كهى. بهرادهيهك كاتى پيامه كهى راگەياند، زۆرىك له وانەى كه دهيانناسى دەستبه جى ئيمانين پيى هيتا.

ئەو راستگۆيهى كه هيج كات وتيهكى درۆى لى نهيبستراوه، ئيستتا له بارهى خواوه قسه دهكات و دەلى نيرراوى خوام. جا چۆن دهگونجى مرؤثيك تاكه درۆيهكى له بچوكترين نيش و كاريدا نه كردبى، ئيستتا درۆ له بابەتيكى وهها مەزن و گرنگدا بكات و ئەو كارەش پەيوەندى به خواوه هەبیت؟^۱ ئەمە شتيكى مەحاله. بەلى، ئەمە بىركردنەوهى مرؤثى ئەو سەردەمه بوو. گەر هەمووشيان نەبیت، ئەوانەيان كه عینادى و حەسووديان وهلا نابوو، زوو بهزوو ئيمانين پيى دههيتا .

راسته ئەو سەردەمهى ئەوى تيدا دەژيا سەردەمهى نەفامى بوو. بەلام دەبیت ئەو راستيبه لای هەمووان پروون بیت كه ئەم پەسن و ناساندنە، ناوتيك بوو له ژيانى ئەو كهسانه نرابوو كه له دەرەوهى زەمەنه تايبه تيبه كهى ئەودا دەژيان. دەنا پيغهمبەرى خوا (ﷺ) هەرگيز له نەفاميدا نەژياوه. ئەو كه ستيكى ئەمەين بوو، هەمووانيش بهم سيفه تەوه دەيانناسى. بۆ نمونە دەتەوى بۆ

۱ - البخاري، بدء الوحي ۳.

گهشتيک برۆيت و بهنيازيت تا ده گهر پيسته وه خيزانه کهت به کهسيکی شه مين بسپيړی. به بې دوودلی نه توانی لای موحه مده دی شه مين به جيی بهيآليت و، دلنيابيت له وهی تا کاتی گه رانه وهت چاو بهرز ناکاته وه تا کو بوی پروانیت. نه گهر پیت خوښ بوو مال و سامانه کهت لای کهسيک دابنييت، شهوا يه ک سات تووشی دل پراوکن ناييت له وهی به جيت مال له کهتی پی بسپيړی و، دلنيابيت که تو سقاليکی تووشی زیان نايهت و به چاکترين شيوه بوئی ده پاريزی. نه گهر ويستت شتيکت به ته واوی و به يه قيني له هر کاروباريکدا بو ده رکه وييت و رايوژ به کهسيک بکهی، شهوکات شه بې به زوویی خوټ بگه يه نيته راستگوي شه مين، بو شه وهی گويی لی بگری و بابه ته که له بهر پرووناکي و ته کاننی شه ودا هه لپسه نگينيت. چونکه له ژيانيدا ته نها درويه کيش چييه، به ده ميدا نه هاتوه.

نایا به لگهت له سر شه مه ده وی؟ زورباشه:

شه وهتا سه رنه که ويته سه ر گردی "صفا" و له خه لکه کهی ده ورره بی ده پرسیت: "نه گهر هه والتان به مې که کومه ليک سواره و شه پر کهر له په نای شه شاخه دان و خه ريکه هيرستان بو دينن، نایا پروام پی ده کهن؟" هه موويان به يه که ده نگ و تيان: "به لي پروات پی ده کهين، چونکه هه رگيز درؤمان لی نه بيستوی." ^۱ له نيو شه خه لکه دا دوژمنانی دینی وه که شه بو له هه بيش هه بوون، که چی له گه ل شه وه شدا هه موويان ته صديقی راستگويی پيغه مبهری خويان کرد و، دانيان نا به شه ميني و راستره وييه کهيدا.

شه ده مدهی له سکی دايکيدا بوو، باوکی کوچی دواپی کرد. که ته مهنی

۱ - البخاري، تفسير (سورة المسد) ۱-۲ - مسلم، الايمان ۳۵۵-۳۵۶.

گه‌یشته شه‌ش سالان، دایکیشی وه‌فاتی کرد. نه‌وجا عه‌بدو لموته‌لیبی باپیری بریدییه لای خۆی. کاتیک بووه هه‌شت سالان، باپیریشی مرد. هه‌روه‌ک بلیتی قه‌ده‌ر له هه‌موو شتی‌ک دایده‌مالی و سازی ده‌کرد تا‌کو هه‌موو کار و فه‌رمانه‌کانی به‌ خوای گه‌وره‌ بسپیژی. هه‌رکه‌سی‌ک پاریزگاری و سه‌ره‌رشتی کردنی نه‌وی بگرتایه‌ته نه‌ستۆ، زوو به‌ زوو مال‌ئاوایی له ژیان ده‌کرد. وه‌ک بلیتی به‌ ده‌رکه‌وتنی نه‌ینی نه‌حه‌ددیه‌ت له دووتوی نووری ته‌وحیددا، پاسته‌وخۆ و به‌ کرده‌یی چاودیری و پاریزگاری خوای گه‌وره‌ی بیرده‌خرایه‌وه.

به‌لئی، نه‌و ده‌بوو "که‌لیمه‌ی ته‌وحید" و رسته‌ی "حسبنا الله" هه‌ر له ده‌سپیک‌کی ژیانیه‌وه بکاته ویردی زمانی و له قوولایی ویردانیدا هه‌ست به‌ واتاکانی بکات. هه‌ربۆیه‌ پیتویست بوو هۆکاره‌ رواله‌تیه‌کان تیکرا به‌ جارێک ده‌ست بکیشنه‌ دواوه و له‌کار بکه‌ون. جا هه‌ر واش بوو...

"عبدالله" که به‌ واتای به‌نده‌ی خوا دیت و، "نامینه"ش که به‌ مانای ئافره‌تی راسپارده‌ناس و دروست ده‌هات، ناوی نه‌و باوک و دایکه‌ به‌رێزه‌ بوون که بوونه‌ هۆکاری هاتنه‌ دنیای سه‌روه‌رمان. به‌لئی، نه‌و له‌ دایکێکه‌وه هاتبووه دنیا که سه‌رچاوه و نه‌مینداری نه‌منیه‌ت بوو. ناوی باوکی نه‌م زاته‌ش (ﷺ) - که به‌ر له‌ پیغه‌مبه‌رایه‌تیش سه‌رفراز بوو به‌ به‌نده‌گی - واتای به‌نده‌ی خوای ده‌گه‌یاند. هه‌لبه‌ت هه‌یج کام له‌مانه‌ رێککه‌وت و له‌ خۆوه‌ نه‌بوون، به‌لکو به‌ گوێره‌ی نه‌خشه‌سازی و ته‌قدیری ئیلاهی روویانداوه.

٢ - به‌بێ دایک و باوک گه‌وره‌ بوو

نه‌و به‌بێ دایک و باوک گه‌وره‌ بوو. کۆلێکی قورس و فه‌رمانبه‌رییه‌کی زۆر گزنگ چاوه‌رپێ ده‌کرد. بۆیه‌ ده‌بوو هه‌ر له سه‌ره‌تاوه‌ خۆی بۆ ئاماده‌ بکات.

دەبوايە بگاتە چلەپزەي تەوہەككول و، نامادەباش بئى بۆ رۇوبەپروو بوونەوہى ھەموو كيشەكان. ئەوہەتا خۇاى گەورە پاراستى لە دەولەمەندىيەكى زۆر كە بەرەو خۆ بەزل زانىيى ببات. ھەرۈەك چۆن بەدووريشى گرت لە ھەژارەيەكى رسواكەر كە تووشى كەساسى و زەبوونى بكات. خۇاى گەورە خۆي بە مرۆفئىكى مامناوہند و راسترەو دروستى كردووە و لە گشت قۇناغەكانى ژيانيدا لە زيادەرەوى و كورتبىرى (الافراط و التفریط) پاراستوويەتى.

زۆر گرنگە بۆ پيشەوايەك بەم جۆرە رۆژگارە ناھەموارانەدا تپپەپرئى. پئويست بوو ماناى ھەتيويى زۆر بە باشى تيبگات، تاكو لەگەل بەردەستەكانيدا ەك باوكيىكى بەسۆز و دلۇقان رەفتار بكات. ھەر كەسش بئى دايك و باوكيى چەشتبئى، دەتوانئى ببيتە باوكيىكى بە بەزەيى و بەسۆز بۆ نەتەوہەكى. ھەرۈەھا پئويست بوو تامى ھەژارى و نەداريش بچيئى، تاوہكو ھەست بە گيروگرتى ئەوانە بكات كە ھەلدەسى بە بەرپئوہ بردنى لايەنەكانى ژيانيان. بەم جۆرە خوورەوشتى يارمەتيدانى ھەژارە بئى نەواكان و دەست ھيتان بەسەرياندا و، بەختوكردنيان و بايەخ پيدانيان، لەو ئاكارە بەرزانەي پيغەمبەرى خوا بوون، كە رەگ و پيشەيان دەگەرايەوہ بۆ ئەم قۇناغەي ژيانى. بەلئى، ئەو خۆي چاك ھەتيويى چەشتبوو، لەو ئاوەي نۆش كردبوو و ھەواكەشى ھەلمئيبوو. بۆيە تەنانەت كاتيكيش گەيشتە لوتكە، دەستبەردارى ئەم خوورەوشتە جوانانە نەبوو و، ئەو ژيانە ساكارەي ھەروا مايەوہ.

لەھەموو ژيانيدا دلئى ھەتيويىكى نەرەنجاندووە، ھەر كەسيك داواي شتيكى ليكردبئى، دەستى بە رپويدا نەناوہ و تەرىقى نەكردووەتەوہ. چونكە پەرورەدگارى فيرى ئەم رەوشتە جوانەي كردووە و لەسەر ئەم ئاكارە پەرورەدەي كردووە: ﴿أَلَمْ نَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ۖ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ۖ وَوَجَدَكَ عَابِلًا

فَأَغْنَىٰ ﴿۱﴾ فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿۲﴾ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿۳﴾ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿۴﴾ (الضحى: ۶-۱۱) ” تاييا پهروه‌ردگارت نه‌ییبیت به هه‌تیوی و خیرا ده‌رووی لیک‌ردیته‌وه و لانه‌ی بۆ سازاندیت؟! ئه‌ی له‌هه‌یره‌تدا نه‌بوویت و، هیدایه‌تی دایت؟! ئه‌ی نه‌ییبیت هه‌زاریت و ده‌وله‌مندی کردیت؟! که‌واته تۆش (ئه‌ی پیغه‌مبه‌ر(صلی الله علیه وسلم)، ئه‌ی ئیماندار) هه‌تیو مه‌چه‌وسینه‌روه. دلّی سوا‌ل‌که‌ر مه‌په‌نجینه. (به‌لکو) ده‌رباره‌ی ناز و نیعمه‌ته‌کانی په‌روه‌ردگارت هه‌میشه‌ بدوئ و باسیان بکه.“

هه‌ر کاتێ نهم سوره‌ته‌ ده‌خوینمه‌وه، بئ باوکی خۆم - له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا که‌ باروکم چه‌ندین ساله‌ وه‌فاتی کردوه - له‌ جزووری پیغه‌مبه‌ری خوادا (ﷺ) وه‌ک شه‌فاعه‌ت‌کارێک ده‌رده‌برم و، به‌و ئومیده‌ی منیش له‌به‌ر ده‌رگا‌که‌ی وه‌ده‌ر نه‌نئ، عه‌ززی حاله‌م ده‌که‌م و، ده‌لیم: ” وا ئه‌مه‌ش هه‌تیویک له‌به‌ر ده‌رگا‌که‌تدا! چی ده‌بئ، له‌به‌ر ده‌رگا‌که‌ت ده‌ری مه‌که.“

أ. له‌لای عه‌بدولوته‌لیب

ده‌مێک بوو باپیری نووری پیغه‌مبه‌رایه‌تی تیا به‌دی کردبوو. چونکه‌ هه‌موو ئه‌و پۆژانه‌ی له‌گه‌لیدا ده‌ژیا، پۆژانی پر پیت و به‌ره‌که‌ت بوون. ئه‌وه‌تا له‌گه‌ل خۆیدا بۆ کۆری پیاوما‌قولانی ده‌برد و، ریزی شایسته‌ی لیده‌نا. ۱ دور نییه‌ پزگارکردنی مرۆفایه‌تی له‌ناو‌چاوانیدا به‌دی کردبئ. چونکه‌ له‌ نیگا و روانینه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوادا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هینده‌ ناما‌ژه‌ی قوول و ناوه‌پۆکی واتادار هه‌بوون، ئه‌سته‌مه‌ له‌ یه‌کیکی تردا بوونیان هه‌بیت.

۱ - ابن هشام، السيرة النبوية ۱/۱۲۷.

لهوانه شه نهو هه والانهی له "لونهی" هه بیستی، که یه کیکه له باپیره کانی و له باره ی دهرکه وتنی پیغه مبهریک له نه وهی خۆیه وه گپراویه ته وه. پیده چی به هۆی نهم مزگینییه وه نیشانه کانی پیغه مبهرایه تیی تیدا به دی کردبی و نهمه بوویته هۆکاری نهو هه موو خۆشه ویستی و هۆگریه ی هه ییوه بو کوره زا که ی. به پرا ده یه که غیره ی له چاری خۆشی ده کرد به رامبه ری. نهم پیاوه مه زنه، کاتیک واده ی مه رگی هاته پیش، زۆر غه مگین بوو و به کول ده گریا. چونکه ئیتر نهیده توانی موحه مده که ی له نامیز بگری و بیگوشی به خۆیه وه. بروان، نهو پیاوه ی له هیترشی سوپای "نه بره هه" دا بو سه ر شاری مه که که چاری نه تروکاند و، له جهنگی "فیجار" یشدا، که جهنگیکی چهند ساله بوو دژی چهندین خیل، چاوه کانی ئه سرینیکیان نه پزژاند. که چی ئیستا که نهم پیاوه گه وره یه ههروه که مندالیککی بچوک له تاو دوا ساته کانی جیهیشتنی کوره زا به خته وه ره که یدا به کول ده گری. به م شیویه به مردن و مائناوایی کردنی له ژیان، سه ربه رشتی و پاریزگاری عه بدولوته لیب کوتایی هات. ده بوایه گه وه هر و مرواری بوونه وه ران بدریته دهستی "نه بوو تالیب" ی مامی.

ب - رۆشتنی بۆ لای نه بوو تالیب

نه بوو تالیبی مامیشی په یمانه که ی خۆی برده سه ر. نزیکه ی چل سال پیغه مبهری خوای گرته خۆی و بوو به پالپشت و یارمه تیده ری. به لام نهم چاکه یه ی بی به رامبه ر نه مایه وه. چونکه خوای گه وره کورپکی وه ک ئیمامی عه لی (رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ) پی به خشی. نهمه جگه له وهی که نه وهی هه ر پیغه مبهریک له پشتی خۆی ده بیته، که چی نه وه و هه چه ی پیغه مبهری سهروه رمان له رپنگه ی سه زه ته ی عه لیه وه به رده وام ده بوو. له مباره یه شه وه رپوایه تیک له

حه زه ته تی عه لی نوینه ری لایه نی ویلایه تی پیتغه مبهری خوا بوو. له م رووه وه شه به گه وه و سه رتاجی هه موو شه ولیا کان ده ژمیریت. تاکو رۆژی قیامه تیش خواناسان و شوینکه وتوانی هه موو ته ریه ته کان زۆر به ریز و شکۆه یادی نیمام ده که ن و شوینی ده که ون. هه زه ته تی عه لی - که شاهی مهردان و هه یه ده ری که پار و زاوای پیتغه مبه ره - وه ک بلتی خه لاتی خوای گه وه بوو بۆ نه بوو تالیب، له پاداشتی شه چا که نه ی به رامبه ر پیتغه مبه ری خوا نواندی.

نه بوو تالیبیش هه روه ک عبده لموته لیبی باوکی ته نها هۆکاریکی پروه ته تی بوو. ده نا خوای گه وه (سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى) خۆی پاریزه ر و چاودیری راسته قینه ی شه بوو، خۆی سه روکاری ده کرد و فه رامۆشی نه ده کرد.

له کاتی که دا خوای گه وه شه که سایه تیه ناوازه یه ی به رز ده کرده وه بۆ پله و مه قامی نبوه ت، کۆمه لگه شی ناماده ده کرد بۆ وه رگرتن و قبول کردنی شه پیتغه مبه ره. رۆژ دوا ی رۆژ نیشانه کانی پیتغه مبه رایه تی خۆریسان له سه ر هه لده ات و ناشکرا ده بوون. تا شه وه ی هه زه ته تی موحه مه د (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بوو به و که سایه تیه ی که هه موو خه لک باسیان ده کرد و ده یاناسی.

د - گهشته‌گانی

۱ - گهشتی شام و به‌حیرای راهیب

هموو کتیبه‌گانی سیره ناماژه به‌وه ده‌کهن که له تمه‌نی دوانزه سالی‌دا و به هاوړپیه‌تی نه‌بوو تالیبی مامی، یه‌که‌مین گهشتی به‌وه شام کردووه. کاتیک قافلّه‌که له ریگه‌دا بۆ حه‌وانه‌وه خستیان، موحه‌مه‌دیان وه‌ک پاسه‌وان و چاودتیری قافلّه‌که به‌جی هیشت. له‌م کاته‌دا راهیبیک به‌ناوی "به‌حیرا" - که هندیک به‌هله به‌بو‌حیرا ناری ده‌بن - شتیکی سه‌رنج پراکیش و سه‌یری بینی که له‌گه‌ل قافلّه‌که‌دا به‌ده‌م ریوه به‌رده‌وام بوو. نه‌وه‌بوو هه‌وریک بینی سیبیری بۆ کردبوون و له‌گه‌لیان ده‌بوو. کاتیک نه‌وان ده‌رپویشتن، نه‌ویش له‌گه‌لیان ده‌رپویشتن. کاتیکیش ده‌ه‌ستان، نه‌ویش له‌گه‌لیان ده‌ه‌ستا.

هه‌ربو‌یه راهیبه‌که خوانیکی سازکرد و، یه‌کیکی نارد بۆ نه‌وه‌ی بانگه‌یشتی هموو نه‌ندامانی کاروانه‌که بکات. نه‌ندامانی کاروانه‌که زۆر سه‌رسام بوون به‌م بانگه‌یشت کردنه. چونکه پینشت نه‌م راهیبه‌گونی به‌و قافلانه نه‌ده‌دا که له‌ویوه هاتوچزیان ده‌کرد. هموو نه‌ندامانی قافلّه‌که چون به‌ده‌م بانگه‌یشته‌که‌وه، جگه له‌هه‌زرتی موحه‌مه‌د(ﷺ). به‌لام دیاربوو راهیبه‌که مه‌به‌سته‌که‌ی نه‌پینکابوو و، له‌نیو ناماده‌بوواندا نه‌و که‌سه‌ی نه‌دو‌زیبووه‌وه که به‌دوایدا ده‌گه‌را. بو‌یه‌پرسی که‌نایا هیچ که‌سیک له‌کاروانه‌که ماوه نه‌هاتبیت بۆ ده‌عه‌ته‌که‌ی؟ کاتیک وتیان که‌سیکمان به‌جی هیشتووه بۆ چاودتیری کاروانه‌که، داوای کرد نه‌و که‌سه‌ش بانگه‌یشت بکه‌ن. هه‌ر که به‌جی‌ماوی کاروانی بینی، یه‌کسه‌ر بریاری خو‌ی دا و زانی نه‌مه نه‌و که‌سه‌یه که به‌دوایدا ویله. نینجا پرووی کرده نه‌بوو تالیب و پرسی که‌نه‌وه

کټیټه؟ که نه بوو تالیب وتی نهوه ” کورمه“ به حیرا نه یو بیست بر وای پیټیکات. چونکه نه بیټ باوکی پیش نهوهی نه م له دایک بیټ ، مرد بیټ. به لئی، زما خالی سیمای نه م که سه نهوهی ده گه یاند که: ” خویتهی“. له پاشان به حیرای راهیب نه بوو تالیبی برده که نارټیکه وه و ناموزگاری نهوهی کرد که پیویسته نه م گه شته نه کات و، پیی وت: ” جووله که گه لیکن ئیره یی به سهریاند زاله، جا هر کاتیک به سیمایدا بزنان که نهوه دوا این پیغه مبه ره، به لایه کی به سهردا دینن، چونکه له خویان نیسه.“ نه بوو تالیب گوئی بو ناموزگاریه که ی گرت و بیانویه کی بو هاوړټیکانی هینا یه وه و له قافلده که کشایه وه و، حه زره تی موحه مده دی گه رانده وه بو مه کهه^۱.

به حیرا راستی ده وت. به لام شتیک هه بوو که لئی بی ناگا بوو، نه ویش نهوه بوو که حه زره تی موحه مده له سایه ی چاودټیری و پارټیزی خنوی بالاده ستدایه و تا کوټایی ته مهنی و، کاملجونی نیسلام و نازل بونی دوا این نایه تی قورشان ده یارټیزی. ههروه که نه م نایه ته نامازه ی بو کردوه: ﴿وَاللَّهُ يَعِصْمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ (المائدة: ۶۷) ” (دلنیاش به که) خوا ده تپارټیزیت له شهر و خراپه ی خه لکی.“ به لئی، پهروه ردگاری نه م به لینه ی پیدابوو، هر به وه جوړه ش به لینه که ی بو به جی هینا.

۲ - گه شتی دووهه می بو شام

فه خری کائینات گه شتی دووهه می شی هر بو شام کرد. نه و کات ته مهنی پیروزی بیست و پینج سال بوو. له م گه شته دا سه ر قافلده ی نه و کاروانه

۱- ابن هشام، السیره النبویه ۱/۳۱۹-۳۲۲.

بازرگانییه بوو که خه دیمجه (ﷺ) ریځکی خستبوو. ههروه ها به حیراشی بینییه وه. به لآم نه مجاره راهیبه که زۆر پیر بوو بوو. کاتیڤک هه زه ته می موحه مده دی بینی زۆر دلخۆش بوو، چونکه نه وه هه له چاوه پروانیی رۆژتیکسی وادا سوو. نه و جا به پیغه مبهری خوی وت: ” تۆ ده بیست به پیغه مبهه، نای خۆزگا به و رۆژه ده گه یشتم که پیغه مبهه رایه تیبه که ت ناشکرا ده بیست، تا پیلآوه کانت هه لیبگرم و خزمهتت بگم.“^۱ نه م ناواته نه هاته دی و پیره راهیبیش به و رۆژانه نه گه یشت. به لآم نه وه پاستییه که نه و قبول کردنه می له رۆژی دوا ییدا سوودی زۆری پی ده گه یه نیت...

۳ - هه ممووان له چاوه پروانیی نه ودا بوون

نه وانه می که مژده می هاتنی نه ویا ن ده دا و له چاوه پروانییدا سوون، یه ک و دو ان نه بوون، به لکو زۆر بوون. زهیدی کوری عه مری کوری نوفهیل یه کیتک بوو له وانه. زهید، باوکی سه عیدی کوری زهیده، که یه کیتکه له عه شه ره می موبه ششه ره و مامی هه زه ته می عومره (ﷺ). نه و یه کیتک بوو له هه نیفه کان (أحناف). واته نیمانی به خوا هه بووه و له سه رده می نه فامیشدا پشتی له به ته کان هه لکردووه و وتوبه تی که لک و زیانیان به ده ست نییه. به لئێ، نه م ییش یه کیتک بوو له وانه می که به ماوه یه کی کورت بهر له هه لته اتنی خۆری نبووه ت، مالتا وایی کرد و تاوا سوو. مژده می زۆری داوه، گرن گترینیان نه وه یه که وتووبه تی: ” من ده زانم که ناینیکی نوئ سهر هه لده دات، به لآم دلنیا نیم فریای ده که وم یان نا.“

۱ - ابن حجر، الاصابه ۱/۳۵۳، ۵۰۶/۶.

شنه يهك وهك خه لاتتيكي خوايي بهر دلي زهيد كه وتبوو. ده روازه كاني دل و ويژداني خستبوونه سهرپشت بو نه وهی به تهواوی پيشوازی له حهق و راستی بكات. ئيماني به خوايه كي تاك و تهنها هه بوو و خوئی ته سلیمی شه و زاته كردبوو. به لام شه خوايهی ئيماني پيی بوو، به باشی نه يده ناسی و نه يده زانی چۆن بيهپرستی.

يه كيك له هاوه له بهر يژه كان كه عامری كوری ره بيه عيه (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) بۆمان ده گيرتته وه و، ده لي:

” جاريكيان له زهیدی كورپی عه مری كورپی نوفه يله وه بيهستم كه ده يوت: ’من چاوه روانی پيغه مبهريك ده كه م له نه وهی ئيسماعيل، دوايش له نه وهی عه بدولموته لیب. نه گه تا نه و كاته بيمنم، ئيماني پيی ده هيمنم و پشگيريی ده كه م و شايه تي ده ده م كه پيغه مبهري خوايه. به لام نه گه تۆ به دیداری گه يشتی، سه لامی منی پيی بگه يه نه. ناو نيشانه كه يت پيی ده ليتم بو شه وهی لات روون بيت: نه زۆر دريژه و نه زۆر كورته. قزی به تهواوی خا و نيه و زۆريش لوول نيه. هه رده م روومه تي سوور هه لگه راوه. نيشانهی پيغه مبهرايه تي له نيوان هه ردوو شانيدايه و، ناوی شه حمده. له م شاره دا له دايك ده بي و ده بيت به پيغه مبهر. ئينجا گه له كه ی ده ری ده كهن، قينيان له وه يه كه بۆي هيناون، به ناچاری كوچ ده كات بو يه شريب و له وي سهرده كه وي. ناگادار به، ليی دوانه كه وي. من هه موو ولات گه راوم به دواي ئاييني ئيرا هيم دا. پرسيارم له جووله كه و فه له و مه جوسی كردوه، هه موويان وتويانه خه ريكه شه و زاته سهره لده دات. شه و ناو نيشانانه ش كه ده ياندا، به و جوژه بوو كه پيم وتی. شه لين هيج پيغه مبهريكيش له دوايه وه نايه ت.’“

عامری كورپی ره بيه ده لي: ” كه موسلمان بووم، شه م وتانهی زهیدی

کۆری عەمرم بۆ پێغه مبهری خوا گێرایهوه و سهلامه کهیم پێگه یاندا. پێغه مبه ریش (ﷺ) وهلامی سهلامه کهی دایهوه و سۆزی بۆی خرۆشا و فهرمووی: "ئه بههشتدا بینیم لیواری دامینی کراسه کهی به زهویدا دهخشا."^۱

"وه رهقهی کۆری نهوفه ل"یش زانایه کی مهسیحی بوو و، نامۆزای دایکی ئیمانداران ههزره تی خه دیمه بوو. کاتی که بۆ یه کهم جار وه چی دابه زیسه سه ر پێغه مبه ری خوا، ههزره تی خه دیمه بر دی بۆ لای وه رهقه ی کۆری نهوفه ل تا بزانی ت چی روویداوه. رسول الله ئه وه ی که دیسووی بۆی گێرایه وه. ئه و جا وه رهقه پیی وت: "ئه مه ئه و یاسایه یه که بۆ موسا نازل بووه. خۆزگه زیندوو بووما یه کاتی که له که ت ده رت ده که ن." له بهرام به ر ئه مه دا پێغه مبه ر (ﷺ) فهرمووی: "بۆ ئه وان ده رم ده که ن؟! " وه رهقه وتی: "به ئی، هه ر پێغه مبه ری که به م په یامه وه هاتی، دژایه تی کراوه. ئه گه ر به و رۆژه بگه م، ده به پالېشتت و پشتیوانی ته واوت لی ده که م."^۲

"عه بدو لّالی کۆری سه لام"یش زانایه کی جووله که بوو. با گوئی لی بگرین تا خۆی سه رگوزشته ی موسو لمان بوونی خۆی بگێرێته وه: "کاتی که پێغه مبه ری خوا گه یشته مه دینه، منیش وه که خه لکی چووم بۆ دیتنی. ئاپۆرای خه لکی ده ره یان لی دابوو. هه ر که ده موچا ویم دی، یه که سه ر زانیم که ئه وه ده موچاوی درۆزن نییه.

یه که م شتی که که لیم بیست ئه وه بوو فه رمووی: أَفْشُوا السَّلَامَ وَأَطْعُمُوا الطَّعَامَ... "ئاسایش و ناشتی بلاویکه نه وه و خواردن به دن به وان ه ی که

۱- ابن کثیر، البدايه والنهائيه، ۲/۲۹۸ - ابن حجر، الاصابه ۲/۶۱۵.

۲- البخاری، بدء الوحي ۳

پیوستیانه...“ تیر منیش دلم هوگری و ته ناوازه کانی و پوخساره پر واتاکه ی بوو. هر بویه له ویدا شایه توماثم هیئا و موسلمان بووم. چونکه نهو سیمایه ی لهودا بهدیم کرد، تهنها سیمای پیغه مبهران بوو.”^۱

عبداللای کوری سهلام که سایه تییه کی دیار بوو. “ئین حه جهر” له کتیبی “الإصابة” دا ده فرموی: عبداللای که سیکي ناو دار بووه و له نهوه ی یوسف پیغه مبهر (عَلَيْهِ السَّلَام) بووه.^۲

قورنانی پیروز ستایشی شایه تییه که ی عبداللای کوری سهلامی کردوه و، وه که به لگه یه کیش دژی کافره کان ده بهینیتته وه. نهوه تا ده فرموی:

﴿ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ - وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَىٰ مِثْلِهِ - فَمَا مَنْ يَأْتِيهِمْ مِنْ آيَاتِنَا إِلَّا يَأْتِيهِمْ مِنْ آيَاتِنَا أَنْ يَأْتِيَهُمُ الْغَمُّ مِنْ غَمٍّ عَظِيمٍ ﴾

(الأحقاف: ۱۰) ” پییان بلی: ههوالم بدنه ی، باشه، نه ی نهوه چونه و حالتان چون ده بییت نه گهر نه م قورنانه له لایهن خواوه بییت و، ئیوه ناوا بره ی پیته که ن؟! هاوکات له گهل نهوه دا که شایه تییک له نهوه ی ئیسرائیل شایه تی داوه که چ تهورات و، چ قورنانه له بهک سه رچاوه وهن، نهو باوه پی هیئا به محمد (صلی الله علیه وسلم) و قورنانه که چی ئیوه خوتان به گه وره زانی و، باوه پتان نه هیئا... بیگومان خوا هیدایهت و ریتمووی دهسته ی سته مکاران ناکات.”

نهو شاهیده ی نهوه ی ئیسرائیل که لیته دا ناماژه ی پیدراوه، عبداللای کوری سهلامه. هه رچند هه ندی له ته فسیرنوسان پییان وایه نهو شاهیده

۱ - أحمد ابن حنبل، المسند ۵/ ۴۵۱.

۲ - ابن حجر، الإصابة ۴/ ۱۱۸.

حزره تی موسایه (ﷺ). بهو پییهی ئەم سوورته - سوورتهی ئەحقاف - له مهککه نازل بووه. ^۱ بهلام بۆچوونی پهسند ئەوهیه که ئەگەرچی سوورتهی ئەحقاف مهککیه، بهلام ئەم نایهته مهدهنیه-واته له مهدینه نازل بووه- و ئاماژه بۆ عەبدوللای کوری سهلام دهکات. ^۲

۴ - بۆچی ئیمانیا نیهینا؟

لهگهڵ ئەوهشدا که ههموو گاور و جوولهکهکان زۆر باش دهياتزانی که ئەو پیغه مبهری خوایه، کهچی رق و کین و ئیرهیی دهبوونه رینگ له بهره میان و نهیاند ههشت باوهر بهینن. ئەم زاینهشیان ئەوهنده روون و ناشکرا بوو، به جوریک که تهنه سهرنج دانیکی پیغه مبهر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بهس بوو بۆ ئەوهی ئیمانی پی بهینن، چونکه ئەوان ناشنا بوون به وهسف و ئاکارهکانی پیغه مبهری خوا. قورئانی پرۆز تیشک دهخاته سه سه ئه راستیه و دهفرموی:

﴿الَّذِينَ آتَيْنَهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ (البقرة: ۱۷۶) " ئەوانه ی کتیبمان پی بهخشیوون پیغه مبهر (صلی الله علیه وسلم) دهناسن ههروهک چۆن ئەوه کانی خۆیان دهناسن، بیگومان دهستهیهک لهوان ئەو راستیه دهشارنهوه، له کاتیکیدا دهشارن محمد (صلی الله علیه وسلم) فرستاده ی خوایه."

لهم نایهتهدا خوی گهوره ناوی پیغه مبهره کهی ناهینیت، به لکو به "ئەو" ناوی دهبات. ئەمهش ئاماژهیه بهوهی که ههموو ئەهلی کیتاب دوایهمین

۱ - الطبری، جامع البيان ۹/۲۶.

۲ - الطبری، جامع البيان ۱۲/۲۶.

پیغمبریان باش ناسیووہ. واتہ ئەوان دەزانن کہ ئەمە ئەو پیغمبەرہیہ کہ لە تەورات و تینجیل دا باسی ہاتووہ. ئەویش سەرداری مرۆفایەتی ھەزرەتی ئەحمەد یان موحمەدە (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ)، چونکہ ئەوان لە منالەکانی خۆیان باشتر دەیانناسی.

جارتیکیان ھەزرەتی عومەر (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) لە عەبدوللای کورپی سەلام دەپرسی:

- ئایا ھەزرەتی رسول اللہ ت وەك کورپی خۆت دەناسی؟

ئەویش لە وەلامدا دەئێ:

- بەئێ لەویش چاکتر دەناسی.

جا کاتێک ھەزرەتی عومەر لێی دەپرسیت "چۆن؟" ئەم وەلامی دەداتوہ: "لەوانەییە سەبارەت بە کورەکەم بکەومە گومانەوہ. چونکہ دەگوئجیت ھاوسەرەکەم فریوی داوم. بەلام ھیندەیی تۆسقالێک گومانم نییە لەوہی کہ ھەزرەتی موحمەد دوایەمین پیغمبەری خواہ.

ئەم وەلامە ھیندە دئی ھەزرەتی عومەر خۆش دەکات، ھەلدەستی سەری عەبدوللا ماچ دەکات.^۱

۱ - غیرە و ھەسوودی

بەئێ، ئەوان بە چاکی پیغمبەری خویان دەناسی. بەلام ئیمان شتیکی و ناسین شتیکی تر. ئەوان دەیانناسی، بەلام نہیان دەتوانی ئیمانی پسی بہینن، چونکہ غیرە و ئیرەیی ببوونە بەرہست لەبەردەم ئیمان ھینانیندا:

۱ - ابن کثیر، تفسیر القرآن العظیم ۱/۱۹۵ - سیوطی، الدر المنثور ۱/۳۵۷.

﴿وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ
يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ
اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ (البقرة: ۸۹)

” کاتیک له لایهن خواوه کتیپیک (قورئان) هات بۆیان که: ئەو کتیپانە ی
ئەوانیش پەسەند دەکات و بەراستی دەزانیت، ئەوان پێشتر داوای سەرکەوتن و
زال بوونیان بەسەر ئەوانە ی بۆ باوەر بوون له خوا دەکرد بە هۆی
شوینکەوتنیان بۆ پیغەمبەر(صلی اللہ علیہ وسلم)، که چی کاتیک ئەو
پیغەمبەرە یان بۆ هات که دەیانناسی، برۆایان پێ نه کرد. کهواته با نه فرین و
له عه نه تی خوا له سەر کافران بێت.“

خوای گه وره له م ئایه ته دا هۆی راسته قینه ی ئیمان نه هینانیان به
پیغەمبەر(ﷺ) باس ده کات. هه موو گرفته کهش له وه دا خۆی ده بینیته وه، که
خاته می پیغەمبهران جووله که نه بووه. نه گه ر پیغەمبەری خوا له جووله که کان
بوایه، بۆ گومان هه لئسوکه وتیان زۆر جیاواز ده بوو.

به لگه ش له سەر ئەمه، عه بدوللای کورپی سه لامه. پاش موسلمان بوونی
هاته خزمه ت پیغەمبەری خوا و ئەم پێشنیازه ی کرد: ” ئە ی پیغەمبەری خوا،
له جینگه یه کدا من بشاره وه و، هه رچی زانای جووله که هیه له مه دینه دا
بانگیان بکه. نه و جا پرسیا ری من و باوکمیان لی بکه. به دلنیا یه وه
وه لآمه که یان نه رینی ده بێت. دواتر من خۆم ئاشکرا ده که م و موسلمان
بوونه که م راده گه یه نم.“ پیغەمبەری خواش ئەم پێشنیازه ی پەسەند کرد. نیت
عه بدوللای کورپی سه لام له جییه کدا خۆی هه شار دا و، زانا جووله که کانیش
ناماده بوون. پیغەمبەری خوا لیتی پرسین: ” عه بدوللای کورپی سه لام چۆن
پیاویکه له ناوتاندا؟ “ وه لآمیان دایه وه: ” خۆشی و باوکیشی زاناترین و

به‌رێزترینی ئیمەن. " پاشان پێغه‌مبەر (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فەرمووی: " باشه ئەلێن چی ئەگەر ئیمانم پێ بهیئێ؟ " وتیان: " مەحاله، هەرگیز شتی وا نابێت. " رێك لەو کاتەدا عەبدوڵلای کورپی سەلام (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) هاتە دەرەوە بۆ ناویان و، شایەتمانی هێنا و تەسدیقی پێغه‌مبەری خواى کرد. جوولە‌کە‌کان سەریان سوورما‌بوو. لەبەرامبەر ئەم هەلۆیستە‌وه، دەست‌به‌جێ و تەستایش نامی‌زە‌کانی پێش‌وویان گە‌ران‌ده‌وه و، کە‌وت‌نه بوختان هە‌لبە‌ستن: " ئەو خراپى کورپی خراپ‌مانە. " لە‌پاش ئە‌مه پێغه‌مبەری خوا پێی نە‌دا چی تر ئە‌و دوور‌ووانە لە‌ ح‌زوریدا دا‌بنیشتن.^۱

ئە‌م رووداوه بە‌روونی دە‌یسە‌لمی‌تێت کە‌ جوولە‌کە‌ پێغه‌مبەری خوايان دە‌ناسی. بە‌لام بریاری پێش‌وه‌خت و چە‌ق بە‌ستوویان بووبوو بە‌ر‌به‌ست لە‌وه‌ی باوه‌ر‌به‌یتن.

"سە‌لمانی فارسی" یش خۆی بۆ خۆی بە‌ل‌گە‌یه‌کی هە‌میشە‌ییە لە‌م بابە‌تە‌دا. یە‌کە‌م جار ئاگر‌پەرست بوو. بە‌لام بۆ دۆ‌زینە‌وه و گە‌یشتن بە‌ دینی حە‌ق بە‌تاسە‌وه دە‌سووتا. دواتر چووه ناو ئاینی مە‌سیحییه‌وه. ئیتر لە‌ کلێ‌سادا دە‌مایە‌وه و خۆی تە‌رخان کرد‌بوو بۆ خواپەرستی. ئە‌و پراهیبه‌ی شوینی کە‌وت‌بوو زۆر بە‌سال‌اچوو بوو و، واده‌ی مەرگی نزیک بووبوو‌وه. بۆ‌یه‌ سە‌لمان دا‌وای لێ‌ کرد وە‌سیه‌تی بۆ بکات تا‌وه‌کو بچێت بۆ لای پراهیبه‌یکى دیکە‌. ئە‌ویش ناو‌نیشانی پێ‌دا. بە‌م شێ‌وه‌یه لای زۆرێک لە‌ پراهیبه‌کان مایه‌وه. تا لە‌کۆ‌تایدا کاتێک هە‌مان دا‌وای لە‌ پراهیبه‌یکى بە‌ختیار کرد کە‌ لە‌ دوا‌ساته‌کانی ژیا‌نیدا بوو، ئە‌م زانا مە‌سیحییه ئە‌م نامۆ‌ژگاریه‌ی کرد:

۱ - البخاری، الأنبياء ۱ - مناقب الأنصار ۴۵.

”كوري خۆم، كەسنىڭ شەك نەبەم لەسەر نەم پىيازەي ئىمە مايبىت و بتىنېرم بۆلای. بەلام كاتى ھاتنى پىغەمبەرىڭ نىزىكە. ئەو بە ئايىنى ئىبراھىم رەوانە دەكرىت. لەو جىيە سەر ھەلدەدات كە ئىبراھىم كۆچى بۆ كرد. ئىنجا كۆچ دەكات بۆ جىڭگايەك كە كەوتوۋتە نىوان دوو چىاۋە كە بەردەكانى رەشن. لەوى نىشتەجى دەبىت. ھەندىك نىشانەي ھەيە ناشاررىتەۋە. دىارى ۋەردەگرىت، بەلام خىر و صەدەقە ۋەرنەگرى. نىوان دوو دەفەي شانى نىشانە و مۆرى پىغەمبەرايەتى پىۋەيە. ئەگەر توانىت بگەيتە ئەو ۋلاتە، ئەوا بىرۆ بۆلای.“

با پاشماۋەي بەسەرھاتەكە لە خۇيەۋە بىيىستىن: ”ماۋەيەك لە عامورىيە مامەۋە بەدۋاي كارۋانىڭدا دەگەرپام تا بىگەيەنىتە ئەو جىڭگايەي كە راھىبەكە ناۋنىشانى بۆ ھەلداۋوم. لە كۆتايدا كارۋانىڭم دىتەۋە و، رىڭكەكەۋتىن لەسەر ئەۋەي بەرامبەر بە كرىيەك منىش لەگەل خۇياندا بەرن. بەلام كاتىك گەيشتىنە ئەو ناۋچەيەي كە بە ”ۋادى القرى“ ناسراۋە، ستەمىيان لىكردم و ۋەك ئەۋەي كۆيەلم، فرۆشتىنام بە كابرايەكى جوۋلەكە. جا كاتىك بىستانى خورمام دى، وتم پىدەچى ئىرە ئەو جىڭگايە بىن كە راھىبەكە بۆي باسكردبووم. ئىتر لەۋى مامەۋە ھەتا يەكىك لە جوۋلەكەكانى ”بەنو قورەيزە“ منى لەو كابرايە كرىيەۋە و بردمى بۆ مەدىنە. لەۋى لە باخە خورماكاندا ئىشم دەكرد. بوارىشم نەبوو ھىچ ھەۋالىڭ دەربارەي پىغەمبەرى خوا بەدەست بەيىنم. جارڭىكىان ھەروەك رۆژانى ئاسايى، سەرگەۋتبوومە سەر دارىڭ و خەرىكى لىكردنەۋەي خورما بووم. كابراي جوۋلەكەش لە ژىر دارەكەدا دانىشتىبوو. لەۋكاتەدا يەكىك لە نامۇزاكانى ھات و، بە توورەيىيەۋە وتى: ’خۇ لەناۋايان بەرى، خەلكى ھەموو بەرەو “قويا“ دەپۆن. لە مەككەۋە پىاۋىك ھاتوۋە و بانگەشەي پىغەمبەرايەتىي دەكات، خەلكەكەش ۋادەزانن پىغەمبەرە.“

ھەر ڪه ٺهه قسه يهيم بيست، لهرزٽڪم لي نيشٽ و خهريڪ بوو بکهومه
 خوارهوه بهسهر خاوهنه کهمدا. به پهله له دارخورماکه دابهزيم و به کابراکهم
 وت: ٺهوه ده لٽي چي؟ ٺهوه ده لٽي چي؟ ٺههه چ هه والٽيکه؟ کاتيڪ
 خاوهنه کهم ٺهه پهروشييه مي بيني، به پشتي دهستي زلههيه کي توندي لٽدام و
 وتي: 'به تو چي؟ پرڙ به لاي کاري خوٽه وه.' منيش وتم: 'هيچ.. تنها ويستم
 بزاتم چي پرويداوه؟' دووباره چوموهه سهر درهخته که. ههر که ٺيواره هات،
 چيم هه بوو کومکرده وه و به ناراسته ي قويا ملي پرٽم گرته بهر. پيغه مبهري
 خوا (ﷺ) له گهل هاوه لانيدا دانيشتبوو. چوموه پيشه وه و وتم: ٺيوه که سانتيکي
 هه ژارن، منيش به دواي شويتنيکدا ده گه پام سه ده قهي بده مي. فهرموون بخون.
 پيغه مبهري خواهش پروي کرده ٺهوانه ي دهه ورويه ري و فهرمووي: ٺيوه
 فهرموون. 'به لام خو ي دهستي بو نه برد. ٺيتر منيش له دل ي خو مدا وتم:
 ٺههه يه کهم نيشانه که راهيبه که باسي کرد.' پرڙي دواتر ديسانه وه
 چوموه وه. به لام ٺهه جار بيان وتم: ٺههه سه ده قه نييه، به لکو دياريه، فهرموون
 بخون. ٺهه جار پيغه مبهري خوا فهرمووي له هاوه لان کرد و خوشي خواردي.
 وتم: ٺيشانه ي دووهه ميه هه هادي.

ٺههجا چومو بولاي پيغه مبهري خوا له "بقيع الغرقدا" - که گورستاني
 مهدينه يه - شوين جهنازه ي يه کيک له ٺهه صاحبه کاني که وتبوو. چوموه لايه وه
 و سه لامم ليک کرد. دواتر چوموه پشتيه وه و هه ولما مڙي
 پيغه مبهرايه تيبه که ي ٺيو شاني بيستم. زاني که نييه تم چييه.. جا خو
 سه رشانه کانيشي بده ره وه بوو.. ٺيتر مڙي پيغه مبهرايه تيشم بيني. نيشانه ي
 ستيه ميه ههروه که ٺهوه بوو که چه ندين سال پيشتر راهيبه که بوي باس
 کرد بووم. خو م پينه گيرا و باوه شم پيا کرد و دهستم کرد به ماچکردني موره که.
 ٺههجا پيغه مبهري خوا فهرمووي: ٺارامبه وه' منيش له جزووريدا دانيشتم و

به دريژى به سهرهاته كه مەم بۆ گيڤرايه وه. پيڤغه مبهەر (ﷺ) به مه زۆر خۆشحال بوو و ويستی هاوه لانیش گويیستی به سهرهاته كه مەم بن...^۱

به لێ، ئەوانەى دەستبەردارى هەسوودى و كەللەره قىيى بوون و تەماشای ئەويان كرد، ئەويان دۆزيبه وه و مەفتوونى بوون. لەرووى چۆنيه تيشه وه له نيوان ئەمڕۆ و دوينيیدا تۆسقالينك جياوازی نيه. وا ئەمڕۆش هەزاران كهس راستى پيڤغه مبهرايه تيبه كهى به چاوى خۆيان دەبينن و، تەسديقى دەكەن و به هەموو جيهانىشدا جار دەدەن كه ئەو دواهەمىن پيڤغه مبهرى خوايه. ئەمه له لايەك، له لايەكى تريشه وه ديسان له نيوان دويني و ئەمڕۆدا جياوازيه كى ئەوتۆ نيه سەبارەت به وانەى كه واز له عيناڊى و سەرکەشى ناهينن و، پيڤداگرى دەكەن له سەر نكوولئى كردنيان، و پراى ئەوهى كه دەشرانن ئەو زاتە نيرراوى پهروه دگا ره...^۱

ب - ههستی كيبهركى

موغيرهى كورى شوعبه (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) ده گيڤرپته وه: " من و ئەبوو جههل پينكه وه دانيشتبووين. پيڤغه مبهرى خوا هات بۆ لامان و، چەند شتيكى پى پراگه ياندين. ئەبوو جههل به بى ريزيبه وه وتى: 'ئەى موحه مەد، ئەگەر بۆ ئەوه وا دهكەيت كه يه كينك بدۆزيتەوه له دواژۆڤدا شايه تيت بۆ بدات له سەر ئەوهى كه تەبليغت كردوو و نەركى خۆت ئەنجام داوه، ئەوا هيج پيويست ناكات خۆت ماندوو بكەيت، من شايه تيت بۆ دەدەم. بەلام نىستا وازيبنه و پيزارم مەكه. ' له پاش ئەوهى پيڤغه مبهرى خوا جيتى هيشتين، پروم كرده ئەبوو جههل و ليم پرسى: " نەرى بەراستى باوهرى پيناكهيت؟ " وه لامى دامه وه:

۱- ابن هشام، السيرة النبوية ۴۱/۲- ۴۷.

” له راستیدا دهزانم که نهو پیغهمبهره. بهلام هر له کۆنهوه له نیتوان نيمه و هاشمیهکاندا کيپرکي ههیه. نهوان شانازی بهوهوه دهکمن که ريفاده و سيقايه له دهستی نهواندايه. جا نهگهر بشلين پیغهمبهر له نيمهيه، ئیدی نهمه شتيکه بهرگهی ناگرم.“^۱

پیاوانی قورهيش کۆيوونهوه و برپاریاندا "عوتبهی کورپی رهبيعه" بنسرن تاكو له گهل پیغهمبهری خوادا گفتوگو بکات و قهناعهتی پي بکات تا دهست له بانگهوازهکمی ههنگری. عوتبه یه کيک بوو له بیرمهندانى نهو سهردهمه و، شارهزاییهکی تهواوی له نهدهبیاتی عهههبيدا ههبوو و خاوهن سهروهت و سامانیکی زۆر بوو. عوتبه چوو بو لای سهروهری ههردوو جیهان و، وای دانابوو ژیربازی پینچاویچی لۆژیکي بکات. بۆیه پرسى: "نهى موحه محمد، تۆ باشتری یان عهبدوللای باوکت؟" پیغهمبهری خوا وهلامی پرسیارهکمی نهدايهوه. نا، بهلکو بهبی نهنگبون وهلامی دایهوه، که جوانترین وهلامه بو گيژ و گهوجهکان. عوتبه بهردهوام بوو: جا نهگهر پیت وایه نهو له تۆ باشتره، نهوا بهدلتیاییهوه نهو، نهو خویانعی دهپهرست که نیستا تۆ سوکایهتییان پي دهکیت. نا، نهگهر خۆت لهوان پي باشتره، نهوا نهوکات قسه بکه و با منیش گویت لی بگرم.

پیغهمبهری خوا(ﷺ) پرسى: "نایا قسهکانت تهواو بوون؟" عوتبه وتی بهلئ و بیدهنگ بوو. نهوجا پیغهمبهری خوا لهسهه چۆک دانیشت و دهستی کرد به خۆپندنهوهی سورهتی "فصلت" له سهههتاوه، تا ئایهتی سیانزه:

﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ﴾

۱ - ابن إسحاق، السيرة ۴/ ۱۹۱ - ابن أبي شيبة، المصنف ۷/ ۲۵۵-۲۵۶.

” جا ئەگەر لەگەڵ ئەم هەموو باسی دەسەلات و توانایی و زانایی خوای گەورەدا پشتیان هەڵکرد و گوێیان نەگرت، پێیان بڵێ: من ئاگادارتان دەکەم لەوێی کە شریخە و بروسکە و کارەساتیکتان بەسەر بێت، وەک ئەوێی کە بەسەر عاد و سەموود هات ...“

کاتیئێک پێغەمبەری خوا گەیشته ئەم نایەتە، عوتبە خۆی پێ نەگیرا و وەک یەکێک تووشی گەشکە بوویت ئاوها دەلەرزى. لەتاوا دەستی خستە سەر دەمی پێغەمبەر و بە پارانەوه پێی وت: ” بۆ خاتری ئەو خواپەری باوەرت پێیەتی، بێدەنگ بە.“

لەم نێوەندەشدا گەورە پیاوانی مەککە چاوەڕوانی دەرەنجامی سەردانەکەى عوتبەیان دەکرد. ئەبوو جەهل گەرانەوهى عوتبەى بەدڵ نەبوو. بۆیە پروی کردە ئەوانەى دەورووبەرى و، وتى: ” چۆن پۆشتبوو، ئاوه‌هاش گەراپەوه.“ عوتبە دەستبەجێ پۆشتەوه ماله‌وه. ئەو نایەتانهى کە بیستبوونى، وەک بروسکەى ئاسمان لەسەرى دابوون. زۆرى نەخایاند کە ئەو کەسەى دەرسى شەیتانەکانى دەدا - ئەبوو جەهل - خۆى گەیاندى. چونکە دەترسا عوتبە باوەرى هینابیت. وای بە باش دەزانى دەستبەجێ گوێبیستی درێژەى پرووداوه کە بێت.. خالى لاوازی عوتبەى زۆر چاک دەزانى. دەمارى فیز و لوتبەرزى عوتبەى دەگەست. کەوتە خۆى و، وتى:

” ئەى عوتبە، بیستومه موحەمەد زۆر پروی پێداویت. میواندارى کردوویت و، خوانى بۆ ساز کردوویت. تۆش بەرامبەر بەو پێشوازیەى خۆت پێنەگیراوه و باوەرت پێ هیناوه. بەلێ، لەناو خەڵکدا ئەمە بلاوه..“ عوتبە

بەم قسانە توورپە بوو، وتی: ” ھەمووتان زۆر باش دەزانن من پێویستم بە نان و ناوی ئەو نییە، لە ھەموو شتێک دەوڵەتەمەندترم. بەلام وتەکانی موحمەد منیان ھەژاندوو. چونکە ئەوێ خۆیندیو ھە شیعەر نەبوو، لە قسەیی قەشە و کاهین و جادووگەرەکانیش نەدەچوو. نازانم چی بلیتم؟! ئەو کەسیکی راستگۆیە. کاتیکی گۆیم لێگرتبوو، ترسام لەوێ ئەوێ بەسەر ھۆزی عەد و سەموددا ھاتوو، بەسەر ئیمەشدا بقمومی...”^۱

ج - چەند ھۆکاریکی تر

لە راستیدا ئەم دان پێدانانە تاییەت نەبوون بە یەک دووانیکەو، بەلکو ئەو قەناعەتیکی گشتی بوو لایان. بەلام ھۆکارە نەرتییەکانی ھاوشیوێ ترس و تەماع و ھەڵپە و کەللەپەقی، ریی باوەرپھینانی لێدەگرتن. بەئێ، سەرەرای ئەوێ دەشیانزانی، کەچی نەیاندەتوانی باوەرێ پێ بەینن.

جا بۆیە دەبینن قورئانی پێرۆز بە مەبەستی باسکردنی پەوشی ئەوان و دلنەوایی کردنی پێغەمبەری سەرورمان (ﷺ) دەفەرموی:

﴿ قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ

الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَيَجْحَدُونَ ﴾ (الأنعام: ۳۳)

” بەراستی چاک دەزانن کە گوفتاری نادروستی خوانەناسان غەم و پەژارەت بۆ پێش دەھێنێت، چونکە بەراستی ئەوانە وەنەبێت تۆ بەدرۆزن بزانی، بەلکو ستەمکاران ھەر دانانی و ئینکاری ئایەت و فەرمانەکانی خوا دەکەن.“

۱ - ابن کثیر، البداية والنهاية ۳/۶۱-۶۴ - ابن هشام، السيرة النبوية ۲/۱۳۰-۱۳۲

ئەوان چەندىن تۆمەتت بۆ ھەلدە بەستىن، تۆش بەو تۆمەتە نارەوايانە دلتەنگ دەيىت. بەلام نەكەى بە قسە و گوڧتارى ئەو بەدبەختانە دلتەنگ بىيىت كە وا لە ژۇر داخاۋىيەكانى جەستەياندا پليشاۋنەتەۋە و بوونەتە دىل و زەبوونى نەفسىيان و، ناتوانن دەسبەردارى نەرىتەكانىيان بىن. لەراستىدا ئەوان تۆ بەدرۆ ناخەنەۋە، چونكە ناتوانن درۆ بدەنە پال تۆ، چونكە تۆ ژۆر دوورى لە درۆ. ئەۋەتا پىشتەر خۇيان پىتيان دەۋتى "ئەمىن". كەۋاتە بېروانە ئاستى گەۋجى و نەفامى ئەۋانە، تانەنەت خۇشيان باۋەپريان بەۋە نىيە كە دەيدەنە پالت. كەچى ھەر بەردەۋامىشنى. كەۋابى چ پىۋىست بە دل تەنگىي دەكات!

بەلئى، نەگەر كەسنىك ھەيىت شايانى دل تەنگى و خەمبارى بىت، ئەۋا دەيىت ئەۋانە بن كە دەروازەكانى دل و ويژدانىيان بە پروى ئەۋا زاتەدا داخستوۋە كە جلەۋى دنيا و ناخىرەتى بەدەستە. بەلئى، دەبى خەم و پەژارە بەشى ئەۋا كەسانە بىت كە بېريارىيان داۋە لە تارىكستاندا بىزىن، لەكاتىكدا دىنبايەكى چراخان وا لەپالئاندا...

هـ - پیغمبهری چاوه پروانکراو و مژده دراو

۱ - دوعای ئیبراهیم (علیه السلام) و مژدهی عیسا (علیه السلام)

پروژئیکیان یه کینک له هاوه له بهرینه کان عه زری پیغمبهری خوی کرد: ” یا رسول الله، هندیك باسی خۆت ده کهیت؟ “ ئه ویش له وه لامدا فه رموی: ” من دوعای حه زره تی ئیبراهیم و مژده ی حه زره تی عیسا ی کوری مه ریه مم. “^۱ قورثانی پیرۆزیش ئه م بابه ته ی له دوو ئایه تی سه ربه خۆ و جیاوازا باس کردوو ه:

یه که م: حه زره تی ئیبراهیم (علیه السلام):

﴿رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (البقرة: ۱۲۹)

” پهروه دگارا، بۆ ئه و خه لکه ی که له ئاینده دا دین پیغمبهریک له خۆیان په وانه بکه، تا ئایه ته کانی تۆیان به سه ردا بخوینیته وه و فیری کتیبه پیرۆزه که ی تۆ (واته قورثان) و داناییان بکات، تا دل و ده روونیان له ژهنگ و، کرده وه بیان له په وستی ناپه سه ند پاک بکاته وه، به راستی هه ر تۆ خوی بالا ده ست و دانایت. “

دوهم: مژده که ی حه زره تی عیسا (علیه السلام): ﴿وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ

يَبْنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيِّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا

۱ - أحمد ابن حنبل، المسند ۵/۲۶۲ - الطبراني، المعجم الكبير ۸/۱۷۵ - حاکم، المستدرک

بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدٌ فَأَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ
مُبِينٌ ﴿٦﴾ (الصف: ٦)

”بیریان بخهروهه، کاتیک عیسای کوری مه‌ریه‌م به‌نه‌وه‌ی ئیسرائیلی وت: منیش به‌راستی پیغه‌مبه‌ری خوام بو ئیوه، راستیی ته‌وراتیش ده‌سه‌لمینم که له پیش مندا هاتوووه، هه‌روه‌ها مزده‌ده‌ریشم به پیغه‌مبه‌ریک که دوای من دیت و ناوی ”احمد“ ه، کهچی کاتیک به‌ه‌لگه و نیشانه‌ی تیر و ته‌واو و موعجیزه‌ی ناشکراوه پیی‌پراگه‌یاندن، وتیان: ئه‌مه جادوو‌یه‌کی ناشکرایه.“

به‌ئێ، پیغه‌مبه‌ری خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) هه‌روا له‌پری‌کدا ده‌رنه‌که‌وت. به‌لکو پیغه‌مبه‌ریک بوو مزده‌ی هاتنی، پیش چه‌نده‌ها سه‌ده‌ه درابوو و هه‌موو جیهان له‌چاوه‌روانیی هاتنیدا بوون.

گه‌وره‌ترین به‌لگه له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌رایه‌تییه‌که‌ی بریتییه له‌م قورئانه‌ پرۆزه‌ی که هه‌تاهه‌تایه موعجیزه‌یه‌کی نه‌مر و جاویدانه. سه‌دان نایه‌تی قورئانی خاوه‌ن ”ئیعجازی به‌یان“ به‌لگه‌ی سه‌لمینه‌ری پیغه‌مبه‌رایه‌تی فخری‌عالمه‌من. هه‌رکس نه‌توانی نکوولی هه‌موو قورئان بکات، هه‌رگیز ناشتوانیت نکوولی له پیغه‌مبه‌رایه‌تی هه‌زه‌تی موحه‌مه‌د (ﷺ) بکات. ئه‌مه‌ بابه‌تیکی سه‌ریه‌خۆیه و لیژده‌ا باسی ناکه‌ین. به‌لام له‌و شوینانه‌دا که نایه‌ته‌کانی قورئانی پرۆز وه‌ک به‌لگه ده‌هینینه‌وه، که‌م تا زۆر تیشک ده‌خه‌ینه سه‌ر ئه‌م بابه‌ته‌ش.

٢ - مژده‌گانی ته‌ورات

لیژده‌ا باسی هه‌ندیک له‌و مژدانه‌ ده‌که‌ین که تاوه‌کو ئیستاش له‌باره‌ی پیغه‌مبه‌ری خواوه له‌ناو ته‌ورات و ئینجیل و زه‌بوردا ماون. ئه‌مه‌ سه‌رباری

ټوټه یې ټم کټیبانه دووچاری سهدان دهستکاری کردن بوونه ته ووه. وورده کاری و دريټوټه یې ټم بابته ش دهسپيرين بهو سه رچاوانه یې که به شيټويه کی راسته وخوټ په يوه ننديدارن به بابته که ووه. به تاييه ت کټيبي "الرسالة الحميدية" یې زانای گه ووه "حسين الجسر". ټيمه ليټره دا به ټامازه کردن به چند به لگه يه که — که به گرنگيان ده زانين — واز دينين.

أ - چياکانی فاران

له ترجه مه یې عه ره بی نوسخه يه کی ته وراتدا که سالی ١٩٤٤ له ټينگلته را چاپ کراوه هاتووه: (جَاءَ اللهُ مِنْ سَيْنَاءَ، وَأَشْرَقَ مِنْ سَاعِيرَ، وَأَسْتَعْلَنَ مِنْ جِبَالِ فَارَانَ.)^١

واته: "خوای گه ووه له سينادا رووی په جمته یې کرده گروي ټاده ميی. له ساعيريشدا ته جه للی کرد. له چياکانی فارانيشدا به ته وواوی ده رکه وت."

په جمته و چاکه یې په ووه رداگار بو سر مرؤفايه تي له "سينا" دا ده رکه وت. ټمه ش ټو شوټنه يه که خوای گه ووه له گهل حه زره تي موسادا دوا. ټم په جمته ش ټو پيغه مبه رايه تييه بوو که به حه زره تي موسا درا. به لام له "ساعير" دا — که فه له ستينه — په جمته یې خوای ميهره بان له پټنگه یې وه حيه ووه هات و، حه زره تي عيسا و ټوانه یې ده ورو به ريشی دا پوشي. له هه مان کاتدا حه زره تي مه سيح له پيغه مبه ره پایه به رزه کانه و، چيگه یې دره وشانه ووه و به خششه زوره کانی خوای گه ووه يه. به لام له به رنه ووه یې زورتي که له خه لکی هه ر دوو چه مکی دره وشانه ووه (تَجَلِي) و ده رکه وتن (ظهور) يان ټيکه ل

١- التثنية، الباب ٣٣ رسته یې: ٢.

(التباس) کردووه، ئەوا دووچاری سەرلێشێوان بوون.

بەلێ، تەجەللی لە حەزرتی عیسا دا بریتیه لە نەفخەی ئیلاهی. بەلام لە شاخەکانی "فاران" دا خۆی بالادەست بە نەیتنی ئەحەدییهت و مەقامی فەردییەت دەرکەوت.

"فاران" یش واتە مەککە. ئەوەتا لە شوێنێکی تری تەوراتدا هاتووێ کە حەزرتی ئیبراھیم، ئیسماعیلی کۆری لە فاران بەجێ هێشت. کەواتە مەبەست لە فاران مەککەیه. شایانی باسە ئەم سێ مژدەییە پەییوەندیان هەیە بە پێغەمبەران: حەزرتی موسا، حەزرتی عیسا و حەزرتی فەخری کائینات موحەممەد (عَلَيْهِمُ السَّلَام) کە دواوە مینی پێغەمبەرانە.

درێژە ی ئایەتە کە بەم جۆرەیه: (وَمَعَهُ أَلْفُ الْأَطْهَارِ، فِي يَمِينِهِ سِنَّةِ النَّارِ) واتە: " هەزاران یاوەری پاک و گەوهر ناسای لە گەڵدایە. لە دەستی راستیشیدا تەوڕیکی دووسەرە ی ناگرینی پێیە. " ئەمەش بەلگە یە لە سەر ئەو ی ئەو زاتە فەرمانی جیهادی پێدراوێ.

ناشکرایە کە پێغەمبەر (ﷺ) پێش دا بە زینی وەحی لە ئەشکەوتی حیرادا دەچووێ خەڵوێتەو و سەرگەرمی پەرستش و بیرکردنەو دەبوو. یە کە بجاریش لەم ئەشکەوتە دا وەحی بو نازل بوو. ^۱ ئەگەر فاران مەککە نەبێ، ئە ی دەبێ کۆی بێ؟ لە چ شوێنێکی تری دنیا دا نووڕیکی وە ک دینی ئیسلام پەرشنگی داو و بە خۆرەهلات و خۆرناوادا بلاو بوو تەو؟

بەو پێیە لە دنیا دا شوێنێکی تر نیە ئەم وەسفانە ی بە سەردا بچەسپیت، ئەوا ئەو وشە ی "فاران" ه جگە لە مەککە، هیچ شوێنێکی تر نییە. هەر وە کۆ

۱ - البخاري، بدء الوحي ۳.

پیشتریش و تمان، نایه‌تی ژماره ۲۱ی "تکوین" که باس له جینگه‌ی نیشته‌جی بوونی حه‌زرتی ئیسماعیل ده‌کات: (وَسَكَنَ بَرِيَّةَ فَارَانَ) واته: "له چۆله‌وانی فاران نیشته‌جی بوو." گه‌وره‌ترین و پروونترین به‌لگه‌ی سه‌لمینه‌ری قسه‌که‌مانه. که‌سیش ناتوانیت پیچه‌وانه‌ی نه‌مه‌ه‌سه‌لمینیت. شو ره‌خانه‌ش که له‌م باره‌یه‌وه ده‌گیرین، ته‌نها ره‌خنه‌ی رووکه‌ش و نازانستین. نینجا کۆتایی نایه‌ته‌که، که ناماژه به‌هاوه‌له به‌ریژه‌کانی ده‌کات و به‌وه‌ش که پاسپی‌راون به‌جیهاد کردن له پیناوی خوادا، هیچ که‌لینیک بو گومان و دوودلی ناهیلیته‌وه که مه‌به‌ستی حه‌زرتی موحه‌مه‌ده (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).

ب. له نه‌وه‌ی حه‌زرتی ئیسماعیل

نایه‌تی دووهم له ته‌ورات ده‌لی: (وَسَوْفَ أَقِيمُ لَهُمْ نَبِيًّا مِثْلَكَ مِنْ بَيْنِ إِخْوَتِهِمْ، وَأَجْعَلُ كَلَامِي فِي فَمِهِ، وَيُكَلِّمُهُمْ بِكُلِّ شَيْءٍ أَمْرٌ بِهِ.)^۱ خوی گه‌وره له‌م نایه‌ته‌ی ته‌وراتدا، به‌م شیوه‌یه له‌گه‌ل حه‌زرتی موسادا ده‌دویت: "له‌مه‌ولا له‌نیو براکانیاندا (نه‌وه‌کانی ئیسرائیل) پیغه‌مبه‌ریکی وه‌ک تۆیان بو ده‌نیرم. قسه‌ی خۆم ده‌خه‌مه‌ سه‌ر زمانی شوو، فه‌رمانی هه‌رشتیکی پی بده‌م، به‌وانی ده‌لیت."

نایه‌تی ۱۹ ش ته‌واوکاری نه‌مه‌یه: (وَمَنْ لَمْ يُطِعْ كَلَامَهُ الَّذِي يَتَكَلَّمُ بِهِ بِاسْمِي فَأَنَا أَكُونُ الْمُنتَقِمَ مِنْ ذَلِكَ.) واته: "هه‌ر که‌سیکیش گوپراپه‌لی شو قسانه‌ی نه‌کات که به‌ناوی منه‌وه ده‌یانکات، شووا هه‌ر خۆم تۆله‌ی لی"

۱- التثنیه، باب ۱۸ رسته‌ی: ۱۸.

دهسته واژه‌ی "براکانی بنی ئیسرائیل" که له نایه‌ته که‌دا هاتووه، ناماژه بو پیغه مبه‌ریک ده‌کات که له نه‌وه‌ی حه‌زرتی ئیسماعیله. تاکه پیغه مبه‌ریکی زانراویش که له نه‌وه‌ی حه‌زرتی ئیسماعیله وه هاتیبت، حه‌زرتی موحه‌مه‌ده (ﷺ). هه‌روه‌ها وه‌ک حه‌زرتی موسا (ﷺ) به شه‌ریعه‌تیکه‌وه دیت. له‌لایه‌کی تره‌وه، نایه‌ته‌که ناماژه به‌وه ده‌کات نه‌و پیغه مبه‌ره مژده دراوه‌ی دیت، نه‌خوینده‌واره.

بابه‌تی تۆله‌کردنه‌وه له یاخیبووانیش که له نایه‌ته‌که‌دا باس کراوه، ناماژه بو سنور و سزاکان (العقوبات) ده‌کات، که نه‌مه‌ش ته‌نها له نایه‌تی ئیسلامدا بوونی هه‌یه. ناگونجی حه‌زرتی عیسا یان حه‌زرتی یوشه‌ع (ﷺ) نه‌و پیغه مبه‌ره بیت که له ته‌وراتدا مژده‌ی له‌باره‌وه دراوه. چونکه نه‌م دوو پیغه مبه‌ره له نه‌وه‌ی ئیسرائیلن. سه‌ره‌پای نه‌وه‌ش حه‌زرتی عیسا له زۆریک له بابه‌ته‌کاندا یاسا و شه‌ریعه‌تیکی تازه‌ی نه‌هیناوه. به‌لکو په‌یره‌وی یاسا و شه‌ریعه‌تی حه‌زرتی موسا بووه.

نه‌وه‌ش که حه‌زرتی یوشه‌ع له حه‌زرتی موسا ناچیت، هه‌روه‌ک رۆژی پرووناک ناشکرایه. چونکه حه‌زرتی یوشه‌ع خاوه‌نی شه‌ریعه‌تیکی نوێ نه‌بووه. سه‌ره‌پای نه‌وه‌ی که نه‌م نایه‌ته‌ی قورئانی پیرۆز: ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا﴾ (المزمل: ۱۵) "خۆ به‌راستی ئیمه پیغه مبه‌ریکمان بو ره‌وانه‌کردوون که بووه‌ته شایه‌ت به‌سه‌رتانه‌وه، هه‌روه‌کو چۆن بو لای فیرعه‌ونیش پیغه مبه‌ریکمان ره‌وانه‌کرد." ناماژه بو لیکچوونی حه‌زرتی موسا و پیغه مبه‌ری پیشه‌وامان ده‌کات. له پاستیدا دوا‌ی به‌لگه‌ی نه‌م نایه‌ته، پیوست به‌هیچ به‌لگه‌یه‌کی تر ناکات.

ج - تائبه تمه نندیهه گانی تری

عه بدوللای کوری عه مری کوری عاص و عه بدوللای کوری سه لام و کعبی نه حبار (ﷺ) ناوبانگیان به وه ده رکردبوو که شاره زاترین و زاناترینی نه و سرده مه بوون له کتیبه کۆنه کاندان. له وانوهه ریوایهت کراوه که ته ورات پیش نه وهی نه م دهسکارییهی نیستای بکری، نه م نایه تهی تیدا بسوه: (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا وَحَرِّزًا لِلْأُمِّيِّينَ أَنتَ عَبْدِي وَرَسُولِي سَمِيَّتْكَ الْمُتَوَكَّلُ لَيْسَ بِفَطْرٍ وَلَا غَلِيظٍ وَلَا سَخَابٍ فِي الْأَسْوَاقِ وَلَا يَدْفَعُ بِالسَّيِّئَةِ السَّيِّئَةَ وَلَكِنْ يَغْفِرُ وَيَغْفِرُ وَلَنْ يَقْبِضَهُ اللَّهُ حَتَّى يُقِيمَ بِهِ الْمِلَّةَ الْعُرْجَاءَ بَأَنْ يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.)^۱ واته: ” نهی پیغه مبهه! وا تو مان نارد و کردمانیت به شایهت و مزگیئیده و ترسینهه و دالدهی نه خوینده وارن. تو بنده و نیروای منی، نوم ناوی (الْمُتَوَكَّلُ) (پشت به خوا نهستور). زور بلی و دلره ق نییه و له ناو بازاردا هات و هاوار ناکات. پاداشی خراپه به خراپه ناداته وه، به لکو لیبوره و لیخوشبوه. خوا نایاته وه بو لای خوی، تا نه وکاتهی ریبازی لار و له ویری پی راست ده کاته وه و خه لکی ده لئین: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ).“

نیستا با بیربکهینه وه: نایه ته که ی ته ورات مه بهستی کئییه؟ پیوست به توژینه وه یه کی قول ناکات تا وه کو تیبگهین که مانای پواله تهی نایه ته که په یه ندی به پیغه مبهه ریکه وه هیه که هیشتا نه هاتوه. له نایه ته که وه له وهش ده گهین که جگه له پیشه وای مروفایه تهی هه زره تهی موحه مه د موسته فا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هیچ که سیکی تر نییه بو هه موو خه لک و سه رانه هری جیهان نیروای. ههروه ک نایه ته که پی بفرمویت:

۱- البخاری، البیوع: ۵۰ - تفسیر (سورة الفتح) ۳ - أحمد ابن حنبل، المسند ۱۷۴/۲

ئەي پىغەمبەر، ئىمە تۆمان بە رىبازى راست و دروست و مژدە بەخشەوہ بۆ ھەموو جىھانىيان رەوانە کردوہ. بە ترسىنەرىش بۆ ئەوانەي رىچكەي خواروخيچيان گرتوہ و لە پاشەپۇژى خراب ئاگاداريان دەكەيتەوہ. لەبەردەم ھەموو خراپەكارى و رەوشتە نزمەكاندا دەوہستى تاكو خەلگان نەكەونە ناو ئاگرى بلىسەدار. ھەروہا ببیتە مەشخەل و پروناكى بۆ سەرلىشىئاوانى ناو تارىكايى. دەستى ئەوانەش بگريت بەرەو بەھەشت و رەزامەندى خوا بيانبەيت. ئىمە ناردومانى تاوہكو لە سەروپەندى نەفاميدا ببیتە پالپشت و قەلا بۆ نەخویندەواران. ھەركاتىك ئەوان شوپنت كەوتن و تۆيان كرده پالپشت و پەناگەي خويان، ئەوسا پارىزراو دەبن و، مېھر و بەزەبى پەرورەدگار دەيانگريتەوہ. تۆ بەندە و رەوانەكراوى منى. (بەئى،) ئەو تا ئىمەش ھەمىشە لە نوژەكاندا كاتى تەحيات دەخوینن شايبەتى دەدەين كە ئەو بەندە و پىغەمبەرى خودايە. بەراستى سيفەتى "المُتوكل" م بۆ داناوى. ئەگەر ھەر ھەموو جىھانىش دژايبەتت بكن و بەرامبەرت بوەست و لەگەلت بەشەر بىن، ناتوانن تالە موويەكت بۆاكتىنن. بەئى ھەموو پىغەمبەرىك لە پشت بەستن بەخوادا ئاسۆيەكى تايبەتى ھەيە. بەلام تۆ لەم بواردە تايبەتمەندىيەكى تەرت ھەيە، ھەر لەبەر ئەمەيە كە ناوم ناويت "المُتوكل".

ئىنجا وتارەكە پرۆ دەكاتە جىناوى ناديار (ضمير الغائب) - كە ئەمەش جۆرىكە لە ستايش - و دەئى: ئەو ھەرگىز كەسىكى توورە و دل رەنجىن و نەفرىن خواز نىيە. بەلكو داراي ئەدەب و رەوشتىكى سەنگىن و بەسام و يقارە. ئەو كەسىك نىيە لە بازارەكاندا ھاوار بكات و وتەي نەشیاو بەزارىدا بىت. چونكە بەكارھىنانى ئەو شىوازە بۆ پاكىشانى سەرنج و بايەخى خەلكى، بەلگەي لاوازى و نىشانەي لەخۆبايى بوونە، كە بە دلئىايىسەوہ "ئەو" لەم ئاكارە نەخوازوانە پاك و بەرىيە.

ئەو ھەرگىز ۋەلا مى خراپە بە خراپە ناداتە ۋە. ئەو تا غەربىيىكى دەشتەكى دىت بۆلەيى و كراسەكەي لە مىلى جەپ دەدا و، پىنى دەلى حەقى خۆم بەرئى! ئەم پەفتارە زىرە كە دەمارى توورەيى لە دەروونى ھاۋەلانددا دەورۇتتى، زەردەخەنە دەخاتە سەر لىتوى پىغەمبەرى خوا - كە نمونەي بەرجەستە بووى سۆز و مېھەربانىيە - و بە ھاۋەلەكانى دەفەرموى: " مافى خۆي بەنەي." ^۱

بەلى، ئاكارى بەرزى ئەو بە جۆرىك بوو كە تەنانەت لەو تاوانانەش خۆش دەبوو كە ھەرگىز شايانى لى خۆشبوون نەبوون، بە مەرجىك بەزاندىنى سنوورەكانى شەرى تىدا نەبووى. ئەو تا سەرنج بەن چۆن پاش فەقى مەككە لىتووردنى نواند لەگەل خەلكى مەككەدا كە چەندىن سال نازار و ئەشكەنجەيان دابوو. سەربارى ئەۋەي ھەر چىيەكى بوىستايە دەيكرد بەرامبەريان، كەچى پىنى وتن: إِذْهَبُوا فَأَنْتُمْ الطُّلُقَاءُ. ^۲ " بۆن، ئىۋە نازادن."

تەقدىرى ئىلاھى ۋەھاي بىريار دابوو تا ئەو كاتەي مەرفۇئەتەك كە لەنىتو گومرايدان و نەروى ژىنى جەھالەتن، بەو نوروەي كە پىغەمبەر ھىناۋىيەتى، ئىستىقامەت ۋەردەگرن، خۋاي بالادەست خۆشەويستەكەي بۆلەي خۆي نەباتەۋە. نەشپەردەۋە...

ۋاتە، بلىندبوونەۋەي بەرەو " الرَّفِيقَ الْأَعْلَى " لەپاش كامل بوونى دىن و كۆتايى ھاتنى ۋەزىفەكەي دەبوو. ئەو كاتەش كە ھاۋەلەكانى -دەرچوانى مەدرەسەي نبووت - مەقامى نمايندەيى ئەويان بەدەست دەھىنا، لە خەلكى دادەبرا ۋ دەچوۋە حزوورى دۆستى حەقىقى. ئەمەش لەبەر ئەۋەيە ئەو

۱- البخاري، فرض الخمس ۱۹ - ابوداود، الادب ۶۸ - مسلم، الزكاة ۴۴.
 ۲- ابن هشام، السيرة النبوية ۷۴/۵ - الطبري، تاريخ الامم و الملوك ۱۶۱/۲ - البيهقي، السنن الكبرى ۱۱۸/۹.

فەرمانبهرییهی که رووی له ژیانی دنیایه، ئەو دەم دهگه‌یشتە پایان.

به‌ئێ، تهورات بهم خه‌سه‌له‌تانه وه‌سفی ده‌کرد. ئەه‌وکاتیش که ته‌شیریفی هێنا، سیره‌ی پیرۆزی بووه نمونه‌یه‌کی به‌رجه‌سته‌ی ئەو وه‌سف و ناوینشانانه. له‌پراستیدا ئەوه‌ی له‌ ته‌وراتدا هاتبوو، ته‌رزی ژیانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بوو. که‌واته ده‌بی ئەو پیغه‌مبه‌ره کێ بی که ته‌ورات باسی ده‌کات؟ ئایا له‌ میژوودا که‌سیکی تر هه‌بووه ژیانی به‌و شیوه‌یه بووبیت که له‌ سه‌ره‌وه باس کراوه؟ به‌بی هیچ گومانیک نه‌خیر، که‌واته ئەو که‌سایه‌تییه‌ی باس کراوه جگه له پیغه‌مبه‌ری سه‌روه‌رمان هیچ که‌سیکی تر نییه.

۳ - مژده‌گانی ئینجیل

أ - فارقلیط

له ئینجیلی یوحه‌ننادا هاتوه‌: (قال المسیح: إنني ذاهب الی ربي و ربکم لکي یرسل لکم فارقلیط، الذي سیأتی الیکم بالتأویل.) واته: ” مه‌سیح وتی: من ده‌رۆم بۆ لای په‌روه‌رگاری منیش و ئیوه‌ش، بۆ ئەوه‌ی ”فارقلیط“ تان بۆ بنی‌ریت، که ئەو ته‌ئویل و پروونکردنه‌وه‌تان بۆ دینیت.“^۱

وشه‌ی ”فارقلیط“ به‌ مانای گیانی حق دیت که حه‌ق و ناحه‌ق له‌ یه‌کتر جیا ده‌کاته‌وه. به‌ئێ، به‌دنیاییه‌وه پیغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویسته‌مانه که گیانی حه‌قه. چونکه دلّه مردووه‌کان به‌و حه‌قه نه‌بیت که ئەو هیناویه‌تی، زیندوو نابنه‌وه. ئەو پیغه‌مبه‌ره نازداره هه‌موو شتیکی به‌خت کرد و هه‌ول و کۆششیکی زۆری دا تا هیدایه‌ت و حه‌قی گه‌یانده‌ خه‌لک. ئەگه‌ر ئەو

تیکۆشانه بیّ وچانهی ئەو نەبوایە، حەق لە ناحەق جیا نەدەبووه. کەواتە فارقلیط ئەو کەسە کە مەسیح (ﷺ) مژدە ی پێ داوه. ئەویش دوایین پیغەمبەر و نێردراوه کە فەخری کائینات، حەزرتی موحمەدی ئەمینه (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).

لە ئینجیلی یوحەننا، بابی ۱۴، نایەتی ۱۵ و ۱۶ دا هاتوو:

(إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونِي أَطَعْتُمْ أَوْامِرِي، أَمَّا أَنَا، فَسَأَبْتَهِلُ إِلَى الرَّبِّ لِإِرْسَالِ لَكُمْ مُعِينًا آخَرَ، وَرُوحَ الْحَقِيقَةِ (فارقلیط) لَكِي يَبْقَى مَعَكُمْ عَلَى الدَّوَامِ.) واتە: " ئەگەر ئێوە منتان خۆش بوئ، ئەوا بەگویم دەکەن. منیش لە لای خۆمەوه لە پەروردگار دەپارێمەوه تاکو هاوکار و یاریدەدەرێکی تەرتان بۆ بنێرێ کە پێویستی بۆ حەقیقەت و "فارقلیط" ه. بۆ ئەوەی هەمیشە لەگەڵتاندا بمانێتەوه."

ئێستا با بەرێز سەرنج لەم نایەتانە بدەین:

(فارقلیط هو روح القدس الذي سِيرْسِلُهُ الرَّبُّ بِاسْمِي أَي نَبِيًّا مِثْلِي. سَيَعْلَمُكُمْ كُلَّ شَيْءٍ وَ سَيُذَكِّرُكُمْ بِمَا قُلْتُمْ لَكُمْ.) واتە: " فارقلیط بریتییە لەو پێویستی پێویستە کە خودا بە ناوی منەوه دەنێرێ و ئەو کە منیش پیغەمبەرە. ئەوسا ئەو هەموو شتی تان فێر دەکات و، ئەوەشتان بەبیر دەهێنێتەوه کە من پێشتر پێم وتبوون."

(عندما يَأْتِي فَارْقَلِيطُ سَيَشْهَدُ لِي وَ سَتَشْهَدُونَ أَنْتُمْ لِي.)^۱ واتە: " کاتێک فارقلیط دێت، شایەتیم بۆ دەدات، ئێوەش شایەتیی بۆ من دەدەن."

(ولكن أقول لكم الحق: من الأفضل لكم أن أذهب، لأنني إن كنتُ لا أذهب

۱- یوحنا، باب: ۱۴، رستە: ۲۶

۲- یوحنا، باب: ۱۵، رستە: ۲۶-۲۷

لَا يَأْتِي فَارْقَلِيظَ إِلَيْكُمْ، وَلَكِنِّي إِنْ دَهَبْتُ، أَرْسَلُهُ إِلَيْكُمْ.)^۱ واته: " به لآم من راستی و حقیقه تان پی ده لیم: بو ئیوه وا چاکتره من برۆم. چونکه تا من نهرۆم فارقلیظ نایدت بو لاتان. به لآم که من رۆیشتم نهوسا خوا بو تان ده نیتری."^۲

(و عندما يأتي فارقلیظ بیکت العالم علی الخطیئة.)^۲ واته: " کاتیک فارقلیظ دیت، هه موو دنیا له سهر گوناح و تاوان سهرزه نشت ده کات."

له سهره تادا ئینجیل به زمانی عیبرانی بووه. دوایی ته رجهمه کراوه بو زمانی یۆنانی. جا نهو ته رجهمه عهره بیانهی له بهرده ستماندان، نهوانه ن که له زمانی یۆنانیه وه هرگی پراون. وشهی "فارقلیظ" له ته رجهمه یۆنانیه که ی یه که مجاردا هاتوه، به لآم ئیمه نهو وشه ره سه نه نازانین که له زمانی عیبریدا له بهرام به ریه وه هاتوه.

وشهی فارقلیظ له یۆنانیه وه ته رجهمه کراوه بو زمانی عهره بی. واته چوه ته ناو زمانی عهره بیسه وه، له شیوه ی به عهره بی کردن. به لآم ئیمه بابه ته که مان له سهر ئهم وشه یه بنیات نانیین. به لکو هه ول ده ده یین هاتنه دی هه موو تایبه ته ندیه کانی پیغه مبه ری چاوه پروانکراو - که له ئینجیلدا مژده ی هاتنی دراوه - له سهر وه رماندا بیینین.

با وشه کانی شه یدایه کی پیغه مبه ر بکه یینه سهر دتیر... به لئ، مه ولانا جه لاله ددینی رۆمی چهند جوان گوتیه تی:

۱- یوحنا، باب: ۱۶، رسته ی: ۷

۲- یوحنا، باب: ۱۶، رسته ی: ۸

بود در إنجیل نعت مصطفی
 آن سر پیغمبر آن بحر صفا
 بود ذکر حلیها و شکل او
 بود ذکر غز و صوم اکل او
 واته:

”وهسفی موسته فا له ئینجیلدا بوونی هه بوو

ههر خۆی نهیئنی پیغه مبه ران و به حری سه فا بوو

ئاکار و پهفتار و غهزا و پوژوو و خواردنی

بوونی هه بوو له ئینجیلدا یهک به یه کی.

ب - سه روکی جیهان

له ئینجیلی یوحه ننا، بابی ۱۴، ئایه تی ۳۰ دا هاتوو:

(لَنْ أَكَلُّكُمْ كَثِيرًا بَعْدَ، فَا ن سِيد هَذَا الْعَالَم قَادِم عَلَيَّ، وَلَا شَيْء لَه فَيَّ.)

واته: ”حه زه ته مه سیح وتی: له مه ولا زۆر قسه تان له گهلا ناکه م، چونکه
 سه ردارای جیهان له سه رو به دی هاتنی دایه. هه یج شتیکی ته و له مندا نییه ...“

له بابی ۷۲، ئایه تی ۸ و دو اتری زه بوردا هاتوو که:

(ستمتد مملکته من البحر الى البحر، من النهر الى اقاصي الارض..)

أمامه یرکع أهل البادية - ملوک ترشیش و الجزر یحملون الیه الهدایا، ملوک
 الشبّا و سبا یقدمون العطايا.. ینحنی أمامه جمیع الملوک، و تتعبد له کل
 الامم، لأنه ینقذ المسکین المستغیث البائس الذی لا معونة له... یعطف علی
 الفقیر و المحتاج، و یخلص نفوس المساکین اذ یفتدی نفوسهم من الظلم و العنف،
 و یحفظ حیاتهم، لانها ثمینة فی عینیة لیحیی الملک، لیعط له ذهب شبّا، و

ليصلوا من أجله دائما، و يطلبوا له بركة الله كل نهار. و تتكاثر الغلال فى الارض، و على رؤوس الجبال، و تتماوج مثل أرز لبنان، و يزهر أهل المدينة كعشبا الارض- يخلد اسمه الى الدهر و يدوم اسمه كديمومة الشمس، و يتبارك الناس به، و تطوّ به كل الامم.)

واته: ” رويهرى مهمله كه ته كهى له ده رباوه دريژ دهبته وه بو دهرسا، له روبراه وه بو نه ويهرى زهوى. خه لكى بيا بان له به رده ميذا چوك ده دن. پاشايانى تهر شيش و دورگه كان ديارى و خه لاتى بو دينن، پاشايانى شه ببا و سه با شاباشى پيشكesh ده كمن، هم مو پاشايان له ناستيدا چوك داده دن، سه رجه م نه ته وه كان ده بنه گوپراه لى. چونكه هه ژار و بيدار و داماو و بيكه سه كان رزگار ده كات. سۆز و ميهرى خوى دهرپيژى به سه ر هه ژاراندا. دلّ و دهر و ونى بئ نه و و داماو ان له سته م و چه و سانه وه رزگار ده كات و ژيانيان دهر پاريزيت. چونكه گياني نه وانى به لاهه به نرخه. زيپرى شه با پيشكesh ده كات، بوئه وهى هه ميشه دوعاى بو بكه ن و، سه لاواتى لى بده ن و پوژانه داواى به ره كه تى خواى بو بكه ن. هه روه ها دانه ويژه زور دهبته له ده شته كاندا و به سه ر چياكانه وه دهرويت و وهك چه لئوكى لو بنان قه ف و گولّ ده كات.. خه لكى شاره كان وهك گزويگياى زهوى زور و جه نجالّ ده بن. ناوى نه و تا هه تايه نه مر دهبته و وهك خور به رده وام ده مينيت. خه لك به هوى نه وه وه توشى فه رو به ره كه ت ده بن.“

هه روه كو له پيشتر و تمان، هه لويسته كردغان له سه ر نه م برگانه، به مه به ستى ده ست خستنى بيروكه يه كى گشتى بو له مه ر بابته كه. گه رنا نيازى قولبونه وه مان نييه. به لام لي ره دا خو مان ناگرين نه لئين: له گه ل هه موو نه و هه ولّه به رده وام و كوششه سه رومرپه ي كه له مرؤ و دوينيدا له لايه ن هه نديك له و مه سيحى و جووله كانه وه كه هه سادته و تي ره يى له ناخياندا

بنجی داکوتاه، ده‌درین بۆ شیواندن و تهریفکردنی کتیبه‌کانیان، که‌چی‌ئو ته‌ورات و ئینجیلانه‌ی که نیستا له‌به‌رده‌ستدان، چه‌ندین مزگیننی و ناماژه‌یان سه‌باره‌ت به پیغه‌مبه‌رمان تیدایه. پشت به‌خو له‌ داهاتوودا، له‌ سایه‌ی کۆششی میژوونوسه‌ وردبین و دلسۆزه‌کانمانه‌وه، گهر ئه‌و نوسخانه‌ی ته‌ورات و ئینجیل و زه‌بوورمان ده‌ست بکه‌ون که که‌متر ده‌ستیان تی‌وه‌ردراوه، نه‌وکاته‌هه‌مووان بگره‌گشتینه‌ی خه‌لکیش ئه‌و ناماژه‌ناشکرا و دیارانه‌ده‌بینن که له‌باره‌ی پیغه‌مبه‌رایه‌تی‌هه‌زرتی موحه‌مه‌ده‌وه (ﷺ) هاتوون و، پیوست به‌هیچ‌پروونکردنه‌وه و لی‌کدانه‌وه‌یه‌ک ناکهن. له‌وانه‌یه‌ئو فه‌رمایشتانه‌ی هه‌وائی پالفته‌بوونی مه‌سیحیه‌ت ده‌ده‌ن له‌ئاخر زه‌ماندا، دیسان ناماژه‌یه‌کی‌تر بی‌ت بۆ ئه‌م بۆچونه‌^۱.

ئه‌مه سه‌رباری ئه‌وه‌ی له‌قورئان و سوننه‌تدا چه‌سپاوه که ته‌ورات و ئینجیل ناماژه به پیغه‌مبه‌ر و یارانی ده‌کهن. جا بۆیه‌نکوولی‌کردن له‌م باسه به‌لادان و کوفر داده‌نریت.^۲

۱ - بۆ نمونه‌ی برونانه: البخاری، الانبیاء ۴۹ - مسلم، الامان ۲۴۴-۲۴۷.

۲ - ﴿الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ﴾ (الاعراف: ۱۵۷) ”ئه‌وانه‌ی که شوینی ئه‌م (محمد(صلی‌الله‌علیه‌وسلم) پیغه‌مبه‌ره‌هه‌والده‌ره نه‌خوینده‌واره ده‌کهن ئه‌وه‌ی که (کلورو جوو، ناو و نیشانیان) ده‌ستیان ده‌که‌ویت نووسراوه‌لای ئه‌وان له‌ته‌ورات و ئینجیلدا.“

﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ ۗ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ ۖ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِّنْ أَثَرِ السُّجُودِ ۗ ذَٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ ۗ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَرَزِعٍ أُخْرِجَ شَطْرُهُ فَفَازَرَهُ فَاسْتَعْلَطَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سَوْقِهِمْ يُعْجَبُ الْكُرَّاعُ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ ۗ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾.

و - ئەو مروفي پەھەندە جىاوازه كان بوو

مروفي سەرگەردانى ئەم سەردەمە ھەروەك چۆن زۆرىك لە پىتوهرى بەھا بالاكانى بزرکردوو، ناوھاش پروانين و پەفتارىي بەرامبەر بە پىغەمبەران و بە تايبەتى تىرىش سەردارى پىغەمبەران (ﷺ) سەرغوخون بوو تەوہ. ديارە ھەلەيسەكى گەورەيە نەگەر ئەو زاتە بە پىتوهر و تەرازوھەكانى مروفي ھەلبەسەنگىنرى، تەنانەت مەحالىشە. چونكە بە رۆح و توانايەكى ناوازه و بى وينەى ئەوتووہ نىرراوہ، كە ئەم دنيايە سەرلەنوئى رىك بختەوہ و چەندىن ناسوى پىرشنگدار لەبەردەم مروفايەتيدا والا بگات. لەبەرئەوہ نرخاندىنى لە توانست و ھەلسەنگاندىنى ئىمە بەدەرە. بۆيە ھەرچۆنىك شاعيران وەسفى بگەن ھىشتا مافى خۆى نادەنى. نا لەم سۆنگەيەوہ بووہ كە "حەسسانى كورى ثابت" - كە لە ھەموو كەس باشتى ناسيوہ - وتوہتى:

وَمَا مَدَحْتُ مُحَمَّدًا بِمَقَالَتِي وَلَكِنْ مَدَحْتُ مَقَالَتِي بِمُحَمَّدٍ.

(الفتح: ٢٩) "محمد (ﷺ) پەوانەكراوى خوايە، ئەوانەش كە لە خزمەتيدان و شولنى كەوتوون توند و تيزن بەرامبەر بى باوهران و بەبەزەبى و مېھرەبانن لە ئىوان خۇياندا، دەيانىنيت سەرگەرمى نويز و خواپەرسىتىن، كرنووش و سوژدە دەبەن، ھەردەم ئاواتيان بەدەست ھىنانى پەزامەندى و پايە بەرزىيە لەلاى خوا، نيشانەى چاكى و پاكىيان لەناوچەوانياندا دياربە و دەدرەوشىتەوہ لەئەنجامى سوژدە بردن و خوا پەرسىتياندا، جا ئەو بەرپۇزانە ئەوہ نمونە و پىناسەيانە لە تەوراتدا، نمونە و پىناسەشيان لە ئىنجىليشدا وەك پوھ كىك وايە كە لە سەرەتاوہ چەكەرە بگات، جا چەكەرەكەى بەھىز كىر بىت، پاشان ئەستور بىت و پانەستىت لەسەر قەدەكەى، ئەوئەندە زوو پى بگات كشتيارەكان سەرسام بگات و پىيان سەير بىت: چۆن وا پىگەي؟! چۆن ئاوا خۆى گرت؟! ئەم پىناسەيە بۆ ئەوہيە خوا كافران داخ لەدل بگات، جا خواى بەدەسەلات بەلئىنى بەوانە داوہ كە باوهرپان ھىتاوہ و كىرموہ چاكەكانيان ئەنجام داوہ لەوان: كە لىخۆشبوون و پاداشتى گەورە و بى سنورىان پىبەخشىت."

ھەروەھا پرواننە: البخارى، البيوع ٥٠ - تفسير (سورة الفتح) ٣ - أحمد ابن حنبل، المسند ١٧٤/٢. بۆ درىژەى ئەم باسە پرواننە: سيوطى، الحصائص الكبرى ١/٢٦-٤٤.

” من مه دح و ستایشی حه زه تی موحه ممد به وته کاتم نه کردووه ..

به لکو وته کاتم به ستایشی حه زه تی موحه ممد مه دح و سه نا کردووه “

باس و خواسی پیروژو بوغوشی شه، که جوانی و پازوهیی ده به خشی به
گوفتار و وشه کان. نه گینا هیچ کام له ده برینه کانی نیمه ناتوانن هیچی پی
بیه خشن. ” نه بوو ته مام ” یش هه مان واتا و ناوه پوک به لام به که می
ده سکاریه وه دووباره ده کاته وه. بیرمه ندی گه وری سه رده میش،
به دیعوززه مان سه عیدی نورسیش له وه سفی قورنانی پیروژدا هه مان واتا
دووباره ده کاته وه و ده تی:

وَمَا مَدَحْتُ الْقُرْآنَ بِكَلِمَاتِي وَلَكِنْ مَدَحْتُ كَلِمَاتِ بِالْقُرْآنِ ٢

هه موو نه مانه، ده ره نجامی هاوبه شی کردنی هه مان هه ست و هزره و،
سه رچاوه ی ئیلهامی هه مووشیان هه ره به که. به چند گوزارشت و پرگه به کی
جیاواز ئامازه یان بو هه مان راستی کردووه. شه وی هه ندیکیان به کورتی لی
دوان، نه وانی تر درێزه یان پی داوه، که چی به کیکی تر به چند کۆپله شیعریک
ده ری بریه وه. به لام هه موویان به ده وری هه مان مه به ست و ته وه ره دا
ده خولینه وه.

بو ئیمه ش هه مان شته. شه وه تا ده مانه وی گوزارشت له و نیعمه ته هه ره

١ - ضیاء الدین الموصلي، المثل السائر ٣٥٧/٢ - القلقشندی، صبح الاعشى ٢٢١/٢

٢ - ” من مه دح و ستایشی قورناتم به وته کاتم نه کردووه .. به لکو وته کاتم به ستایشی قورنات
مه دح و سه نا کردووه. “ به دیعوززه مان، مه کتوبات، مه کتوبی. ٢٨، مه سه له ی حه وتم، هۆکاری
چواره م. وه پگتیرانی فاروق ره سرو له حیا.

مهزنه بکهین که خهلاتمان کراوه. له ناخی دلمانهوه شوکر و ستایشی خوا بکهین که نيمه کردوه به نومهتی حهزرتی موحه ممد مستهفا (ﷺ). نهمه فزلیکی نیلاهییه. خوی گهوره فزلی خوی دهبه خشیت بهو کهسهی دهبه ویت و، بهو نه اندازهبهش که تهقدیری فرمووه. بهلی، قهدر و بههای نهم نيعمه ته لهودیوی هه موو کيشانه و مهزنده کردنی که وهیه. نهو نيعمه تهی له چاو نومه ته کانی ترده به نيمه به خشراوه، ده ریا به کی بی که ناره له فزلی و چاکه.

به لام نهم بابه ته پرویه کی تری ههیه که ناتوانم فراموشی بکهم و نه پرسم: نایا نيمه دلکی وامان ههیه شایستهی نهو زاته بیت که سولتانی دلانه؟ نایا نهو سولتانه ناسوودهیه بهو سه لته نه تهی له دل که اندا ههیه تهی؟ نایا ده روزه کانی ناخمان هه میسه بوی له سهر پشتن؟ نایا له هه لسان و دانیشتن و خواردن و خواردنه وه و گشت چالاکیه کانا اندا هه ست به جزووری نهو ده کهین؟ نایا ره پوهوی ژیا مان له سهر نهو راسته شه قامیه که نهو بوی کیشاوین؟ جا نه گهر وه لامان نه رینی بی، نهوا زور به خته وه رین. چونکه نهمه نهوه ده گهیه نی که نیدی سیمای دره خشان و نووری جه مائی، خهون و خولیا کانا مان ده رازینیتته وه و بوینه ته کومه لیک موحه ممدی. جا نهو کومه لهش که کالای ره وشتی نهو ده پو شی و، ژیا نی به نه ده ب و رهویهی موحه ممدی ده رازینیتته وه، ده بیتته پایهی هاوسه نگی له جیهاندا. پی م وایه تاکه هوکاری نه گه یشتیشمان بهم هاوسه نگیه، نهوهیه که هیشتا نه گه یشتووین به ناستی پیویست له ناویته بووفان به رچی موحه ممدی.

نهو مرۆڤیکسی هه لبراره بوو و، به چاودیری تایبه تهی خوابی به دهبه نرا بوو. خو ته نیا ته شریف هینانی وه ک مرۆڤیک بو نیرمان به گه وره ترین به خته وه ری داده نری. چونکه خودی به ههشت و فیرده و سیش

شهره‌فمهند دهن به تشریفی. گه‌وره‌ترین ئه‌رکیکش بکه‌ویته ئه‌ستوی ئیمه، ناساندن و باسکردنیه‌تی به شیوه‌یه‌ک که شایسته‌ی قه‌د و قامه‌تی ئه‌و زاته مه‌زنه بیته. دیاره مرؤفایه‌تی هه‌رگیز ناگاته پله‌ی راسته‌قینه‌ی خو‌ی، تا به‌ته‌واوی له‌و زاته تیینه‌گات و هه‌نگاوه‌کانی هه‌ئنه‌گریته. له‌ راستیدا منیش نیه‌تی ئه‌وه‌م هیناوه. به‌لام هه‌روه‌ک له‌ سه‌ره‌تاوه وتم، من سوار چاکی ئه‌و مه‌یدانه و وتاریژی ئه‌و وتاره نیم. له‌ گه‌ل ئه‌وه‌شدا تاکه ئاوات و خولیای ژیا‌م بریتیه له‌ ناساندنی ئه‌و زاته.. تاقه هونه‌ر و سه‌رمایه‌شم، دل‌سۆزیه‌ه..

بۆ ماوه‌یه‌کی زۆر دلی خۆم به‌وه ده‌دایه‌وه که "قطمیر" یکی به‌ر ده‌رگا‌که‌یم. به‌لام به‌ تیپه‌ر بوونی رۆژگار خه‌ریک بوو ئه‌و هیوایه‌شم له‌ده‌ست بده‌م. پاشان به‌خۆم وت: خۆزگه له‌بری ئه‌وه‌ی وه‌ک مرؤف به‌دییه‌تراوم، تاله‌ موویه‌ک بوومایه له‌ شوینیکی جه‌سته‌ی موباره‌کی ئه‌و سه‌روه‌ره‌دا. به‌ئێ، کاشکی تا ئه‌و نه‌ندازه‌یه نزیک ده‌بوومه‌وه له‌و زاته‌ی که بووه‌ته مه‌زه‌ه‌ری لوتف و میه‌ری په‌روه‌ردگار. رۆژگاریکی تریش به‌ سه‌رمدا گوزه‌را و هه‌ر به‌و ئاواته‌وه ده‌ژیا‌م. به‌لام تا زیاتر ناسیم، باشت دلیا بووم له‌وه‌ی که من شایان و له‌بارنیم بۆ هاتنه‌دی ئه‌و ئاوات و خۆزگانه. ئیتر ئیستا هه‌موو هیوا و ئاواتم بریتیه له‌وه‌ی بیه‌ تاکیک له‌ ئومه‌ته‌که‌ی. چونکه ئومیدم وایه‌ خوای میه‌ره‌بان هیچ یه‌کیک له‌ ئومه‌ته‌که‌ی بی به‌ش ناکات له‌ شه‌فاعه‌تی پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی، بۆیه منیش ده‌خاته ناویانه‌وه و، ده‌فه‌رموی: هُمُ الْقَوْمُ لَا یَشْفٰی بِهِمْ جَلِیْسُهُمْ^۱

سه‌ره‌رای هه‌موو ئه‌مانه، له‌ قوولایی دل‌مه‌وه نییه‌تی باسکردن و ناساندنی ئه‌و زاته‌م هینا. سه‌رجه‌می کۆشش و ته‌قه‌لاشم، هاویشتنی پزیسکیکه که

۱- مسلم، الذکر ۲۵ - الترمذی، الدعوات ۱۲۹ - أحمد ابن حنبل، المسند ۲/۳۵۸، ۳۵۱.

گرې ټوونې موحه ممدې له دلې نه وهی ټیستادا بلېسه پې بسینیت. به لام چی بکه م؟! له کاره دا وهک میرووله یه کم نیازی حه جی هینابی. خو ده زانی که قاچه کورته کانی ناتوان ټو هه موو ریگا دووره بېرن. به لام له گه ل ټو هه شدا دلخو شه، چونکه ټه گهر بشمریت لهو ریگه یه دا ده مرې که به رهو حه ج دپروات. خو هه موو ټاواتی منیش ټو هه یه له م ریگه یه دا بمرم...

به لې، پیغه مبه ری. خوا خاوه ن ماهیه ټینکی ټایبه ټیبه و په یوه ندی و مامه لې له ټه ک په هنده جیاوازه کانداهیه. ټو هه ش که ده که ویته ټه ستوی ټیمه وه، ټو هه یه که خو مان به گویره ی له ره له ری شه پو لی دنیا که ی ټه و ری ک بجهین. هه رکاتیکیش ټه مه ده سته بهر بوو، نیتر لهو نیوه ننده دا ټاخاوتنی ټاشکرا و، گفتوگو ی هیما ټامیز ده ست پې ده کات. جا ټه وکات رسول الله خو ی فه رمان ده دات و بهر پوه بردن ده گریته ده ست. ټه و کومه لې ټه و سه رکرایه تی ده کات و ټه و کومه لگه یه ش که ټه و بهر پوه ی ده بات، کومه لگه یه کی ره گ ډاکوتاو و بهرزی ټه و ټویه، ته نانته فریشته کانیس خو زگه ی پې ده خوازن. هه موو ستایش و گوزار شټیکیش له ناست وه سفکردنیدا کوله واره.

له وانه یه ټه وهی ده یلین به لای هه ندیکه وه بابه تی نه بې، چ خه م! له کاتیکدا هه موو روژیک چه ندین لای نورانی، چه نده ها مزگینې مه عنه وییان له پیغه مبه ره وه پیده گات؟ چ خه م! له دوی ټه وهی هه ندیک که س راسته وخو و بی په رده و له عاله می شه هاده تدا په یوه ندی له گه ل پیغه مبه ری خوادا (ﷺ) ده به ستن؟

ټه و هه میسه به رو حیانه ت و، به لای هه ندیکه یه وه، به جه سته ی نورانییه وه له ناواماندا یه. ټیمامی "سیوطی" ده گپریته وه که زیاتر له هفتا جار به ټاشکرا به خزمه ت پیغه مبه ری خوا گه یشتوه و قسه ی له گه لدا

کردووه. ^۱ به لئی، پیغه مبهری خوا - بهو شیوه یه ی که ئیمه دهیزانین - نه مردووه. به لکو تنها په هندی گوژیوه. ده که وینه هه له وه نه گهر وه فاتای نهو، وه کو وه فاتای ههر که سیکی تری ئاسایی وه ربگرین. نه وه تا قورئان بۆمان باس ده کات که ناییت به شه هیدان - که دوو پله له خوار مه قامی پیغه مبهرانه وهن - بوتری مردوون. ^۲ دهی که وای چۆن ده کری بلین پیغه مبهری خوا (ﷺ) مردووه - بهو جوړه ی که ئیمه له مردن حاللی بووین - ؟ به لئی، ههر نه وه نده نه توانین بلین که: نهو گوازاوه ته وه بۆ مه ودا به ک و په هندی کی تر.

هه ربویه نهو که سانه ی روانینه کانیان ده گاته نهو په هه ندانه، به دلنیا به یوه له ویدا نهو ده بینن و به رده وام بۆی ده روان.

نه وانه ی توانیویانه له زیندانی جهسته پرگار ببن و گه یشتون به پله ی ژبانی دل و روخ، ده توان له یه ک کاتدا له رابردوو و داهاتووشدا بژین. نه وه تا ده بینن مرۆقی نهو په هه نده له هه مان ساتدا، هه م له ته نیشته تۆدا دانیشتووه و هه م له چاخی به خته وه ریشدا (عصر السعادة) له جزووری فه خری کانیاتدا به. ته نانه ت له نیو زاته وه لیه کاندای که سانیک هه ن به "نه بدال" ناسراون و، خوی گه وره توانایه کی وه های پی به خشیون که له یه ک کاتدا له

۱ - النبهانی، الفتح الكبير ۷/۱ - جامع الکرامات الأولیاء، ۱۵۸/۲.

۲ - ﴿ وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمُوتَ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنَّ لَّا تَشْعُرُونَ ﴾ (البقرة: ۱۵۴) "جا هه رگیز بهو که سانه ی له پښه ی خوادا ده کوژرین و شهید ده بن، مه لین: مردوون، نه خیر نه وانه زیندوون و به لام نیوه هه ست به زیندوویته ی نه وان ناکه ن." ﴿ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمُوتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴾. (ال-عمران: ۱۶۹) "هه رگیز و مه زانن و واهه نین نه وانه ی له پیناوی خوادا کوژران (شهید بوون)، مردوون، نه خیر وایه، به لکو نه وانه زیندوون، لای په روه رډگاربان له پزق و پوزی به ره وه وهرن."

چەندىن شوپىن بوونيان دەبيت. دەسا ئەى بۆ سولتانى پيغەمبەران ھەم لە ئاخىرەت و ھەم لە دنيا، ھەم لە نيوان ئيمەدا و ھەم لە پيش چاوى فريشتهكان و پيغەمبەراندا (عَلَيْهِمُ السَّلَامُ) لە ھەمان كات و ساتدا بوونى نەبيت؟ بەلى، بوونى ھەيە و بوونىشى دەبيت.

دەمەويت ھەموو ئەو شتەنى باس كران، بکەم بە بناغەيەك بۆ ئەو بابەتانەى لەمەودوا باسيان دەكەين. چونكە كاتيك دەروانينە پيغەمبەران (عَلَيْهِمُ السَّلَامُ) بە گشتى و پيغەمبەرى سەرورەمان (ﷺ) بەتايبەتى، گوشەنيگاي روانين و نيبەت زۆر گرنگە. داخۆ ئەگەر تيگەيشتن و حالى بوون لە ئەوليا و ئەصفا و ئەبرار و موقەررەين - چ جاي ئەنبىائى عيزام - داخوازي پالفتەيى رۆح و پاكرىيى دل بيت، دەبيت دەرکى پيغەمبەران لە كەشى تەماوى و دووکلەوى جيسمانىەتدا چۆن مەيسەر بيت؟..

جا بۆ ئەوى لييان حالى بين، دەبى بە جزوورى دل و ھەموو لايەنە ناسك (لەطيفە) كانانەوه پرويان تى بکەين. جا ئەگەر ئەو كەسە خودى پيغەمبەرى خوا (ﷺ) بيت، ئەوا پيويستە ئەو وردەكارى و تەركيزە چەندەها قاتى تريش زياد بکريت. با ئەو ھوش لەولاو ھەستى كە ناستى تيگەيشتنى ھەر يەك لە ئيمە، شوينكەوتەى ھىزى بينىنى چاوى دلپەتى. سەرەراى ھەموو ئەمانەش، ھىچ كەس ناتوانى بەتەواوى مانا دەرکى بکات و لىي تيبگات. بەلى:

وَكَيْفَ يُدْرِكُ حَقِيقَتَهُ قَوْمٌ نِيَامٌ تَسْلَوُا عَنْهُ بِالْحُلْمِ

” دەى چۆن كەسانىكى نووستوو دەرکى حەقىقەتى پيغەمبەر (ﷺ) دەكەن، كە بيانەوى بەخەو بينين دلى خۆيانى پى خوش بکەن؟! “ (بوصەيرى)

بهشی یه‌که‌م

تایبه‌تمه‌ندی پیّغه‌مبه‌ران

و

پیّغه‌مبه‌ری سه‌روه‌رمان

أ - ئامانج له ناردنی پیغه مبه‌ران

هه‌رچهنده پیغه مبه‌ران (عَلَيْهِمُ السَّلَامُ) له پله و پایه‌یاندا جیاوازن،^۱ به‌لام هه‌موویان له‌وه‌دا هاویه‌شن که که‌سانیکه هه‌لبۆتیراوان و مه‌زه‌ری ته‌جه‌للی زاتی په‌روه‌دگارن. خوای گه‌وره کردوونیه‌ته به‌نده نزیك و تاییه‌تییه‌کانی خۆی و له ژێر چاودێری خۆیدا په‌روه‌ده‌ی کردوون. پێی نه‌داوه جگه له زاتی خۆی، هیچ شتیکی تر له دلایاندا ته‌خت دا‌بنیت.

وه‌ك سه‌رجه‌می پیغه مبه‌ران - بگه‌ره له‌وانیش زیاتر - سه‌زهره‌تی موحه‌مه‌د (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) جگه له خوای گه‌وره، چاوی هیچی تری نه‌دیوه و هه‌میشه‌ رووی له‌و بووه. به‌لێ، جگه له‌و خوايه (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هیچ شتیك نه‌یتوانیوه دیده‌ی پیغه مبه‌ر بۆ لای خۆی لار بکاته‌وه و رووی پێ‌وه‌رگێرێ. هه‌ر له‌وساته‌وه که چاوی به دنیا هه‌له‌ئیناوه، خوای خۆی دیوه. کاتیکیش بۆ دوا‌جار چاوه‌کانی لیکنا، ده‌یفه‌رموو: " اَللّٰهُمَّ الرَّفِیقَ الْاَعْلٰی ". با نه‌وه له‌ دایکی ئیمانداران سه‌زهره‌تی عایشه‌وه (رَضِيَ اللهُ عَنْهَا) بیستین:

" هه‌رکاتیک پیغه مبه‌ری خوا نه‌خۆش بکه‌وتایه، ده‌هات بۆ لام و ده‌یفه‌رموو: 'دوعام بۆ بکه'. منیش به‌و نیازهی به‌ره‌که‌تی ده‌ستی بیته‌ مایه‌ی شیفای، ده‌ستی موباره‌کیم ده‌گرت و ده‌ستم ده‌خسته سه‌ر سه‌ری - نه‌و سه‌ره‌ی که له سه‌روو کات و شوینه‌وه‌یه - و ده‌که‌وتمه دوعا کردن.^۲ که‌چی له دوا‌ین نه‌خۆش که‌وتنیدا، کاتیک ویستم ده‌ستی بگرم، به توندی ده‌ستی

۱ - بڕواننه سووره‌تی: البقرة: ۲۵۳، الاسراء: ۵۵

۲ - البخاری، فضائل القرآن ۱۴ - المغازی، ۸۳ - مسلم، السلام ۵۱

کیشایه دواوه و فهرمووی: ' اَللّهُمَّ الرَّفِیقَ الْأَعْلَى ' ۱

دیاریوو نیتر پیغهمبهری خوا دهویست دۆسته دنیاویهکانی بهجی بهیتیت و، له رههندیکی تردا بگات به جزووری پهروهردگاری، که دۆستی راستهقینهیه. کهواته هۆکاری هاتنی نهو هموو پیغهمبهره - بهتایهتی پیغهمبهری پیشهوامان - بۆ دنیا چی بووه، که هر له ساتی یهکهمی هاتنیانهوه بۆ دنیا، ههتا مالتاواپی و جیا بوننهویان، هر لهو چهشنه ژبانهدا ژیاون؟ بۆ بهدهست هینانی چ مهبهستیک هاتوون؟

تویژینهوه لهم بابهته گرنگه، له دوو پرووهه گرنگی و بایهخی زیاتر بهدهست دههیتیت:

یهکهم: خستنه پرووی کۆمهله بهلگهیهکی گومان بر بۆ نهوانهی که مهقامی بلندی پیغهمبهراهتی (نبوهت) نابینن و ههروهک کهسانی ئاسایی تهماشای پیغهمبهران دهکن.

دووههم: تیشک خستنه سهه نهو ریباز و شیوازهی که میراتگرانی دهعواپی نبوهت پیویسته له مرۆدا رهچاوی بکن.

لینکۆلینهوه لهم بابهته - له هر پروویهک له پرووهکانیهوه بیت - پانتایی و فراوانی بابهتهکه ناگۆریت. بۆیه ئیمهش بهبی گوی دانه هیچ ریزهندییهک ، ههول دهدهین بیرو بۆچوونهکافان له شیوهی چهند برگیهکدا بجهینه پیش چاو.

۱ - بهندایهتی

نامنجی ناردنی پیغهمبهران لهگهڵ نامنجی بهدییهتانی مرۆژ، له ههمان

۱- مسلم، السلام ۴۶ - أحمد ابن حنبل، المسند ۱۲۰/۶

خالدا يەك دەگرنەو، ئەوئش هئىلى بەنداىه تىبىه. قورئانى پىرۆز ئامازە بەم لايەنە دەكات و، دەفەرموى: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (الذاريات: ٥٦) ” بىگومان من جين و ئادەمىزادىم دروست نە کردوو، تەنھا بۆ ئەو نەبىت كە من بپەرستن.“

كەواتە مەبەستى سەرەكى و ئامانجى ھەرە مەزن لە بەدپەيتراغان، برىتیبە لە ناسىنى خراى گەورە و ئەنجامدانى نەركى بەنداىه تى بەو جورى كە شايانىه تى. ئەگەر نا پىكەوھەنانى سامان و كۆشك و تەلار، يان نەوسنى و رابواردن و بوونە خاوەن مال و مائىت كە تەنھا پرووى لە دنيا بىت، نابە ئامانج. بەئى راستە ئەمانە پىداوىستى سروشتى ئادەمىزادى، بەلام ھەرگىز نابە تەورە و ئامانجى بەدپەيتراغان. جا ئىتر پىغەمبەران بۆ پىشاندانى ئەم رىگە راز ئامىزە ھاتوون.

قورئانى پىرۆز تىشك دەخاتە سەر ئەم راستىبە و دەفەرموى: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنْهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾ (الانباء: ٢٥) ” ئىمە پىش تۆ ھىچ پىغەمبەرىكمان پەوانە نە کردوو، كە وھىمان بۆ نەناردىت بەوھى كە: بىگومان ھىچ خواىەك نىبە جگە لە من و دەبىت ھەر من بپەرستن.“

لە ئايەت كى تىشيدا دەفەرموى:

﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطُّغُوتَ ۗ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ ۗ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ

فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَتْ عِقَابَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿النحل: ٣٦﴾

” سویند به خوا، بیگومان ئیمه له ناو هەر گهل و نه ته وه به کدا پیغه مبه ریگمان رهوانه کردوه و پیمان راگه یاندوهه که بیان بلیت: ته نها خوا به رستن، خوتان دووره په ریز بگرن له هه موو په رستراویکی تر. جا هه بوو لهو خه لکه (که بیر و هوش و ژیری خوی خسته کار و به شوین راستیدا ده گه را) خوایش هیدایه تی ده دا. هه شیان بوو خوی شایسته ی گومرایی ده کرد و به سه ریدا ده چه سپا، که و ابوو بگه رپن به سه ر زویدا و سه رنج بدن، بزنان چون بوو سه ره نجامی ئه و که سانه ی بروایان به به رنامه ی ئیمه نه بوو. “

ئهم ئایه ته به ناشکرا ئامازه به حکمه تی نیرانی پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ السَّلَامُ) ده کات، که دوور که وتنه وه یه له په رستنی بت و په یکه ره کان و، رابه رایه تی کردنی مرۆفه بۆ په رستنی خوی بالاده ست.

جیاوازی سه ره وه رمان

په وشى پیغه مبه رمان (عَلَيْهِ السَّلَامُ) جیاواز تره. له پال نه وه دا که به ره حمت نیراوه بۆ سه رانه سه ری جیهانیان، له هه مان کاتدا راسپیراوه که بانگه وازی جین و ئاده می بکات بۆ رینگه ی عیباده ت. نه وه تا هاوه لى به رپرز ”عه بدوللای کورى مه سعود” ده گپرتته وه:

” له گهل پیغه مبه ری خوادا چووین بۆ شوینیک. به چوار ده ورمدا خه تیکى کیشا و پئی فرمووم لپی نه یه مه ده ره وه، نه و جا خوشى دوور که وته وه. پاش که مینک گویم له دهنگه دهنگ و زاوه ژاویک بوو. نه مه نیگه رانی کردم، چونکه ده ترسام پیغه مبه ری خوا شتیکى به سه ردا هاتبیت. له گهل نه وه شدا نه مده توانی له جینگه ی خوم بچووئیم چونکه پئی فرموویوم که نه جووئیم. له پاشان رسول الله (ﷺ) گه رپاوه و منیش هوکاری ئه و دهنگانه م لی پرسى. پیغه مبه ری خواش فرمووی: ”به ره ی جیننى ئیمانیا ن هینا و به یعه تیان

پیدام. بهم هۆیهوه مشت و مر له نیوانیاندا سه‌ری هه‌لدا. ئینجا ئیماندار و بێ ئیمانەکانیان کهوتنه گیانی یه‌کتری. هۆکاری ته‌و ده‌نگانه‌ش ته‌مه بوو. هه‌روه‌ها هه‌والی مردنیشم پێ راگه‌یه‌ندرا.^۱

وه‌ك بلیی ناوه‌رۆکی كۆتا وشه‌كاني پێغه‌مبه‌ری خوا ته‌م په‌يامه‌ی له‌خۆ گرتبوو:

ئه‌ركی من، كرده‌وه‌ی ته‌و شارپه‌نگه‌یه‌یه‌ كه‌ ئینس و جین ده‌گه‌یه‌نیته‌ هیدایه‌ت. جا به‌و پێیه‌ی ته‌مه‌رۆ گرو‌ی جینیش باوه‌ریان هه‌تا و گو‌په‌رايه‌لیان كردم، ته‌وا ئه‌ركم له‌ دنیا‌دا ته‌واو بووه‌ و مانه‌وه‌م هه‌یج مانایه‌کی نییه‌. ئیتر له‌مه‌ودوا ماله‌ئاوایش بکه‌م ده‌بێ...

به‌لێ، بیر كرده‌وه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا به‌م جو‌ره‌ بوو. له‌ دووتویێ و ته‌كانیشیدا، نامازه‌ی به‌ نه‌هینی و هه‌یكه‌مه‌تی ریساله‌ت ده‌كرد. ئی خۆ هه‌ر خۆی له‌ بابه‌تی هه‌لبژاردن له‌ نیوان دنیا و قیامه‌تدا فێری ته‌م دو‌عا‌یه‌ی كردووین:

اللَّهُمَّ أَحْيِنِي مَا كَانَتْ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِي وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتْ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي.^۲
 ”خوایه‌ گیان بمژیننه‌ تا ته‌و كاته‌ی ژیان خیره‌ بۆم، بشممرینه‌ ته‌گه‌ر مردن چا‌ك‌تره‌ بۆم.“

۲ - ته‌بلیغ

مه‌به‌ستی‌کی تر له‌ ناردنی پێغه‌مبه‌ران بریتیه‌ له‌ راگه‌یاندن (ته‌بلیغ)ی دین. خۆ ته‌گه‌ر ته‌هوان نه‌نیررانایه‌، ته‌وا هه‌یج شه‌تی‌کمان له‌باره‌ی عیباده‌ته‌وه‌

۱ - الطبري، جامع البيان ۳۳/۲۴ - أحمد ابن حنبل، المسند ۴۴۹/۱

۲ - البخاري، الرضاة ۱۹ - مسلم، الذكر ۱۰

نده‌زانی. هیچ نهمر و نه‌هییه کمان پی نده‌ده‌گه‌یشت و نهرک و به‌رپرسیاریتی
 خۆمان نده‌زانی. واته بی ناگا ده‌بووین له نویژ و رۆژوو و زه‌کات و سه‌ج.
 هه‌روه‌ها هه‌رگیز هه‌لویتستی خۆمان له مه‌ر قه‌ده‌غه‌کراوه‌کانی وه‌ک ئاره‌ق و
 قومار و زینا و جه‌رده‌یی و سوو خواردن نه‌ده‌زانی. به‌لئی، ئیمه‌ نه‌مانه‌ و
 چه‌ندین مه‌سه‌له‌ی هاوشیوه‌ی نه‌مانه‌، ته‌نها له‌ ریگه‌ی پیغه‌مبه‌رانه‌وه
 فی‌ریووین. به‌م فه‌رمانه‌رییه‌ مه‌زنه‌ش ده‌وتریت: "وه‌زیفه‌ی ریساله‌ت" چونکه
 سه‌رجه‌م پیغه‌مبه‌ران (عَلَيْهِمُ السَّلَام) به‌ هه‌مان په‌یامه‌وه‌ هاتوون. ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر
 جیاوازی له‌ هه‌ندی لق و ورده‌کاری په‌یامه‌کانیشیاندا بوویت، به‌لام له
 بابه‌ته سه‌ره‌کیه‌کانیاندا هه‌مان شتیان راگه‌یاندوه.^۱

نهم مه‌به‌ست و نهرکه گشتیه‌ له‌ قورئانی پیرۆزدا به‌م شیوه‌یه‌ باس
 ده‌کریت: ﴿الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَحْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ^۴
 وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا﴾ (الاحزاب: ۳۹) "نه‌وانه‌ی که په‌یامه‌کانی خوا ده‌گه‌یه‌نن، وه
 له‌و ده‌ترسن و جگه‌ له‌و، له‌ هیچ که‌سی تر ناترسن، خوا خۆی به‌سه‌ که
 پاداشتی (چاکه‌کاران بداته‌وه‌و له‌ بی باوه‌رانیس بپرسیته‌وه‌)."

به‌لئی، پیغه‌مبه‌ران (عَلَيْهِمُ السَّلَام) بو‌ به‌دییه‌نانی مه‌به‌ستیکی وا نیرابوون.
 هه‌ریزه‌ سه‌رجه‌م نه‌و کو‌سپ و ته‌گه‌رانه‌ی له‌به‌رده‌میاندا قوت کرانه‌وه‌ و، نه‌و
 که‌سانه‌ش که‌ له‌ روویاندا وه‌ستان، کاری لئ نه‌کردن و به‌لایانه‌وه‌ هیچ
 بایه‌ختیکی نه‌بوو. نه‌یانده‌زانی ترس چیه‌، چونکه هه‌میشه‌ له‌ ترسی خۆی
 گه‌وره‌دا بوون.

۱- الانبياء إخوانة لعالات، أمهاتهم شتى و دينهم واحد. واته: "پیغه‌مبه‌ران کۆمه‌له‌ براهه‌کن، که
 باوکیان یه‌کێکه‌ و داکیان جیا‌یه‌. په‌یام و دینه‌که‌یان یه‌که‌." واته پیغه‌مبه‌ران ده‌ریاره‌ی بناغه‌ی
 دین (ته‌وحید) یه‌کده‌نگ و یه‌ک په‌یامن، به‌لام له‌ شرع و لق و پۆیدا به‌رنامه‌ی جیاوازی له
 یه‌کتریان هیتاوه‌. البخاری، الانبياء ۴۸ - مسلم، الفضائل ۱۴۵.

نا لهم روانگه یهوه، وه حیی پهروه ردگار پیغه مبهرمان ده دوینیت و ده فهرموی:

﴿يَأْتِيهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾
(المائدة: ٦٧)

”نهی پیغه مبهر و فرستاده، ههرچی فهرمان و په یامیکت بو دابه زیووه له لایهن پهروه ردگارته وه (بی دوودلی، بی ماتلی) رای بگه یهنه، خو نه گهر بهو کاره هه لئه سایت، نه وه مانای وایه په یامه کهیت (به ته وایوی) نه گه یاندووه (دنلیاش به که) خوا ده تباریزیت له شهر و خراپه ی خه لکی، چونکه به راستی خوا هیدایهت و پرتنمووی قهوم و هوزی بی باوه پان نادات.“

واته نه گهر تو که مته رخه م بیت له کاره که تدا - که گه یاندنی په یامه که ته - نهوا نهو که مته رخه مییه که مته رخه مییه که نابی که ته نها په یوه ست بیت به ژانی که سی خوته وه، به لکو بابه تیکه ژانی که سی و کومه لایه تی هه مووان ده گرتیه وه. چونکه کاری تو بریتیه له پروناک کردنه وهی پینگای سرجه م مروقیایه تی. خو نه گهر که مته رخه میت کرد و مافی خویت پی نه دا - که هه رگیز شتی وا نه بووه و ناشبیت - نهوا هه موو مروقیایه تی له تاریکیدا ده میننه وه. له راستیدا پیغه مبهری نازیز (ﷺ) زور باش دهرکی به گرنگی په یامه که ی کردبوو. خو نه گهر وا نه بووایه، نهوا هه رگیز بهو نه رکه وه نه ده نییرا و، نهو بهرپرسیار تیه ی له چاره نه ده نووسرا.

ته بلیغ لای پیغه مبهری خوا

پاش نه وهی نهو نه رکه پیروزه به پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) سپیرا، سرجه م ژانی له پیناوی گه یاندنی په یامه که یدا به سر برد. مال به مال

ده گهړا و له سؤراخی دۆزینه وهی که سانی کدا بوو که قبولی کردنی په یامه که هی لئ راده بینین.

کار دانه وهی بهر هی نه یار له سه ره تادا بریتی بوو له بایه خ پیته دان و فراموش کردن. پاشان گوړا بو لا قرتی و گالته پی کردن. له دوا قوناغیشدا په نایان برده بهر به کارهینانی گشت جوړه کانی زه بر و زهنگ و نه شکه نجه دان. دړک و دالیان فری دده ایه سر ریگا که هی و، کاتیکیش بو نویژ دوه وستا، پاشه رووی نازنه لانیان به سر ددا ده کرد و هه موو چه شنه بی حورمه تیبه کی پی رهوا ده بینرا. به لام پیغه مبهری خوا به هیچ کام له مانه، بی نومید نه بوو و وره نه رووخوا. چونکه شو له پیناو نه مه دا نیژرا بوو. بویه دهینی ته نانه ت چه ندین جار سر دانی سه سه ختترین دوژمنه کانیشی ده کرد و په یامی خوای پی راده گه یانندن.

به لئ، ده بی چند جار روشتبی بو لای دوژمنانی دینی هاوشیوهی: نه بوو جهل و نه بوو له هه ب و، حق و حقیقه تی بو باس کردین؟! پیغه مبهر (ﷺ) له ناو بازاره کاندا ده گهړا و به نومیدی شه وی بیته مایه ی هیدایه تدانی که سینک، یه که یه که هی ده واره کان ده گهړا. به لام گشت ده رگاکانی به روودا داده خزان. له گه لئ شه وشدا له ده رفه تیکی تر دا له هه مان ده رگای دده ایه وه و، هه مان شتی دووباره ده کرده وه. کاتیکیش نومیدی به مه که نه ما، به ره و " طائف " که و ته پرئ. طائف شوینیکی گه شتیاری و باخ و باخات بوو. ناز و نیعمه ته کانی طائف خه لکه که بی تووشی لووتبه رزی و روچوون له پابوار دندا کرد بوو. وه نه بی هه لویستی خه لکی طائف له هی مه که هیه کان جی اواز تر بوویت، به لگو - له مه که هیه کان خراپتر - هه رچی کوپ و کال و هه رزه یان هه بوو، کوئیان کرده وه و ده ستیان کرد به بهرد باران کردنی په سوولی شه کره م. به لئ، شو پیغه مبهره نازداره ی که ته نانه ت فریشته کانیش تیریان نه ده خوار د

له ته ماشاگردنی سیمای تابانی و پوخساری شیرینی، کهوته بهر پرتونه‌ی بهردی
 تهو دل بهردینانه و، له طائف وه‌ده‌ریان نا. پیغه‌مبه‌ری سه‌روه‌ر له‌م گه‌شته‌دا
 "زه‌یدی کوری حارثه" (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) ی له‌گه‌لدا بوو. تهو زه‌یده‌ی که به "کورم"
 بانگی ده‌کرد و زوری خۆشده‌ویست. هه‌رچنده‌ زه‌ید هه‌ولئی ده‌دا به‌ جه‌سته‌ی
 خوی پیغه‌مبه‌ری خوا له‌بارانی به‌رده‌کان بیاریزی و بیته‌ قه‌لغان بوئی، به‌لام
 لاشه‌ی پیروزی پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) چه‌ندین به‌ردی به‌رکه‌وت و خویناوی کرا.

پیغه‌مبه‌ری نازدار له‌تاو تهو هه‌لمه‌ته بی به‌زه‌ییانه‌ده‌دا، په‌نای برده به‌ر
 باخیک و له‌ژیر سیبه‌ری داریکدا ووچانی دا. ده‌ست به‌جی جویره‌ئیلی ته‌مین
 له‌به‌رده‌میدا ده‌رکه‌وت و پتی راگه‌یاند که ته‌گه‌ر نین بفرمووی، ئا نیستا
 تهو شاخه به‌رز ده‌کاته‌وه و به‌سه‌ر تهو درندانده‌دا قولی ده‌کاته‌وه. به‌لام
 پیغه‌مبه‌ری خوا ته‌گه‌رچی زویش نازاری پیگه‌یشتبوو، وه‌ک تهو بی‌ری
 نه‌ده‌کرده‌وه، بویه فرمووی: "نا، نه‌خیر"

به‌ئێ، ته‌گه‌ر له‌ نیو ته‌مانه‌دا - با له‌ داها‌تویه‌کی زور دووریشدا
 بوایه - که‌سانیک ئیمانیا‌ن هینابایه، ته‌وا به‌رووی به‌لا و سزا‌کاندا "نه‌خیر" ی
 هه‌لده‌بژارد...

دوای ته‌مه‌ ده‌ستی نزای بو‌لای په‌روه‌ردگاری به‌رز کرده‌وه و فرمووی:

اللَّهُمَّ إِلَيْكَ أَشْكُو ضَعْفَ قُوَّتِي وَهَوَانِي عَلَى النَّاسِ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ أَنْتَ
 رَبُّ الْمُسْتَضْعِفِينَ وَأَنْتَ رَبِّي إِلَى مَنْ تَكَلَّمْتُ؟ إِلَى بَعِيدٍ يَتَجَهَّمُنِي أَمْ إِلَى عَدُوِّ
 مَلِكْتُهُ أَمْرِي. إِنْ لَمْ يَكُنْ بِكَ غَضَبٌ عَلَيَّ فَلَا أُبَالِي، وَلَكِنْ عَافَيْتَكَ هِيَ أَوْسَعُ
 لِي. أَعُوذُ بِنُورِ وَجْهِكَ الَّذِي أَشْرَقَتْ لَهُ الظُّلُمَاتُ وَصَلَحَ عَلَيْهِ أَمْرُ الدُّنْيَا
 وَالْآخِرَةِ مِنْ أَنْ تُنَزِلَ بِي غَضَبَكَ أَوْ يُحِلَّ عَلَيَّ سَخَطَكَ. لَكَ الْعُتْبَى حَتَّى
 تَرْضَى وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِكَ

”پهروهردگارا، سکالای لاوازی هیژ و توانام و، سووکیم له لای خه لک ته نها بو لای تو دینم. یا أرحم الراحمین، تو پهروهردگاری چه سواوه و داماوانی، پهروهردگاری منیشی.. به کیم ده سپیژی؟ به که سیکی دوور پروم لی گرز بکا، یان به دوژمنیک که کاروباری منت داوه ته دهستی؟ نه گهر خوت لیم تووره نه بی، نهوا گوی ناده مه نهو به لا و نازارانهی دهیچیزم. به لام بیوهی و لیبورونت بو من گوشاد تره. پهنا ده گرم به نووری دیدته، که هه موو تاریکیه کانی پروناک کردوه ته وه و سه رجهم کاروباری دنیا و قیامتیه له سه رپاوه ستاوه، له وهی که تووره بی و قین و خه شمت به سه رمدا بباری و گرفتارم بکات. هه موو ملکه چیه که هه بو تویه تاوه کو رازی ده بیت. هیچ هه ول و هیژیکیش به بی تو نابی.“

لهو کاته دا که پیغه مبهری خوا سه رگه رمی دوعا کردن بوو، به نه سپایی به کیک هاته پالیان و هیشوویدک تری خسته به رده میان. کاتیک پیغه مبهری خوا دهستی برد بو تریکه، ”بسم الله“ی کرد، پاشان خواردی. نه مه پروداویکی چاوه پروان نه کراو بوو بو ”عه دداس“ی کویله. بویه عه دداس به سه رسورمانه وه وتی: ”نه مه قسه ی خه لکی نه م ناوچه یه نییه!“ له به رامبه ردا پیغه مبهری خوا فرمووی: ”تو خه لکی چ ولاتیکی و له سه رچ دینیکی؟“ وتی: ”من مه سیحیم و خه لکی شاری نهینه وام.“ پیغه مبه ر(ﷺ) فرمووی: ”واته خه لکی شاره که ی ”یونس کورپی مه تتا“ پیغه مبه ری.“ عه دداس به سه رسورمانه وه وتی: ”تو له کوئی یونسی کورپی مه تتا ده ناسی؟“ پیغه مبه ری خوا له وه لامدا فرمووی: ”نهو برامه، نهو پیغه مبه ر بووه و منیش پیغه مبه رم.“ عه دداس له تاو بیستنی نه م قسانه دا خوی پی نه گیرا و خوی دا به سه ر و قاچی پیغه مبه ری خوا دا و که وته ماچکردنی... به لئ، نه وهی چندان ساله به دوایدا ویله، نیستاکئی و به چه شنیک که هه رگیز به (خه یالیدا

نده هات، له بهرامبهریدا دانیشتووہ... عہد داس ئەم ھەلەئە لە دەست نەدا و ھێمانی ھێنا.^۱

خۆ ئەگەر ئەم ڕووداوەی دواوەی نەبووایە، ئەوا پێغەمبەری خوا بە دلتەنگی و پەژارەو لە طائیف دەگەرپایەوہ. نەك لەبەر ئەو نازارانەئە کە چەشتی، بەلکو لەبەر ئەوەی ھەلیکی بۆ نەپەخسا تاكو بانگەوازە کەئە بە ھیچ کەسێکیان بگەئەنیت. بەلام ئیستا لە خۆشیاندا بەئە گرتووہ، ئەو تەئە دەداس لەسەر دەستی ھیدایەتی وەرگرتووہ. بەراستی سەرداری پێغەمبەران ھەرگیز خاوەن دەبووہوہ لە گەران بەدواوە ئەو دڵ و سیمما پاکانەئە کە بۆ حەقیقەت کراوہ بوون. ھەر کە دەشیدۆزینەوہ بە کەسەر دەچووہ ناو ناخیانەوہ و ئیلاھامەکانی ڕۆحی بەسەردا پەخش دەکردن. بەم شیوہیە تریفە پەرسنگدارە کەئە دەوری، ڕۆژ دواوە ڕۆژ فراوان دەبوو و، ھەر فراوان بوونیکیش ڕق و کینەئە کوفری ئەستوورتر دەکرد و بەرەو شیتتی دەبیردن. ھەر وەك چۆن ئەمرۆ کوفر لەبەردەم بیدار بوونەوہی موسولماناندا لەخۆرھەلات و خۆرئاوای جیھاندا، وەك شیتتی لێ ھاتووہ و خەریکی وەرپنە کردنە.

ئەم شیتتیە، باوەرپێکی وای لا دروستکردن، ڕۆژ ھات وەك ئەوہی بیانەوئیت بە فووی دەم خۆری ئاسمان بکوژننەوہ، ئاواھا بەئە کجار وێستیان ئەم مەشخەلە ئیلاھیە بکوژننەوہ. بەلام ھەبھات..! خۆر لێرەدا تەئەئە ئامرازێکی لێکچواندنە.. ئەگەرنا ئەو نوورەئە پێغەمبەری خوا (ﷺ) ھێناوئەتی بەجۆرێکە، ڕووناکی خۆر خامۆش دەکات. چونکە ئەو نوورە،

۱ - ابن سعد، الطبقات الکبری ۱/۲۱۱-۲۱۲ - ابن ھشام، السیرة النبویة ۲/۲۶۶-۲۶۹ - ابن کثیر، البدایة و النہایة ۳/۱۳۶... چەند بەشێکی ڕووداوە کە لە: البخاری، بدء الخلق ۷ - مسلم، الجھاد ۱۱۱ یشدا ھاتووہ.

نووری خوی گه ورهیه. قورئانی پیروز نهم حاله پیکه نیناوییه یان بهم
شیتوهیه وینا ده کات:

﴿ يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يُنِيرَ نُورَهُ
وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴾ (التوبة: ۳۲)

” (ئهوانه بهو بیروباوهره پووچانه یانهوه) ده یانه ویئت نوور و ثانیی خوا به ده میان
بکوزیننه وه و خاموشی بکه ن. (به لام خه یالیان خاوه)، خوا ناهیللیت تاواتیان بیته
دی و هیچ شتیکی تری ناویئت جگه له وه نه بیئت نووری خوی ته واو بکات و
ثاینه که ی سهربخت، هه رچه نده کافر و بی باوهران پی سغلهت و دلته نگ
بن.“

لهم سهرده مه ی خو شمندا چندن پزیسکیک لهو مه شخه له ی پیغه مبهری خوا
دایگیرساندووه، دهروونی نیتمی تاوداوه و، سهدان هه زار کهس وه ک پهروانه
بوونه ته ریویاری نهم ریگهیه و، گیان له سهر دهست له پیناوی بهر زکر نه وه ی
بانگه وازه کهیدا سهرگرمی خزمه تن. که وابی خوی گه وره ویستی وا بووه
ئهو ره هیلله موحه مدهیه سهر له نوئی بباریته وه و، ئهو زنجیره زیپینهش ههر
بهرده وام بی. له بهرامبه ره مه شدا نه رق و توندوتیژی کوفر و، نه شالای
سوپاکانی شهیتان نه توانن بهری لی بگرن و کاروانه که ی پابگرن. به لی، ئهو
توانه ی به ئیخلاسه وه چیندراون، زوو بی یان درهنگ، ههر سهوز دهبن و، ئهو
نووره ی پیغه مبهری خوا په خشی کردووه هه رگیز خاموش نابیت.

کاتیک مه که چی تر نه ی توانی پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ السَّلَامُ) له نامیز
بگری، کۆچی کرد بۆ مدهینه تا کو له وی بهره وام بی له بلاو کردنه وه ی نوور و
هیدایه تدا. به لام له وی ده بوایه خه ریک بی له گه ل جووله که و
مونافیه کانشدا، سهر کردایه تی جهنگ بکات دژی کافران و، ددانی پیروزی

بشکئی و پروومەتی خویناوی بییت و دووچاری برسیتی و تینوویتی بیتهوه. ته‌نانهت زۆر جار برسیتی ته‌نگی پی هه‌لده‌چنی و له‌تاوا به‌ردی به‌سکیه‌وه ده‌به‌ست. به‌لام له‌گه‌ل هه‌موو نه‌مانه‌شدا، بۆ ساتیکیش نه‌رکی ته‌بلیغی فه‌رامۆش نه‌کرد. سه‌رجه‌م لایه‌نه‌کانی دین، تا ده‌گاته‌ بچووکتین مه‌سه‌له، هه‌مووی پروون کرده‌وه و گه‌یاندی. به‌ درێژایی مانه‌وه‌ی له‌ مه‌دینه‌ی مونه‌ووهره‌دا و، وێرای ده‌سته‌ویه‌خه‌ بوونی له‌گه‌ل ده‌ولته‌تانی تردا، که‌چی هه‌رگیز ئیرشادی تا‌که‌کانی پشتگۆی نه‌خست. جاری وا هه‌بوو عه‌ره‌بیکی ده‌شته‌کی ده‌هاته‌ خزمه‌تی و پرسیاریکی لی ده‌کرد، که‌ پێشتر سه‌دان جار وه‌لامی دابوووه، له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا به‌ شه‌وق و تاسه‌وه وه‌لامی ده‌دایه‌وه و هه‌رگیز بیژاری ده‌رنه‌ده‌پری.

ته‌بلیغ واته‌ رێنمایی کردنی خه‌لکی بۆ سه‌ر رێگه‌ی راست - که‌ نه‌مه‌ش مه‌به‌ست و حکمه‌تی ناردنی پێغه‌مبه‌ران و په‌وانه‌کردنی سوڵتانی پێغه‌مبه‌رانه - نه‌و رێگه‌ راسته‌ی که‌ تیکرپای ئیمانداران ناشنان پی و پیوستیشه‌ باش شاره‌زای بن. پۆژانه‌ زیاتر له‌ چل جار داوا له‌ خوا ده‌که‌ین که‌ هیدایه‌تمان بدات بۆ نه‌و راسته‌رپیه‌ی که‌ پێغه‌مبه‌ران و راستگۆیان و شه‌هیدان گرتوویناته‌ به‌ر و، وه‌ک نه‌وان بمانگه‌یه‌نیت به‌ مه‌به‌ست و نیازی خۆمان. رێگه‌ی راست، رێگه‌یه‌کی پان و به‌رینه‌ و هه‌موو که‌سێک به‌شی خۆی تیندا هه‌یه، چونکه‌ خاته‌می پێغه‌مبه‌ران(ﷺ) په‌حمته‌ بۆ سه‌رجه‌م جیهانیان.

ئینجا پێغه‌مبه‌ر(ﷺ) شایه‌ت و مژده‌ده‌ر و ناگادارکه‌ره‌وه‌شه. هه‌روه‌ک نه‌م شایه‌ته‌ پیرۆزه‌ باسی کردوووه: ﴿يَأَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَهِيدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا﴾ (الأحزاب: ٤٥) ”ئه‌ی پێغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه و سلم) به‌ راستی

ئیمه تۆمان پەوانە کردووە وەک شایهت و مژدە بەخش و ئاگادار کەرەوہ.

پینغە مەبەری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بیست و سێ سالی پەبەق بەرپر سيار تیبیەکی سەنگینی وەك پینغە مەبەرایەتی هەلگرت و بە سەرکەوتووییەکی بێ وێنە کە بۆ هیچ خاوەن بانگەوازیکی تر نەرەخساوہ، فەرمانبەری سەر شانی بە پایان گەیاندا. بەم جۆرەش، تاوێتە لەگەڵ ئەم هەست و پۆچیەتەدا، رۆژ لەدوای رۆژ لە "کۆتاییە پیرۆزە کە" نزیك دەبووہ.

پینغە مەبەری خوا حەجی مائناوایی (حجّة الوداع) ئەنجام دەدا - خۆ لە تەمەنی موبارە کیشیدا تەنھا یەك حەجی کردووہ - ئیمە لە هەمان کاتدا بەم حەجە دەلیین "الحج الاکبر"، چونکە پینغە مەبەری نازیزمان تیایدا حەج و عومرە ی هەردوو پینکەوہ ئەنجام دان. ^۱ جا ئیتر لەو کۆتا حەجەدا پینغە مەبەری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سواری وشترە کە ی بوو و ئەو ی پتویست بوو راییگە یەنی جاریکی تر تەبلیغی کردوہ. بەلێ، هەر لە حوکمی کوشتن، خوین و مافی ئافرەتەوہ، تا دەگاتە باسکردنی سوو، پەییوہندی نیوان تیرە و هۆزەکان، هەموو شتیکی باسکرد. جاریکی تر هەموو ئەمانە ی پێ گەیاندەوہ و، لە هەر جاریکیشیاندا پرووی دەکرده کۆمەلێ ئیمانداران و، پێی دەوتن: أَلَا هَلْ بَلَّغْتُ؟ "تایا گەیاندم؟" ئەوانیش وەلامیان دەدایەوہ: "بەلێ شایهتی دەدەین کە گەیاندت و، ئەنجامت دا و نامۆژگاریت کرد." ئەویش بە پەنجە ی موبارەکی ئاماژە ی دەکرد بۆ ئاسمان و شۆری دەکردهوہ بۆ سەر خەلکە کە و سێ جار

۱ - الحج الاکبر: هەندیک لە زانایان ئەم ناوەیان لە حەج ناوہ، بە گوێرە ی هەندیکێ تریشپان بریتیە لە ئەنجامدانی حەج و عومرە پینکەوہ. بە هەلە لەنێر خەلکیدا بەو حەجە دەوتریت کە تیایدا عەرەفات بەر رۆژی هەینی دەکەوێت.

دهیوت: اَللّٰهُمَّ اشْهَدْ. "خوایه به شایهت به."^۱

له‌راستیدا فه‌خری کائینات ئه‌رکه‌که‌ی به کاملی و تیروته‌سه‌لی به‌ئه‌نجام گه‌یاند و به‌باشترین شیوه ته‌بلیغی کرد. بۆیه ویژدانی ئاسووده و، ده‌روونی گوشاد و، دلّی بیخه‌م بوو و هه‌نگاو به هه‌نگاو خۆی بۆ دیداری په‌روه‌ردگاری ناماده ده‌کرد. ئه‌و مه‌ردی موراقه‌به (چاودێری کردنی ورد و لێپێچینه‌وه‌ی توندی نه‌فسه له ورد و درشتی کاروباره‌کانیدا) بوو و، سه‌رتاپای ژییانی له چوارچیوه‌ی ئه‌و چاودێرییه هه‌ستیاره‌دا به‌سه‌ر برد. له خۆی ده‌پرسی: "ئه‌رئ ده‌بی توائیبتم ئه‌و ناما‌نجه به‌دیهیبتم که خوای گه‌وره له پێناویدا منی بۆ خه‌لکی ره‌وانه کردوه؟"

۳. سه‌رمه‌شق و نموونه‌ی چاک

لایه‌نیکی تر که ده‌کرئ سه‌باره‌ت به حیکمه‌تی ناردنی پێغه‌مبه‌ران باسی بکه‌ین، ئه‌وه‌یه که ببنه‌ نمونه و پێشه‌نگ تا ئومه‌ته‌کانیان چاویان لێ بکه‌ن.

خوای گه‌وره له قورئانی په‌رۆزدا باسیان ده‌کات: ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ^ط فَبِهَدْيِهِمْ أَتَقْدِرَ﴾ (الانعام: ۹۰) "ئه‌وانه ئه‌و که‌سانه‌ن که خوا (به تاییه‌ت) هیدایه‌ت و په‌نموویی کردوون. تۆش (ئه‌ی محمد (صلی الله علیه وسلم)، شوینی هیدایه‌ت و په‌نموویی ئه‌وانه بکه‌وه."

جا بیر بکه‌نه‌وه! ئه‌م تاییه‌ته پاش ناوه‌یتانی پێغه‌مبه‌رانی پیش خۆی، پروو ده‌کاته پێغه‌مبه‌رمان و نامۆزگاری ده‌کات، که شوین پێغه‌مبه‌رانی پیش

۱ - مسلم، الحج ۱۴۷ - أبو داود، المناسک ۵۶ - ابن ماجه، المناسک ۷۶، ۸۴.

خۇزى بىكەويت.

لە لايەكى ترەو قورئانى پىرۆز روو دەكاته ئىمە و پىمان پادەگەسەنئەت كە: ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ
الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾ (الأحزاب: ۲۱) ” سوئند بە خوا بەپاستى لە پىغەمبەرى
خوادا چاكتىزىن نمونەى تەواو و پىك و پىك ھەيە تا چاوى لى بىكەن و
شويى بىكەن، بە تايەت بو ئەو كەسانەى رەزامەندى خاويان مەبەستە،
سەرفرازى قىامەت تاواتيانە، ھەمىشە و بەردەوام يادى خوا بە زۆرى ئەنجام
دەدەن.“

پىغەمبەران(ﷺ) ئىمام و پابەرى كاملن بو مان. ھەرەك چۆن لە نوێژدا
شويى ئىمام دەكەوين، ناوھاش لە گشت بوارەكانى ژياناندا ئاكارى
پىغەمبەران دەكەينە سەرمەشق و شويى پىيان ھەلدەگرين. چونكە بەش
بەحالى خۆمان ژيانى راستەقىنە لە ساىەى پىغەمبەرى پىشەوا و
پىغەمبەرانى ترەو بەدى دەكەين. ئەو ھاوولانەش كە لە سەردەمى
پىغەمبەراندا ژيان، ملیم بە ملیم شويى كەوتن و جى پىيان ھەلگرت.
ھەربۆيە ھاوولان و شويىكەوتووانيشيان گەيشتنە ئەو مەنزلەى كە
فەرموودەكە باسى دەكات:

” رۆژگارئك بەسەر خەلكدا دىت، كۆمەلئك لە خەلكى غەزا دەكەن و
پىيان دەوترى؟

- ئەرى لەناوتاندا كەس ھەيە شەرفمەندى دیدارى پىغەمبەرى خوا
بوويت؟

- جا كە دەئىن: ” بەئى” بەو فەتى ئەو ناوچەيەيان بو ئاسان دەكرى.
پاشان كۆمەلئكى تر لە خەلك غەزا دەكەن و پىيان دەوترى:
- ئايا كەستان تىدايە ھاوولئكى پىغەمبەرى خواى دىيى؟

- ئەوانىش دەلەين: " بەلئى " بەوہ ئەو ناوچەيەيان بۆ فەتەح دەبى. پاشتر
كۆمەلئىك لە خەلك غەزا دەكەن و پىيان دەوترى:

- تايا كەستان تىدايە هاوہلئىتى ئەوانەي كەوا ئەصحابەي
پىغەمبەريان دىوہ؟

- دەلەين: " بەلئى " ئىتر دەروازەي قەلاكان بۆ ئەوانىش دەكرىنەوہ و ئەو
ناوچەيەش فەتەح دەكەن."^۱

پىغەمبەرى خوا(ﷺ) لەفەرمايشتىكى تردا دەفەرموى:

حَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ.^۲

" باشترين خەلك ئەوانەي سەردەمى منن، پاشان ئەوانەي دواي ئەمان
دەين، پاشان ئەوانەي دواي ئەوان دەين."

ئەم فەرموودەيە ناماژە بە فەزىلەتى ئەو سەردەمانە دەكات كە لە
پىغەمبەرى خواوہ نزيكن. ئەمەش لەبەر ئەوہيە كە ئەوان ھەستىارىيەكى بى
ويئەيان دەنواد تا ئەوہي لە ھەموو پرووہ كەوہ ژيانيان ھاوشىوہي ژيانى
پىغەمبەرى خوا(ﷺ) بىت. لە راستيدا خۆچوواندن بە مرؤفئىك كە
پەروەردگارى زەمين و ئاسمان بە نمونە و پىشەنگ ھەلئى بژاردوہ، شايانى
ئەوہ بوو بكرىتە خوليا و ئامانجى ژيان. ھەرەك بە راستيش وا بوو...

ئەصحاب و تابيعين و شويتىكەوتوانى تابيعين لەم بابەتەدا زۆر وردەكار و
ھەستىار بوون. ھەر بۆيە ئەوان لەم پرووہە لە مرؤفى سەردەمەكانى تر بە
باشتر دادەنرين. بەلئى، ھەزرەتى موسا(عَلَيْهِ السَّلَام) مەبەستى ئوممەتى ھەزرەتى

۱ - البخاري، فضائل الأصحاب ۱ - مسلم، فضائل الصحابة ۲۰۸-۲۰۹.

۲ - البخاري، فضائل الأصحاب ۱ - مسلم، فضائل الصحابة ۲۱۰-۲۱۶.

موحه محمد بوو کاتې د هیفه رموو: " ئالای قودسییه کانیان له ده ستدایه. " ^۱
 نه مهش خوی له خویدا ریژلینا نیتکی گوره بوو. پیغه مبهه (ﷺ) له
 فه رموده یه کدا، هه رچهنده لاوازش بیت، ده فه رموی: عُلَمَاءُ أُمَّتِي كَاتِبِيَاءِ
 بَنِي إِسْرَائِيلَ. ^۲ " زانایانی نوممه ته که م وه ک پیغه مبهه رانی به نی ئیسرائیلن. "
 نه مهش ده بیته به لگه یه ک له سه ر پله و پایه ی نوممه تی موحه محمد
 موسته فا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام).

نه وان به پایه ندبوونیان به پیغه مبهه ری خواوه، گه یشتن به پله یه ک که
 توژیک له ولاتروه سنووری پیغه مبهه رایه تی دهستی پی ده کرد. حه زره تی
 عومه ر (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) غونه یه کی پرشنگذاری نه و جوړه پیاوانه یه که پیغه مبهه ری
 خویان کردبووه سه رمه شق و، ژیانیان به شوینکه وته بی نه و پیشه وا مه زنه
 پازاندبووه وه. نه وه تا ببینه له پاش نه وهش که ده وله تان که وتنه ژیر دهستی و،
 نیمپراتوریه ته کان له سه ر دهستی فه تح کران، که چی نه م تاله موویه ک له
 ته رزی ژیانی خوی نه گوژی. "قودس" ی خه مبار و دیلی نه مپو - که په لیه کی
 ره شه به نیو چاوانی جیهانی نیسلامییه وه - له سه رده می نه ودا فه تح کرا.
 نه گه ر چی موسولمانان شاره که یان فه تح کردبوو، که چی قه شه و راهیبه کان
 پیداگریان ده کرد و، ناماده نه بوون کیلی شاره که ته سلیم بکه ن و ده یانوت:
 " وه سف و تایبه تمه ندیه کانی نه و که سه نابینن له ناوتاندا که کیلی شاره که
 وه رده گریت. " ...

جا کاتیک هه واله که گه یشته وه حه زره تی عومه ر، خیرا و شتریک له "بیت

۱- العهد القديم، التثنیه، الباب: ۴۳، رسته ی ۳.

۲- العجلوني، كشف الخفاء ۸۳/۲.

المال" قەرز دەكات و لەگەڵ خزمەتكارەكەیدا كە بە نۆرە سواری دەبوون، كەوتنە پێ تا گەيشتنە قودس. جیلوهی قەدەر وا بوو كاتێك دەچوونە ناو شارەكەوه، نۆرەى خزمەتكارەكەى بیست سواری وشترەكە بیست. خەلیفە سەرەپای هەموو تەكا و پێداگریی خزمەتكارەكەى، لە وشترەكە دادەبەزێ و جلهوی وشترەكە دەگریته دەست و بەم حالهوه دەچیتە ناو شارەكەوه...

كاتێك خەلكی شارەكە ئەم دیمەنە دەبینن، مۆم ئاسا دەتوتینەوه و بەیەك دەنگ دەلێن: "بەلێ، ئەمە ئەو كەسەیه لە كتیبه كاتماندا باسی هاتووه."

ئینجا سەرنج بەدە لە حالێ پاش ئەوهی كە كەرابرێ مەجوسی خەنجەرەكەى لێدەدات و بەبێ هۆشی لە جیگا دا دەكەوێت. زامەكەى هیندە سەخت بوو، هەرچییهكی دەخوارد لە برینەكەیهوه دەهاتە دەرەوه. نە هیچ دەنگێكى لێوه دەهات، نە بە دەنگەكانی دەرووبەریشى بە ناگا دەهات. كاتێك خزمەتكارەكەى دەهات تا بزانی هیچ دەخوات یان نا، هیچ وهلامێكى نەدەدایهوه، یان بە چاوی ناماژەى "نەخیر" ی دەكرد. بەلام هەر كات پێیان دەوت: "ئەى ئەمیری ئیمانداران، نوێژ" یە كەسەر بەناگا دەهاتەوه و دەیفەرموو: "ها ئەوه هەستام. هەر كەس واز لە نوێژ بهینیت، لە ئیسلامدا بەشى نییه." ئیتر بەو حالهوه و بە جەستەى بریندار و خویناوییهوه نوێژهكەى دەكرد.^۱

بەلێ حەزرەتى عومەر بەو جۆرە بوو... چونكە لە سەرور و خۆشەویسته كەیهوه وا فێر ببوو. بۆیه شۆین پێی رسول الله ی هەلنەگرت و، بەم جۆرەش دەبووه سەرمەشق و نمونە بۆ ئەوانەى لە دوايهوه دەهاتن. بەلێ، یەكێك لە حیکمەتەكانی ناردنی پیغه مبهران ئەوهیه ببنە پیشەرەو و رابەری چاك بۆ ئوممهتەكانیان.

۱- عبدالرزاق، المصنف ۱/۱۵۰ - ابن سعد، الطبقات الكبرى ۳/۳۵۰

۴ - دابینکردنی هاوسه‌نگی له نیوان دنیا و قیامه‌تدا

هه‌موو پیغه‌مبه‌ران بۆ ئەوه هاتوون هاوسه‌نگی له نیوان دنیا و قیامه‌تدا دابین بکەن. له سایه‌ی ئەو هاوسه‌نگیه‌شدا، مرۆڤایه‌تی له زیاده‌په‌وی و کورت‌په‌ی (الأفراط و التفریط) رزگاری ده‌بێ و ئیستیقامه‌ت به‌ده‌ست ده‌هێنێت.

به‌لێ، دروست نییه‌ مرۆڤ وه‌ك راهیبه‌كان به‌ ته‌واوی واز له دنیا به‌هێنێت و خۆی به‌جێهێنێت كونه‌ی په‌رستگا‌كانه‌وه. هه‌روه‌ك ناشییت پڕۆبچیت به‌ دنیا‌دا و بیته‌ كۆیله‌ی ده‌ستی ماده‌ده. به‌لكو هاوسه‌نگی له په‌یره‌و كردنی ناوه‌نده‌په‌ی دایه. ئەمه‌ش تاییه‌مه‌ندییه‌كه، ته‌نها و ته‌نها له دنیا رووناكه‌كه‌ی "وه‌حی" دا به‌ده‌ست دێ. ئەگه‌رنا عه‌قل و ویژدان ده‌سته‌وسانن له بونیاتنانی وه‌ها هاوسه‌نگیه‌كدا. ناشكرایه‌ كه زانستی پروتیش ناتوانی مرۆڤ به‌رز بكاته‌وه بۆ ئەو ناسته.

قورنانی پیرۆز به‌م جوژه‌ باس له‌م هاوسه‌نگیه‌ ده‌كات:

﴿وَأَتَّبِعْ فِي مَآءِ آتِنَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ﴾ (القصص: ۷۷)

"هه‌وڵبده به‌و شتانه‌ی خوا پێی به‌خشییوو‌ی مالی قیامه‌ت و به‌هه‌شتی به‌رین بکەر و به‌شی خۆشت له دنیا‌دا به‌هه‌لایی فه‌رامۆش مه‌که. چا‌که له‌گه‌ل به‌نده‌کانی خوادا بکه هه‌روه‌ك خوا چا‌که‌ی هێناوه‌ته‌ پێت. نه‌که‌یت هه‌ولێ فه‌ساد و گوناخ و تاوان بده‌ی له زه‌ویدا، چونکه به‌پراستی خوا ئەو که‌سانه‌ی خۆشناویت که تۆوی خراپه‌ ده‌چێن."

جا نه‌گەر تایه‌کی نهم ته‌رازووه نیلاهییه، حه‌قیقه‌تی نایه‌تی پیروزی:
﴿وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ﴾ (الضحی: ۱۱) ”دهرباره‌ی ناز و نیعمه‌ته‌کانی
په‌روه‌ردگارت هه‌میشه بدوئ و، له جیی خۆیاندا به‌کاربان بهیینه. “بیته، شه‌وا
تا‌که‌ی تری، ناوه‌رۆکی شه‌و نا‌گادار کردنه‌وه‌یه که نایه‌تی پیروزی ﴿ثُمَّ
لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ﴾ (التکواثر: ۸) ”سویند به‌خوا، له‌و رۆژه‌دا پرسیارتان
لی ده‌کریت دهرباره‌ی هه‌موو ناز و نیعمه‌ته‌کان. “گوزارشتی لی ده‌کات.

حه‌زره‌تی شه‌بووه‌کری صیددیق (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) چه‌ند نمونه‌یه‌کی پرسنگداره له‌م
بواره‌دا! حه‌زره‌ت هه‌موو مال و سامانه‌که‌ی له‌ پیناوی خوادا به‌خه‌رجی دا و
هیچی لی نه‌هیشته‌وه. نا‌خر مه‌قامی ”صیددیقیه‌ت” نه‌مه‌ی ده‌خواست.
جاریکیان له‌ سه‌رده‌می خه‌لافه‌تیدا په‌رداخیک ناوی ساردیان بۆ هینا، شه‌ویش
خواردیه‌وه و به‌دویدا دایه‌ پر مه‌ی گریان. هینده‌ گریا تا شه‌وانه‌ی ده‌وره‌یه‌ریشی
خسته‌ گریان. ته‌نانه‌ت کاتیک گریانه‌که‌شی بری، شه‌وان هه‌ر ده‌گریان - له‌وانه‌یه
تاوتیکیش بۆ گریانه‌که‌ی شه‌وان گریا بیته - پاشان که‌ رو‌خساری سپری و هاته‌وه
سه‌ر خۆی، ناماده‌بوانی مه‌جلیسه‌که‌ پرسیان: ”شه‌ی جینشینی پیغه‌مبه‌ری
خوا چی بوو تو‌ی ناوا هینایه‌ گریان؟ “شه‌ویش له‌ وه‌لامدا فه‌رمووی: ”
جاریکیان له‌ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ری خوادا بووم، وه‌ک شه‌وه‌ی به‌ ده‌ستی
مو‌باره‌کی شتیک له‌ خۆی دووربخاته‌وه، هه‌ر ده‌یووت: ’دوورکه‌وه‌وه‌ لی‌م..
دوورکه‌وه‌وه‌ لی‌م. ‘ منیش هیچم نه‌ده‌دی. بۆیه‌ پرسیم: شه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا،
ده‌بینم شتیک له‌ خۆت دوور ده‌خه‌یه‌وه و منیش هیچ شتی به‌دی نا‌که‌م.
پیغه‌مبه‌ری خواش فه‌رمووی: ’ شه‌وه‌ دنیا بوو، به‌ هه‌موو که‌یف و
خۆشییه‌کانی ناویه‌وه‌ خۆی بۆ نواندم، ده‌یویست خۆیم لا په‌سه‌ند بکات.
منیش پی‌م وت: (دوورکه‌وه‌وه‌ لی‌م) نیتر به‌ده‌م دوورکه‌وته‌وه‌یه‌وه
ده‌یوت: ’سویند به‌خوا، نه‌گه‌ر تو‌ش رزگارت بی له‌ده‌ستم، شه‌وانه‌ی دوای تو

ناتوانن له ده دستم در چن. ' جا له ترسی ته وهی دنیا بهم پیرداخه تاوه خوئی لا په سهند کرد بیتم، گریام. ' ۱

به لئ، نهو و نه واندهش که وهك نهو بوون، سه ره پای شه وهی ده روازه کانی خوش گوزهرانیان بو خرابووه سه رپشت و دنیا به پرویاندا بزهی ده کرد، کهچی همیشه ژیانیان له نیو هاوسه نگیدا به سه ربرد. جا خو سه رمه شقی هم مووان، پابه ری هه ره کامل، هه زه تهی حبیب الله ش هه روا ژیا بوو. ۲

۵ - داخستنی ده رگای پرو بیانوو

پیغه مبه ران (عَلَيْهِمُ السَّلَام) بو نه وه نیروون تاوه کو له ناخیره تدا مرؤفه کان له جزووری په روه رد گاردا هیچ په لپ و بیانوویه کیان بو نه میتیتته وه.

خوای گه وره نه م مبه سته پروون ده کاته وه و، ده فهرموئی:

﴿رُسُلًا مُّبْتَلِينَ وَمُنذِرِينَ لَعَلَّ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ ۚ﴾

وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿النساء: ۱۶۵﴾

" پیغه مبه رانمان (په وانده کردووه) که مژده دهرن (به ئیمانداران) و ترسینه رن بو (یاخیه کان)، تا خه لکی هیچ به لگه یه کیان به ده سته وه نه میتیت (له سه ر بی دینی و یاخی بوونیان) دوا ی ته وهی خوا پیغه مبه رانی بو په وانده کردوون، بیگومان هه همیشه و به رده وام خوا بالاده ست و دانا به. "

سه رکرده و پیشره واننی مرؤفایه تی، له ده ره وهی پیغه مبه ران، هه رگیز

۱ - البزار، المسند ۱/۱۰۶، ۱۹۶ - الحاکم، المستدرک ۴/۳۴۴ - البيهقي، شعب الايمان ۳/۳۴۳، ۳۴۵.

۲ - بز نمونه پروانته: مسلم، الأشربة ۱۴۰-۱۴۲.

نهیانتوانیوه تا سەر بەردەوام بن لەسەر قەناعەت پێ کردن و ئاراستە کردنی کۆمەلگەکانیان. ئەگەر بۆ ماوێهه کیش کاریگەرییان هەبوویت، ئەوا کاتیی بووه و لەگەڵ هاتنی خەزاندای گەلاکانیان بەملاولادا پەرش و بلاو بوونەتەوه. هۆکاری ئەمەش دەگەرێتەوه بۆ بێ بەش بوونی بانگەوازهکانیان لە ناسانی بسوون و کۆمەکی خوایی. هەربۆیه له هیچ کام له بیرکردنەوه و هەنگاوهکانیاندا، نهیانتوانیوه چوارچێوهی سروشتی نادهمیانه تێپەر بکەن، که له بنهڕهتدا ئاوێتەیه به نهزانی و کورت بینی و ههوهسبازی.

بەلام پێغه مبه‌ران پێچه‌وانه‌ی ئەمەن. ئەوان کەسانێکن هەر له سکی دایکیانەوه هەلبژێراون و ناماده‌کراون بۆ نەرکی پێغه‌مبه‌رایه‌تی. ژيانان چه‌شنی کۆپله‌یه‌کی مۆسیقی و، قسه‌شیان هاوشیوه‌ی پارچه‌یه‌کی شیعری له پێکه‌وه گونجان و هاونا‌هه‌نگیدا‌یه. کاتیک ئەوان دینه‌ گۆ، گەردوون سەرتاپا دەبیتە گۆ و گۆیبیستی ئەوان دەبێ. بەلێ، به‌تشریف هینانی ئەوان چه‌نده‌ها رووداو رینگه‌ی کاروانیان ده‌گۆزن و چه‌ندین دلێش جله‌وی خۆیان راده‌ستی ئەوان ده‌کەن. یاسا گەردوونیه‌کان هەندیک جار له‌بەر خاتری ئەوان له‌کار ده‌کەون و، هەندێ جار دیش، له‌سەر داوای ئەوان رێپه‌روی خۆیان ده‌گۆزن...

جا با ته‌ماشایه‌کی ئەو سولتانی ئەنبیایه‌ بکەین. ئەوه‌تا خاك و خۆل، دارو به‌رد و، زینده‌وه‌ره‌ جوړبه‌ جوړه‌کان وه‌ک ئەوه‌ی هه‌ریه‌که‌یان ناینده‌ی "جوړ" ه‌که‌ی خۆی بێت، ده‌هاتنه‌ خزمه‌تی و ته‌صدیقی نبوه‌ته‌که‌یان ده‌کرد. هه‌روه‌ک "بوصیری" یش ده‌لێ:

جَاءَتْ لِدَعْوَتِهِ الْأَشْجَارُ سَاجِدَةً^١

چونکه هه‌رچی شته‌ به‌ ته‌شریف هینانی ئەو زاته‌ واتای بۆ گه‌راپه‌وه‌ و

١- البصري، ديوان البصري ٢٤٤.

گهردوونیش له بیهودهیی و شپرزهبی پزگاری بوو. بهدهم خویندنی نایهتی: ﴿وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِۦ وَلَٰكِن لَّا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ﴾ (الإسراء: ٤٤) ”هیچ شتیک نییه لهم بوونهوهردها تهسبیحات و ستایش و سوپاسی ئهو زاته نهکات، بهلام ئیوه له تهسبیحات و ستایشی ئهو شتانه تیناگهن.“ وهک بلیتی فوری ژیانهوهی به بهری بوونهوهراندا دهکرد. بهلئی، ههرشتیک ئیتمه بیزانین، سهراوهکهی ئهوه و لهوهوه فیرووین. ههموو شتانیس له سایهی ئهودا لهسهه تهختی حیکمهت گیرسانهوه.^۱ بیگومان لهم نیونهدهشدا مروؤ دهرکی بهوه کرد که به خوڤایی و بو خوڤایی دروست نهکراوه.^۲

لهراستیدا ههریکه له پیغه مبههران (ﷺ) بهکوملئیک موعجیزهوه هاتوون، تاوهکو خهلکی باوهریان پی بهینن و، بروییانووی ئهوانهش بهرن که ئیمان ناهینن. بهلام ئهوه سهرداری پیغه مبههرانه (ﷺ) که به موعجیزهی سهرحهم

۱- ﴿كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ ءَايَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ﴾ (البقره: ١٥١) ”ههروکو (بوتهوار کردنی نازو نیعمه) له نیوتاندا پیغه مبهریکم له خوڤان بو پوهانه کردوون که نایهتهکانی مستان بهسهردا دهخوینیتنهوه، دل و دهروون و روالهت و ناشکراتان خاوین دهکاتهوه، فیری قورنان و حیکمهت و دانایتان دهکات، ئهوشتانهتان فیر دهکات که ههگریز خوڤان نهتانهزانی.“ ههروها پروانه: (البقره: ١٢٩)، (ال-عمران: ١٦٤)، (الجمعه: ٢)، أحمد بن حنبل، المسند ٢٠٢/١ (ئهو وتووێژهی له نیوان جهزهتی جعفر و نهجاشیدا پرویدا.)

۲- ئهمنایهتانه چهنده جوانی ئهمنه بابهته پروون دهکهنهوه: ﴿أَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى﴾ (القیامة: ٣٦) ”نایا نادهمیزاد وادهزانیت ههروا وازی لیدههتیرت بهخوڤایی (پیرسینهوهی ناییت؟“ ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنْمَّا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنْكُمْ عَلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ﴾ (المؤمنون: ١١٥) ”نایا گومانتان وادهبرد که به راستی ئیتمه نییره مان به بی مهبهست دروست کردووه و ئیوه بو لای ئیتمه ناهیتیرتهوه!“

پیغهمبه‌رانی پیش خویه‌وه هاتووه و سه‌ماندوویه‌تی که پیشه‌نگی هم‌مووانه. هم‌موو ئومه‌تیک موعجیزه‌ی پیغهمبه‌ری خویان دیوره یان بیستووه. دیاره نیمه‌ش هه‌زاران موعجیزه‌ی پیغهمبه‌ری سه‌ره‌رمان بیستووه. موعجیزه‌یه‌کی ئه‌به‌دی وه‌ک قورئانی پیرۆزیش هه‌میشه له پیش چاوماندایه. که‌واته که‌س بیانوی بۆ نه‌ماوه‌ته‌وه و، هیچ که‌سیش مافی ره‌خنه‌ی نه‌ماوه. ئه‌و راستیانه‌ش که خوای گه‌وره‌فرمانی باوه‌ره‌ینانی پتکردووین، به‌ پرووت‌ترین شیوه له لایه‌ن پیغهمبه‌ره‌که‌یه‌وه - که خوای گه‌وره هم‌موکات پشتیوانیه‌تی - بۆمان پروونکراوه‌ته‌وه. ئه‌مه‌ش یه‌کیکه له مه‌به‌سته‌کانی نیرانی ئه‌وان. ئه‌وه‌تا خوای گه‌وره ده‌فرموی: ﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا﴾ (الإسراء: ۱۵) ”سزای که‌سمان نه‌داوه هه‌تاوه‌کو پیغهمبه‌ریکی بۆ نه‌نیرین.“

ئه‌مه ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت که دانانی ته‌رازوی حیساب و، لپرسینه‌وه‌ی مرۆفه‌کان به‌بێ گۆیدانه هیچ بیانوویدک، ده‌گه‌رپته‌وه بۆ نه‌وه‌ی خوای گه‌وره پیغهمبه‌رانی ناردوو.

ب - تایه‌تمه‌ندی پیغهمبه‌ران

۱ - ره‌بانییه‌ت

هیچ پیغهمبه‌ریک له ئاکامی بیرکردنه‌وه و خه‌باتی هزری خویه‌وه ده‌ستی نه‌کردوو به‌م کاره و، پلانسازی ئه‌وه‌ی نه‌کردوو که: با سیسته‌میکی له‌م جوړه دابریژم، وه ناشیکات. به‌لکو راسته‌وخۆ خوای گه‌وره خۆی که‌سیکی دیاریکراو له‌ناو مرۆفه‌کاندا هه‌لده‌بۆری تا بیکاته پیغهمبه‌ر. جا که وه‌ختی هات، ئه‌رک و به‌رپرسیاریتی نبووه‌ت به‌م مرۆفه‌بۆاردیه - که تنه‌ها بۆ ئه‌م

مەبەستە بەدى ھېتراوہ - رادەگەيەنریت. ئەویش پېغەمبەرايەتییەكەى رادەگەيەنریت. بەلئى، ھەموو پېغەمبەرىك - ھەريەكەو بە گویرەى ناستى خۆى - بە وەحییەوہ دیت و بە وەحییىش دەژى. جا کاتىك وەحى كۆتایى پىدیت، كۆتایى بە ژيانى ئەویش دیت. ئاو و ھەوا و توخە بنەرەتییەكانى تر چى بن بۆ بەردەوام بوونى زیندەگى ئىمەى مرۆڭ، "وەحى" یش بۆ پېغەمبەران ئەوہیە. دەلئى سروي "أُنىس بالله" (دۆستايەتى و ھۆگرىی لەگەل خودا) خۆراكى گيانى ئەوانە. ھەردەم لە فەيزى ئەقدەس و موقەددەسەوہ، شتانىك بەوینەى شەمال بەسەرياندا ھەلدەكا و، چەندىكىش ئەو شەمالە بەرەو ئەوان شەنى بیت، ئەوہندە لەناو خەلكيدا دەمىننەوہ. جا ھەركات ئەو شەمالە برا، ئەوانىش بەتاسەى لىقاي پەرورەدگارەوہ بالەفرى دەكەن و دەكەونە چاوەرۋانىى ئەو ساتەى كە بەرەو "ئەودىو" ەكان دەفرن. پېغەمبەران كەسانىكەن ھەموو بوونىكى خۆيان سپاردووە بە خوا (سُبْحَانَہُ وَتَعَالَى). ھەرگىز لەخۆيانەوہ قسە ناكەن، بەلكو تەنھا ئەوہ دەدركىنن كە خواستى پەرورەدگارە و، ھەر بەو شىواز و چۆنیەتییەش كە خۆای گەورە وىستى لەسەرە. جا لەبەر ئەوہى ئەو دینەى ھىناويانە، بە تەواوەتى لە لایەن خۆای گەورەوہ دانراوہ، ئەوا ئەوان لە ئەركەكەياندا رەببانىن و، بەجى گەياندى ئەركىكى رەببانى لەم جۆرەشيان لە ئەستۆ نراوہ.

لەسەروہەندى جى بەجىكردى ئەركەكەشياندا، ھەلویتى بەرامبەرەكەيان، قبوول كەردن بیت يان بەرپەچدانەوہ، كار لەوان ناكات و لە ناراستەى خۆيان لايان نادات. بەلئى، ئەركى ئەوان تەنھا برىتییە لە تەبلىغ و روونكردنەوہ. ھەرچى كەردە و گوتهى نەيارەكانىشيانە، لە دەرەوہى بازنەى گرنكى پىدانى ئەواندايە. سازش كەردنىش لە پەيامەكانيان، مەحالىكە بە خەيالىشدا نايەت. ناوەرۆكى ئەم ھەلویتەش: "ئەگەر خۆر بچەنە دەستى لای راستم و مانگىش

لای چه‌پم، بۆ شه‌وه‌ی واز له‌م کاره به‌ی‌نم، سویند به‌خوا واز ناهینم.^۱
ده‌ستوری هه‌میشه‌یی هه‌موویانه.

۲ - بۆ خوا ئی بران

پێغه‌مبه‌ران له کاتی نه‌نجامدانی ئه‌رکی سه‌رشانیاندا، چاو نابرنه هیچ پاداشت و به‌رامبه‌ریک، چ ماددی بی‌ت یان مه‌عنه‌وی. قورئانی پیرۆزیش له چه‌ندین ئایه‌ت و بۆنه‌ی جیاوازا تیشک ده‌خاته سه‌ر ئه‌م بابه‌ته. بۆیه ده‌بینیت دروشمی یه‌که‌گرتوی هه‌موو پێغه‌مبه‌ران بریتیه‌یه له: ﴿إِنَّ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ﴾ (یونس: ۷۲) ”پاداشتی من له‌سه‌ر خودایه.“^۲

ئیمه‌ی مرۆڤه‌گه‌لی ناسایی، نه‌گه‌ر له چاوه‌ڕوانیی پاداشتیکی ماددیشدا نه‌بین، به‌ جوړیک له جوړه‌کان چاو ده‌برینه پاداشتیکی مه‌عنه‌وی. به‌لام پێغه‌مبه‌ران چاوه‌ڕپیی ئه‌وه‌ش ناکه‌ن. چونکه تا‌که پالنه‌ر و بزوینه‌ری سه‌رجه‌م کرداره‌کانیان، فه‌رمانی خوای گه‌وره‌یه. واته به‌بێ چاوه‌ڕوانی کردنی هیچ نه‌نجام و پاداشتیکی و ته‌نها له پوانگه‌ی راپه‌راندنی ئه‌مری ئیلاهییه‌وه ئه‌رکه‌کانیان به‌جێ ده‌هینن. گریمان - که گریمانیه‌کی مه‌حالیشه - سه‌ره‌نجام له‌نیو ناگری بلیسه‌داری دۆزه‌خدا ده‌سوتان، که‌چی هیشتا نه‌وان هه‌ر له خه‌می نه‌نجامدانی کارمه‌ندییه‌که‌یاندا ده‌بن و، تۆسقاڵیک سارد نابنه‌وه.

پێغه‌مبه‌ران مرۆڤانیکن له لوتکه‌ی قوربانیداندا به‌ ده‌سکه‌وته ماددی و مه‌عنه‌وییه‌کانیان. نه‌ هه‌ز و ئاره‌زووی به‌هه‌شت و نیعمه‌ته‌کانی، نه‌ ترسی

۱- ابن هشام، السيرة النبوية ۱۰۱/۲ - الطبري، تاريخ الأمم والملوك ۵۴۵/۱.

۲ - هه‌روه‌ها برانته: سورة التوبة: ۷۲، سورة هود: ۲۹، سورة سبأ: ۴۷.

ئاگرى دۆزەخ و ئازارەكانى، نەبوونەتە پالئەر بۆ ئەنجامدانى ئەو ئەرکە قورس و گرانه. تاكە ئاوات و ئامانغىشىيان بەدەست هېنانى رەزامەندى خىواى گەورەيە.

بەئى، سەرجم پيغەمبەران "حەسبى" ن. واتە، خۆيان يەكلايى کردووتەتووە بۆ خوا و ھەموو خواستىكيان رازى کردنى ئەو. ئەم ئاكارەش لە پيغەمبەرى خۆماندا (عَلَيْهِ السَّلَام) لە چلەپۆپەدايە. ئەو تا ھەر لە دنيادا فەرموويەتى: "أمتي" و، لە رۆژى قيامەت و مەحشەريشدا ھەر دەئى: "أمتي.. أمتي."^۱

ئەمە چۆن حەسبى بوونىكە! ئەو تا بەھەشت دەرگاكانى دەخاتە سەريشت و چاوپرېي تەشريف هېنانى دەكات، كەچى ئەو لە پيئاو ئەوھى ئومەتەكەشى بەريتە بەھەشتەو، ناخۆشترين ساتەكانى مەحشەر بەسەر بەھەشتدا پەسەند دەكات! دووبارە ئەمە چ حەسبى بوونىكە، كە تەنھا بە تەنگ خزم و كەس و كارى خۆيەو نيبە، بەلكو پەرۆشى تىكراي ئومەتەكەيەتى، بە گوناھبارەكانىشەو...!

بەئى، دەلاقەي رۆحى پيغەمبەران تەنھا بەسەر يەك خالدا دەروانىت: رەزامەندى خىواى گەورە. لە غەيرى ئەويش دەرگايان بە پرووى ھەموو شتىكى تردا قفل کردووە.

ھەر بۆيە ئەو كەسانەي لە رۆژگارى ئەمپروماندا شانيان داووتە بەر بەرپرسيارىتتى ئىرشاد و تەبليغ و، بوونەتە ميراتگري دەعوای نبووت، پيويستە زۆر وريا بن و بە ھەستيارىيەو مامەلە بکەن. چونكە كاريگەري قسە، لە بەلاغەت و پیتۆل زانيدا نيبە، بەلكو لە ئىخلاص و نيبەت

۱- البخارى، تفسير (سورة البقرة) ۱، التوحيد ۳۶ - مسلم، الإيمان ۳۲۲، ۳۲۶، ۳۲۷.

سافیدایه. هه‌لبه‌ت نه‌مه‌ش داخوازی حه‌سبی بوونه.

قورئانی پرۆز ناماژه بۆ ئەم واتایه ده‌کات و، ده‌فه‌رموی: ﴿اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْئَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ﴾ (یس: ۲۱) ” شوینی ئەو که‌سانه بکه‌ون که پاداشت و کرێتان لێ داوا ناکهن، ئەوانه هیدایه‌ت دراون و له‌سه‌ر به‌رنامه‌یه‌کی راست و دروستن.“ به‌لێ، شوین پیغه‌مبه‌ران بکه‌ون که له ئاسمانی هیدایه‌ت و ئیخلاسا به‌رزه فرن و، داوای هیچ شتیکی دنیا‌یستان لێ ناکهن.

ئەو که‌سانه‌ی ده‌یانکه‌نه رابه‌ر و شوینیان ده‌که‌ون، پێویسته زۆر به چاکی هه‌لیان بسه‌نگینن و له کێشانه‌یان بده‌ن. شوین پیتی که‌سانێک هه‌لبگرن، که شه‌و و پرۆژیان ته‌ژییه به عه‌شقی خزمه‌ت. به‌لێ، ئەو پێشه‌وایه‌ی به‌داویدا ده‌پۆن، ده‌بیته‌ ماندویتی و زه‌مه‌تی ناماده‌کردنی ئەو شه‌قامانه‌ی که نه‌وه‌ی سه‌ره‌ره‌زی داها‌تووی پێدا گو‌زه‌ر ده‌کات، په‌سه‌ند بکات به‌سه‌ر گه‌یشتن به‌و پرۆژه‌ زرق و بریقانه‌ی که به‌ری ماندویتی تێدا ده‌خو‌ریت. ده‌سا ئیوه‌ش به‌داوای که‌سیکی وه‌هادا بگه‌رێن و بیکه‌نه رابه‌ر و پێشه‌نگی خۆتان.

ئیدی به‌م جو‌ره، رێگه‌ نادات ته‌نانه‌ت تارمایی بچووکترین سیبه‌ریش بکه‌ویته‌ سه‌ر دنیا‌ی ناخی، که له حه‌سبی بوون چنراوه.

پێغه‌مبه‌ری پێشه‌وامان حه‌سبی بوو. به‌ درێژایی ژبانی ته‌نانه‌ت له نانی جو‌ش سکی تیر نه‌بووه.^۱ جاری وا ده‌بوو چه‌ن‌دین پرۆژ و هه‌فته، بگره‌ مانگیش تێپه‌رده‌بوو و، له ماله‌ پر به‌خته‌وه‌رییه‌که‌یدا بۆ لی‌تانی چێشتیک یان شو‌ریابه‌ک ناگر نه‌ده‌که‌ریه‌وه.^۲

۱ - البخاری، فرض الخمس ۳، الرقاق ۱۶ - مسلم، الزهد ۲۷.

۲ - البخاری، الهبة ۱، الرقاق ۱۷ - مسلم، الزهد ۲۶، ۲۸.

ئەبوو ھورەيرە (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) دەگىرپتەو: ”چومە خزمەت پىغەمبەرى خوا دەبينم بەدانىشتنەو نوڭى دەکرد. وتم: ئەى پىغەمبەرى خوا، دەبينم بە دانىشتنەو نوڭى دەكەى، توشى چى بووى؟ فەرمووى: ’برسىتىيى’ منىش دەستم كرده گريان، لە دلئى خۇمدا وتم: وا بوونەوران لەبەر حورمەتى ئەو ئافرىنراون، خۆشەويستتەين بەندەى خوايە، كەچى لەبەر برسىتىيى ھىزى ئەوئى نىيە بە پىئو راوھستىت و بە دانىشتنەو نوڭى دەكات. كاتىك بينى من دەگريم، دلئەوايى كردم و، فەرمووى: ’ئەبوو ھورەيرە مەگري، چونكە ھەركەس لە دنيادا برسىتىيى بچىڭت و دان بەخۇيدا بگري، دووچارى سەختىيى لىپرسىنەوئى رۆڭى قيامەت نابى.’“^۱

جارىكيان ژنىكى ئەنسارى شتىكى وەك دۆشەكى بۇ پىغەمبەرى خوا ھىنا و، داىكى نىمانداران ھەزرتى عائىشە (رَضِيَ اللهُ عَنْهَا) ش بەسەر ئەو ھەسەرەدا داىخست كە پىغەمبەر (ﷺ) بەردەوام لەسەرى پشورى دەدا. كاتىك گەپايەو و ئەم ديمەنى دى، پرسىارى لە ھەزرتى عائىشە كرد. لەبەرامبەر ئەو وەلامەى كە وەريگرت، فەرمووى: ”عائىشە، ھەر ئىستا بىبەرەو بۇ شويتنى خۆى. سوڭند بە خوا ئەگەر بمويستايە، خواى گەورە لە لاي راست و چەمەو، شاخى ئالتوون و زىوى لەگەلدا دەخستە پى.”^۲

بەلئى، ئەگەر پىغەمبەرى خوا بىويستايە، ئەوا لە خۆشگوزەرانيدا دەڭيا، بەلام نەيدەويست. رۆڭىكيان فريشتەيدەك ھاتە خزمەتى و سەلامى لە خواى گەورەو بۇ ھىنا و، پرسى: ”يا رسول الله، پەرورەدگار سەلامت لىدەكات و،

۱- أبو نعيم، حلية الأولياء ۱/۷، ۱۰۹/۷، ۴۲/۸-۴۳.

۲- ابن أبي عاصم، كتاب الزهد ۱۴ - الطبراني، المعجم الأوسط ۱/۶، ۱۴۱ - البيهقي، شعب الإيمان ۲/۱۷۳.

ده پرسیت: ده ته ویت پیغه مبه ریکی پاشا بیت، یا خود پیغه مبه ریکی بنده؟“

حزره تی جویره نیل یه کسر هات به هاناوه: تَوَاضَعُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. ” نهی پیغه مبه ری خوا (له بهرامبهر پهروه ردگارته وه) خاکیتی بنوینه. “ پیغه مبه ریش (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ههلبژاردنی خوئی ده کات و، ده فرموی: ” ده مه ویت بیمه پیغه مبه ریکی بنده (که رُوژتیک برسی بیت و نارامیی له سره بگریت، رُوژتیک تریش تیبری و شوکری له سره بکات. “^۱

نه وه تا له گه خزمه تکار و هه ژاراندا داده نیشته و نانی ده خوارد. جاریکیان نافره تیک هم دیمه نه ده بینیت و ده لیت: ” تمه ماشاکه، وه کویله دانیشتووه و نان ده خوا! “ فه خری کائیناتیش وه لامی ده داته وه و، ده فرموی: ” جا کوا کویله ی له من باشتر! من کویله و بنده ی پهروه ردگارم. “^۲

سیره ی بوخوشی گیانی دلان (ﷺ)، پراوپره له تابلوی حسبی بوون. دریژه ی نه و نمونانه ش ده سپیرینه نه وه هزاره ها پهرتوک و سه رچاوانه ی که تایه تن به سیره ی حه زره تی موسته فاوه. به لئی، هه موو پیغه مبه ران له پیش هه مووشیانه وه حه زره تی موحه مده (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، خوړان یه کلایی کردووه ته وه و ژیانیان ترخان کردووه بو خوا. له بهرامبهر نه وه خزمه ته شیاندا که نه نجامیان داوه، داوای هیچ پاداشتیکی دنیایی یان قیامه تی بیان نه کردووه. نه پینی کاریگر بوونی قسه کانیشیان نا لیره دایه. جا بویه نه وانه ی ده خوازن گوفتاره کانیان وه ک ناوی ژیان کاریگر بی و، له ناخی بهرامبهر دا شوینه وار به جی بهیلیت، ده بی سره تا فیری نه وه بن که له بهرامبهر نه وه خزمه تانه ی

۱- ابن المبارک، الزهد ۲۶۴-۲۶۵ - أحمد ابن حنبل، المسند ۲۳۱/۲ - النسائی، السنن الکبری ۱۷۱/۴ - الطبرانی، المعجم الکبیر ۲۸۸/۱۰، ۳۴۸/۱۲ - البیهقی، السنن الکبری ۴۸/۷-۴۹ - شعب الأیمان، ۱۷۷/۱، ۱۶۷/۲، ۱۰۷/۵ - الهیثمی، مجمع الزوائد ۱۹/۹-۲۰. ۲- الطبرانی، المعجم الکبیر ۲۰۰/۸.

دەیکەن، هیچ شتیک، لە هیچ کەسێک داوا نەکەن...

۲. ئیخلاص

ئیخلاص واتە ھەرکارێک کە دەیکەیت یان وازی لێ دێنی، لە پێناو خوادا بیت. پێغەمبەران کەسانێکن ھەر لەسەرەتای کارەکیانەووە گەییەنراونەتە لوتکەیی ئاوەھا ئیخلاسیک. دەگوئیی مرۆفەکان بە ھەول و کوششی خۆیان بگەنە پلەییەکی دیاریکراوی مەقامی ئیخلاص، ئەوەندە ھەییە کۆتا خالێ کە پێی دەگەن، جگە لە خالی دەسپێک بۆ پێغەمبەران چی تر نییە. ھەر وەک بلی ئەوان کراونەتە کاکلەیی ئیخلاص و بە پایەیی "مُخْلِصِينَ" خەلات کراون. قورئانی پیرۆز ئەم تاییەتمەندییەیی پێغەمبەران، لە ھەندیکیاندا بەرجەستە دەکات و بەم شیۆھیە باسیان دەکات: ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ إِنَّهُ كَانَ مُخْلِصًا وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا﴾ (مریم: ۵۱) "یادی موساش باس بکە لە قورئاندا، بەراستی ئەویش کەسێکی ھەلبژاردە و دلسۆز و پێغەمبەر فرستادە بوو."

لەبارەیی ھەزرەتی یوسف (عَلَيْهِ السَّلَام) یشەووە دەفەرمویی: ﴿إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلِصِينَ﴾ (یوسف: ۲۴) "بەراستی یوسف لە بەندە ھەلبژاردە و پاکەکانی ئیمەییە."

ھەر وەھا لە کەسایەتی پێغەمبەری خوادا (ﷺ) پرووی گوفتار دەکاتە ئوممەتەکەیی و، دەفەرمویتی: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ﴾ (الزمر: ۲) "بیگومان ئیمە ئەم قورئانەمان پەوانە کردوووە بۆ تۆ (ئەیی پێغەمبەر صلی اللہ علیہ وسلم) تا حەق و راستی پروون بکاتەووە، کەواتە ھەر خوا بپەرستە و ھەر ملکەج و دلسۆزبە بۆ ئاین و بەرنامەکەیی."

ديسان خوای گهوره (عَزَّوَجَلَّ) خۆشهويسته که ی ده دویینیت و، ده فهرموی:
﴿قُلِ اللَّهُ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي﴾ (الزمر: ۱۴) ” بَلَى: من تهنه هه ر خوا
ده په رستم و ملکه چ و فه رمان به ردار ی تاین و به رنامه که ی ته و ده به م.“

هۆکاری عیبادهت، نه مری خوای گه وره یه. نه نجامه که شی به ده سه ته یانی
په زامه ندی نه وه، به ر بو و مه که شی ته و شتانه یه که له ناخیره تدا لوتفیان
ده کات. نه م په رسته شه هه موو ژیان ده گریته وه و کاریگری و شوینه واریشی له
هه موو په فتار و هه لسو که و تیک ی نیمانداردا له شیوه ی شعور و إذعاندا په رنگ
ده داته وه. کاتیکیش بیرمه ندی گه وره ی سه رده م ” به دیعوززه مان ” ده لیت: ” له
پینا و خوادا کاربکن، له بهر خوا ده ست پیکن، له بو خوا هه ول بدن و، له
بازنه ی په زامه ندی نه ودا بچو و لینه وه. ”^۱ نه و پیناسه ی نیخلاس ده کات و،
چه ختیش له سه ر پتویستییه که ی ده کاته وه.

نیخلاس ناویشانی مرۆفی راسته وه. له ژیا نی مرۆفی موخلیصدا نه ملاو
نه و لا کردن بوونی نییه. چونکه گه شتی رۆحانی (السير الروحاني) ی نه و،
هه رده م له گه شه و به رزبو و نه وه دایه به ره و بلندی. نیتر بۆیه ته وازوع و ساده یی
یه که م رۆژی چۆن بووه، کاتیک گه یشتو وه ته لوتکه ش هه روا ماوه ته وه و
پاراستوویه تی. به لام چه نده که من نه و جۆره مرۆفانه!

له میژووی مرۆفایه تیدا ته نیا یه که س هه یه گه یشتبیته لوتکه ی نه م
ناسۆیه، نه ویش رسول الله یه. نه وه تا هینده ی گه ردیله یه که جیاوازی نییه
له نیتوان نیخلاس و ته وازوعی یه که م رۆژی بانگه وازه که ی، له گه ل نیخلاس و
ته وازوعی نه و رۆژه ی فه تخی مه که که ی کرد.

مه که که به ریکه که و تن فه تچ کرا - به ده ر له چه ند ر و داو یکی تاک و ته را که

۱- به دیعوززه مان سه عیدی نوورسی، و ته کان، و ته ی یه که م. و ه رگێرانی فارووق په سوول یه حیا.

دروست نىيە گشتگير بکريت - کاتىك فەخرى کائىنات (ﷺ) چوۋە ناۋئەو
 شاره پىرۋزەى که پىش چەند سالىک لىي دەرکراۋو، بە شىۋەى سەرکردەىەكى
 فاتىحى سەرکەوتتو نەچوۋە ناۋشارەکه، بەلکو بەسەر ئىستەرەکهىەوۋە سەرى
 ئەۋەندە دانەۋاندىبوو، ۋەخت بوۋ بدات لە پىشتى ئىستەرەکهى .^۱

لە مەدىنەشدا ھەرگىز رەفتارى نەگۋرا. ئەۋەتا که ئەپرۆشست بۆ لای
 ھاۋەلەکانى، ئەۋانىش لەبەرى ھەلدەستان - دەشبوو ھەلسانايە - تەنانتە که
 ئەو تەشريفى دەھىنا دەبوو مردوۋى گۆرستانەکانىش لە گۆرەکانىيان
 راپەرپىنايە و رىزى خۆيان بنواندايە - بەلئ، ئەو شايانى زۆر لەمانە زياترىش
 بوو. کەچى بە لەبەر ھەستانەۋەى ئەصحاب زۆر نارەحت دەبوو و ھەموو
 جارىک دەيفەرموو: لَا تَقُومُوا كَمَا تَقُومُ الْأَعَاجِمُ.^۲ ” لەبەرم ھەلەسن، ۋەك
 چۆن عەجەمەكان لەبەر گەورەکانىيان ھەلدەسنەۋە.“

بەلئ، چۆن دەستى کردبوو بە ئەرکە پىرۋزەکهى، ناۋەھاش كۆتايى پى
 ھىنا. ژيانى لەسەر ھەمان ناۋاز و لە نىۋ ھەماھەنگىدا دەگوزەراند. بە چ
 پەردەىەكى دەنگى دەستى پى کردبوو، ھەر بەو پەردەىەش گەياندىيە پايان.
 تەنانتە لە رۆۋىەكەۋە دەتوانىن بلىين: پىغەمبەرى خوا لە سەرەتادا بە
 نەۋايەكى كز دەستى بە چىنى ئەم بەستە ئىلاھىيە کرد و، لە كۆتايىشدا
 چرىكەى گەيشتە ناستىك، ناسمان و زەمىنى دەھىنايە لەرزە. ئەمەش خۆى
 لەخۆيدا سەرکەوتنىكى بى وىنە بوو. بەراستى ھەموو ژيانى لىپران بوو لە
 پىناۋ پەرسىتىكى خالىسانەى پەرۋەردگاريدا و دەروونى لە مەعرفەتى
 ئىلاھى سەرپىژ بوۋبوو. روانىنەكانى بەردەوام بەدوۋى شوئىنەۋارى مەزنىي

۱ - ابن هشام، السيرة النبوية ۶۳/۵ - أبو يعلى، المسند ۱۲۰/۶.

۲ - أبو داود، الأدب ۱۵۲ - ابن ماجه، الدعاء ۲ - أحمد ابن حنبل، المسند ۲۵۳/۵.

ئەودا بوون و سەر جەم ھەستە کانیشی بەو چۆنە مەعنە و بیانە ی لەو ھەو ھەتەن، کە و تەبوونە جۆش و خەژش. چارۆکە کانی بەرووی ھەقیقە تدا ھەلکەرد بوون و، بە نیشتی ھایە کە تێر بوونی نە دە زانی، لە پەرستشی مەعبوودە کەیدا بوو، ناخر ئەو مەردی مەیدانی ئیخلاص بوو...

شعووری "ئیحسان" یش لەودا، رەھەندیکی تری دەھاویشتە سەر ئەمە. چونکە ئەو ھەتا لە چوارچۆنە ی پێناسە کە ی خۆیدا، ئیحسان بریتی بوو لەو ھە ی خوا بەرستە ی ھەر ھە کە ئەو ھە ی دەبیینی.^۱ جا ئەگەر ئەمە بە نمونە ی ھە ی رۆونبکە ی ھەو، دەلێن: لە کاتی کدا کەسانی تر بۆ نوێژکردن رۆویان لە قیبلە دەکرد، ئەو نوێژە کە ی لەناو خۆدی کەعبەدا دەکرد.

۴- ئامۆژگاری چاک (الموعظة الحسنة)

ھەرگیز پێغەمبەرەن لە کاتی بەجێھێنانی کاری تەبلیغ و بانگەوازدا، خۆیان دوو چاری مەرایە ناکن. بەلکە بە "حیکمەت" و "ئامۆژگاری چاک" لە خەلکی نزیک دەبنەو. قورئانی پیرۆز رۆو لە پێغەمبەری خوا دەکات و، دەفەرموی:

﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجِدِلْ لَهُم بِالَّتِي هِيَ
أَحْسَنُ﴾ (النحل: ۱۲۵)

"ئە ی پێغەمبەر صلی اللہ علیہ وسلم، ئە ی ئیماندار) بانگەواز بکە بۆ لای بەرنامە و رێبازی پەرورەدگارت بە حیکمەت و دانایی و ئامۆژگاری جوان و

۱- البخاری، الايمان ۳۷ - مسلم، الايمان ۵، ۷.

به جی. ههروهها به جوانترین و چاکترین شیوه گفتوگو و موجد له له گه لدا بکه.

حیکمه تی شتان و نه پنییه کانی به دیه پنیانیان به شیوازیکی نهرم و دلنیایی به خش بو پروونبکهره وه. واته، به بی نه وهی ههستیان بریندار بکهیت، هه ردهم له هه وئی تیرکردنی دل و عه قلیاندا به!

پیغه مبه ران ریگه ی ده مه ده می و مشتومر ناگر نه بهر و، هیچ بایه خیکیش به شیوازی فله سفی نادهن. چونکه نه له رابردوو و، نه له ئیستاشدا، به پهیره وکردنی هم ریگایه نه توانراوه - به ده ر له چند کالفامیک که پیشه یان نه وهیه - هیچ شتیک به هیچ که سیک بگه یه نریت. خوای گه ورهش ویستی له سهر نه بووه سهر قالیان بکات به کاریکی وا بی هوده وه. هه ر بویه نه رکه که بیان خوئی له وه دا ده بینیتته وه که به "حیکمه ت" و "ناموژگاری چاک" بانگه واز بکه ن.

مرۆژته نها "عه قل" و "زیهن" نییه، به لکو "دل" و، "روح" و، "سر" و، "خه فی" و "آخفی" شی هه یه، و هه ر یه کیکیش له مانه پیویستی به تیرکردنه. ئیدی پیغه مبه ران به ره چاوکردنی کۆی هم لایه نانه، په یامه کانیان ده گه یه نن و دلنیایی و قه ناعه ت ده به خشنه سهر جه م هه ست و نه سته کانی مرۆژ. جا سهره نجامی وه ها ته بلیغیک، که هیچ لایه ن و تایبه تمه ندییه کی مرۆفی تیدا فه رامۆش نا کریت، توانه وه ی شه خسته سه هۆلی گو مانه کانی به رامبه ر و، گه یشتنه به پله ی یه کبوون (وحده) له ئیماندا، که نه مه ش چه فی بوونی مرۆژه.

نه وانمی له بازنه ی ده رسی پیغه مبه راندا پیده گهن، ده بنه خاوه ن یه قینیکی ته واز جیا واز. له پال نه و چاوانه یاندا که ته ماشای هم جیهانه ی پیده کهن، پیلوی چاوه کانی دلشیان ده کرتته وه و، شتانیک که به لای که سانی تره وه

نه‌زانراون، بۆ ئەمان ناشکرا دەبن. ئەگەر سەرانسەری دنیا ش پری بیت له گومان و ختوره، له‌وانه‌یه ئەمان تهنها به بزیه‌کی گالته‌تامیژه‌وه به‌لایدا گوزەر بکه‌ن. به‌ئێ، هیچ مێش و مه‌گه‌زیکی گومان ناتوانیت به‌سەر شانه‌ی مه‌عریفه‌تی ئەوانه‌وه بنیشیته‌وه. په‌روه‌ردگاری خاوه‌ن توانست و زانستی په‌هاش هەر مه‌عریفه‌تیکیان ده‌کات به‌هه‌زار و، به‌ره‌که‌ت ده‌خاته زانیاریه‌کانیانه‌وه و، ئەو شتانه‌شیان فێرده‌کات که پێشتر نه‌یانزانیه‌وه.^۱

سروه‌ی ئەو ئیلهامانه‌ی له‌ ئاسمانه‌وه شنه‌یان دێ، وه‌ک بلیسی دلی ئه‌وان ده‌کاته ئاسمان و، کاتیکیش کار به‌وه ده‌که‌ن که ده‌یزانن، خۆیان له‌سەر پشته‌ی "الکلمة الطيبة" وه‌ ده‌بیننه‌وه و به‌ره‌و ئاسۆ به‌ره‌زه‌کانی ئاسمان به‌رز ده‌بنه‌وه.^۲

ته‌نانه‌ت له‌نیویاندا که‌سانیکه‌ی وه‌ک ئیمامی عه‌لی (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) هه‌لده‌که‌ویت، که‌ فهرموویه‌تی: "ئه‌گه‌ر په‌رده‌ش لابدریت، من یه‌قینم هیچ زیاد ناکات."^۳ واته‌ ئەگه‌ر په‌رده‌ی غه‌یبیش لابدریت و هه‌موو ئەو شتانه‌ی بینم که له‌ دوا قوناغدا ده‌بینم، وانا زاتم بگه‌مه‌ ئاسۆیه‌کی مه‌عریفی بالاتر له‌وه‌ی که‌ ئیستا ئیمانم پێیه‌تی. چونکه‌ دنیام که‌ له‌ ترۆکی ئیمان به‌ غه‌یبدام.

۱- ناما‌وه به‌ فهرمووده‌یه‌کی له‌م جو‌زه ده‌کرێ: (من عمل بما علم ورثه‌ الله علم ما لم يعلم) أبی نعیم، حلیه‌ الأولیاء ۱۵/۱۰ واته‌: "هه‌رکس کار بکات به‌وه‌ی که‌ ده‌یزانیت، خودا زانستی نه‌وه‌یشی پێ ده‌بخشی که‌ نایزانن."

۲- ﴿إِنَّهُ يَصْعَدُ الْكَلِمَ الطَّيِّبَ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ﴾ (فاطر: ۱۰) واته‌: "گوفتاری چاک و جوان و به‌جێ بۆ لای ئه‌و زاته (خوای گه‌وره) سه‌رده‌که‌وی، کار و کرده‌وه‌ی چاکیش به‌رزی ده‌کاته‌وه."

۳- أبو نعیم، حلیه‌ الأولیاء ۲۰۳/۱۰ - علی القاری، الأسرار المرفوعة ۱۹۳.

نەم قەسەدە لە لای کەسێکی وەك حەزرەتی عەلی، قەسەدە کە لە مەقامی باسکردنی نەعمەت (تحدیث النعمة) دا وتراوە. ئەوەتا پێغەمبەری خوا (ﷺ) رابووە و ئەوەی گەورە، حەزرەتی عەلی دەبێتە باوکی هەموو ئەو ئەولیایانەی کە تا پڕۆژی قیامەت دین. چونکە لە پەنای خۆیدا پەروەردەیی کرد و باشترین و جوانترین و شۆخترین ئافرەت و گۆلی باخچەیی پێغەمبەرایەتی، حەزرەتی فاتیمەیی دایکمانی لێ ماره کرد، کە لە حۆریەکانی بەهەشت جوانتر بوو. لەو هاوسەرگیرییە پێرۆزەشەووە هەردوو پێچانەکەیی بەهەشت حەزرەتی "حەسەن و حوسەین" هاتنە دنیاوە، سەرچەم قوئب و ئەولیایانیش هەر لەم وەچەییەووە هاتوون.

جا هەر وەك ئەوێ حەزرەتی عەلی بەم شێوێیە بوو، نزیکەیی دانە دانەیی ئەلگەکانی ئەو زنجیرە زێڕینەش کە لەوێ بەردەوام بوو، هەر یەکەیان بۆ خۆی پالەوانێک بوو لە نوێنەرایەتی کردن و پەیکەر کردنی ئەم شعورەدا.

بەلێ، ئەم شعورە لەو کەسانەدا شکۆفە دەکات کە لە دەرهەنجامی ئیمان و ئیسلامەووە گەشتوونەتە رازی ئیحسان. ئەوانە هەر لە دنیادا مەزھەری گوفتاری ئەم ئایەتە دەبن: ﴿فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ﴾ (ق: ۲۲) "ئێستا ئێمە پەردەمان لەسەر چاوەکانت لاداوە و هەموو شتێک وەکو خۆی دەبینیت و ئەمرۆ چاوەکانت تێزە..."

جا هەرکات ئەو حالەتەیی کە خۆرئاواییەکان ناوی "Intuition" یان لێناوە، لە وێژدانێ مرۆفدا کارا بوو، نیتەر جیهانی دەروە بێ دەنگ دەبێ و زایەلەیی هەستەکانی ناووە سەرتاپا کیانی مرۆف دەتەنن و پڕۆج دەبووژیتەووە. چونکە ئەو کات سولتانی مەعریفەت لەسەر تەختی دەروون گیرساووەتەووە. نیتەر دواي ئەمە چ پێویست دەکات لە دەروە بۆی بگەرێت...؟

به‌لئی، ئەو پێغه‌مبەرە ئازیزە‌ی کە قوتابی و شاگردە‌کانی بۆ ئەم ناستە بەرز کردە‌وه، هەمیشە و هەردەم " نامۆزگاری چاک"ی - بە فراوانترین واتا‌کانیە‌وه - کردبوو بە‌بنە‌ما و، تە‌لاری ئیرشادیشی لە‌سەر ئەم بناغە‌یە بونیات نابوو.

ئەم ئایە‌تە پێرۆزە بە کورتترین و ڕە‌وانترین شی‌وه ئەو لایە‌نانە دە‌رده‌بە‌رێت کە ئێ‌مه دە‌مانە‌وێت لێ‌ره‌دا باسیان بکە‌ین: ﴿ كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴾ (البقرة: ۱۲۹) " هەر وه‌کو (بۆ تە‌واو کردنی نازو نێ‌عمە‌تم) لە نێ‌وتاندا پێ‌غه‌مبەرێ‌کم لە خۆتان بۆ ڕە‌وانە کردوون کە ئایە‌تە‌کانی مە‌تان بە‌سە‌ردا دە‌خوێ‌نێ‌تە‌وه، دڵ و دە‌روون و ڕ‌و‌الە‌ت و ئاشک‌راتان خاوێ‌ن دە‌کاتە‌وه، فێ‌ری قورئان و حیک‌مە‌ت و دانایی‌تان دە‌کات، ئەو شتانە‌تان فێ‌ر دە‌کات کە هەر‌گیز خۆتان نە‌تان‌دە‌زانی."

لام وایە لێ‌ره‌دا پێ‌ویست بە درێ‌ژە‌ی زیاتر نە‌کات، چونکە چە‌ند نمونە‌یە‌کمان هێ‌نایە‌وه لە‌بەرە‌ی مە‌ودای بایە‌خی پێ‌غه‌مبە‌ری ئازیزمان و هە‌ستیاری لە‌م لایە‌نە‌وه. بە‌لام ئە‌گەر بمانە‌وی بابە‌تە‌کە لە دوو سی‌ ڕ‌ستە‌دا کورت بکە‌ینە‌وه، ئە‌وا دە‌لێ‌ین: بە‌راستی پێ‌غه‌مبەر(ﷺ) هە‌موو کە‌سی‌کی بە‌ گوێ‌رە‌ی حال و ناستی و بە‌ لە‌بەر‌چاو گرتنی عە‌قل و دڵ و وێ‌ژدانی، بێ‌ زیاد و کە‌م دە‌دواند. هە‌موو ئە‌مانە‌شی بە‌ شی‌وازی‌کی دانایانە‌ی ئە‌وتۆ پە‌ی‌رە‌و دە‌کرد، کە ئە‌گەر ئە‌و کە‌سە کۆ‌پ‌رە‌کە‌ی بە‌جێ‌ بهێ‌شتایە، بە‌ دڵ‌کی ناسوودە‌وه دە‌پ‌و‌یشت و ئیمانی دە‌هێ‌نا. تە‌نانه‌ت کە‌سانی‌کی هاوشی‌تۆ‌ی وە‌لیدی کورپی موغە‌بیرە و عوتبە‌ی کورپی ڕ‌ە‌بی‌عه، وێ‌رای دانانیان بە‌وه‌ی قسە‌کانی پێ‌غه‌مبە‌ری خوا حە‌قە، کە‌چی غ‌رور و خۆ‌بە‌زێ‌ل زانیان بوونە ڕ‌ی‌گ‌ر و، مە‌حکومی زیندانی بێ‌ ئیمانیی کردن. هە‌ندێ‌کی‌شیان بوونە قوربانیی دە‌ستی

ترس و، له ٲينكاريدا مانه‌وه. له راستيدا، هژكاري هه‌موو نه‌مانه‌ش ده‌گه‌رپٲته‌وه بۆ كه‌موكورتى و ناته‌واوى نه‌وانه‌ى له دۆخى وه‌رگردا بوون. جارى واش ده‌بوو كه‌سانىكى وه‌ك "نه‌عشاي شاعير" سه‌ره‌راى قبوول‌كردنى هه‌موو شتٲك، كه‌چى نه‌يانده‌توانى ده‌سه‌ردارى نه‌رٲته خووپٲنگرتووه‌كانيان ببن و لٲى دوور بكه‌ونه‌وه، بۆيه داواى مۆله‌تيان ده‌كرد. جا نه‌گه‌ر نه‌م كه‌سانه به‌ر له‌وه‌ى هيدايه‌تيان وه‌رگرتٲٲ، مردٲٲتن، شه‌وا شه‌و كات ده‌بٲٲ له‌ روانگه‌ى سه‌به‌قه‌تى قه‌زا و قه‌ده‌ره‌وه بۆ نه‌م مه‌سه‌له‌يه به‌روانين. له‌ كۆى هه‌موو شه‌مانه‌شدا كه‌موكورتٲيه‌ك نٲيه - حاشا- بگه‌رپٲته‌وه بۆ پٲغه‌مبه‌رى خوا و ناشٲٲ.

٥ - بانگه‌واز بۆ ته‌وحيد

سه‌رجه‌م پٲغه‌مبه‌ران هه‌لساون به‌ بانگ كردنى گه‌له‌كانيان بۆ يه‌كتابه‌رستى خواى تاك و ته‌نيا. شه‌وه‌تا قورئانى پٲرۆز كاتٲك باسى بانگه‌وازى پٲغه‌مبه‌ران ده‌كات، جه‌خت له‌سه‌ر نه‌م خاله‌ ده‌كاته‌وه و، ده‌فه‌رموى: ﴿يَنْقُورِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ﴾ (هود: ٨٤) "شه‌ى قه‌ومه‌كه‌م به‌ندايه‌تى خوا بكه‌ن، هٲچ خوايه‌كى ترتان نٲه جگه‌ له‌و."^١

به‌لٲى، بانگه‌وازى هه‌موو پٲغه‌مبه‌رٲك به‌م حه‌قيه‌ته‌ مه‌زنه‌ ده‌ست پٲده‌كات و هه‌ر به‌مه‌ش كۆتايى دٲٲ.

كۆده‌نگى نه‌م كه‌سايه‌تٲيه‌ ناوازانه - كه‌ له‌ كات و شوٲنى جياواز له يه‌كتردا هاتوون - له‌سه‌ر هه‌مان خال و، بانگه‌واز كردنيان بۆ هه‌مان

١- سورة الأعراف: ٥٩، ٦٥، ٧٣، ٨٥ - سورة هود: ٥٠، ٦١، ٨٤ - سورة المؤمنون: ٢٣، ٣٢

حقیقت، هیچ بوارتیک بۆ گومان و دوودلی ناهیلیتتهوه که نهوانه بانگهشه بۆ فکرتیک یان هزرتیکی تایبعت به خۆیان ناکمن، به لکو بانگخواز و گهیه نهروی نهو په پيامانن که له لایهن پهروه ردگار یانه وه پیمان گه یشتوه. چونکه ناچیتته عهقلهوه کهسانیک توانا و لیها تنی جیاوازیان هه بیته و له سهرده می جیاواز و جیتگی جیاوازا ژیا بن، که چی نا بهم چهشنه له بابته تیکدا کۆک و یه کرا بن! خۆ نه گهر ته ماشای ههر قوتابخانه یه کی فلسه فی یاخود رینچکه یه کی فکری بکهین، ده بینین ته نانهت له مهسه له زۆر بچووک و لاهه کیسه کانیشدا، ناکۆکی زۆر له نیوان لایه نگرانی هه مان رینبازدا بوونی هه یه، نه گهر چی له هه مان سهرده میشدا بن.

بوونی جیاوازی له بزافه فکریه کانی مرۆفدا و، یه کده نگیش له و کۆرپسا نیلا هییه ی که پیغه مبه ران هیناویانه، به لگه یه له سه ر نه وه ی که یه که میان له هه وه س و ئاره زووی مرۆفوه سه رچاوه ی گرتوه و، دووهه میشیان هه لقولاوی کانگای وه چی و هیدایه ته.

به لئی، کۆده نگیی پیغه مبه ران (ﷺ) له سه ر حقیقه ته ته وحید، یه کینه له تایبه ته ندیسه کانی مه قامی پیغه مبه رایه تی. هه ربۆیه پیغه مبه ری خوا ده فه رمووی: " أَفْضَلُ مَا قُلْتُ أَنَا وَالنَّبِيُّونَ مِنْ قَبْلِي: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ. " باشترین شتیک که من و پیغه مبه رانی پیش منیش وتومانه بریتیه له: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ. " ۱

۱- الموطأ، القرآن ۳۲، الحج ۲۴۶ - عبدالرزاق، المصنف ۴/ ۳۷۸. بۆ چهند ده برینتیک تری نزیک له مانه وه، پروانته: الترمذی، الدعوات ۱۲۲.

ج - ئاكارى پيغەمبەران

۱ - راستگويى (الصدق)

راستگويى تەوھرى پيغەمبەرايەتتە. بەلئى، نبوھت بە دەورى خولگەى راستگويىدا دەسوورپتەوھ و ھەر شتىك لە زارى پيغەمبەرانەوھ دەرچىت، مۇرى تەصدىقى پيئويە. چونكە ئەوان ھەرگىز شتىك نالئىن پيچەوانەى راستى بىت. قورئانى پيروزىش كاتىك راھى ئاكار و پاىبەرزى ھەندىك لە پيغەمبەران دەكات، ئەم سىفەتەيان دەخاتە پيش چا و، دەفەرموى: ﴿وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا﴾ (مریم: ۴۱)

”ھەرۇھا لە قورئاندا باسى (گۆشەيەك لە بەسەرھاتى) ئىبراھىم بۇ ئەو خەلكە بگپڑوھ، بەراستى ئەو كەسايەتتەيەكى راستگۆ بوو، لە پيغەمبەرانىش بوو. واتە، لە ”لەوحى مەحفوز” يان لە قورئاندا - كە حەقىقەتتىكى جىنگىر و نوسخەى لەوحى مەحفوزە- يادى ئىبراھىم بکە. ئەو پيغەمبەرىك بوو لە کردار و گوفتارىدا لەوپەرى راستگويىدا بوو.

﴿وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا﴾ (مریم: ۵۴)

”موساش باس بکە لە قورئاندا، بە راستى ئەو لە بەلئىن و پەیمانەکانیدا راستگۆ بوو، ئەو پيغەمبەر و پەوانە کراوى خوا بوو.”

﴿وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿۱۱۱﴾ وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾ (مریم: ۵۶-۵۷)

”ھەرۇھا لە قورئاندا باسى ئىدرىس بکە، چونكە ئەویش

پېغەمبەرىكى زۆر راستكار و راستگو بوو. بۇيە پېزى زۆرمان لىگرت و پايدار و بەرز و بلندمان كرد.

ئەو دەمەش كە قورئانى پېرۆز وتوويۇى ھاوئى زىندانىيەكەى ھەزرىتى يوسىف (ع.س) مان بۇ دەگىرپتەو، ھەلوتستە لەسەر ھەمان پەسن دەكات و دەفەرموئت: ﴿يُوسُفُ أَيُّهَا الصَّادِقُ﴾ (يوسف: ۶۶) ”يوسف ئەى ھاوئى راستگوؤم!“

ئاخر چۆن دەكرىت پېغەمبەران راستگوئى لە خۇياندا بەرجەستە نەكەن، لە كاتىكدا خواى تەعالا فەرمانى راستگوئى بە كەسانى ئاسايى دەدات و، بە ستايشەو ھە گروئى راستبىزان ناودەبات: ﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾ (التوبه: ۱۱۹) ”ئەى ئەوانەى ئيمان و باوھپتان ھىناو، لە خوا بترسن و پارىزكار بن، ھەول بەن ھەمىشە لەگەل راستگوئان و راستاندا بن.“

ھەروھە ئەو دەكاتەو كە تەنيا ئيماندارە خەباتكارەكان لە پىناوى خوادا راستگوئ:

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ ءَامَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ؕ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ؕ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ (الحجرات: ۱۵)

”بىگوئان ئيماندارانى راست ئەوانەن كە باوھپتان بە خوا و پېغەمبەرى خوا ھىناو و پاشان نەكەوتوونەتە ھىچ گومان و دوودلئەكەو، بە خۇيان و سەر و مالشيانەو تىكۇشاوئ لە پىناوى ئاينى خوادا، تەنھا ئا ئەوانە راستن.“

۱ - راستگویمان شایانی ستایشن

قورئانی پیروز ستایشی ئەو راستگوویانە دەکات کە راستیان کرد لەگەڵ ئەو پەیمانەیی بە خویان دابوو: ﴿مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا﴾ (الأحزاب: ۲۳) "مەردانیکی زۆر هەن لە ئیمانداران ئەو پەیمانەیی داویانە بە خوا، راستیان کرد لەسەری ژیان و پابەند بوون پێوی و لایان نەدا لێ، جا هەیانە پەیمانەکی جێبەجێ کرد و مرد لەسەری، هەشیانە چاوەڕوانە، بەهیچ شیوەیک گۆران و لاری پووێ تێ نەکردوون."

لێرەدا دەمەویت هەلۆیستەیک لەسەر ئەو نایەتەیی سەرەو بەکەم:

ئەنەسی کورپی مالیک (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) خزمەتکاری پێغەمبەری خوا بوو. کاتیک پێغەمبەر (ﷺ) تەشریفی هێنا بۆ مەدینە، ئەوکات ئەنەس تەمەنی دە سالان بوو. دایکی دەستی گرت و بردی بۆ حزووری پێغەمبەری خوا و وتی: "ئەی پێغەمبەری خوا! با ئەنەسی کورم بە دەرژایی تەمەنی لە خزمەتانداییت. دایکی ئەمەیی وت و، کورەکی بەجێ هیشت و رویشت."

جا ئەم ئەنەسە دەلی: "ئەم نایەتە: ﴿مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ...﴾ لەبەرەیی "ئەنەسی کورپی نەضر"ی مامم و هاویشیوەکانی ئەووە دابەزیو." ^۲

کاتیک ئەنەسی کورپی نەضر (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) لە پەیمانی عەقەبەدا پێغەمبەری خوی بیینی، کەمەندکیش و شەیدای بوو. بەلام لەبەر هەر هۆیکە بییت، نەیتوانی لە جەنگی بەدردا بەشداری بکا. بیگومان بەدر پێگەیکە تاییەتی

۱ - أبو یعلی، المسند ۳۰۶/۶ - الطبرانی، المعجم الصغیر ۱۰۱/۲.

۲ - مسلم، الأمانة ۱۴۸ - الترمذی، تفسیر (سورة الاحزاب) ۳-۲.

و دیاری هه‌بوو. جا هه‌روه‌ك چۆن به‌شداربووانی به‌در له نێو هاوه‌لاندا دیار و ناسرابوون، ئاواش نه‌و فریشتانه‌ی له به‌دردا به‌شداربیان کردبوو، له نێو شه‌هلی ناسماندا ناسراو و بژارده بوون. نه‌مه و ته‌ی چه‌ززه‌تی جوهره‌نیله كه خۆشی له به‌شداربووانی به‌دره و سه‌رکردایه‌تی سوپای فریشته‌کانی کردووه. ^۱ به‌لام وه‌ره بینه‌ و نه‌نه‌سی کوپی نه‌ضر ته‌م هه‌له‌ی له‌ده‌ست ده‌رچوووه. ئیتر له تاوا ئۆقره‌ی لی بربابوو و خه‌و نه‌ده‌چوووه چاوانی. بۆیه هاته‌ه‌زوری فه‌خری کائینات و ده‌رده‌ دلی خۆی عه‌رز کرد: ”یا رسول الله، ته‌گه‌ر جارێکی تر پروبه‌پروو بوونه‌وه‌ی بیباوه‌پانان به‌ نسیب بی، مه‌گه‌ر خوا خۆی بزانیته‌ چییان به‌سه‌ردا دینم.“ خوای ناگادار به‌ په‌نه‌انه‌ترین پازه‌کانی دلی مرۆف، ته‌م نیازه‌ پاک و بیگه‌رده‌ی نه‌نه‌سی قبول کرد و، سالی دواتر له ئوحووددا پروبه‌پرووی بی باوه‌پان بووه‌وه.

ئوحوود.. هه‌ر کاتیک ناوی ئوحوود ده‌بریت، ده‌رووفان ده‌گوشریت و دلته‌نگی ناخمان ده‌ته‌نی. چونکه له‌ویدا هه‌فتا سه‌حابی شه‌هید بوون. کئی ده‌زانی، له‌وانه‌یه له‌ روانگه‌ی ده‌برینی حه‌قیقه‌تیکه‌وه، هه‌روه‌ها ریگه‌رش له‌وه‌ی نه‌بادا به‌هۆی ته‌م یاده‌وه‌ریه‌ تاله‌وه، شتیکی نه‌خوازراو به‌ینه‌ پالی، پروژیکیان که پیغه‌مه‌ری خوا به‌لای ئوحووددا تی ده‌په‌ری، ته‌م وشانه‌ی له‌ زار هاتنه‌ ده‌ر: **أُحُدٌ جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ.** ”ئوحوود چیا‌یه‌ که ئیمه‌ی خۆش ده‌ویت و ئیمه‌ش ته‌ومان خۆش ده‌ویت.“ ^۲

ئوحوود چیا‌یه‌ که هه‌لگه‌ران و سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ریدا سه‌خته. به‌لام جه‌نگی ئوحوود له‌ویش سه‌خته‌بوو. جا هه‌رچۆنیک بیت، به‌ شیوه‌یه‌کی کاتی هه‌ندیک له‌ هاوه‌لان نه‌یانتوانی وه‌ک پیوست شوینی ئیشکگری خۆیان پارتین.

۱- البخاري، المغازي ۱۱ - ابن ماجة، المقدمة ۱۱.

۲- البخاري، الزكاة ۵۴ - مسلم، الحج ۵۰۳-۵۰۴.

تهنانهت سەنگەریشیان گۆرپی و چوونه دەرەوێی ئەو شوێنەیی پێغەمبەری خوا بۆی دیاری کردبوون. بەلام ئەمە تەنھا ستراتییژ و سەنگەر گۆرپینیک بوو، بۆیە دروست نییە بەمە بوتریت "شکست". بەلێ، ئەدەب و حورمەت زانینی ئێمە بەرامبەر بە ئەصحاب (ﷺ) لەم چوارچێوەدا یە.

لەم جەنگەدا پێغەمبەر (ﷺ) بریندار بوو و ددانی موبارەکی شکا. دوو ئەلقە لە خوددەکەیی سەریشی چەقی بە ڕوومەتی پیرۆزیدا و خۆیناوییان کرد. کەچی سەرەرای هەموو ئەمانە، پێغەمبەری ڕەحمەت و لێبوردەیی، دەستەکانی هەلپێی بۆ بارەگای خوای بالادەست و، فەرمووی: **اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ**.^۱ "خوایە لە گەلەکەم ببورە چونکە ئەوان نازانن." هەر لەو جەنگەدا ئەنەسی کۆرپی نەضر ئەمسەر و ئەوسەر هەلئەسورا و، لێرە و لەوێ هەولێ دەدا پەیمانەکەیی بەیئیتەجێ کە سالتیک پێشتر دابووی بە پێغەمبەر (ﷺ). ئیتر وا ئەویش وەک زۆرێکی دی بەرەو خالی کۆتایی هەنگاوی دەنا. جەستەیی شەکەتی لەتاو پێکانی ڕم و گورزی شمشیردا کون کون ببوو. کاتیک لە دوا ساتەکانی ژیا نیدا بوو، سەعدی کۆرپی موعاذ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) هاتە لای و، ئەنەس بەدەم زەرەدە خەنەبە کەوێ دوا قسەیی خۆی بۆ کرد: "سلاوم بگەیهنە بە پێغەمبەری خوا. وەللاهی ئیستا لە دامینی ئوحو دەوێ هەست بە بۆنی بەهەشت دەکەم."^۲

لەو ڕۆژەدا ناسینەوێی زۆرێک لە شەهیدەکانی وەک حەزەرەتی حەمزە و موصلەب، کاریکی ئاسان نەبوو. عەبدووللای کۆرپی جەحش (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) مەگەر پارچەکانی جەستەیی بەیئیرایەتەوێ لای یەک، ئینجا دەتوانرا بناسریتەوێ و بریار

۱ - البخاری، الانبیاء ۵۴ - مسلم، الجهاد ۱۰۵ - القرطبي، الجامع لأحكام القرآن ۴/۱۹۹.

۲ - البخاری، المغازی ۱۷ - مسلم، الأمانة ۱۴۸.

بدریٔ: "نهمه خۆیه تی" نهنس بن نهضریش له مان جیساوازتر نه بوو، تا خوشکه که ی نه هات نه ناسرایه وه. خوشکه که ی سهیری نه و دهسته ی کرد که شمشیری پین هه لگرتبوو - له وانه یه تنها شوین بوویٔ لیدانی بهرنه که وتبیٔ - نه و جا ناسییه وه و به چاوی پر نه سرینه وه وتی: "یا رسول الله، نهمه خۆیه تی."^۱

تیتر نهم نایه ته باسی نه و نازایه تی و جوامیرییه ده کات. نهنسی کوری نهضر به لینه که می برده سر و، تا دوا هه ناسه جهنگا و ته نانه ت مردنیش به درۆی نه خسته وه.

به لئج، پیویسته هه موو که سینک دوا ی وتنی "لا إله إلا الله" تا نه و راده یه له گه ل ناوه پرۆکی نه و ته پیروزه دا راستگۆبیٔ، تا وه کو شکۆمه ندی دین و نیمان پارێزراو بیٔ. هه ر بۆیه کاتیٔ کورنانی پیروژ ستایشی نه و جوړه شه هیدانه ده کات، له و روانگه یه وه یه که بینه نمونه و سه رمه شق بو نیمانداران.

به راستی نهنسی کوری نهضر و نهنسی کوری نهضر هه کان راستگۆبیون به رامبه ر به لینه کانیا ن و، سه لماندیا ن که مه ردی مه دیدانی راستی و دروستین. ناخر چۆن وا نه بن، له کاتیٔ کدا نهم وانه یه یان له فه خری عالم، هه زره تی موحه مه دی نه مینه وه وه رگرتووه؟! جا ههروه ک نه و سهروه ره راستگۆ و نه مین بوو، نه صحابه کانیشی ناوا راستگۆ و نه مین بوون...

۱ - البخاری، المغازی ۱۷ - مسلم، الامارة ۱۴۸.

ب - له سه رده می نه فامیدا به "نه مین" ناسرابوو

خه لکی مه ککه هر گیز به ناوی خۆیه وه بانگیان نه ده کرد، به لکو سیفته تی "نه مین" یان ده دایه پالی و به "موحه ممدی نه مین" بانگیان ده کرد... به لئی، به و نازناوه وه ناوی ده رکرد بوو. ئیمهش چهنده به خته وه رین کاتیک به بیانیان و ئیواران به م ویرده ی که خویندنی "مُسْتَحْسَن" ه، یادی ده کهینه وه و، ده لئین:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ الْمُبِينُ، مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ صَادِقُ الْوَعْدِ الْأَمِينُ.

مالی خوا (که عبه) به هۆی لافاوه وه درزی برد بوو. خه لکی مه ککه ش ده یانویست نۆژهنی بکه نه وه. له و کاته دا به هۆی گێرانه وه ی به رده ره شه که (الحجر الأسود) - با بلئین به رده به ختیاره که (الحجر الأسود) - بو جیگه ی پیشووی خۆی، کیشه یه کی گه وره له نیتوان هۆز و تیره کاندایا دروست بوو بوو. چونکه هر هۆزه و ده یویست نه و شکۆیه بهر خۆی بکه ویت. خه ریک بوو جهنگ و به لایه کی مه زن به ریا ببن، تا له کۆتایدا گه یشتنه ریککه وتنیك: هه موو لایه ک ناو برژیوانی و دادوه ریبی نه و که سه یان قبول ده کرد که یه که م کهس ده هاته ناو که عبه وه. ئیتر هه مووان به جارێ چاویان بریبووه ده رازه ی بهیت و به مهراقه وه چاوه ریبیان ده کرد یه کیک بیته ژووره وه. له م نیوه نه شه دا پیغه مبه ری خوا ناگای له هه یج شتیك له مانه نییه. جا هر که سیمای حه زره تی موحه ممد - که دلنیایی ده به خشی به دۆست و دوژمن - لیبیان به ده رکه وت، گشتیان به جارێ هاواریان کرد: "وا نه مین هات" و رایانگه یاندا که رازین به هر هوکمیك نه و بیدات...¹

۱- أحمد ابن حنبل، المسند ۳/۴۲۵ - حاکم، المستدرک ۱/۶۲۸ - ابن هشام، السیره النبویه ۲۰۹/۱.

به لئی رازی ده بوون، ناخر چونکه متمانهی ته او بیان پیی بوو. ته گهر چی رسول الله (ﷺ) تا نهو کاته به نه رکی پیغه مبه رایه تی رانه سپییرا بوو، به لام که سیئک بوو جییی متمانهی هم مووان بوو و خاوه نی هم موو نهو سیفقت و ناکارانه بوو که ده بوو له پیغه مبه ری کدا هه بن.

به لئی، الْفَضْلُ مَا شَهِدْتَ بِهِ الْأَعْدَاءُ. "فهزل و گه وره یی نه وه یه، دوژمن شایه تی بدات." نه وه تا نه بوو سوفیان - که تا نهو کاته - سه رسه ختترین دوژمنی پیغه مبه ری خوا بوو، ته صدیقی راست و دروستی سه روره مان ده کات:

پیغه مبه ری خوا له ریگه ی نیرده کانیه وه، نامه ی بو پاشا و ده سه لاتدارانی ناوچه که ده نارد. "هیردقل" نیمپراتوری رومه کانیش، نامه یه کی له پیغه مبه ری خواوه به ده ست گه یشتبوو. هیره قل نامه کی له سه ره تاوه تا کوتایی خوینده وه. نه و جا ناردی به شوین نه بوو سوفیاند، که لهو کاته دا به مبه سستی بازرگانی چوبوه شام. له نیوانیاند، هم وتوو یوه ی خواروه روویدا:

- نه وانه ی شوینی ددکه ون، زیاتر هه ژاره کانن یان ده وله مهنده کان؟

- هه ژاره کان.

- هیچ پاشگه زبونونه هیه ک روویداوه له نیو نه وانه ی باوه ریان پیی هیناوه؟

- تا ئیستا، نه خیر.

- له زیاد بووندان یان کم بوون؟

- رۆژ به رۆژ له زیاد بووندان.

- له ژیانیدا هیچ درۆیه کتان لی بیستوه؟

- نه خیر، که سمان درۆمان لی نه بیستوه.

ئىتر ھىرەقل لەتاو كاريگەرى نامەكە و ئەو وەلامانەى لە ئەبوو سوفيانهو
 بىستنى، كە تا ئەو كاتە دوژمنايەتى پىغەمبەرى خواى دەكرد، خۆى
 پىنەگىرا و ئەم وتانەى لە زار ھاتنە دەر: 'كەسەك بە درىژايى ژيانى درۆى
 لەگەل ھىچ كەسەكدا نەكردبەتت، مەحالە ئىستا بەدەم خواوہ درۆ
 بكات'.^۱

ئەم بەسەرھاتە - كە تەنھا ئەو لايەنەيان باسكرد كە پەيوەندى بە
 باسەكەوہ ھەيە - دوو بەلگەى تىدايە لەسەر راست و دروستى پىغەمبەرى
 خوا. يەكەميان ھىرەقلى ئىمپراتۆرى پۆمەكانە، كە لە سەرەوہ قسەكانيمان
 تۆمار كورد. دووھەميشيان وەلامەكانى ئەبوو سوفيانه، كە تەسدىقى
 پىغەمبەرى خوايان دەكرد، ھەرچەندە تا ئەوكاتەش شەرەفمەند نەبووبوو بە
 ئىسلام.

ئەوئەندە ھەيە ھىرەقل نەيتوانى زال بىت بەسەر عەشقى مولك و
 دەسەلاتەكەيدا و، مولكەكى حەقىقى و ئەبەدى لە كەيس خۆى دا كە تا
 بەردەستى ھاتبوو. بەلئى، ھىرەقل موسولمان نەبوو و نەھاتە رىزى گروى
 بەختيارانەوہ. بەلام لەگەل ئەمەشدا قبوول كوردنى رىسالەتى پىغەمبەرى خوا
 و، پەفتار نواندنى بە رىز و حورمەتەوہ، نامازەيە بۆ بەسەرەتى ھىرەقل و، لە
 روانگەى ئىمەشەوہ دان پىندانائىكى دلخۆشكەرە.. دانپيانان بە صىدق و
 صەداقەتى رسول اللہ دا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).

لەپاستيدا ناوەرۆكى قسەكانى ھىرەقل واتا و نامازەى قووليان تىدايە.
 ناخر نەگەر كەسەك تا تەمەنى چل سالى تەنانەت بە گالتەش، تەنھا

۱- البخارى، بدء الوحي ۶ - مسلم، الجهاد: ۷۴.

درۆیه کی له گهڵ کەسانی ناسیدا نەکردبێ، چۆن دەکرێ له دەمی نزیک بوونەوهی له مەرگدا، درۆ بە دەم خواوه بکات!

"ياسر" بەر له موسولمان بوونی، پرسباری له "عهمار"ی کورێ کرد که بۆ کوێ دەچێ. عهماريش له وهلامدا وتی: "بۆ لای موحهمهد."

ئەم وهلامه بهس بوو بۆ عهمار: "ئەو ئەمینه. خەلکی مەککه وا دەیناسن. ئەگەر وتبیتێ پیغه مبهرم ئەوه پیغه مبهره. چونکه هیچ کەس درۆی لێ نەبیستوه."

ئەمە قسە و قەناعەتی چەند کەسیک نەبووه، بەلکو بۆچوونی هاوبەشی هەموو ئەوانە بووه که له کاتی پیغه مبهرایەتی و پیش بوون به پیغه مبهرشدا ناسیویانه.

ج - هەمیشە ئامۆژگاری راست رەوی دەکرد

پیغه مبهری خوا هەر وهک چۆن رێک و راست دەژیا، ناو هاش ئامۆژگاری بەردەوامی ئوممەتە کهی دەکرد تا سەر راست و راستیی بن. جا لێره دا به مەبەستی بههره مەند بوون له فەرۆ بەرە کهتی ئەو فەرمودانه، هەندێکیان به نمونە دەهینینهوه:

اضْمُنُوا لِي سِتًّا مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَضْمَنْ لَكُمْ الْجَنَّةَ: اُصْدُقُوا إِذَا حَدَّثْتُمْ،
وَأَوْفُوا إِذَا وَعَدْتُمْ، وَأَدُّوا إِذَا أُؤْتِمِنْتُمْ، وَاحْفَظُوا فُرُوجَكُمْ، وَغَضُّوا أَبْصَارَكُمْ،
وَكَفُّوا أَيْدِيَكُمْ^١

١- أحمد ابن حنبل، المسند ٣٢٣/٥ - الطبراني، المعجم الكبير ٢٦٢/٨ - المعجم الأوسط ٧٧/٣ -

البيهقي، السنن ٢٨٨/٦.

” شه شتم له خوتاندا بۆ مسۆگەر بکهن، منیش چوونه بههشتان بۆ مسۆگەر دهکهم:

- که قسه تان کرد، راستگۆ بن.
- که په یانتان دا، بیبینه سهر.
- ئەمین و دهسپاک بن.
- داوینتان بیارتین.
- چاوتان له ناست هه رامدا بیوشن.
- دهستان له هه رام به دوور بگرن.

به ئی، پیغه مبهری خوا تیرناسا هه میسه رێک و راست ژیاوه. داواى ده کرد هه مووانیش هه ر بهو شیویه بژین. ته نانه ت بهو ”سه داقه ت” ه تایه تییه ی خوی، گه یشته خالێک که له نیوان ”ئیمکان” و ”جوب” دا بوو. نیت نه مه خالێک بوو که له و دیوییه وه ته نه ا و ته نه ا ”صیدقی نیلاهی” هه بوو. به ده برینیکى تر، رسول الله (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) له راستى و دروستیشدا، به نیو ئاسۆی ﴿قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى﴾ (النجم: ۹) دا سهیر و سلووکى ده کرد. به ئی، راسته نهو له روویه که وه له بازنه ی ”ئیمکان” دا بوو، به لام له روویه کى تره وه جیهانى ئیمکانى ته په راند بوو. ههروهک ”قازى عه یاض” له باسى میعراج دا ده ئی: ”هه زه ته ی موحه مه د گه یشته شوینیک نهیده زانى پئی له کویدا دا بنی. پئی وترا: ’پئی که له سه ر پئی که ی ترت دا بنی.’” به ئی نهو له هه موو روویه که وه مرؤ بوو، به لام راستی و دروستییه که ی بۆ وه ها پلهیهک به رزیان کرد بووه. نامزگارى ئیمه ش ده کات له سه ر هه مان خه سله ت و ده فه رموی:

”به‌لیننی راستبوییم بدهنی و درۆ ناویتهی ژیانتان مه‌که‌ن، منیش به‌لیننی
به‌هه‌شتان ده‌ده‌می.“

له فەرموده‌یه‌کی تردا ده‌فه‌رموی:

دَعْ مَا يَرِيْبُكَ اِلَى مَا لَا يَرِيْبُكَ، فَاِنَّ الصِّدْقَ طُمَآئِنَةٌ، وَاِنَّ الْكُذِبَ رِيْبَةٌ.^۱
”واز بی‌نه له شتی‌ک که گومان‌ی لی‌ده‌که‌ی، بو شتی‌ک که گومان‌ت لی‌تی نی‌یه.
چون‌که راست‌گویی دل‌نیا‌ییه و درۆش گومان و دل‌ه‌راو‌کی‌یه.“

هه‌روه‌ها ده‌فه‌رموی:

تَحَرَّوْا الصِّدْقَ وَاِنَّ رَايْتُمْ اَنَّ فِيْهِ الْهَلَكَةَ فَاِنَّ فِيْهِ النَّجَاةَ.^۲ ”هه‌رده‌م به‌شوی‌ن
پراستیدا برۆن، ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر لاشتان وا بوو به هۆیه‌وه تیا ده‌چن، بزانی که
پزگار بوونی تیدا‌یه.“

له فەرموده‌یه‌کی تردا ده‌فه‌رموی:

عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ، فَاِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي اِلَى الْبِرِّ، وَاِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي اِلَى الْجَنَّةِ.
وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيَتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللّٰهِ صَدِيْقًا. وَاَيُّكُمْ
وَالْكَذِبِ، فَاِنَّ الْكُذِبَ يَهْدِي اِلَى الْفُجُوْرِ، وَاِنَّ الْفُجُوْرَ يَهْدِي اِلَى النَّارِ، وَمَا
يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكُذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللّٰهِ كَذَّابًا.^۳

”پییوسته راست‌گۆ بن، چون‌که راست‌گویی پری پیشان‌ده‌ره به‌ره‌و چاکه،
چاکه‌یش پری نیشان‌ده‌ره به‌ره‌و به‌هه‌شت. که‌سی وا هه‌یه به‌رده‌وام پراست ده‌لی

۱ - الترمذي، القيامة ۶۰ - النسائي، الأشربة ۵۰ - الدارمي، البيوع ۲.
۲ - ابن أبي الدنيا، الصمت ۲۲۷ - مكارم الأخلاق ۵۱ - هناد، الزهد ۶۳۵/۲.
۳ - البخاري، اللباس ۶۹، الادب ۶۹ - مسلم، البر ۱۰۳-۱۰۵.

و به دواى پاستى و پاستگوييدا ده گه پړئ هه تاوه كو له لاي خوا به پاستگو
 (صديق) دهنوسړئ. نه كهن هه رگيز درو بكن. چونكه درو كردن سه رده كيشي
 بو خراپه و به دره فتاري، خراپه كاريش پړي دوزه خ پيشان ده دا. كه سي وا هه به
 هه ميشه درو ده كات و، به دواى گوفتار و كردارى درودا و تله، تا نه وي له لاي
 خوا به دروژن (كذاب) تو مار ده كړئ.

پزگار بوون و سه فرزي له پاستگوييدا هه. مروژ نه گه ر بشريت له پيناو
 پاستيدا، نه وا تنه يه ك جار ده مریت. كه چي هه درو يه ك بو خو ي مردنيكه.
 كه عبي كوري ماليك (رضي الله عنه) ده فرموي: ” من به هوي پاستگوييمه وه پزگارم
 بوو. ” به ئي، هه ركات باس له پاستگويي ده كريت، مه حاله نهومان به بيردا
 نه يه ت.

كه عبي كوري ماليك (رضي الله عنه) بليمه تيكي نه وتو بوو، و ته كاني هينده ي
 شمشيره كه ي و، شمشيره كه شي هينده ي و ته كاني تيژ و برنده بوو. شاعير و
 قسه زانكي به توانا بوو. به شيعره كاني و ره ي كافراني سه ره و ژير ده كرد.
 يه كنيكيش بوو له وانه ي له عهقه به دا به يعه تيان به پيغه مبهري خوا (عليه السلام) دابوو.
 بويه به يه كيك له پيشه ننگه كاني نه نصار داده نرا. به لام هم هاوه له به ريزه
 نه ي تواني به شداري غه زاي ته بوبوك بكات. ته بوبوك جه نيكي سه خت و تاقت
 پرووكين بوو. له جه ننگه دا مشتتيك مروژ له گه ل سوپاي بي شوماري پرومدا،
 هم له جه رگه ي بياباني وشك و هه لقرچينه ردا ده سته ويه خه ده هات. به م نياز
 و خه ياله وه كه و تنه پړئ و نه و قاره مانيتييه يان نواند. نه وان پاداشتي نه مه يان
 بو نووسرا، به لام پيكدادان پرووي نه دا و نه و جه ننگه ترسناكش تنه ي له
 يادگه كاندا مايه وه.

پيغهمبەرى خوا (ﷺ) له هەموو غەزاكانى تردا، جوولە سەربازىيەكانى به نهيئى دەهيشتهوه، كهچى نەم جارهيان به ناشكرا كهوتە پرى و هەمووانى بانگهيشت كرد بۆ جيهاد. كهچى كهعب سەرهپاى نەم بانگه‌وازه ناشكرايه‌ش، هەر به‌شدار نەبوو. ئىستبا با له زارى خۆيهوه كورتهيهك له به‌سەر هاته‌كهى ببيستين:

” هەمووان بۆ نەم جەنگە بانگه‌يشت کران. دياربوو جەنگيئى دژوار له پيشدا بوو. بەلام خواى گەوره ته‌قدیری نه‌کردبوو پيشکدادان روو بدات، بۆيه نەم جوولە سەربازىيە ته‌نها له چوارچيويهى نەزمونيتكى پراکتیکیدا مايه‌وه. جا نازانم پيغهمبەرى خوا له سەره‌نجامى جەنگه‌که ناگادار کرابووه‌وه يان نا، بەلام بايه‌خيتكى جياوازی به‌م غەزايه دەدا.

منيش وهك هەر كه‌سيئى تر، ناماده‌كارىه‌كانم ته‌واوکرد. ته‌نانه‌ت تا نەو رۆژه بۆ هيچ غەزايه‌كى تر ناوا خۆم به‌چاكي ناماده نه‌کردبوو. زۆرى نه‌برد سەروهرى هەردوو دنيا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) فەرمانى جوولەى دا و سوپا كهوتە پرى. منيش هەر به‌خۆم دەوت: ” هەرچۆنيتك يئت پيئان ده‌گه‌مه‌وه. ” له‌م رووه‌وه متمانه‌م به‌خۆم هەبوو. هيچ سەرقاڻيه‌كيشم نه‌بوو، كه‌چى هەر دەموت: ” نەمپۆ نا سبهى.. ” هەتا رۆژان تيئەپرين و، گەيشتنه‌وه‌م به‌رسول الله بوو به‌كاريتكى مه‌حال. ئيتەر ده‌بووايه به‌ناچارى چاوه‌رپيتم بکرايه.. کرديشم. به‌لام چ چاوه‌روانييه‌ك! هەر سه‌عاتيئى به‌چەندان رۆژ ليتم ده‌رۆيشت.

سەره‌نجام هەوالئى گەپانه‌وه‌ى پيغهمبەرى خوا له هەموو لايه‌كه‌وه ببيسترا. جاخۆ هەموو جاريتك هەر وابوو، هەر كه ده‌نگوياسى نزىكىسى هاتنه‌وه‌ى بلاوده‌بووه‌وه، مه‌دينه سەرله‌نوئى ده‌بووژايه‌وه. ئىستاش خەنده و شادى له‌سەر روخسارى هەمووانه، چونكه پيغهمبەرى خوا (ﷺ) ده‌گه‌پرايه‌وه...

له كۆتايدا ساتى چاۋەرپوانكراۋ ھات. سوپاي موسولمانان گەيشتەۋە مەدىنە. پېغەمبەرى خواش (ﷺ) ۋەك نەرىتى خۆى، سەرەتا سەردانى مزگەوتى كىرد و دواى دوو پىكات نوپىژ، دەستى كىرد بە پىشۋازى كىردنى موسولمانان. خەلكى پەيتا پەيتا دەھاتنە خىزمەتى. ئەۋانەش كە بەشدارىيان نەكردبوو، بىانويان دەھىنايەۋە. تەننەت زۆرىك لەۋانەى ھالىيان ۋەك من بوو، بىانويان دەھىنايەۋە و پېغەمبەرى خواش بىانۋەكەى قىبول دەكردن. جا خۆ منىش دەمتوانى ھەمان شت بىكەم، چونكە لە پرووى تواناى قەناعەت پېھىتان و قسەسازىۋە لە ھەموويان شەرەزاتر بووم. بەلام بەبى بوونى ھىچ عوزرىك، چۆن دەكرا لەگەل پېغەمبەرى خوادا درۆ بىكەم. درۆم نەكرد. نەمتوانى درۆ بىكەم. كە چومە خزوورى، بە بزەبەكى سەرزەنشت نامىزەۋە كە دلئى كوناودەر كىردم، پرووى تىكردم و فەرمووى: 'لە كۆى بوويت؟' منىش بە بى كەم و زىاد، ھالەتەكەم چۆن بوو ناۋا بۆم گىتراپەۋە. لەپاش قسەكانم، پرووى لى ۋەرگىترام و لەژىر لىۋەۋە فەرمووى: 'ھەستە برۆ' نىتر منىش بەم ھالەۋە چومە دەرەۋە. كە ھۆزەكەم منيان بەم ھالەۋە دى، دەورىان لىدام و ھانىيان دەدام منىش بىانۋويەك بدۆزمەۋە تا خۆمى پى دەرياز بىكەم. تەننەت ۋەك بلئى قسەكانيان تاۋىك لە دلئدا جىبى خۆيان كىردەۋە. بەلام بەكسەر ھاتەۋە خۆم و، پرسىم: 'ھىچ كەسىكى تر ھەيە ۋەك من بىت؟' لە ۋەلامدا ناۋى دوو كەسى تىران پى و تم: "مورارەى كوپى رەبىع" و "ھىلالى كوپى ئومەييە". ھەردووكيان دوو صەحابى ناسراۋىش بوون و لە بەشداربوانى بەدر بوون. بەلئى، ئەۋانىش ھىچ بىانۋويەكيان نەھىنا بوۋەۋە و كەۋتبوونە ھالى منەۋە - اُستغفر اللہ، چوبوونە ھۆلئى چاۋەرپوانىيەۋە - ھەردووكيان كەسانىك بوون شايانى چاۋلىكردن بوون. بۆيە منىش بىرپارمدا ۋەك ئەۋان بىم و ھىچ عوزرىك نەھىنمەۋە.

لهو ماوهیهدا فەرمانتیک سەبارەت بە هەرسێکمان دەرجوو. ئیتر لەوێ دوای
هیچ موسولمانتیک قسەی لەگەڵدا نەدەکردین. هەردوو هاوێڵەکم خۆیان
خزانده ماله کانیانوه و شهو و پوژ بەبێ وهستان دهگریان. جا لهبەر ئەوەی من
گەنجترینیان بووم، دەچوو مە دەرەوه و لە کاتی نوێژەکانیشدا لە مزگەوت
نامادە دەبووم. بەلام هیچ کەس نەیدەدواندم. زۆریە کاتەکانم لە مزگەوت
بەسەر دەبرد. جاری وا دەبوو، بۆ بینینی خەندەیهکی پیغەمبەری خوا بە
پروومدا، چەندین ماوهی دوور و درێژ چاوه‌روانیم دەکرد. بەلام هەیهات،
هەموو جارەکان بە دلشکاوێی دەگەرێم. ئەو زاتە کە هەرگیز خەندە لە
پوخساری نەدەبێ، بۆ جارێکیش بێ، تەماشای نەکردم و بزەیهکی بە پروومدا
نەواند. زۆر جار کە سەلامم دەکرد، چاوم دەبڕیە لێوێه کانی تا بزێم هیچ
جوولەیهک دەکا یان نا. بەلام وەرە بێنە، بچووکتەرین جوولەشی نەدەکرد. زۆر
جار کە نوێژم دەکرد، بە لاچاوێک تەماشام دەکرد. کاتێک دەستم دەکرد بە
نوێژ تەماشای دەکردم، بەلام هەر کە لە نوێژ تەواو دەبووم، بە کەسەر نیگاکانی
لێ بز دەکردم. پەنجارێکی رەبەق ناوا تێدەپەری. ئیدی کە سەکان، جینگەکان
هێندە نامۆ بووبوون لە بەرچاوم، وامدەزانی لە ولاتێکی بێگانه دام.

رۆژێکیان چووم بۆ بینینی "ئەبوو قەتادە"ی ئامۆزام، کە زۆر
خۆشەویست و ئەویش منی وەک گیانی خۆی خۆشەویست. لە دیواری
باخەکەیهوه خۆم هەڵدایە ژوورەوه و چووم بۆ لای. سەلامم لێکرد، بەلام
وێڵامی سەلامەکەمی نەدایەوه. لێم پرسی: 'بۆ خوا بلی، باوەر ناکە کە خوا
و پیغەمبەرە کەم خۆشەویست؟' ئەمجاریش هیچ وێڵامێکی نەدامەوه. سێ جار
ئەم پرسیارەم لێ دووبارە کردەوه، تا لە جاری سێهەمدا وتی: 'خوا و
پیغەمبەرە کەم باشتر دەزانن.' ئەمە وت و بەجێی هێشتم. دەتوت دنیا
بەسەردا پروخواه، ناخر هەرگیز چاوه‌روانی هەلوێستی وام لە ئەبوو قەتادە
نەدەکرد. دڵم پر بوو و دامە پرمە ی گریان.

جارتكيشيان كه له كۆلانه كانى مه دینه دا ده سورا مه وه، گویم لیبوو پیاویك سۆراغى منى ده كرد. خه لكه كه ش منیان پیشاندا. پیاوه كه هاته لام و نامه یه كیشی به دهسته وه بوو. نامه كه له لایهن "پاشای غه سسان" هوه بۆ من نیررابوو. پاشا له نامه كه یدا بانگه یشتى ده كردم بۆ مهمله كه ته كه ی و نووسی بووی: 'بیستوومه هاوه له كهت ده سته ردارت بووه و دایرپویت. جا بۆیه وه ره لای ئیتمه، چونكه كه سانى وهك تۆ لای ئیتمه قه درو قیمه تیان به رزه ..' دواى خویندنه وه ی نامه كه، له دلّی خوّمدا وتم: "ئه مه ش تاقی كردنه وه یه كى تره." بۆیه نامه كه م دراند و خسته ناو ئاگره وه.

چله مین پۆژ بوو. پیغه مبه ری خوا كه سیكى نارد تا پیمان رابگه یه نیت كه پیوسته له خیزانه كانان دوور بكه وینه وه. منیش به نیراوه كه م ووت: 'چی بكم، ته لاقى بدهم؟' - ئای به قوریانى وه فای بم - فەرموو بووی كه ته نها لییان به دوور بین. نیت به خیزانه كه م وت كه بچیته وه مالى باوكى. له م نیوه نده شدا خیزانه كه ی هیلال به مه رچى خزمه ت كردنى هاوسه ره كه ی، داواى مؤله تی كردبوو. چونكه هیلال كه سیكى به ته مه ن بوو و نه یده توانی ئیشه كانى خۆی رابهر پینیت. پیغه مبه ری خواش مؤله تی دابوو. هه ندیک كه سیش پیشنیاری ئه وه یان بۆ كردم منیش هه مان شت بكم. به لام قبوولم نه كرد. راستییه كه ی نه مده زانی هه لویستی پیغه مبه ری خوا له به رامبه ر ته كلیفیکى وادا چۆن ده بیّت.

پۆژان هات و پۆژان رۆیشت. په نجا پۆژی ته واومان به م شیویه برده سه ر. نه مده توانی چیت به رگه بگرم. دنیا م لیّ هاتبووه وه یه ك و هینده ی گۆر ته نگ و تاریك بوویوو. پۆژیکیان هه ره ك پۆژانی تر، نوژی به یانیم كردبوو و له بانیزه ی خانوه كه مدا دانیشتبوم. گویم لیبوو یه كینك به دهنگی به رز ناوی منى ده هیئا. دهنگه كه ده یوت: 'مۆدهت لیبى كه عب' نیت هه ر كه ئه مه م

بیست، یه کسر زانیم مهسه له چیه. بویه راسته وخو چومه سوجه وه. نهو روزه له دوی نویژی بهیانی، پیغه مبهری خوا لیخوشبوونمانی راگه یاندبوو. به پهله به رهو مزگهوت رامکرد. هه موویان به پیوه وه ستابوون و پیروزبایان لی ده کردم. "ته لحه" باوهشی پیاکردم و ماچی ده کردم. وام ههست ده کرد سرله نوی له عهقه به دام. نهو جا چومه حزووری فه خری کائینات و دهستی موباره کیم گرت، نهویش دهستی منی گرت - وا ده زانم نه گهر له و کاته دا مزگینی به ههشتیشی پی بدرایه، بهو نه ندازه یه دلخوش نه ده بوو - نینجا فرموی: 'خوای گه وره لیتان خوشبوو.' به دویدا نهو نایه ته ی خوینده وه که سه بارهت به نیمه دابه زیبوو:

﴿ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ
وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَن لَّا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ
لِيَتُوبُوا ۗ إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴾ (التوبة: ۱۱۸)

"ههروه ها تهوبه ی نهو سی که سه شی وهرگرت که (له غهزای ته بووک) دواخران دوی نهوه ی که زهوی چهنده فراوانه لییان تهنگ بووه وه، خویشیان له خویان بیزار بوون، دلنیاش بوون که هیچ به نایه ک نییه (له خهشم و قینی خوا بیانپاریژی) جگه لهوه ی خویان بدهنه بهنای نهو زاته، پاشان تهوبه ی لی وهرگرتن، تا تهوبه بکهن، به راستی ههرا خوا تهوبه وهرگر و میهره بانه."

له پاش نهوه ی رسول الله (ﷺ) نایه ته که ی تهواو کرد، عهرزم کرد: "یا رسول الله، من به راستگویی رزگارم بوو. به یانیش دهدهم تا له ژیاندا بم، جگه له راستی چی تر نه لیم."^۱

۱ - البخاری، المغازی ۷۹ - مسلم، التوبة ۵۳-۵۵.

بهائی، حقیقہ‌تی نبووت لہ‌سہر بنچینہی "صدق" واتہ راستگویی و راستپہروی دارپژراوہ. ہہ‌موو پیغہ‌مبہران راستگون، پیوستیشہ راستگوز بن۔ چونکہ نہ‌گہر بچووکترین ہہ‌لہ یان لاری لہ ہہر یہ‌کیک لہم زاتانہ‌دا ہہ‌بیت، کہ لہ جیہانی غہ‌ببہوہ فہرمانہ‌کان دینن و بہ مروّفاہیہ‌تی دہ‌گہ‌سہن، نہ‌وا ہہ‌موو شتیک سہرغخوون دہ‌بیتہوہ۔ نہ‌وہ‌تا سہرجم نہ‌و راستیانہی کہ دہ‌بیت دہ‌بارہی مروّفاہیہ‌تی بیزانین، لہ ریگہی نہ‌م مروّفہ بژاردانہوہ پیمان دہ‌گات۔ نہ‌مہش بابہ‌تیک ہیئدہ ہہ‌ستیارہ، بچووکترین ہہ‌لہ ہہ‌لناگریت۔ بویہ خوی گہورہ لہم بارہیہوہ دہ‌فہرموی:

﴿ وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَنِيزِينَ ﴿٤٧﴾ ﴾ (الحاقة: ٤٤-٤٧)

"خوّ نہ‌گہر (محمد صلی اللہ علیہ وسلم) ہہ‌ندیک قسہ و گوفتاری بہ‌دہم ئیمہوہ ہہ‌لبہ‌ستایہ، نہ‌وا بہ ہیز و دہ‌سہ‌لاتی خوّمان دہ‌مانگرت۔ نہ‌وسا ہیچ کہ‌سیک نیبہ لہ ئیوہ بہرہ‌ست و بہرگری بکات لہ ئیمہ۔"

بہ‌راستی پیغہ‌مبہری خوا لہ بہرامبہر نہ‌مر و نہ‌ہیبہ‌کانی خوی گہورہ‌دا، وہک مردوویہک وا بوو لہ دہ‌ستی مردوو شوّردا۔ وہ‌حی بہرہو چ ناراستیہک بیویستایہ وہری دہ‌گیّرا، ئیتر نہ‌ویش ہہ‌تاه‌تایہ لہ‌سہر نہ‌و ناراستیہ دہ‌مایہوہ۔ تہ‌نانہت نہ‌و کاتہش کہ "قوریہت"ی بہ‌دہست ہیئنا و گہ‌یشتہ خالی کوّتایی، توّسقالئیک لہم ہہ‌ستیاریہی لہ‌دہست نہ‌دا‌بوو۔ لہ‌دہ‌ستدان با لہ لایہ‌ک‌وہ بوہ‌ستیت، بگرہ قوولتر بووبوہوہ و گہ‌یشتبوہوہ ناستیک کہ لہ توانای کہ‌سدا نہ‌بیت پیی بگات۔

د - خاوهنى قسهى خوئى بوو

تا تهمەنى چل سالىئى نه كەس ديويه تى و نه كەس شىش بيستويه تى
حه زره تى موحه مەد (ﷺ) قسه يەكى دوور له راستى بكات. زاتىك كه له دوايدا
به شهرفى صحابى بوون ده گەشت، ده گيپتتهوه: " له سەردەمى نه فاميدا
له گەل پيغه مبهرى خوادا رتيكه وتين كه له فلانه جيذا يه كتر ببينين - ههروهك
پيشتريش ئاماژەم پيدا، جاهيليهت ناوى ئەو سەردەمە بوو كه ئەوى تيا دا
ده ژيا. دەنا ئەو مرۆفه دل و ويژدان رۆشنه، هەرگيز له جهاله تدا نه ژياوه.
بهلكو هەميشه له چوارچيويه ژيانتيكى پيغه مبهرانە دا ژياوه - به لام من
به ليتنه كم له ياد كردبوو. له پاش سى رۆژ كه به بيرم هاتهوه، به پهله به رهو
شويتى ديارىكراو رويشتم. ده بينم وا پيغه مبهرى خوا له وئى له چاوه پروانيدا.
نه پوخسارى به پروومدا گرژ كرد، نه ليشم زوير بوو. تهنها ئەوه ندهى پى و تم:
"ئەى گەنج، ماندووت كردم. سى رۆژه ليتره چاوه پروانيت ده كم." ^۱

ه - فه رمايشته گانى ته صديقى ده گەن

ئەو هەر له له داىك بوونيه وه هه زره تى موحه مەد موسته فا بوو. هەر
بۆيه له پاش پيغه مبهرايه تيش چيى بووتايه، خەلكى به دل و به گيان باوه ريان
پى ده هينا و پشتراستيان ده كرده وه. به لئى، سەرانسەرى گەردوون ته صديقى
ده كرد و له به رامبهريدا ده يوت: صَدَقْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. " راستت فه رموو ئەى
پيغه مبهرى خوا" له مه شدا مرۆفه كان تهنها نه بوون، بهلكو به زمانى
موعجيزه كان، هەر "جۆر" ه و نوينه رى خوئى ده نارد و، وهك بلئى به يعه تيان
پى ده دا.

۱ - أبو داود، الأدب ۸۲ - ابن سعد، الطبقات الكبرى ۵۹/۷.

لیره دا ده مه ویت که وانیه که بکه مه وه و تیشک بجه مه سهر بابه تیک که به
 گرنگی ده زانم: دهر پرنه نورانییه کانی قورئانی پیروز و فرمایشته
 به نرخه کانی سهروه رمان (ﷺ) له پرووی ره چاو کردنی په یوه ندیی نیوان زات و
 سیفات و نه سمانه وه، دارای پله یه کی هیئنده به رزن، که نه فیله سووفه کان له
 پرتگی عه قله وه و، نه نهولیا کانیش به ههنگاوه کانی دل و، نه نه صفیاش به
 په هندی رۆح، نه یانتوانیوه - و ناشتوان - بگه نه ئاستیکی وه ها له دهرک و
 دهر پرن.

به لئی، هم رۆحه به رزانه له ده می سهر که وتنیان به پله کانی که مالدا،
 هه میسه پیشانیانداوه و پیشانیسی ده دن که نه وان ههر دهر پون و دهر پون، له
 کورتایی ههر مه نزلتیکیشدا که پیی ده گهن، راستی و دروستیی
 فرمایشته کانی قورئان و سوننه تیان بو دهر ده که ویت و، به که شف و
 موشاهه دوه چیژی فرموده کانی پیغه مبهری خوا ده که ن.

به لئی، هه موو نه و فرمودانه ی پیغه مبهری خوا سه باره ت به نولو هییه ت
 (خوایه تی) فرمونی، وا نه مپو له لایه ن شاره زایانی نه و بواره وه دانه دانه
 ته صدیق ده کرین و، ده کرینه بناغه و بنچینه ی لیکزولینه وه کانیان. ته نانه ت له
 باسی خوایه تی و حشر و زیندوو بوونه وه و قه ده ردا، له کۆمه له مه سه له یه کی
 هیئنده هه ستیار و ورد دواوه - له گه ل پاراستنی هاوسه نگی نیوانیان - که
 پیشینه کان و پاشینه کانیش نه ک ههر دهسته و سنان له په ی پی بردنیدا، به لکو
 نه گهر گریمانه ی "نه بوون" ی نه و فرموده نوورینانه بکه یین، نه و ه هیچیان
 نه یانده توانی له م بواره دا تاکه وشه یه کیش بلین.

له حه زره تی عومهر و عه مری کوری نه ختاب (ﷺ) ده گپرنه وه: "
 رۆژیکیان پیغه مبهری خوا دوا ی نویژی به یانی سهر که وته سهر مینه بر و هه تا
 نیوه رۆ وتاری بو داین. ئینجا نویژی نیوه رۆی بو کردین و دووباره چوه وه سهر

مینهبر و تا عهسر بهردهوام بوو. له پاش نویژی عهسریش، سدرله نویی چووه وه
 سهر مینهبر و تا کاتی خۆرئاوا بوون و تاری بۆ داین. باسی چیی کرد و
 دهرباره ی چی دوا؟ تیگه یشتن له هه مووی زۆر زه جمه ته. به لام ده توانریت
 بو تریت باسی هه موو نهو شتانه ی کرد که تا نهو کاته باس نه کرابوون. به لئی،
 له به دیهینانی به که مه وه دهستی پیکرد. ههر له به کهم تۆوه وه که له ره جمی
 بووندا چینرا، تا خه لقی گه ردوون و، به دیهینانی مرۆ و، قۆناغه به که له دوای
 به که کانی خهلق. دواتر دانه دانهی نهو پرووداوانه ی باسکرد، که تا رۆژی
 قیامت به سهر مرۆفایه تیدا دین.

به لئی، نهو پیغه مبه ره نازداره (ﷺ) قولاییه کانی رابردووی ته ی کرد و،
 باسی تایبه تمه ندی و سیفه تی هه موو پیغه مبه ران - تا ده گاته حه زره تی
 ناده م- ی کرد. نهوجا روانینی ناراسته ی داها توو کرد و، هه موو دیمه نه کانی
 تا مه حشهر و به هه شت و جه هه ننه می خسته پروو. نه مه له کاتیکدا که نهو
 هیچ کتیبیکی نه خویندبووه وه و زانیاریشی له کهس وه رنه گرتبوو. ده ی
 که وایب هه موو نه م شتانه ی چۆن ده زانی؟ به لئی، به کیک هه بوو که هه موو نه م
 شتانه ی فیر ده کرد، بئ گومان نه ویش زاتی الله (جَلَّ جَلَالُهُ) بوو که به هه موو
 شتیک زانا بوو...

نهو بابه تانه ی باسی لیوه ده کردن، ههر له عه رشه وه تا فهرش، له ویشه وه
 تا قولاییه کانی زه وی، ههر هه مووی له لایهن "گوتاریژی نه زه لی" به وه
 فیرده کرا. ته نانه ت مرۆفی نه م سهرده مه ش باوه ری وایه که مومکین نییه نهو
 زانیاریانه به رینگه به کی تر به ده ست ببن. نه مه ش خۆی له خۆیدا به لگه به کی
 تره له سهر راستبیزی ره سوولی نه که ره م (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).

۱ - البخاري، بدء الخلق ۱ - مسلم، الفتن ۲۵ - أحمد ابن حنبل، المسند ۳۴۱/۵.

سەرورەمان باس لە پیغەمبەرانى پيش خۆى دەكات و، ئەدگارەکانیان دەناسينیت و هەرودە کو تابلۆيەك - بە هیلەکانى رووخسارىشيانەو - دەياختە پيش چاوان.^۱ ئەهلى كيتابى ئەو سەردەمەش بى هيج پەخنەيەك هەموو ئەمانەيان قبوڵ دەکرد و دەيانووت: ”بەئى وايە، وەسفى پيغەمبەران لەكتيبەکانى نيمەشدا هەر وا هاتووە.“^۲ جا نايە كەسيك كە تەورات و ئينجیل يان كتيبىكى تری نەخویندبيتەو و، پیغەمبەرانى پيش خۆى هەم بە وردترین شیو و بەو چۆنیتییهى كە لە كتيبەکانى پيشوودا باسكراو - تەنەت ئەو شتانەش كە لەواندا باس نەكراو - وەسف بكات و، لەم كارەشیدا لە لایەن شارەزایانى ئەم بوارەو تەصدیق بكریت، ئایا ئەمە نايیتە شاهید و بەلگە لەسەر صیدقى رسول الله و راستی دەعواكەى؟!

روونکردنەوێ ئەو چەند لایەنەى كە هەولماندا لە نيو كەوانەيەكدا عەرزيان بكەين، سنوورى توانستى من تپەر دەكات. وا نازام خوینەريش - كە حالى وەك حالى منە - زۆر لەمە جياوازتر بیت. بەئى، بۆ ئەوێ مرؤف بگاتە ئاستيك كە لەم جۆرە بابەتانە تيبگات و كەسانى تريش تيبگەيەنيت، سەرەتا پيوستە خودى خۆى بگاتە پلەى تەصدىقى ئەو بابەتانە. بەلام نيمە پالپشت بە وتەى ئەو كەسانەى كە باوەرمان وايە ئەم پایەيەيان بەدەست هیناوە، دەليين: شايتى دانى سەدان هەزار ئەوليا و ئەصفا كە پلە پلە لە بەرز بوونەوهدان و، ئەو فەيلەسوف و دانايانەش كە هەريان بە زانست رۆشن بووتەو ئەسەر ئەوێ كە پیغەمبەرى خوا لە هەر بابەتيك دوايیت،

۱ - بۆ نمونە برواننە: البخاري، الأنبياء ۲۴ - مسلم، الأيمان ۲۶۶ - ۲۷۸.

۲ - ابن هشام، السيرة النبوية ۲/۲۷ - البيهقي، دلائل النبوة ۲/۷۴ - ۱۰۰ - الخليلي، السيرة الحلبية ۱/۲۹۸.

فرمایسته کانی له لوتکه‌ی شهو بابه‌تهدان، مه‌ودایه‌کی تری صیدق و راست‌ه‌ویی شهو پیک ده‌هینیت.

به‌لئ، دان پیانانی شه‌مه که‌سه بژاردانه‌ش پیشانی ده‌دات که پیغه‌مبه‌ری سه‌روه‌ر(ﷺ) له هیچ گوفتاریکیدا پیچه‌وانه‌ی واقع نه‌دواوه. جاخۆ قسه‌کانی له خۆیه‌وه نه‌بوون، تا نادروستی توخنی بکه‌ویت! شهو هه‌رده‌م ده‌می به پدیامه ناسمانیه‌کان پشکوتبوو و، وته‌کانی ببوونه ناوینه‌ی بیگه‌ردی وه‌حی. هه‌ر له‌به‌ر شه‌مه‌یه که بووته "سولتانی وته"ی هه‌موو زه‌مان و مه‌کانیک.^۱

شهو لایه‌نه‌ی لی‌رده‌دا ده‌مانه‌ویت زیاتر له‌سه‌ری بوه‌ستین، شهو هه‌واله غه‌بییانه‌یه که تاییه‌ته به چه‌ند رووداریکی داهاتوووه و پیش چوارده‌سه‌ده، پیغه‌مبه‌ری خوا نامارهی پیداون و، که کاتیشی هاتوووه، وه‌ک خۆی روویانداوه. بینگومان هه‌ریه‌ک له‌م رووداوانه‌ش راست و دروستیی حه‌زره‌تی موحه‌مه‌د(عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) ده‌رده‌خه‌ن. به‌لام به‌ر له‌وه‌ی بجینه‌ناو بابه‌ته‌که‌وه، مه‌سه‌له‌یه‌ک هه‌یه پیم باشه که‌می‌ک هه‌لو‌یسته‌ی له‌سه‌ر بکه‌ین، شه‌و‌یش لی‌کدانه‌وه جیا‌وازه‌کانه سه‌باره‌ت به مه‌سه‌له‌ی "غه‌یب" به‌لئ، شه‌مه‌ش له‌و بابه‌ته هه‌ستیارانه‌یه که پئویسته به وردی و سه‌رنجه‌وه تو‌یژینه‌وه‌ی له‌مه‌ر بکریت.

۱ - ﴿ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۗ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴾ (النجم: ۳-۴) " قسه و گوفتاری له

ناره‌زوو و هه‌وه‌سه‌وه نییه. به‌لکه‌ر ته‌نها نیگا و وه‌حیی خوایه.

غہیب له روانگه‌ی صیدقه‌وه

وشه‌ی "غہیب" له قورنانی پیرۆزدا، له چه‌ندین نایه‌تدا و به شیوه جیاوازه‌کانییه‌وه باسکراوه:

﴿ وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ
وَمَا تَسْقُطُ مِنَ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلْمَتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا
يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴾ (الانعام: ۵۹)

"کلیلی هه‌موو شاراوه‌کان و زانینی هه‌موو نه‌ینییه‌کان به‌ده‌ست خوايه و هه‌ر لای نه‌وه، که‌س نایانزانی‌ت جگه له‌و زاته هه‌رچی له‌سه‌ر و‌شکانییه (له گیاندار و بی گیان و گیا و دار و زینده‌وه‌رانی ورد و درشت له‌سه‌ر زه‌وی و له تووی خاکدا) خوا پیی ده‌زانی‌ت، هه‌روه‌ها هه‌رچی له ده‌ریاکانی‌شدا هه‌یه (له زینده‌وه‌ری هه‌مه‌جۆر و ماسی سه‌یر و سه‌مه‌ره) ناگای لییه‌تی و هه‌یج گه‌لایه‌ک ناکه‌و‌یتنه خواروه‌ه خوا پیی نه‌زانی‌ت، هه‌روه‌ها ده‌نکی‌ک یان تووی‌ک له تاریکایه‌کانی زه‌ویدا نییه، نه‌و ده‌نکه چ شیدار بی‌ت یان وشک بی‌ت، هه‌یج شتی‌ک نیه له خوا په‌نه‌ان بی‌ت و له (لوح المحفوظ) دا، یاخود له دۆسیه و ده‌زگای تایه‌تیدا تۆمار نه‌کرای‌ت."

له‌م نایه‌تدا باس له‌وه کراوه که "غہیب" به ته‌واوی له‌لای خوی گه‌وره‌یه و غه‌یری نه‌و - به چه‌زهره‌تی موحه‌مه‌دیشه‌وه - که‌سی تر نایزانی‌ت. مه‌گه‌ر خوی گه‌وره خوی سه‌روه‌رمان به‌م شیوه‌یه ناهیت‌یتنه ناخواتن؟

﴿ قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي
مَلَكٌ إِن اتَّبَعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ أَفَلَا
تَتَفَكَّرُونَ ﴾ (الانعام: ۵۰)

” ئەى محمد (صلى الله عليه وسلم) پييان بلى: من پيتان ناليم گەنجينه كانى خوا لاي منه، هه رهها له نهينى و شاراووه كانيش هيج نازانم و ئاگادار نيم و پيتان ناليم به راستى من فريستهتم، بهلكو تهنها شوينى ئەوه ده كه كوم كه به وهى و نيگا پيم ده گات، (ههروهها) پييان بلى: ئايا كويز و چاوساغ وهك يه كن؟ ئايا بۇ بيرناكه نهوه و تينا فكرن (لهو راستيانه).“

﴿قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبِ لَأَسْتَكْبَرْتُ مِنْ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ (الاعراف: ۱۸۸)

” ئەى محمد (صلى الله عليه وسلم) پييان بلى: كه من ناتوانم هيج قازانج يان زهره ريك به خوم بگه يه نم مه گه ر ويستى خواى له سه ر بيت، خو ئە گه ر غه ييم بزانيايه ئەوا چا كه ي زورم كۆده كرده وه بۇ خوم و هيج ناخوشيه كيشم تووش نه ده بوو، من هيج شتيك نيم تهنيا تر سينه ريك (بۇ ياخييه كان) و مزده ده ريشم بۇ كه سانتيك كه باوه ر ده هينن.“

له سوره تى ”الجن“ يشدا بهم شيوه يه هاتوه:

﴿عَلِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَن أَرْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا ﴿٢٧﴾ لَيَعْلَمَنَّ أَن قَدْ أَتْلَعُوا رِسَالَتِي رَيْبَ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ﴿٢٨﴾﴾ (الجن: ۲۶-۲۸)

” ئەو زاته زاناي نهينى و شاراووه كانه، كه سيش له نهينى و شاراووه كانى ئاگادار ناكات. مه گه ر بۇ پيغه مبه ريك خوا خوى رازى بيت، ئەو كاته فريسته ده كاته پاسه وانى له به رو پشته وه، تا خوا چاك بزانييت و ئاگادار بيت له وهى به ريكوپيكي به يام و رينموويى پهروه ردگار يان گه ياندووه، هه رچه نده خوا

بههه موو نهو شتانهش ناگاداره كه كردوو يانه و پي هه ستاون و هه موو شتيك لاي نهو زاته به ژماره نامار كراوه.

نيستاش له ژير روشنايي نهه نايه ته دا، ده توانين شيكاريكي لهه جوړه بكهين: بانگه شه كردني نهوهي كه ” پينغه مبهري خوا به ره هايي غه يبي ده زاني. ” زياده روه يسه. هه روهك چوڼ نهوهي بووتريت ” هيچ غه يبي نه ده زاني. ” كورتره وييه. به لي، پينغه مبهري خوا (ﷺ) له خو يه وه غه يبي نه ده زاني، به لام له ريگه ي ناگادار كردنه وه و هه وال پيداني په روه ردگار يسه وه، به شيوه يه كه ده يزاني - هه روهك زانيسي - هه ده توت له به ردهم شاشه يه كدا دانيشتوه و سه رجهه نهو پروداوانه ي كه تا روژي قيامت پروده ده، به هيله گشتي و بنه ماكان يانه وه رافه ده كات و ده ياغاته پيش چاري مروفايه تي.

خو نهو باب ته شه كه نيتمه ده مانه وييت به ورد ي هه لو يسته ي له سه ر بكهين، هه نه مه يه. نهو له خو يه وه هيچي نه ده وت، به لكو گشت قسه و ناخواتينيكي، وده يي په روه ردگار بوو. جا كه هه وال ده ر و ناگادار كه ر خوي گوره بوو، نهوا نهك ته نها سه رداري هه ر دوو جيهان، به لكو ته نانه ت كو مه له كه سانيكي پينگه يشتووش له نيو نوممه تدا، له شيوه ي كه رامه تدا ناگاداري غه يب ده كر ينه وه. نهوه تا ره سولي سه روه ر (ﷺ) له فه رموده يه كدا ده فه رموييت: ” له نيو نوممه ته كه مدا كو مه ليك ” مله مون ” هه ن. ”^۱ ” مله مون ” يش نهو كه سانه ن كه مه زه ر و به ره ره مندي ئيله ماي خواين.

حه زره تي عومره يش (ﷺ) يه كي كه له وانه. نهوه تا كاتي ك له مرگه وت وتاري هه يني ده دا، بيني وا سوپاي موسولمانان كه له دووري چه ندين روژه

۱ - القرطبي، الجامع لاحكام القرآن ۱۳/ ۱۷۴ - ابن حجر، مقدمة الفتح الباري ۱۰۳ - الفتح الباري ۵۱۶/۶ - الغزالي، احياء علوم الدين ۳/ ۲۴ - هه روه ها برونه: البخاري، الانبياء ۵۴ - مسلم، فضائل الصحابة ۲۳.

پری ده جه نگان، خمریکه له لایهن سوپای دوژمنه وه له بهری شاخه که وه گه مارۆ ده درتین. بۆیه له بهرامبهر ئهم دیمه نه دا وتاره که ی پری و له سهر مینبهره وه سی جار هاواری کرده "سارییه" که سهر کرده ی سوپاکه بو: "ئهی سارییه، بۆ لای شاخه که." حه زه تی سارییه ش به بیستنی ئهم ده نگه، ناگاداری بۆسه که بوویه وه و گه مارۆ که ی پوچهل کرده وه. ^۱ له لایه کی تره وه چه ندین زاتی وه لی وه ک "موحیه ددینی عه ره بی" و "مه ولانا جه لاله دینی پۆمی" و "ئیمامی په بانی" و "موشتاق نه فهندی" و سهدان نه ولیای تریش، چه ندین هه والیان له داها توو داوه و، پۆژگاریش راستیی هه واله کانیانی ده رخستوه. هه موو ئه مانه ش پاده ی دل په یوه سستی ئه و زاتانه به په سوولی نازداره وه دووپات ده که نه وه و، راپده گه یه نن هه موو ئه و واریداتانه ی به هره مه ندی بوون له "میشکاتی موحه مده ی" یه وه سه رچاوه ی گرتوه. ئیتر دوا ی ئه مه، تیگه یشتن له وه ی که ئه و زاته - به ئیزنی خوا - تا چ ئه ندازه یه ک کراوه بووه به پووی غه ییدا، حه والهی ئیدراک و هزری خوینه ری نازیز ده که یین.

جا ئه گه ر ئه و که سانه ی پیغه مبه ری خوا پیی گه یاندوون، ئا به م جهۆره مه زه ری ئیلهام بن و دلیان والا بیته به پووی سروه ئیلاهییه کاندای و، تا ئه و پادده یه ش له غه یب ناگادار بکرتنه وه، بۆ ده بی ناگادار کردنه وه ی سه ردار ی هه ردوو جیهان - که ئه گه ر هه ر خۆی به ته نها بخریته تابه کی ته رازووه وه و سه رجه م ئومه ته که شی له تاکه ی تر دا، ئه و تاکه ی پیغه مبه ری خوا سه نگینتر ده بیته ^۲ - له غه یب - وه ک یه کیلک له موعجیزه کانی - به دوور بزانیته ..؟

کتیبه به ناوبانگه کانی فه رمووده، نزیکه ی سی سه د موعجیزه ی له م جهۆره ی پیغه مبه ری خوا (ﷺ) باس ده که ن. به شیکی زۆری ئه و هه واله

۱ - أبو نعیم، دلائل النبوة ۵۷۹ - البیهقی، الاعتقاد ۳۱۴.

۲ - أحمد ابن حنبل، المسند ۷۶/۲ - الدارمی، المقدمة ۳.

غەبىبىيانەش، ۋەك خۆي ھاتونەتە دى و، ئەوانى تىرىش چاۋەروانى كاتى سەرھەلداڭيان دەكەن. ئىمە لىرەدا ھەموو ئەو ھەۋالانە ناھىتىن، بەلكو تەنھا چەند غونەيەك دەھىتىنەۋە، تاۋەكو بىرۆكەيەكمان لەمەر بابەتەكە بداتى. ئەو نمونانەش پۆلىن دەكەين بۆ سى كۆمەلەي سەرەكى:

يەكەم: ئەو ھەۋالە غەبىبىيانەي تايبەتن بە سەردەمى خۇيەۋە.

دوۋھەم: ئەو فەرمائىشتانەي سەبارەت بە داھاتوۋى دوور و نىزىكەۋە فەرموۋى.

سېھەم: ئەو دەرپرېنە پىر موعجىزاتانەي كە بە شىۋازى "سەھلى مومتەنىع" (السهل الممتنع)^۱ فەرموۋى و، لەپاش پىشكەوتنى زانستەكان حەقىقەتەكانيان روون بوۋەتەۋە.

۱- بۆ زانىارى زياتر تىكايە پرواننە: كىتېبى ۋتەكان، ۋتەي بىست و پىنجم، ل ۵۷۱ - ۵۷۲.

هه‌وایه غه‌یبیه‌کان

یه‌که‌م

ئه‌و هه‌وایه غه‌یبیه‌کانه‌ی تایبه‌تن به سه‌رده‌می خۆیه‌وه

١. کتیه‌کانی فهرمووده، له پیشی هه‌مووشیانه‌وه سه‌حیحی بوخاری و موسلیم ئەم رووداوێی خواره‌وه ده‌گیرنه‌وه:

رۆژێکیان پیغه‌مبه‌ری خوا چوو هه‌ر سهر مینه‌هر... رۆانی نی ئاراسته‌ی جیهانه‌ غه‌یبیه‌کان کرد و له‌نیوه‌ندی ته‌جه‌للیاته‌ جه‌لالیه‌کانیدا - که له‌ شیوه‌ی توورپیدا خۆیان ده‌نواند - ده‌سته‌ ده‌سته‌ واریداتی به‌سه‌ر ئاماده‌بوواندا په‌خش ده‌کرد. له‌و نیوه‌نده‌دا فه‌رمووی: "ئه‌مڕۆ چیتان ده‌وێت بپرسن." ئیتر ئاماده‌بووانی کۆرپه‌که‌ پرسیاریان ده‌کرد و نه‌ویش وه‌لامی ده‌دانه‌وه. له‌و کاته‌دا گه‌نجیک هه‌ستایه‌ سه‌رپێ، وتی: "ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا باوکی من کییه‌؟" پێده‌چیت ناوه‌ناوه‌ قسه‌وقسه‌ لۆک له‌باره‌ی باوکییه‌وه‌ کرابیته‌ و، ئەو گه‌نجه‌ش پێیان ئاره‌حه‌ت بوویته‌. جا ئەو رۆژه‌ هه‌لیکی ده‌ست که‌وتبوو و، له‌باره‌ی باوکییه‌وه‌ پرسیاری له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ده‌کرد که - به‌ ئیزنی خوا - چاوانی به‌ رووی غه‌یبیدا کراوه‌ بوون. سه‌ره‌رمان وه‌لامی دایه‌وه‌ و، فه‌رمووی: "باوکی تۆ "حوزافیه‌". ئیدی گه‌نجه‌که‌ ئاسووده‌ بوو. چونکه‌ ئەو وه‌لامه‌ی وه‌ریگرته‌بوو، وه‌لامیکی دلخۆشکه‌ر بوو. ئیتر له‌سه‌ودوا نه‌ویش - به‌ شیوه‌یه‌که‌ که‌ هه‌یج گومان و دوودلییه‌که‌ توخنی نه‌که‌وێت - ده‌درایه‌ پال باوکیک و به‌ "عبدالله‌ی کورپی حوزافه‌ی سه‌همی" بانگ ده‌کرا.

ئا لەو کاتەدا کە هەرکەسە و پرسیاری شتێکی دەکرد، یەکیەک لە ئامادەبووان کە زۆر چاک لەو حالەتە پۆچیەیی پێغەمبەری خوا تیگەیشتبوو، بە ئێ، کە لە عومەر (رضی اللہ عنہ) یە کراست لە جیبی خۆی راپەری و، فەرمووی: رَضِينَا بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا. ” رازی بووین اللہ پەرورەدگارمان و، ئیسلام دینمان و، حەزەرەتی موحەممەدیش پێغەمبەرمان بێت. ” ئەم وتە ناسک و پەر و اتایانەمی حەزەرەتی عومەر، دەروازەمی بەرووی ئەو سەرە دێنایمی بەخشاندەدا ناوەلا کرد، کە لە ناخی پێغەمبەری خوادا شەهیان دەهات. ئیتر تەجەللیاتە جەلالییەکان، شوێنیان بۆ شەمالەکانی ئونس بەجێهێشت.

ئەم پروداوە، لە حەزوروی ئەو سەحایانەدا پروویدا کە مزگەوتیان پرکردبوو. هەر هەموویان تەصدیقی فەرمايشتەکانی پێغەمبەریان دەکرد و، وەك بلیتی بە بێدەنگ بوونیان دەیانوت: ” راست دەفەرموویت

٢ - نێمامی موسلیم دەگێرێتەو: پراویسی حەدیسەکەش حەزەرەتی عومەرە (رضی اللہ عنہ) .. دەفەرمویت: ” لە غەزای بەدردا بووین. پێغەمبەر (ﷺ) ستراتێژی جەنگەکی بەتەواوەتی دارشتبوو و مەیدانی جەنگەکە دەگەرا. لە پرێکدا روانینەکانی بریپە ئەودێو پەردەکانی غەیب و، نیگاکانیشی روو لە ئاسۆکانی داھاتوو، بە دەستی موبارەکی ئامازەمی بۆ چەند شوێنیەک کرد و، فەرمووی: ” سبەینی، ئیترە جیگەمی کوژرانی ئەبوو جەهلە، ئیترەش هی عوتبە و، ئەمەش جیبی شەبیبە و، وەلیدیش لێرەدا دەگەوزیت... ” وە چەندەھا ناوی تریشی ژمارد. ” لەپاش کۆتایی هاتنی جەنگەکە، حەزەرەتی عومەر سوێند

١ - البخاری، العلم، ٢٩، الدعوات، ٣٥، الفتن، ١٥، الاعتصام، ٣، مسلم، الصيام، ١٩٧، الفضائل، ١٣٧، ١٣٦.

ده خوات و، ده لئيت: ” پيغه مبهري خوا ناماژهي بۆ چ شوئيتيك كردبوو، ناوها هه موويانمان لهو شوئيتانه دا به مردوويي ديته وه.“^۱

به لئى، نهو مرؤفانهي كه تا له ژياندا بوون، به زمانيان ته صدیقی پيغه مبهريان نه ده كرد، وا ئيستا به جهستهي مردويان، شايه تي ده دن له سه ر سيدق و راستگزيي نهو پيغه مبهره نازيزه. به لئى، پيغه مبهري خوا هه والئى نه دا و، هه والئه كانيشي بئ نه وهي سانتيميك بترازين، وهك خزيان ده هاتنه دي.

۳ - ئيمام نه جمه دي كورپى حه نبه ل له موسنه ده كهيدا نه م پروداوه ده گيرپيته وه:

جارئيكيان پيغه مبهري خوا (ﷺ) له مرگه وت له نيئو هاوه لاندان دانيشتبوو، له ده رفه تيكدان فه رمووي: ” پاش كه ميكي تر مرؤفيكي نووراني لهو ده رگايه وه ديتته ژوره وه. نهو كابرايه له چاكترين مرؤفه كاني يه مه نه و ناوچه واني جيده ستي فريشته ي پيويه. “ پاش ماويهك كابرايهك هه ر به وشپويه كه پيغه مبهري خوا وه سفي كردبوو هاته ژوره وه. له حزووريدا چؤكي دادا و، موسولمان بووني خؤي راگه يانند. نهو مرؤفه سيما پاك و روخسار دره وشاويهش، كه نمونه ي نه ده ب و ويقار بوو، جگه له ” جه ريري كورپى عه بديلالاي به جعلي “ كه سي تر نه بوو.^۲

۴ - ئيمامي به يه ه قتي له ” دلائل النبوة “ كهيدا نه م پروداوه ي خواره وه ده گيرپيته وه: نه بوو سوفيان له كاتي فه قمي مه كه كه دا موسولمان بووبوو، به لام هيشتا به ته واري ئيمان له دليدا جيگير نه بووبوو. جارئيكيان كه پيغه مبهري خوا ته وافي كه عه بي ده كرد، نه ويش لهو ناوه دا ده سوورپايه وه. لهو كاته دا

۱ - مسلم، الجنة ۷۶ - النسائي، الجنائز ۱۱۷.

۲ - أحمد ابن حنبل، المسند ۳۵۹/۴ - ۳۶۰، ۳۶۴.

ئەو ھى بەخەيالدا ھات كە: ” داخۇ دەبىت چۆن بىت گەر سەرلەنۇي سۇپا رىك بىخەمەو ۋە بەرەنگارى ئا ئەمە بىمەو؟ ” رىك لەو كاتەدا پىغەمبەرى خوا(ﷺ) ھاتە لاي و، بە ئەسپاسى ئەم قسانەى دا بەگوئىدا: ” دىسانەو ھەشكست خواردوومان دەكردىت. ” ئىدى ئەبوو سۇفیان لە مەسەلەكە ھالى بوو. ئەو ئىمانە لەرزۆكەى تا ئەو ساتەو ھەختە ھەببوو، لە پرىكدا جىگىر بوو. ئىتر لە شۆتىنى خۇى ئۆقرەى نەدەگرت و، ھەر دەپوت: ” داواى تۆبە و لىخوشبوون دەكەم لە خواى گەرە. ”^۱

باشە دەبى كى ھەوالى ئەم خورپە ئانىيەى دلى ئەبوو سۇفیانى بە پىغەمبەرى خوا گەئاندىت؟ ئەبوو سۇفیان بەم ھەئۆستەى دەرىدەخست كە ھەزرتى موھەمد(ﷺ) رەوانە كراوى پەرورەدگارە و راستبىزە لە گوفتارە كانىدا...

۵ - كىتەبە بەناوبانگەكانى فەرموودە ئەم رەوداۋەى خوارەو ھەمان بو دەگىرنەو: عومەبرى كورپى ۋە ھەب - كە بە ” پىاۋە شەتەنەكە ” ى سەردەمى جاھىلىي ناسرابوو - ^۲ لەگەل ” صەفوانى كورپى ئومەبە ” دا رىككەوتن. بەگوئەى ئەم رىككەوتنە، عومەبرى كورپى ۋە ھەب بەبىانوى كورپەكەبەو كە لەئىو دىلەكانى بەدردا بوو، دەچوو ھەدەنە ۋە بە شمشىرە ژەھراۋىبەكەى پىغەمبەرى خواى دەكوشت. لە بەرامبەر ئەمەشدا، صەفوان قەرزەكانى عومەبرى دەبۇارد و ھەر شىكىشى بەسەردا بەھاتايە، سەرپەرشتى كردنى خىزانەكەبى دەگرتە ئەستۆ.

۱ - البيهقي، دلائل النبوة ۱۰۲/۵ - ابن كثير، البداية والنهاية ۴/۴۴۸.

۲ - ابن هشام، السيرة النبوية ۲۱۲/۳ - ابن الاثير، أسود الغابة ۴/۳۰۰.

عومەير شمشیرەكەي تيز کرد و بەرەو نامانجەكەي كەوتەری. كاتیک گەبشتە مەدینە، بردیان بۆ مزگەوتەكەي رسول اللہ ﷺ. عومەير كەسێك نەبوو متمانەي پێ بکریت، هەر بۆیە ئەصحاب نەیان دەویست بە تەنها لەگەڵ پیغەمبەری خوادا بە جێی بەیژن. هەر هەموویان وەك قەلایەك لە گوشت و خوین، بە دەوری پیغەمبەری خوادا ریز بسوون و چاودێریان دەکرد. ئینجا پیغەمبەری خوا هۆی هاتنەكەبی پرسی. ئەویش لە وەلامدا كۆلیك درۆی رێكخست. بەلام پیغەمبەری خوا باوەری بە هیچ کامیان نەکرد. لە كۆتاییدا سەروری هەردوو جیهان پیتی وت: ” مادام تۆ راستیی نادركیئی، ئەوا با من پیت بلیم.“ ئینجا پیغەمبەری خوا (عَلَيْهِ السَّلَامُ) باسی ئەوەی بۆ کرد كە چۆن لە مەككە لەگەڵ صفوان رێككەوتوون لەسەر كوشتنی پیغەمبەر و، چ گەتوگۆیەك لە نێوانیاندا رۆوی داوه، بۆ دوور و درێژی هەمووی بۆ گیرایهوه. عومەير بە بیستی ئەمانە كاس و ورمابوو. بۆیە بێ سێ و دوو، دەستی موبارەكی پیغەمبەری گۆشی و موسولمان بوونی خۆی راگەیاندا. حەزەرەتی عومەير دواتر لە پیناوی سەرخستنی ئیسلامدا، هیندە كۆششی کرد، تا ئەوەی لە رێگەي ئەوەوە چەندەها كەس بە ئیسلام شادبوون.

پیغەمبەری خوا لە كۆیە گۆییستی ئەم گەتوگۆیەي نێوان عومەير و صفوان بوو؟

لەگەڵ بوونی ئەو دوورییە لە نێوانیاندا، كێ ئەم هەوالەي بە سەرورمان گەیاندا؟

جا با باوەرداران و ئەوانەش كە باوەریان نییە، لە هەولێ حوڤەکردنی ئەم رۆوداوه و هاوشیوێهەكانیدا بن و، ئیمەش بچینه سەر بڕگەي دواتر...

١- الطبراني، المعجم الكبير ١٧/٥٦-٦٢ - ابن الاثير، أسد الغابة ٤/٣٠٠-٣٠١.

دووهم

ئەو ھەوالانەى پەيوەندیان بە داھاتوو دە ھەيە

أ - لەسەردە مێكى نزیكدا

ئیمامى بوخارى و موسلىم لە ئوسامەى كورپى زەيدەوہ (رضي الله عنه) دەگێرنەوہ: ھەزەرەتى ئوسامە، كورپى "زەيدى كورپى حاريشە" يە و خۆشەويستى پيغەمبەرى خوايە. ھەركات ھەزەرەتى ھەسەن يان ھوسەينى لەسەر رانیکى داينايە، ھەزەرەتى ئوسامەشى لەسەر رانەكەى تری داھەنا. جارتيكيان پرووى كرده ھەرسيتيان و، بەم جۆرە دوعاى كرد: "خودايە پەحم بەمانە بكە، چونكە منيش پەھميان پيئەكەم."^۱

پيغەمبەرى خوا (ﷺ) لە دوا رۆژەكانى ژيانى موبارەكيدا ئوسامەى كرده سەر كردهى ئەو سوپايەى كە نامادەى كردبوو بۆ جەنگان لەگەڵ رۆمەكان و، نەركى تەمى كوردنى دوژمنانى خواى لەو ناوچانەدا پى سپاردبوو، كە پيش چەندىن سال باوكى تيادا شەھيد كرابوو.^۲ بەلام كە ئوسامە بينى تەندروستى پيغەمبەرى خوا (ﷺ) بەرەو خرابى دەچى، سوپاكەى راگرت و، تا وەفاتى سەرورمان نەبختە جوولە.^۳

ئەم ئوسامەيە دەليت: "رۆژتيكيان لە خزمەتى پيغەمبەردا بووم. چوو بوو ھە سەر بانيژەى يەكيتك لە خانوو بەرزەكانى مەدينە و، تەماشاي دەوربەرى دەكرد. لەو بەينەدا فەرمووى:

۱- البخارى، الادب ۲۲ - احمد ابن حنبل، المسند ۲۰۵/۵

۲- البخارى، المغازي ۸۷ - ابن كثير، البداية و النهاية ۳۰۴/۶ - ۳۰۵.

۳- ابن سعد، الطبقات الكبرى ۲/۲۴۹ - ابن كثير، البداية و النهاية ۳۰۴/۶ - ۳۰۵.

إِنِّي لَأَرَى مَوَاقِعَ الْفِتَنِ خِلَالَ بُيُوتِكُمْ كَمَوَاقِعِ الْقَطْرِ. ” نَيْسْتَا لَه نَيْتو ماله كانتاندا ههروهك باران بارين، دابارينى فیتنه كان ده بینم.“^۱

پیتغه مبهرى خوا ئه مەى وت و لیمان جیا بووه وه.. له پاش ئه و، كووچه و كوولانه كان له تاو ته وژمى فیتنه كان ده یانئالاند. به ئى، حه زه رته ى عومهر و حه زه رته ى عوسمان و حه زه رته ى عدلى (ﷺ) وهك قوربانى ئه و فیتنه شه هید کران. ههروهك بلئى فیتنه كانیش به زمانى به لا و موسیبه ته كانیان، به پیتغه مبهرى خوا یان ده وت: ” صَدَقْتُ ...“

۱ - فیتنه كان

حه زه رته ى عومهر (ﷺ) به درژایى ژيانى له سه ره له ئدانى ئه م فیتنه ده ترسا. رۆژیکیان که له ناو كوړپکى هاوه لاند له مزگه وت دانیشتبوو، پرسى: ” کهس هه یه له ناوتاندا ده نگویاسى ئه و فیتنه بزانت که پیتغه مبهرى خوا هه وائى سه ره له ئدانى دابوون؟ “ هاوه لئى به ریز حوزه یفه هاته وه لام: ” به ئى ئه ى ئه میرى ئیمانداران من ده یزاتم. “ له به رامبه ر ئه مه دا حه زه رته ى عومهر فه رمووى: ” تۆ که سیکی بویر و چاونه ترسى، ئاده ى بو مان باس بکه. “ ئه ویش فه رمووى: ” فیتنه و به لاى مرؤف له که سوکار و سامان و نه فس و مندال و دراوسیدایه، به لام نوئژ و رۆزوو و سه ده قه و فه رمانکردن به چاکه و رینگریکردن له خراپه، ده بنه که فاره تى ئه و به لا یانه و ده یانرپه ویننه وه. “ حه زه رته ى عومهر فه رمووى: ” نه خیر، من ئه مانه ناپرسم، به لکو مه به ستم له و فیتنه یه که وهك شه پۆلى ده ریا شه پۆل ده دن. “ ئینجا حه زه رته ى حوزه یفه فه رمووى: ” ئه ى ئه میرى ئیمانداران، جا تۆ چیت داوه له وانه، له نیتوان تۆ و

۱ - البخارى، فضائل المدينة ۸ - مسلم، الفتن ۹.

ئەو فیتنانەدا دەرگایەکی داخراو ھەییە. " لە پاشان ھەزرەتی عومەر پرسى: " نایا دەرگاھە دەکریتەوھە یان دەشکیتنری؟ " ھەر کە حوزەیفە وتى " دەشکیتنری، " ھەزرەتی عومەر راچلەکی و بەدەنگیکى لەرزۆکەوھە ئەم چەند وشەیی لەزار ھاتەدەر: " کەوابى ئەو دەرگایە ھەرگیز جاریکى تر داناخريتەوھە. "

جا کە دواتر ھاوھەلان لە ھەزرەتی حوزەیفەیان پرسى: " داخۆ ھەزرەتی عومەر (رضي الله عنه) دەیزانى ئەو دەرگایە خۆیتەتی؟ " لەوھەلامدا پىی وتن: " ھەرۆک چۆن دەیزانى لە دواى شەو رۆژ دیت، ئاواش دەیزانى کە مەبەست لەو دەرگایە خۆیتەتی. " ^۱

بەئى، باش دەیزانى کە ئەو بىروات، ئەو دەرگا داخراوانەى تايبەتن بە یەکرپزىی ئومەتی موھەمەدەوھە، دەکریتەوھە و، فیتنە و فەساد لەگەڵ خۆیدا دەیبات و، لەنیو ئومەتیشدا بیروپرای ھەمەچەشن و رەوتى جۆزاو جۆر سەرھەلەدەدات...

ھەزرەتی عومەر ئەمانەى دەزانى. چونکە ھەوالدەرى ئەم پرووداوانە، زاتى صادق و مەصدق، فەخرى کائینات، ھەزرەتی موھەمەد موسستەفا بوو (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).

کە رۆژیشى ھات، ھەرۆک چۆن پیتەمبەرى خوا ھەواللى دابوو، ھەرۆا پروویدا. ھەزرەتی عومەر لەلایەن فارسىكى خائینەوھە درایە بەر خەنجەر. ھەر لەو رۆژەدا کە ھەزرەتی عومەر درایە بەر خەنجەر، زامىكى قول و برىنىكى بەسۆش لە جەرگى یەکرپزىی موسولماناندا دروست بوو. بەرەى نەیار زۆر بەچاکی ئامانجەکەى ھەلبژاردبوو و، تیرە بى وىژدانەکەشى رىک و راست

۱- البخارى، موآقت الصلاة ۴ - الصوم ۳ - مسلم، الفتن ۲۶ - ۲۷

نامانجه که ی پینکابوو. بهائی، به وهفاتی نهو، فیتنه و نازاوه کان وه ک بلیسی بوونه لافاو و جیهانی نیسلامییان رامالی. بیگومان نه مه له لایه که وه کۆست و په ژاره که کی گه ورد بوو، به لام له لایه که تره وه، به لگه که کی هینده به هیز بوو، ههروه که نه وهی به زمانی رووداوه کان له نه ستیره کانی ناسان: "لا اله الا الله محمد رسول الله" بنوسریت...

۲ - سه رکه وتن

له سونه نی نه بو داوود و سه حیخی بوخاریدا نه م به سه رهاته مان به رچاو ده که ویت، که خه بابی کورپی شه رهت (ﷺ) بۆمان ده گیریتته وه. پوخته ی به سه رهاته که ش نه مه یه:

" له سه رده میکی پر نازار و نارچه تیدا، پیغه مبهری خوا (ﷺ) له په نای که عبه دا دانیشتبوو و، سه ریۆشه که ی داوو به سه ریدا. کی ده زانی نه مجاره شیان تووشی چ نازار و سووکایه تیه ک بوویت؟! نهو سه رده مه بوو که هه موو باو و نه ریه کانی جاهیلی، وه که چه که له دژی موسولمانان به کارده هینران. هیشتا له به ندی کۆیلایه تی نازاد نه کرابووم. خاوه نه که م و گه وره کانی تری مه که که به جوژی نازاریان ده دام، که چیرت توانای به رکه گرتنم نه ماوو. جا که بینیم پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) ته نه یه، یه که سه ر خۆم گه یاندى و عه رزم کرد: 'نه ی پیغه مبهری خوا، نایا له په روه ردگار ناپارپیتته وه تا کۆمه کی و سه رکه وتنمان به هاناوه بنیریت؟' - وای ده زانی رسول الله خیرا ده سه ته کانی به رز ده کاته وه و ده که ویتته دوعا کردن.. نه که هه ر نه وه نده، به لگو چاوه پروانی ده کرد دوعای خراپیشیان لیبکات - به لام پیغه مبهری خوا دوور له م چاوه پروانیانه، نه مانه ی خواره وه ی فرموو:

” سویند به خوا، نومته کانی پیش ئیوه ئەشکهنجی زۆر سهختریان چهشتروه. هه یانبوو ده خرایه ناو چالوه و به مشار ده کرا به دوو کهرتهوه، کهچی هیشتا له دینه کهی پاشگهز نه ده بووه وه. یاخود هی وایان هه بوو گوشت و ئیسقانی له یه کتر جیا ده کرانه وه، و تۆسقالئیک له رزه نه ده کهوتسه ئیمانیه که یه وه. وه لّاهی خوی گه وره نهم کاره ته واو ده کات و به نه نجامی ده گه یه نیت، به لام ئیوه په له ده کهن. رۆژئیک دادیت سوار له ”صهنا” وه ده روات بۆ ”حه زره مهوت” و جگه له ترسی ناژه له درنده کان، ترسی هیچ شتیکی تری نابیت.”^۱

هه روه ها حه زره تی ”عه دبی کوری حاتم” که فه رمووده یه کی هاوشیوه ی ئه مه ی له پیغه مبه ری خواوه (ﷺ) ریوایه ت کردووه، باس له وه ده کات به چاوی خۆی نه و رووداوانه ی دیووه که پیغه مبه ری خوا هه وائی روودانی دابوون.^۲

۳ - ” تۆ یه کهم که سی که پیم ده گه یه ت ”

پیغه مبه ر (ﷺ) له یه کئیک له رۆژه کانی نه و نه خۆشییه یدا، که بووه هۆی کۆچکردنی بۆ خانە ی هه میشه یی، حه زره تی فاتیمه ی - نه و فاتیمه یه ی که بی هاوتابوو له ناسکیدا و، له هه لسوکه وت و، نیگا قووله کانیدا هه ر ده توت خۆیه تی - بانگ کرد و چهند شتیکی چرپاند به گویدا. حه زره تی فاتیمه به بیستنی نه و وتانه، گریه و فیغانئیکی وای کرد، هه مووانی راچله کاند. له پاش که میك، دیسانه وه پیغه مبه ری خوا (ﷺ) چهند شتیکی تری به گویدا

۱ - البخاری، المناقب ۲۵ - مناقب الأنصار ۲۹ - الأکراه ۱ - أبو داود، الجهاد ۹۷.

۲ - البخاری، المناقب ۲۵ - أحمد ابن حنبل، المسند ۲۵۷/۴.

چرپانده وه. نه مجاره یان هیئده شادی گرتی، هه رکه سی بیبینیایه وایدە زانی له هه موو ده رگاگانی به هه شته وه بانگهێشت کراوه.. له راستیدا به لای نه وه وه هه رواش بوو. به لئی، تا به و شیوه یه دلخۆش و شادمان بوو.

ئهم پروداوه له چاوی دایکی ئیمانداران هه زه رته ی عائیشه (رضی اللہ عنہا) بزر نه بوو. پاش که میك هۆکاری نه و پروداوه ی لی پرسی، به لام هه زه رته ی فاتیمه پیسی وت: ”ئمه پازینکی تایبه ته به پیغه مبه ری خواوه.“ و هه یچ شتیکی تری نه درکاند. به لام له دوا ی وه فاتی فه خری عالم (رضی اللہ عنہ) کاتیک هه زه رته ی عائیشه جاریکی تر لیتی پرسیه وه، هه زه رته ی فاتیمه به م جو ره وه لامی دایه وه: ”له جاری به که مدا، پیغه مبه ری خوا هه وائی وه فاتی خو بی پیدام، بو یه گریام. (به لئی، وه فاتی نه بی به جو ریک خستی به گریان و، نوقمی فیغانی کرد، نه وه تا چوارینه کانی نه و رۆژی به سه بو نه وه ی دنیا به یئیتته گریان:

مَاذَا عَلَيَّ مِنْ شَمِّ ثُرْبَةِ أَحْمَدَا أَلَا يَشُمُّ مَدَى الزَّمَانِ غَوَالِيَا
صُبَّتْ عَلَيَّ مَصَانِبُ لَوْ أَنَّهُهَا صُبَّتْ عَلَى الْأَيَّامِ عُدُنَ لِيَالِيَا

”که سیک بو نی خو لی مه زاره که ی هه زه رته ی موحه ممدی کرد بی، چ گه ره که یه تی به دوا ی بو نی تر دا بگه ر ئی؟ به لا و کاره ساتیکی وام به سه ردا پرژاوه، نه گه ر به سه ر پرژا گه ره کاند ا برژانایه، هه موویان ده بوونه شه وگار.“

له جاری دو وه میشدا، مژده ی نه وه ی پیدام که من یه که م که س ده بم له ناو خیزانه که یدا، که پیسی ده گه م.. نیتر له به رته وه دلخۆش بووم.“^۲

له دوا ی شهش مانگ، شه ویش به باوکی شاد بو وه وه.. ئهم وه فاته ی هه زه رته ی فاتیمه ش ته صدیقی پیغه مبه ری خوا ده کات و، ده لیت: ”صَدَقْتُ“

۱- الذهبي، سير أعلام النبلاء ۲/۱۳۴.

۲- البخاری، المغازی ۸۳ - مسلم، فضائل الصحابة ۹۸-۹۹.

۴ - صلوح و ناشته‌وایی

له فەرمووده‌یه‌کی پیرۆزدا، که له لایهن زۆرینه‌ی ئەوانه‌ی فەرمووده‌یان
گیراوه‌ته‌وه پیاویت کراوه، پڕۆژیکیان پێغه‌مبهری خوا(ﷺ) له وتاردا ناماژه
بۆ هه‌زره‌تی هه‌سه‌ن ده‌کات و، ده‌فه‌رمووت:

إِنَّ ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ، وَلَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُصَلِّحَ بِهِ بَيْنَ فِتْنَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ مِنَ
الْمُسْلِمِينَ.^۱

” ئەم کۆرەم سه‌ییده، به‌شکۆم پڕۆژێ له پڕۆژان خوای گه‌وره به‌هۆی
ئه‌مه‌وه، ناوێژی بچاته نێوان دوو کۆمه‌لی مه‌زن له موسوڵمانان.“

به‌ئێج، ئەو که‌ری کوری که‌ریه. نه‌وه‌ی پێغه‌مبهری خوایه.. گه‌وره و
پایه‌داره. پڕۆژیک دیت ته‌نها له‌به‌ر ئەوه‌ی جو‌دایی و ناکۆکی نه‌که‌وتیه‌ ناو
ئومه‌ته‌وه، ده‌ستبه‌رداری ئەو خیاڵه‌ت و سه‌لتنه‌ته‌ ده‌بیته‌ که پێی سپی‌راوه
و، به‌م جو‌ره‌ش ده‌یسه‌لمینیت که چۆن سه‌ییدیکێ کوری سه‌ییده. بیست و پینج
یان سی سالی‌ک تیپه‌ر نه‌بوویو به‌سه‌ر قسه‌کانی پێغه‌مبهردا، که یه‌ک به‌ یه‌ک
هاته‌دی.

له دوا‌ی هه‌زره‌تی عه‌لی، ئەمه‌وییه‌کان هه‌زره‌تی هه‌سه‌نیان له‌به‌رامبه‌ر
خۆیاندا دیته‌وه. به‌لام هه‌زره‌تی هه‌سه‌ن(ﷺ) پیاوی ناشتی و نارامی بوو،
بۆیه به‌ وازه‌ینانی له سه‌رجه‌م مافه‌کانی خۆی، ناشته‌وایی خسته‌ نێوان ئەو
دوو سوپایه‌ی موسوڵمانانه‌وه که له لیواری به‌یه‌کدا پژاندا بوون. ئیتر به‌م

۱ - البخاری، الصلح ۹ - الترمذی، المناقب ۳۰.

جوړه - نه گهر به شتو هیه کی کاتیش بیټ - توانی پیښگیری له فیتنه یه کی ترسناک بکات. ^۱ شاعیر چند جوان وتویه تی:

کَرِيمُ بْنُ كَرِيمٍ بْنِ كَرِيمٍ وَجَدَهُ خَيْرُ الْأَنْامِ

”نهو (حسهن) کهریمی کورې کهریمه. جا چوڼ وا نه بیټ، له کاتی کدا که باپیری باشتیرینی مرؤفه کانه و مایه ی شانازی بوونه وهرانه.“

کاتیک پیغه مبهري (ﷺ) هه والی نهم پرووداوهی دا، حزره تی حسهن هیشتا مندالیکي بچکولانه بوو. ته نانه ت له وانه یه هر تیشنه گه یشت بیټ له وهی پیغه مبهري خوا ناماژه بو چی ده کات. واته، نهو له بهر نه وهی پیغه مبهري خوا وای فهرمووه، بهم کاره هه لنه ساوه، به لکو پیغه مبهري خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ) بویه نه وهی فهرمووه، چونکه ده یزانی حزره تی حسهن وا ده کات. به لئ، حزره تی حسه نیش ته صدیقی باپیری ده کات و، چه ندین سال دواتر پیی دهوت: ”صَدَقْتَ“

۵ - سه ده یه کی ته واو ده زی

پیغه مبهري خوا (ﷺ) دهستی خسته سهر سهری ”عبداللای کورې بوسر“ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) و، فهرمووی: ”نهم منداله سه ده یه کی ته واو ده زی، نهو بالووکانه ی روخساریشی لاده چن.“ ده گپرنه وه نهو زاته سه د سالی ریک ژیا و بالووکه کانی روخساریشی لاچوون.^۲

۱- ابن کثیر، البداية والنهاية ۴۵/۸ - ابن حجر، الأصابة ۷۲/۲.

۲- الطبراني، مسند الشاميين ۱۷/۲ - أحمد ابن حنبل، المسند ۱۸۹/۴ - البزار، المسند

۴۳۱/۸ - ۴۳۲ - حاکم، المستدرک ۵۴۵/۴.

جا ههروهك چۆن پيغه مبهەر (ﷺ) به پيئي نهيني نايهتي: ﴿وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ
 مِنَ الْأُولَىٰ﴾ (الضحى: ٤) هه ر ساتيكي ژياني له چاو ساته كاني پيشووتريدا،
 بهر زتر ده بووه وه، پله يه كي تري كه مائي ده بري و، هه ردهم حالي پيشوتري به
 بهر اورد له گه ل حالي دواتريدا، به كه م ده بيني و، به م هزيه شه وه له رۆژي كدا
 سه د جار "استغفار" ي ده كرد، ' به و شيويه شه نومته كه ي رۆژ دواي رۆژ
 ههنگاوئيك زياتر له ناسين و تيگه يشتني پيغه مبه ره كه ياندا بهر وه پيش ده چن
 و، له بهر امبه ر هاتنه ديي ئه و هه والانه ي سه بهر ته به داهاتوو دابووني،
 ئيمانين تۆزتيك زياتر ده بيت و، روو له پيغه مبه ره نازداره كه يان ده لئين:
 " به راستي تۆ پيغه مبه ري خوايت."

ب - داهاتووي نزيك

ئيستاش ده مانه ويته كه ميك له سه ر ئه و نمونانه بوه ستين، كه له رووي
 واده ي زه مه نيبه وه له سه ر ده مي پيغه مبه ري نازيز مانه وه (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دوورن
 و، زياتر له و سه ر ده مانه وه نزيكن كه ئيمه ي تيدا ده ژين. ته نانته
 هه نديكي شيان روويان له م سه ده يه ي خو مانه . كو مه ليكي تري شيان چا وه پوان
 ده كر يت له سه ده كاني دواتردا بينه دي. فه رموون ئيه و چه پكيك له و نمونانه:

١ - هه واله كاني خه نده ق

زۆربه ي كتيبه كاني سه يره و فه رمووده، ئه م به سه ره اته مان بو
 ده گير نه وه: " موسولمانان سه ر گه رمي هه لكه ندي خه نده ق بوون به ده وري

١ - البخاري، الدعوات ٣ - مسلم، الذكر ٤١-٤٢.

مه‌دینه‌دا. له‌و کاته‌دا تاشه به‌ردی‌کی زه‌به‌لاح هاته ری‌مان، که به هیج جورێک له‌جیبی خۆی نه‌ده‌جوولا. له‌ کاتی هه‌لکه‌ندن‌ی خه‌نده‌قه‌که‌دا، پێغه‌مبه‌ری خواش (ﷺ) له‌گه‌لماندا به‌شداریوو. ته‌نانه‌ت جار‌جاره‌ش بو‌ به‌رزکردنه‌وه‌ی هێزی مه‌عنه‌ویمان، ده‌یفه‌رموو:

اَللّٰهُمَّ لَا عَيْشَ اِلَّا عَيْشُ الْاٰخِرَةِ فَاغْفِرْ لِلْاَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَةِ ١

” په‌روه‌ردگارا، جگه له ژیا‌نی ناخیره‌ت، ژیا‌نیکی تر نییه. ده‌سا له ته‌نصار و موهاجیرین خۆش بیه.“

ئه‌صحابی‌ش به‌م وتانه‌ی رسول الله ده‌که‌وتنه جۆش و، له‌به‌رامبه‌ریه‌وه ده‌یانوت:

اَللّٰهُمَّ لَوْلَا اَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا
فَاَنْزِلْ سَكِيْنَةً عَلَيْنَا وَثَبِّتِ الْاَقْدَامَ اِنْ لَاقَيْنَا ٢

” په‌روه‌ردگارا، نه‌گه‌ر تو نه‌بوو‌یتایه ئێمه نه‌ده‌گه‌یشتینه هیدا‌یت، نه‌ نوێژمان ده‌کرد و، نه‌ زه‌کاتی‌شمان ده‌دا. ده‌ که‌وا‌یه سه‌کینه‌ت و ئارامی خۆتمان به‌سه‌ردا بباری‌نه و، له‌ کاتی رووبه‌رووبونه‌وه‌شماندا له‌گه‌ل دوژمن راگیر و دامه‌زراومان بکه.“

ئه‌وان ته‌نانه‌ت بچووک‌ترین ده‌ردی خۆشیان ده‌برده لای پێغه‌مبه‌ری خوا. بۆیه‌ حاڵی ئه‌م تاشه‌به‌رده‌شیان عه‌رز کرد. به‌پرانی کورپی عا‌ذیبی ته‌نصاری (ﷺ) ده‌لێت:

١- البخاری، المغازی ٢٩ - مناقب الأنصار ٩ - مسلم، الجهاد ١٢٦ - ١٢٩.

٢- البخاری، المغازی ٢٩ - مسلم، الجهاد ١٢٣ - ١٢٥.

"سکالای تاشه بمرده که مان برده لای پیغه مبهری خوا. شهویش تهریفی موباره کی هینا و، "بسم الله" لی کرد و چه کووشیکی لیدا. بهم پیاکیشانه سی یه کی بمرده که ی شکاند و، فرمووی: "الله اکبر، کلبله کانی شامم پی دران. سویند به خوا، نیستا کۆشکه سووره کانیاں ده بینم." پاشان چه کووشیکی تری لی دا و سی یه کی تری شکاند و، فرمووی: "الله اکبر، کلبله کانی فارسم پی به خشران. سویند به خوا، نیستا کۆشکه سپیه کانی مه داین ده بینم." پاشان چه کووشی سیه می لیدا و، باقی بمرده که ی ورد کرد و، فرمووی: "الله اکبر، کلبله کانی یه مه تم پی به خشران. سویند به خوا، نیستا ده رگا کانی سه نعا له بهر چاومن."^۱

ئهوه بوو چهند سالیك تی پهری که خوی گه و ره به شمشیری گه و ره سه رکرده کانی وهك "سه عدی کوری نه بی وه ققاص" و "خالیدی کوری وه لید" (ﷺ) فتحی هه موو نه و ناوچانه ی بو موسولمانان ناسان کرد و، کلبله کانیشیان ته سلیم به که سایه تی مه عنه وی پیغه مبهری خوا کران. دیاره نه مهش به لگه یه کی تر بوو له سه ر راستگویی نه و پیغه مبهره (ﷺ). جا ده بوو هه ر واشبووایه، چونکه نه و بو نمایندیه ی و پهیره و کردنی راسته وی هاتبوو. ته نانه ت نه گه ر - به فرزی مه حال - نه و شتانه ی فرموو بوونی "ده بیست" له راستیدا نه شبوونایه، نه و خوی گه و ره بهس بو نه وه ی خۆشه ویسته که ی به درۆ نه خاته وه، نه و شتانه ی ده هینایه بوون.

۱- أحمد ابن حنبل، المسند ۴/۳۰۳ - النسائي، السنن الكبرى ۵/۲۶۹ - ابن كثير، البداية و النهاية ۴/۱۱۶.

جا چۆن وا نهییت! له کاتی کدا تهنا نهت ده رباره ی "به پرائی کوری مالیک" که یه کی که له هاوه له ناوداره کان و تراوه: *لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرَةٍ*^۱ "سویند له سهر ههر شتی که بخوات، خوی گه وره نهو سوینده ی بۆ به جی دینییت." واته شه گهر چه ره تی به پراء سویندی له سهر هاتنه دیی شتی که بخوار دایه، که هاتنه دیشی مه حال بووایه، خوی گه وره بۆی ده هی نایه دی. جا ههر له راستیشدا هاوه له به پریزه کان له جهنگدا به پرائیان پیش ده خست و، وه ک بلیتی ده یانویست سه رکه وتنی خۆیانی پی مسۆگهر بکه ن.^۲ تۆ بلیتی خوی گه وره نه م تاییه تمه ندیه خه لاتی یه کی که له هاوه لان بکات و به پیغه مبه ره که ی خۆی نه به خشی؟ نه وه نده هه یه پیغه مبه ری خوا رووداوه کانی ده یینی، ئینجا باسی ده کردن. به لئ، خوی گه وره نهوی ناگادار ده کرده وه و، نه ویش رایده گه یانده ...

۲ - مزگینی ئاسایش و دهوله مهندی

عه دی کوری حاتم ده گپری ته وه. (عه دی، کوری حاتم می تاییه. پیشتر مه سیحی بوو. به لام به رده وام له گه راندا بوو تا پیغه مبه ری خوی دۆزییه وه، نهو زاته ی دۆزییه وه و گه یشت به سه رفرازی) نه م سه حاییه به پریزه به م شیویه ده دویت: "رۆژیکیان له حزووری پیغه مبه ری خوادا باسی هه ژاری و نه بوونی و، تالانکاری چه ته کان ده کرا. نه ویش فه رمووی: *رۆژیک دیت، ئافره ت به ته نها له حیره وه ده چیت بۆ که عبه و جگه له خوی گه وره له هیچ شتیکی تر ناترسی*."^۳

۱ - الترمذی، المناقب ۵۴. (نهو هاوه له به پریزه ی له فه رمووده که دا ناوی هاتوه، "به پرائی کوری مالیک، که برای حمزه ته ی "نه نه سی کوری مالیک" ه له باوکه وه.")

۲ - حاکم، المستدرک ۳/۳۳۱ - البیهقی، الشعب الایمان ۷/۳۳۱ - ابن حجر، الاصابه ۱/۲۸۱.

عهدی دهلیت: کاتیکی گوئیستی نه مانه بووم، سه رسام مابووم. له دلی خومدا ده موت: جا تا ریگر و چته کانی هۆزی "طانی" مابن، شتی وا چون ده بیئت؟ پیغه مبهه (ﷺ) بهرده وام بوو له سه ره مایشته کانی: 'رؤژیک دیت گه نجینه کانی کيسرا له نیوانتاندا دابهش ده کرتت.' منیش پرسیم: نهی پیغه مبهه ری خوا، مهبهستان له گه نجینه کانی کيسرای فارسه؟ نه ویش له وه لامدا فه رمووی: 'به لئ، مهبهستم گه نجینه کانی کيسرای فارسه.' نیتر نه وهندهی تر واقم ورما - چونکه کاتی ئه م ناخواتنه پرووی داوه، تیمپراتۆریه تی فارس له پرفیزترین و پرشنگدارترین رۆژه کانی ژیانیدا بووه - پیغه مبهه ری خوا بهرده وام بوو: 'رؤژیک دیت، پیاو که سیک نادۆژیته وه زه کاته که می بداتی.' عهدی ده لئ: من به چاوی خۆم دوانه که می یه که مم دیت، خوا یاری سیته میشیان ده بینم."^۱

عهدی، ئه م ماوهی سیته مهی نه ده دی. به لام رۆژیک هات، که سانیک ئه و ماوهیه شیان دی: له سهرده می خه لافه تی عومه ری کوری عه بدولعه زیزدا (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) ئه و راستیهی که پیغه مبهه ری خوا باسی کردبوو، ههروهک خۆی هاته دی.^۲ ئه و ده ولته مهزنه، که سی ده ولته تی وهک تورکیای ئیستای له خۆ گرتبوو، له پرووی دابهشکردنی داهاته وه گه یشتبووه ئاستیک که تاکه هه ژاریکی تیدا نه ده بینرا. وا نازانم موباله غه مان کرد بیئت نه گهر بلتین: "پتوه ری گوزهرانی ئه مریکا و هه ندی له ولاتانی خۆرناوا به راورد به پیوه ری گوزهرانی ها ولاتیان له و سهرده مه دا، به جۆریک نزمتره که هیه چ به راورد کردنیک هه لئاگریت."

۱- البخاری، المناقب ۲۵ - أحمد ابن حنبل، المسند ۲۵۷/۴.

۲- عبدالله بن عبدالحکم، سیره عمر بن عبدالعزیز ۱۱۰ - ابن کثیر، البداية و النهایة ۱۹۴/۶ - ابن حجر، الفتح الباری ۸۷/۱۳.

نهمه له گهڻ ٺهوي له دهولته ته دهولته منده ڪاني نه مڙوڏا، دابه شڪردني داهاٽ هيٺده ناهواسه ننگه، له پيال ٺهواندها ڪه ڙياننڪي زور خوشگوزه رانيان ههيه، ڪه سائينڪيش هن ڪه له نيو خول و خاشاڪدا ڙيان به سهر ده بن. ڪه چي لهو سرده مهدها ٺهه ناهواسه ننگيههش بهري لي گيرابوو.

۳ - شهيد بونوي عه مامار

موسولمانان سهرگره رمي بونياتناني مزگهوتي نه بهوي بون. ههريه ڪه و ئيشيڪي ده ڪرد. ههيانبوو خشتي دروست ده ڪرد. ههيانبوو ده يگواسه توهه و هي واشيان هه بوو ديواري داده نسا.. به دلتياسه وهه پيغه مبهري خواهش (ﷺ) له نيو ٺهواندها بوو ڪه ڪاريان ده ڪرد.. به لي، ٺهويش له سهر پشتي خشتي ده گواسه توهه. له دهره فته ڪدا "عه مامار" هاته لاي پيغه مبهري و له سهر پشتيڪي دوو خشتي هه لنگرتبوو.. وه ڪه بيه ويٽ ناز بڪات، وتي: "يا رسول الله، نهها دوو دانهيان خسته توهه سهر شام". پيغه مبهري خواهش زهرده خه نه يه ڪي ڪرد و، به ده م سڀيني ته پوتوزي رو خسار يه وهه، ٺهه رو دواوه دلته زينه ي پي راگه ياند ڪه ريڪ پاش سي سال دواتر به سهر يدا ده هات: وَيْحَكَ! تَقْتُلُكَ الْفِتْنَةُ الْبَاغِيَّةُ. (يا خود: اَبْسِرْ! تَقْتُلُكَ الْفِتْنَةُ الْبَاغِيَّةُ.^۱ "مژده بي عه مامار، تاقمه ياخي بووه ڪه ده تڪوژن." بهم شيويه، هه والي دايه و ٺاگاداري ڪرده وه له وه ي ڪه له لايهن ٺهه پيڙه ياخي بووه وه ده ڪوژريٽ، ڪه له حه زره تي عه لي هه لده گهريته وه.^۲

به لي، له جنگي "صفين" دا حه زره تي عه مامار، له ريزه ڪاني سوپاي حه زره تي عه ليدها بوو، ههر لهو جه ننگه شدا شه هيد ڪرا. ته نانته لايه نگراني

۱ - الترمذي، المناقب ۳۳۴.

۲ - ابن هشام، السيرة النبوية ۲۵/۳ - ابن كثير، البداية والنهاية ۲۱۷/۳.

حەزرەتی عەلی، ئەمەیان وەك بەلگەیهك بۆ ناحەقیی لایەنی بەرامبەر دەهێنایەوه و، دەیانوت: ”كەوابێ تاقمە یاخی بووە كە ئێوەن.“^١ بەلێ، ئەگەرچی لە صفیندا خۆینی حەزرەتی عەمار پڕا، بەلام هەر دڵۆپە خۆنیتکی وەك ئەوه وابوو كە لە بەرامبەر پیغەمبەری خوادا بلێت: ”راستت فەرموو.“

بەلێ خۆینەری نازیز، ئەگەر ناگادارکردنەوهی خوای گەورە نەبێت، مرۆڤ چۆن دەتوانێ ئەم شتانه بزانی؟ ئەو تا لە فلیمه خەیاڵییەکانی ئەمڕۆدا دەبینین هەندێ پێشبینی و كەهانەت سەبارەت بە رووداوەکانی داھاتوو دەکرێن. لە راستیدا ئەمە کاریکی هێندە سەختیش نییە، چونكە هەموو ئەو پێشبینییانە، چەندەھا پێشەکی و سەرەتایان هەیە.. كەمێك لیھاتوویی لە پێكەوهنان و دارشتنی رووداوەكان، بەسە بۆ ئەوهی مرۆڤ لەم جۆرە بابەتانەدا خەمڵاندن بکات. بەلام لە هیچ کام لەو مەسەلانەدا كە پیغەمبەر(ﷺ) بە غەیبی هەوائی لەبارەیانەوه داو، تۆسقالینکیش لەو پێشەکی و سەرەتایانە بوونی نەبوو. بەم پێیە، لە توانای هیچ مرۆڤینکدا نییە – ئەگەرچی زۆر بلیمەت و ژیریش بێت – كە دە یەکی ئەو هەوالانە رابگەیهنیت كە پیغەمبەری خوا لەبارەیانەوه داو. ئەمەش دەگەرێتەوه بۆ ئەوهی كە ئەم جۆرە بابەتانە، لەدەرەوهی سنوورەکانی عەقڵی ئێمە ئادەمیدان.. بەواتایەکی تر، مومکین نییە بەبێ بینایی چاوی غەیب، وە یاخود بەبێ کۆمەکی و پشتیوانی وەحی، ئەم مەسەلانە بزانی. كەوابێ، پیغەمبەری خوا لە خۆیەوه نا، بەلکو بەهەوال پێدانی لەلایەن پەرورەدگارەوه ئەمانە دی زانی. ئیتر لەبەرئەمە فەرمايشتەکانی هەمیشە راست دەرەدەچوون...

١ - ابن کثیر، البداية و النهاية ٧/٢٦٧.

۴ - تاقمیکى بى دین به ناوی دینهوه

رؤزئیکیان پیغهمبهر (ﷺ) غنیمه‌تی دابه‌ش ده‌کرد، کابرایه‌کی چاوا به‌قوولاچووی، ته‌ویل دهره‌ریوی، ریش چری، کولم قوتی، سهر تاشراو، هاته جزووری. له‌وانه‌یه ئهم کهسه نوینه‌رایه‌تی ئهو تاقمه‌ی کردبیت که له دواتردا سه‌ری هه‌لده‌دا. بى نه‌ده‌بانه‌ پرووی له پیغهمبهری خوا کرد و، وتی: ”ئه‌ی موحه‌مه‌د، دابه‌ش کردنه‌که‌ت دادپه‌روه‌رانه‌ نه‌بوو، دادپه‌روه‌ر به!“ به‌ئى، له‌وانه‌یه مونا‌فیع بو‌بیت، ئاخ‌ر ته‌نها مونا‌فیع بوو که ده‌یتوانی ئاوا و به‌و شیوه‌یه قسه‌ بکات. پیغهمبهری خوا له‌به‌رامبهر ئهم هه‌لۆسته‌دا فه‌رمووی: *وَمَنْ يَعْدِلْ إِذَا لَمْ أَعْدِلْ؟ لَقَدْ خَبْتُ وَخَسِرْتُ إِنْ لَمْ أَعْدِلْ*.^۱ ”جا ئه‌گه‌ر من دادپه‌روه‌رانه‌ مامه‌له‌ نه‌که‌م، کى دادپه‌روه‌رانه‌ مامه‌له‌ ده‌کات؟ ئه‌گه‌ر من دادپه‌روه‌ر نه‌م، که‌واته‌ خه‌ساره‌مه‌ند و په‌نجه‌رۆ بووم.“ جا ئه‌گه‌ر هه‌ر دوو پیتی ”ت“ ی ناو رسته‌که‌ به‌ شیوازی دو‌یتراو (که‌سی دووه‌می تاک) بخو‌تینه‌وه، ئه‌وا ئه‌وکات واتاکه‌ی به‌م شیوه‌یه ده‌بیت: ”...ئه‌وا تو خه‌ساره‌مه‌ند و په‌نجه‌رۆ بویت.“

به‌مه‌ پیغهمبهری خوا (ﷺ) ئهم راستیه‌مان بو‌ روونده‌کاته‌وه: ئه‌گه‌ر که‌لیک پیغهمبهره‌که‌ی دادگه‌ر نه‌بیت، ئه‌وا ئه‌و گه‌له‌ له‌ کیتوه‌ دادگه‌ریی فی‌رده‌بن؟ جی‌گه‌یه‌کیش دادپه‌روه‌ری تیا‌دا نه‌بیت، خه‌لکه‌که‌ی مایه‌پو‌وج و خه‌ساره‌مه‌ندن. که‌وابی ئیوه‌ش مایه‌پو‌وج و خه‌ساره‌مه‌ند ده‌بن. ئینجا ئه‌گه‌ر من دادپه‌روه‌ر نه‌م، ئه‌وا من خه‌ساره‌مه‌ندم. به‌لام خو‌ په‌روه‌ردگار منی وه‌ک پیغهمبهر نار‌دووه، که‌واته‌ من په‌نج به‌خه‌سار نیم.. که‌وابی من دادپه‌روه‌رم.

۱- البخاری، المناقب ۲۵، الأدب ۹۵، الأستطابة ۴ - مسلم، الزکاة ۱۴۸.

حزرتی عومر (رضی اللہ عنہ) بۆ ته می کردنی ئەو نادانە که ئەدەبی قسە کردنی لە حزووری پیغەمبەری خوادا نەدەزانی، داوای مۆلەتی کرد: "ئیزن بەدەن تا لە گەردنی ئەو مونا فیکە بەدەم." بەلام پیغەمبەری نازدار ئیزنی نەدا. پاشان لە زاری موبارەکییەوه سەبارەت بەغەیب ئەم وتانە هاتنەدەرەوه:

"لە داها توودا قەومیکی روخسار نەبلەقی، چاوە بقوولا چووی، لووت پان سەرھەلەدەن. کاتیک قورئان دەخوینن، قورئان خویندنی خۆتانتان لە بەرچاوە دەکەوێت. بەلام ئەم قورئان خویندنیان، لە گەروویان ناترازیت. وەك چۆن تیر لە کەوان دەردەچیت، ئاوەھا لە دین دەردەچن. تەنانەت بازووی بەکیکیشیان گۆشتە گرییەکی گەورە پیوێه."^۱

سائەکان بە خیرایی تیدەپەرین. هەر وەك بلیتی پۆژەکان کێرکییان بوو بۆ تەصدیق کردنی پیغەمبەری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). لە نەهەرەواندا حەزرتی عەلی هەموو خەواربەجەکانی دایە بەر شمشیر. هەر لەوێشدا مژدەیان پێدا کە کابرایەکیان لە بەردەستدایە رێک بەو شێوێیە کە پیغەمبەری خوا وەسفی کردبوو. کەواتە ئەمە ئەو کەسانە بوون کە لە دین دەردەچوون و، لە دژی دین جەنگیان بەرپا دەکرد.^۲

لە فەرموودەییەکی ضعیفدا هاتوو کە پیغەمبەر (ﷺ) بە حەزرتی عەلی فەرموو: "من لە پێناو تەنزیلی قورئاندا جەنگام، تۆش لە پێناو تەئویلیدا دەجەنگییت." واتە، هەر کە قورئان دەستی کرد بە نازل بوون، هەموو خەلکی لە دژم وەستان، جا منیش بەرەنگاریان بوومەوه. پۆژتیکیش دێ، کەسانیک دین بە هەلە تەئویل و تەفسیری قورئان دەکەن، ئێتر تۆش لە بەرامبەر

۱- البخاری، الأدب ۹۵ - المناقب ۲۵ - مسلم، الزکاة ۱۴۲ - ۱۴۸. (لە پڕیوایەتەکانی موسلیمدا، ئەم پڕووادە بە درێژی باس کراوە.)

۲- البخاری، الأدب ۹۵ - مسلم، الزکاة ۱۴۸ - ابن کثیر، البدایة و النهایة ۷/۲۹۰.

ئەوانەدا دەجەنگىيىت. ^۱ جا كە وەختى ھات، ئەوئىش پۈويدا. ھەزرىھى ھەلى(ﷺ) لە دژى خەوارىجەكان جەنگى بەرپا كىرد و، بەرەنگارى ئەو كەسانە بوو ھە كە وەك دەرچوونى تىر لە كەوان، لە دىن دەرچووبوون.

بەئى، ئەو پىياوھ لىووت پانە، دەموچاۋ ئەبلەقە، ھەرۈك ئەوھى بۆ تەصدىق كىردنى پىئغەمبەرى خوا دروستكرايىت، وابو. بەجۆرىك كە ئەو ھالەتە نەرىئىھى ئەو، بە شىئوھەكى نەرىئى راست و دروستى پىئغەمبەرى خواى دەرەدەخست. جا ھەرۈك چۆن ئەو پاداھتەئى ئىماندار دەستى دەكەوئىت لە ئەنجامى بەرەنگارىبوونەوھى شەيتاندا، ھىچ سوود و پاداھتەئىك دەستى شەيتان ناخات، ئاۋەھاش بەو جۆرە، ئەو كابرايە، سەرەراي ئەوھى بوو بە ھۆكارىك بۆ تەصدىقى پىئغەمبەرى خوا(ﷺ)، بەلام ھىچ شتەئىكى دەست ناكەوئىت. بەئى، ھەرچەندە ئىمە لە پەراۋى سىماي ناپەسەندى ئەودا، راستگۆئى پىئغەمبەرى خوا دەخوئىئىنەوھە، بەلام ئەمە ھىچ شتەئىك دەستى ئەو ناخات. چۈنكە ئەو لەم بابەتەدا جگە لە ھۆكارىكى بەدبەخت چى تر نىيە...

۵ - گەشت بە كەشتى و "ئوم ھەرام"

بە گۆرەھى بەكىك لە رىوايەتەكان، "ئوم ھەرام كچى مىلھان"، پوورى شىرى پىئغەمبەر بوو. رىوايەتەئىكى تىرىش باس لەو دەكات كە خزمى نىزىكى داىكى بوو و، بەم پىئە ھەرۈك پوورى وابو. جا بۆئە پىئغەمبەرى خوا وەك بچىتە مالى خۆيانەوھە، ئاۋا دەچوۋە مالىان و، جارجارەش لەوئى پشوى دەدا. جارەئىكان كە بۆ پشودان تەشرىفىان چووبوونە ئەوئى، بەدەم زەرەدەخەنەوھە لەخەو ھەئسا. ئوم ھەرام ھۆكارى ئەم زەرەدەخەنەھى پىرسى: "ئەئى

۱ - أحمد ابن حنبل، المسند ۸۲/۳ - أبو يعلى، المسند ۳۴۱/۲ - حاكم، المستدرک ۱۳۲/۳.

پيغەمبەرى خوا، بۆچى زەرەدە خەنە گرتىتى؟ “ ئەويش فەرموى: ” بىنىم كەسانىك لە ئومەتەكەم ھەرۈەك پاشاكان، بەسۈارى كەشتى دەچوون بۆ جىھاد. ” جا كە ئوم ھەرام ئەمەى بىست، يەكسەر وتى: ” دوغام بۆ ناكەيت منىش لەوان بىم؟! ” پيغەمبەرىش (ﷺ) فەرموى: ” تۆ لەوانىت. ” نىنجا پيغەمبەرى خوا كەمىكى تر پشۈوى دا. ئەبجارەشىيان بەدەم زەرەدە خەنەۋە خەبەرى بوۋەۋە و ھەمان شتى بە ئوم ھەرام وتەۋە. ئەويش دووبارە داۋاى كەردەۋە: ” دوغام بۆ ناكەيت منىش لەوان بىم؟! ” لە بەرامبەر ئەم داۋاكارىيەدا، پيغەمبەرى خوا پىتى فەرموو: ” تۆ لە يەكەمىنەكان دەبىت. ”

سالەكان يەك لەداۋاى يەك تىدەپەرىن. ئەۋە بوو ئوم ھەرام، لەگەل “غوبادەى كورپى صامت” ى ھاۋسەرىدا، ھاۋدەم لەگەل يەكەم كارۋانى موسولماناندا، بەسۈارى كەشتى بەرەۋە فەقى “قوبرىس” بەرىتكەۋتن. بەلام لەۋى ئوم ھەرام لە ولاخەكەى دەكەۋىتتە خوارەۋە و گيان دەسپىرىت.

ئىت لەۋ رۆژەۋە موسولمانان زيارەتى گۆرەكانيان دەكەن و بەكول بۆيان دەگرىن. بىگومان ھەر دلۆپىتكىش لەۋ دلۆپە فرمىسكانە، صىدق و راستگۆبى پيغەمبەرى خوا دوۋبات دەكاتەۋە. چونكە سەرۋەرمان ھەۋالىكى غەبىبى داۋە و، ئەۋ ھەۋالەش ملىم بە ملىم ۋەك خۆى ھاتوۋەتەدى. قوبرىس و مېژوۋەكەى، ھەرۋەھا گلگۆى ئەۋ ھاۋەلە بەرىزانەش كە لەۋىن، بەلگەيەكى بەدرۆنە خراۋەى ئەۋ راستگۆبىيەن.

بەلئى، جا كە ۋادەى فەرمائىشتەكانى پيغەمبەرى خوا دىنە پىش، يەك بەيەك دەردەكەۋن و، ئىمەش بە تەماشاكردىيان لە ئاۋىنەى مېژوۋدا، شاىەتى خۆمان نۆى دەكەينەۋە. لەھەر جارىكىشىياندا، بەئەندازەى گەردىلەكانى جەستەمان دەلئىن: ” راستت فەرموۋە ئەى پيغەمبەرى خوا. ”

۱ - البخارى، الجهاد ۳، ۸ - مسلم، الامارة ۱۶۰ - ۱۶۲.

به لئ، لهوانه یه گوزارشت و دهرپرینه کانی ئیمه بهس نه بن بؤ
 روونکردنه وهی ئه م بابه ته، به لام دلنیام ئه و دهنگه ی که هر نیماندارتک له
 ناخی ویزدانی خۆیدا ده بیستیت، هینده بلند و زولاله گوی پینه دان و نکوولی
 کردنی وه که ئهستم بیت وایه ...

6 - بهنو قهنتورا

پیغه مبهری خوا (ﷺ) دهرباره ی ئه و گه له ی که به سهر جیهانی ئیسلامیدا
 زال ده بیته، فهرموویه تی:

فَإِذَا كَانَ آخِرُ الزَّمَانِ جَاءَ بَنُو قَنْطُورَاءَ عِرَاضُ الْوُجُوهِ صِغَارُ الْأَعْيُنِ ذُلْفُ
 الْأُنُوفِ. ' " له ئاخززه ماندا " بهنو قهنتورا" په یادا ده بن. نه مانه گه لیکن
 ده مورچاویان پانه و چاویان بچووکه و لووتیان پانه. "

هه ندیک له په راه کانی میژوو ده لئین ئه و گه له " مه غۆل" ه کان بووه. جا له
 میژووی جیهانی ئیسلامیدا دوو ژێرده سته یی گه وره و ترسناک هه ن که
 وه سفه که ی پیغه مبهری خویان به سهردا ساغ ده بیته وه: به کیکیان
 داگیرکاریه که ی " فیژدیناند" ه له نه نده لوس، که نه مه له هه موو روویه که وه
 شالاوێکی به ربهری و درندانه بوو. له و شالاهه درندانه یه دا. مرۆفه کان کوشتوپر
 کران و کتیبخانه کانیش کرانه کاوله و سووتینران. ئه وی تریشیان کاره سات و
 نه هاهمه تیی مه غۆله. نه وانیش هه رچی ناوه ندی کلتووری و نه دگاری
 شارستانی هه یه له میسر و سوریا و نه نادۆلدا، هه ر هه موویان خاپوور کرد و،
 گشت لایه کیان کرده و پیرانه و پاشانیش بۆی دهرچوون.

۱- البخاری، الجهاد، ۹۵، ۹۶ - أبو داود، الملاحم ۹ - ۱۰.

جا له بهرته وهی پیغه مبهری خوا زۆر خه مخۆزی چاره نووسی ئوممه ته که یه تی و له نزیکه وه په یوه ندیداره پیوهی، ئاوا بهم جوړه هه والانه سه رنجیان را ده کیشی و ئاگاداریان ده کاته وه، ههروهک بفرموئ: کاتیئک ئوممه تی موحه ممه د شایسته ی سزادان ده بیئت، خوی گه وه وهک ئامرازیکی ته میگردن، سته مکارانیان ده کا به گۆدا. به ئی، سته مکار شمشیروی خویه. له پیشدا تۆله ی پی ده سه نیئت، ئینجا ده گه پیته وه و تۆله له ویش ده سه نیته وه. واته زالمیش له زولمه که یدا به رده وام نابیئت. ^۱ به لآم له سه رته تادا خوی گه وه تهو زالمانه به سه ر موسولماناندا زال ده کات، له پاشاندا ده یانگریت و بیخیان هه لده ته کینتی و ده یانبا به ناخی زه ویدا.

ئیت بهم شیوه یه، پیغه مبهری خوا که نمونه ی به رجه سته بووی شه فقه ته، هۆشیاری ده داته ئوممه ته که ی تا دوو چاری ئاوه ها عاقیبه ت شه ریبه ک نه بن و وینه ی تهو به لآ و موسیبه تانه شیان بو ده کیشیئت که به سه ریاندا دیت، تا دووره پهریتر بن له و کردارانمی که ده بنه مایه ی کیشکردنی خه شم و توورپی خوی گه وه .. به ئی، هه والدانمی تهو سه روه ره له و رووداوانمی که شه ش سه وت سه ده دوی خوی هاتنه دی، به ناشرکا رایده گه یه نیئت که تهو پیغه مبهری خویه.

۷ - فهتھی ئه سه ته مبولون

ئه سه ته مبولون، که تا تهو رۆژه به " قوسته نتینییه " ناو ده برا، فهتھی ده کریت و ده که ویتته ده سته موسولمانان. حاکم له " موسته درهک " ه که یدا، ته م هه واله ده رئاسایه ی پیغه مبهری خوا بهم جوړه ده گپریته وه: لَتْفُتْحَنَّ

۱ - " زولم و سته م به رده وام نابیئت، به لآم کوفر به رده وام ده بیئت. " پروانه: المناوی، فیض القدر ۱۰۷/۲. هه روه ها بز تهو فه رمایشته ی که به واتای: " خوی گه وه که میئک ده رفه ت ده دات به زالم، به لآم هه ر تهو نه دی گرتی و تۆله ی لیسه نده وه، ده ربازی نابیئت. " دین، پروانه: البخاری، تفسیر (سوره هود) ۵ - مسلم، البر ۶۲ - الترمذی، تفسیر (سوره الأنفال) ۱۱.

الْقُسْطَنْطِينِيَّةُ فَلْنِعْمَ الْأَمِيرُ أَمِيرُهَا وَلْنِعْمَ الْجَيْشُ ذَلِكَ الْجَيْشُ. ١ " ههلبهت
 رۆژتیک دیت قوستهتینییه فتح ده کریت. جا سه سرکرده ی نهو فتحه چهنده
 سه سرکرده یه کی چاکه، و نهو سوپایهش که فتحی ده کات چهنده سوپایه کی چاک
 و په سنده.

خه ریکه بلین هه رچی سه سرکرده مه زن و قاره مانه جیهانگیره کانی میژووی
 ئیسلامی هه یه، هه ریه که و له سه سرده می خویدا، ته نانهت هه ر له سه سرده می
 نه صحابی کیرامه وه (رضی الله عنه)، له پیناو بوونه هوکاری به دیهاتنی نهو مژده
 پیروزه دا، چه ندین جار تا نهسته مبول هاتوون و گهراونه ته وه. هه زره تی
 "نه بوو نه ییوی نه نصاری" یش که وه گه وه ریکی گرانبه ها به سنگی نهو
 شاره دا هه لو اسراوه، یه کی که له وانه. واده زانم دووباره کردنه وه ی کۆمه له
 باسیتک که لای هه مووان زانراوه، ببیته مایه ی وه رس بوون و به فیرو دانی کات.
 به لام دیسان پشت نهستور به چاوپوشینتان، ده مه ویت نامازه بو یه ک دوو
 مه سه له بکه م:

"ئولویاتلی حه سن"، نهو قاره مانه ی که له رۆژی فتحی نهسته مبول دا،
 به سه ر شورا کاندا سه رکه وت و یه که م نالای چه قاند، سه ربازیکی هه روا ناسای
 نه بوو. به لکو یه کی که بوو لهو نه فسه رانه ی که له "نه نده روون" دا پیگه شت بوو،
 له هه مان کاتیشدا هاویۆلی سولتان "موحه مده ی فاتیح" بوو.

نه وان چه ند که سیتک بوون لهو سه سرده مه دا. "خز چه له بی" یه که م قازی
 نهسته نبوول و، "ئولویاتلی حه سن" و "سولتان موحه مده ی فاتیح" ته نها سی

١ - أحمد ابن حنبل، المسند ٤/٣٣٥ - الطبرانی، المعجم الكبير ٢/٣٨ - الحاكم، المستدرک
 ٤/٤٦٨.

٢ - ناوی نهو قوتابخانه یه بوو که له ده ولته ی عوسمانیدا کاربه ده ستانی ده ولته ی پیده گه یاند.

که سایه تویی نهو دهسته یه بوون که خویندن و پیڼگه یشتنی ههرسیکیان پیڼکه وه بووه.

نهو رۆژهی شووراکان به زینران، نولویاتلی له پای به بیژنگ بوونی جهستهی و نهو هه موو برین و پیکانهی بهری که وتبوو، چووه سهر شووراکان و توانی بهیداخه کی هه لیکات. پاش که میک موحه مدهی فاتیح له پهنا سهری نه م پاله وانده دا گیرسایه وه که دوا ساته کانی ته مه نی ده ژیا. زهرده خنه ی سهر لیوی هسه ن، فاتیحی سهر سام کردبوو، بۆیه لیی پرسی: ”هۆی نه م زهرده خنه یه چییه؟“ نهویش وه لآمی دایه وه: ”که میک بهر له ئیستا رسول الله ته شریفی هینا و نه م ناوهی ده پشکنی. دیده م به بینینی جه مائی گوئینی شاد بوو، ئیتر چۆن شادمان نه بم..“

به لئی، نۆ سده پیشت هه وائی دابوو، نۆ سده دواتریش له نیو نهو سوپایه دا بوو که نهو بیان فه تیج ده کرد. منیش پالپشت به مه، هه موو جارێک وتوومه و هه ده شلیم: ”نه گه سێ چوار کهس به دلنکی خاوین و پر له ئیخلاسه وه، له پینا و خزمه تکردنی دینی خوادا له شوینیکدا کۆبنه وه، نهوا به دلنیا یه وه رۆحیانه تی پیغه مبه ری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) له ویدا ناماده ده بێ و، خۆشیان و شوینه که شیان شه ره فمه ند ده کات.“

جا ههروهک چۆن فهقی نهسته مبول به وینهی شایه تییه کانی تری صیدقی ره سول، ده بیته به لگه یه کی تر له به لگه کانی راستگویی پیغه مبه ری خوا، هه ره و جۆره، نه بوو نه ییوی نه نصاریش شاهیدیکی به لگه نه ویستی تری نه م شایه تییه یه. جا خۆ هه زه ته تی نه بوو نه ییوب له پیشهنگی نه وانه وه بوو که مزگیننی نهو فهقیان بیستبوو.. ئیتر نا له بهر نه مه بوو، که له مه دینه ی

مونه ووه ره وه كه وتبوه پړ، و، وه سیه تی كړ دبوو كه له نهسته مېوول
 نه سپه رده ی خاك بكریت.

ج - داهاتووی دوور

۱ - وهن (خوښه ویستی دنیا و ترس له مردن)

پيغه مېبری خوا (ﷺ) هه والی نه و پرو د اوانه شی پي ږاگه یان د وین كه له
 پړوژگاری نه مړې مانه وه زور نریكن. یه كه له وانه:

يُوشِكُ الْأَمَمُ أَنْ تَدَاعَى عَلَيْكُمْ كَمَا تَدَاعَى الْأَكَلَةُ إِلَى قَصْعَتِهَا فَقَالَ قَائِلٌ:
 وَمِنْ قِلَّةِ نَحْنُ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ: بَلْ أَنْتُمْ يَوْمَئِذٍ كَثِيرٌ وَلَكِنَّكُمْ غُثَاءٌ كَغُثَاءِ السَّيْلِ،
 وَلَيَنْزِعَنَّ اللَّهُ مِنْ صُدُورِ عَدُوِّكُمْ الْمَهَابَةَ مِنْكُمْ وَلَيَقْذِفَنَّ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ
 الْوَهْنَ. فَقَالَ قَائِلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الْوَهْنُ؟ قَالَ: حُبُّ الدُّنْيَا وَكَرَاهِيَةُ الْمَوْتِ.^۱

” هه روهك چوڼ نوممه ته كان، گه له كان، مړوښه كان يه كتری ده عوه ت ده كه ن
 بړ سهر سفره، ناوه اش يه كتری ده عوه ت ده كه ن بړ سهر نيوه و ده دن
 به سهر تاندا. “ يه كيڼك پرسى: ” جا نايا له بهر نه وه يه كه نيمه كه مين؟ “
 پيغه مېبری خواش له وه لاما د فهر مووی: ” نه خيږ به پيچېه وانه وه، نيوه نه و
 پړوژه زورن، به لام هه روهك كه ف و شه خه ليكن كه لافاو پرايده مالي. . خواى
 گوره ترس و سامى نيوه له سنگى دوژمنان تاندا ده رده هينى و، ” وهن ” يش
 ده خاته دلې نيوه وه. “ ديسان يه كيڼكى تر پرسى: ” نهى پيغه مېبری خوا،

۱ - ابن حجر، الإصابة ۱/ ۴۰۵.

۲ - أبو داود، الملاحم ۵؛ أحمد ابن حنبل، المسند ۲/ ۳۵۹، ۵/ ۲۷۸.

وهن چييه؟“ پيغه مبهري خواش فەرمووی: ”خۆشويستنی دنيا و رقبوونه وه له مردن.“

له يه كه م پخوانيندا بۆ ئهو بېرگانه ي سەر هوه، ئەم واتايانه حالي ده بين: رۆژنيك ديت، گهل و نه ته وه كان به كۆمه ل ده دن به سه رماندا. وهك ئه وه ي له سه ر سفره خواردن دابهش بكه ن، ئاوها سامانه زه مينى و ژير زه مينيه كانمان له نيوان خوياندا دابهش ده كه ن. به لئى، ده ست ده گرن به سه ر هه موو سامان و سه رچاوه كانماندا، له سه ر زه وي بيت يان ژير زه وي. هه ر به به رچاوى خۆشمانه وه وهك بلئى سفره كانمان ده پيچنه وه و لووشى ده دن. به لئى، خۆمان پارووه كه يان بۆ ناماده ده كه ين و پاشان ده يخه ينه به رده ميان، ئه وانيش به ئيشته يه يه كه وه كه تير بوون نازانيت، چليسانه هه موو ئه و شتانه قوت ده دن كه ده خرينه به رده ميان.

هه موو نه مانه له پاي چي؟ ئاخىر چونكه ئه وكات ئيمه چي تر دره ختيكى په گ داکوتاو نين و، بوينه ته ئه و خۆل و خاشا كه ي كه لافاو را يده مائيت. به لئى، له به رامبه ر ئه و يه كتر خۆرى و له يه كتر خويندنه ي كه دره نجامى جياوازي ميزاج و مه شره ب و حيزب و بيروپراكانه وه سه ريان هه لداوه، ئه وان له ده وري به رژه وه ندييه نزمه دنيا يه كان كۆبوونه وه و، ئيمه يان خسته ژير پكئيفى خۆيان. له پيشدا ئه وان له ئيمه ده ترسان. چونكه ئيمه، هينده ي هه لئه اتنى ئه وان له مردن، به ره و پرووى ده چووين و دنيا مان به كه م ده زانى. ئه ي ئيستا؟ هه لبه ته ئيستا ئيمه له مردن پاده كه ين و، له وانيش زياتر دنيا مان خۆشده ویت. ئيتر ئه وانيش ئەم لاوازيه ي ئيمه يان قۆستووه ته وه و، له هه ستيار ترين جيگه مان ده دن.

جا نه گه ر كه ميك چتر بير كرده وه مان ئاراسته ي ئەم فەرمووده يه بكه ين، كه له يه كه م پخوانيندا وا دئيتت به خه يالى مرؤفدا كه مه به ستي شالاوى خاج

په‌رستان بیټ، ئەوا بۆمان دەرده‌که‌وێت که به ناشکرا ناماژەش دەکات به
کۆمه‌له‌ ڤووداوێک که له میژووویه‌کی زۆر نزیک‌تردا ڤوویانداوه.

بۆ نمونه: ڤائیف قه‌رده‌داغ کتیییکی نووسی به‌ناوی "گه‌رده‌لوولی نه‌وت".
به‌لام دواتر هه‌ر له‌لایه‌ن ئەو ده‌ستانه‌وه که گه‌رده‌لووله‌که‌یان هه‌لگه‌رساندبوو،
تیرۆر کرا. چونکه ئەو کتیبه، له‌ لایه‌که‌وه به‌دبه‌ختی و غه‌در و واوه‌یلاکانی
مرۆڤی سه‌ده‌ی نۆزده و بیستی ئەو جوگرافیا به‌وه، له‌لایه‌کی تریشه‌وه "قاله
و هاواری" ده‌ستدریژی‌کارانی له‌خۆگرتبوو.

ئە‌ی چۆن وه‌ک سفه‌ریه‌ک دایان به‌سه‌ر ده‌وله‌تی عوسمانیدا! هه‌موو
ده‌رده‌که‌شیان نه‌وه‌بوو ده‌ست بگرن به‌سه‌ر سامانه‌ سروشتیه‌کانی ئەم خاکه
به‌رین و ده‌وله‌مه‌نده‌دا. ته‌نانه‌ت سه‌ختترین هه‌یرشی ناشکرای خاچه‌رستان به
دریژی میژوو، له‌چاوه‌ ئەم ده‌ستدریژییه‌ ژێربه‌ژێر و په‌نه‌انه‌ی کوفردا، هه‌شتا
به‌ بچووکی ده‌مايه‌وه. به‌لێ، وه‌ک ئەوه‌ی یه‌کتری بۆ سه‌ر خوانێک بانگه‌یشت
به‌کن، ئاوه‌ها یه‌کتریان بانگه‌یشت کرد و، هه‌رچی سه‌روه‌ت و بوونی ئەو
میله‌ته‌ هه‌یه، له‌نیوان خۆیاندا دابه‌شیانکرد...

ئەو زه‌هنیه‌ته‌ی که چه‌رخ‌ی خیانه‌تی له‌و سه‌رده‌مه‌دا ده‌چه‌رخاند،
هه‌ززه‌تی عوسمان و هه‌ززه‌تی عه‌لی (ﷺ) له‌په‌شته‌وه پێکا و عه‌صری
سه‌عاده‌تی به‌خوێن سوور کرد. جا هه‌ر نه‌وه‌گانی ئەه‌وانیش بوون، که له
په‌شته‌وه خه‌نجه‌ریان له‌ ئالی عوسمان دا و جیهانی ئیسلامیه‌یان بێ سه‌ر کرد.

ئیتیر به‌و جوژه، وه‌ک ئەوه‌ی به‌ره‌و سفه‌ریه‌کی ڤازاوه‌ی ناماده‌کراو ڤابه‌کن،
ئاوه‌ها دابارینه‌ سه‌رمان. جا هه‌روه‌ک "موحه‌مه‌د عاکیف" ده‌لێت: "کیان

١ - شاعیری نه‌ته‌وه‌یی تورکیا به‌وه، له‌ نیوان ساڵه‌کانی (١٨٧٣-١٩٣٦ ز)دا ژیاوه. سه‌رجه‌م
شیه‌ره‌کانی له‌ دیوانێکدا کۆکراوه‌ته‌وه به‌ ناوی: "الصفحات".

هیندی و کئییان گوشت خۆر، کئیشیان نازانم چ به لایهك بوو. “ئیدی هه موو
ئه مانه خربوونه وه و دهولهتی عوسمانییان به تالان برد... .

له رابردوودا هئرشهبران به زیهنیهتئکی دیاریکراوه وه هئرشیان ده کرده
سه رمان. ئه مهش له هئرشئ ئه وروپای ده مارگیدا خۆی ده بینیه وه. ئه و
داماوه چه واشه کراوانه، به عه قلی خۆیان بۆ رزگارکردنی گۆپی هه زه رتی
مه ریه م ده هاتن. هه لبه ته نه یانده زانی که هه زه رتی مه ریه م (عَلَيْهَا السَّلَام) له
دیدئ ئیمه دا، زۆر فه زیله تدارتر و پایه بلنדרه له وهی ئه وان باوه رپان بیه تی.
ئاخر ئیمه باوه رمان وابوو که ئه و له به هه شتدا ده بیته خیزانی سه روه رمان و
به و چاوه وه ته ماشامان ده کرد که دایکی ئیماندارانه. ^۱ خۆ ئه گه ر هه زه رتی
مه ریه م له ژیاندا بووایه، ئه و له به رامبه ر بیروباوه ری باطل و په ژمورده ی
ئه واندا، که ئه ویشئ بیزار و ناره حه ت ده کرد، ده بووینه پارێزگاری
راسته قینه ی حه قیقه ته که ی... .

ئه وهی مه به ستمه بیلیم ئه وه یه که: شالۆی خاچه رستان به ره مه می ئه و
زیه نیه ته نابوته نییه که پیغه مه به ری خوا ئامازه ی پێدابوو له و فه رمووده یه دا
که کردبوو مانه به نه ره تی باسه که مان. به لکو مه به ستمئ ئه و رێککه وتنه
ترسناکه ی کوفره، که له رابردوو یه کی نزیکدا به هه موو سام و بیمیکیه وه
بینیمان و تا ئیستاش هه ر ده یینین. به لئئ، تا ئه م ساته ش جیهانی ئیسلامی
سفره یه کی کراوه یه به روویاندا و نه یه توانیه له و حاله ته ی ده ربازی بییت. جا
هه روه ک بینیتان، ئه و پرووداوانه ی چواره سه ده له مه وپیش هه والیان درابوو،
ئه مپۆ وشه به وشه یان هاتۆته دی و بوونه ته به شیک له واقع.

۱- الطبرانی، المعجم الكبير ۵۲/۶، ۲۵۸/۸.

۲ - فیتنه‌ی کۆمیونیزم

ئىبن عومەر (رضي الله عنه) ده گېرىتتەو: "رۇزىكىيان پىغەمبەرى خوا پرووى كرده لاي خۆره‌لآت و فەرمووى: أَلَا إِنَّ الْفِتْنَةَ هَاهُنَا مِنْ حَيْثُ يُطْلَعُ قَرْنُ الشَّيْطَانِ."^۱ "ورىا بن، فیتنه نا لیترهوه سەرھەلده‌دات، لەو شوئنه‌وه كه چاخى شەیتانى تیدا بلا بووه‌تەو."

ئەگەرتكى بەھیز ھەيە كه پىغەمبەرى خوا (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) لەم فەرموودەيەيدا ناماژە بو ئەو فیتنەيە بکات، كه وەك بەدیلیك بو ستمكاران و كافرانى خۆرناوا، لە خۆره‌لآتدا سەرھەلده‌دات.

جا وشەى "قَرْن" كه لە دەقەكەدا ھاتووه، ھەروەك چۆن بە مانای شاخ یان قۆچى ئاژەل دیت، ئاھاش بەمانای سەدە یان سەردەم دیت. بۆیە وا پەسەنترە كه زیاد لە واتای شاخ، "سەدە" یاخود "سەردەم" بەھەند وەرگېرىت. ھەرچى "قَرْنُ الشَّيْطَانِ" یشە، بەواتای "سەردەمى شەیتان" دیت كه پىچەوانەى عەصرى سەعادەتە. سەردەمى شەیتان ئەو سیستەمە نەگرسەيە كه لەسەر بناغەى ئىنكارى كردنى نولوھىەت (خوابەتى) دامەزراو، نامانجىشى بلاوكردنەوى ئیلحاد و، ئىباحیەت (بەدپەوشتى) و ھەموو ئەو خراپەكاریانەيە كه لە دوینتوہ تا ئەمڕۆ، شەیتان لە پىنگەى نەفسى ئەمارەى بەدخوازوہ ھەولتى داوہ بیچرپىنى بە ناخى مرۆفدا. ئەگەرچى ئەم سیستەمە تۆقینەرە، كه پۆلەى ناشەرعیى پزۆمى سەرمایەدارىیە، ئىستا وا لە گىانەلادایە، كەچى تا ئەم ساتەش لەسەر زەوى، پالەوانى بن پركابەرى دوژمنایەتى كردنى دین و ديانەت و موقەددەسات و

۱- البخارى، الفتى ۱۶ - مسلم، الفتى ۴۵-۵۰.

میژوو و تنانته دیموکراسیسه و، بوووته خهونی ترسناکی مرؤفه کان. ^۱ بویه
 وادهیینم پیغه مبهری خوا شو سهرده مهی که ثم سیسته مهی تیدا
 بالادهسته، به شوینکه توانیشییه وه، به "سهرده مهی شهیتان" ناوزده دهکات.
 ئیتر به مجوره هؤشیاری ده داته ئومه ته که هی له بهرام مبر شو قهیرانه
 جیهانییانه وه که ثم سهرده مه له گه لّ خویدا دهیانهنیت.

۲. گهنجینه که هی فورات

پیغه مبهری سهروه رمان (ﷺ) له فرموده یه کدا ده فرموی:

يُوشِكُ الْفُرَاتُ أَنْ يَحْسِرَ عَن كَنْزٍ مِّنْ ذَهَبٍ (أَوْ جَبَلٍ مِّنْ ذَهَبٍ) فَمَنْ حَضَرَهُ
 فَلَا يَأْخُذُ مِنْهُ شَيْئًا. ^۲ "نزیکه رووباری فورات رۆبچێ و چیا به کی ئالتون
 ده رجات. نه گهر ههر کهستان له وی بوو با هیچی لی هه لئه گری."

تا ئیستا چهنده ها جهنگ و کوشتاری گه وه له نزیک فوراتدا روویاندا وه.
 جا نه گهر له میژوویه کی نزیکه وه دهست پێبکهین، دهیینن جهنگی کی مهزن
 له نیوان عیراق و ئیراندا له نزیک رووباری فوراتدا روویدا. له سالی (۱۹۵۸)
 یشدا ههر له نزیک شو رووباره دا، کوشتارگه یه ک روویدا و چهنده ها کهس له
 نه وه کانی پیغه مبهری خوی تیادا کوژران.. له گه لّ شه وشدا ناکریت شو دوو
 رووداوهی سهرده بینه راقه و مبههستی فرموده که پیغه مبهری خوا.
 به لکو وا گونجاوتره به دووی شو ئامازانه دا بگه رپین، که بۆ کۆمه له رووداویک
 کراون که له وانیه له داهاتوودا روویدهن. بۆ نمونه:

۱ - ثم لیکدانه وه یه له سالی ۱۹۸۹ دا کراوه.

۲ - البخاری، الفتن ۲۴ - مسلم، الفتن ۳۰-۳۲.

ههروهك چۆن دهكړئ به شپوهيهكي مهجاری ناماژه بيټ بؤ نو ه سهردهمهى كه ناوى فورات وهك ئالتون بهنرخ دهبيټ، ناوهاش دهگونجې وشهى "ئالتون" هيمما بيټ بؤ نو ه داهاتهى له نهنجامى دروستكردنى بهنداو و بهريهستهكانهوه بهدهست دئ. ههروهك دهشگونجې ههوالئى نهوه درابئى كه ناوى فورات بهتهواوى وشك دهبئ و لهژيريدا چهندين پاشخان و سهرچاوهى ئالتون و نهوت دهردهكهون. نهمه جگه لهوهى كه دهكړئ له نهنجامى دارمانه خاكيهكانهوه كان (معدن)يكى لهو شپوهيه بدوزريتهوه. بهلام ههرچونيك بيټ، گومان لهوهدا نيهه فرموودهكه باس له مهترسى نو ناوچديه دهكات، كه وهك بؤميينكى تهوقيتكراو وايه له جهستهى جيهانى ئيسلاميدا. نهمانه شتانيك نين نهپرؤ دهركهوتبيتن، بهلكو پرووداوهگهليكن له داهاتودا پروودهدهن.. ئيدى نهوانهى بهو رؤزگار دهگن، سهرلهنوئى له ناخى دليانهوه دهليتن: " راستت فرمووه ئهى پيغهمبهرى خوا." و بهمهش ئيمانكهيان تازه دهكهنهوه.

٤ - پالفتهبوونى مهسيحيهت

سهردارى ههردوو جيهان(عَلَيْهِ السَّلَام) ههوالئى نهوهمان دهداتى كه ناينى مهسيحى پالفته دهبئ و، ناويتتهى رؤحى موحهمهدى دهبيټ. ^١ بهلئ، له كاتيكدانويتهرانى ئينكار و ببواوهري ئيمانداران دهستگير دهكهن، نهوانهى كه هيزى ناسمانيان بهدهسته، به پشتيوانى پهروهردگار جارئكى تر بهدبهختى موسولمانان دهگوزن و، لووتى ئيلحدائش جارئكى تر دهشكيتتهوه.. لهم جهنگه جيهانييهدا ههموو لايهك پر دهبيټ له تهرم و جهستهى مردوو. ئينجا

١- البخاري، الأنبياء ٤٩ - مسلم، الأيمان ٢٤٤-٢٤٧.

هەلۆکان هەلڤهستن بە گواستنهوهی ئەو تەرمانەهی که سەرزه‌وییان داپۆشیوه.^۱
ناماژه‌ی ئەم هەلۆیانە بۆ دەزگایه‌کی دیاری کراو چەنده مانابه‌خشه!

۵ - چاکسازی له کشتوکاڵدا

چەندین چاکسازی و پێشکه‌وتن له‌ باری کشتوکاڵدا ئەنجام ده‌دریت. له‌ سایه‌ی ئەو پێشکه‌وتنانه‌وه، هەناری وا‌ دیته‌ به‌رهم که‌ بیست که‌س ئینجا ده‌توانن ته‌واوی بکه‌ن و، سیب‌ه‌ری توێکله‌که‌شی مرۆڤیک داده‌پۆشیت.^۲ هه‌روه‌ها ده‌نکه‌ گه‌میش به‌و جۆره‌ گه‌وره‌ ده‌بیته‌. ئەمانه‌ شتانیکن ئیمه‌ له‌ پۆزگاری ئیستاماندا نایانبینین، به‌لام به‌دنیاییه‌وه‌ له‌ داها‌توودا ده‌بینرین. جا که‌ ئەو پۆزه‌ دیت، ده‌وتریت: "به‌راستی تۆ نیراوی په‌روه‌ردگاریت." ئیتر به‌م شیوه‌یه‌، رایه‌له‌کانی وابه‌سته‌بوون به‌ پیغه‌مبه‌ری خواوه‌ نوێ ده‌کرێنه‌وه‌ و پته‌وی به‌ده‌ست دینن. چونکه‌ سه‌ده‌کان راستیی و دروستیی ئەو ده‌رده‌خه‌ن و، هه‌موو فه‌رمایشته‌کانی یه‌ک به‌ یه‌ک ده‌خه‌نه‌ پێش چاوان.

ئیمه‌ شه‌یدا و تامه‌زرۆی ئەو "سبه‌ینی"یه‌ین که‌ له‌ ره‌حمی زه‌مه‌نه‌وه‌ چاو به‌ دنیا هه‌لدیته‌یت. ئەوه‌ سبه‌ینییه‌که‌ جگه‌ له‌و، هیچ پۆشنایه‌کی تر نییه‌.. خۆ نه‌گه‌ر ساتیک خامۆش بیته‌، ژیان سه‌رتاپا ده‌بیته‌ شه‌وی یه‌لدا. ده‌ک پۆخت شاد بی عاکیف!

۱- مسلم، الايمان ۱۱۰ - الترمذي، الفتى ۵۹.

۲- مسلم، الفتى ۱۱۰ - الترمذي، الفتى ۵۹.

٦ - ناهاوسه نگییه گانی سهرده م

با بگه پیننه وه بو لای ئه وهوال و نامازانهی که په یوه ندییان به پوژگاری نه مریژمانه وه ههیه. پیغه مبهری خوا (عَلَيْهِ السَّلَام) ده فهرمویت:

إِنَّ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ تَسْلِيمَ الْخَاصَّةِ وَفُسُوحَ التِّجَارَةِ حَتَّى تُعَيِّنَ الْمَرْأَةُ زَوْجَهَا عَلَى التِّجَارَةِ، وَقَطَعَ الْأَرْحَامَ وَشَهَادَةَ الزُّورِ وَكَيْمَانَ شَهَادَةِ الْحَقِّ وَظُهُورَ الْقَلَمِ. ١

” له ده می نزیك بوونه وهی قیامه تدا، سه لامکردنی تاییه تی (واته دیاری کردنی ئه وه که سانهی سه لامیان لیده کریت) سه ره لده دات. بازرگانی به جوړیک گه شه ده سینیت، ته نانه ت ژن هاوکاری میرده که می ده کات له بازرگانیدا. سیله ی ره حم ده پچرتنریت. له کاتی کدا که شایه تی درؤ ده دریت، که چی شایه تیدانی حق ده شارریتته وه. قه له میس بره وه ده سینیت.“

ئه م فهرماشته وا به روونی پوژگاری ئیستامان وه سف ده کات، جی بو هیچ رافه و لیکدانه وه یه ک جیناهیتیت.

بازرگانی به جوړیک بره وه ده سینیت، سه رمایه ی ملیاره ها و تریلیونه ها، مامه له ی پیوه ده کریت. ته نیا له ریکلامه کاندای ملیونه ها و ملیاره ها خه رج ده کریت. ئافره تیش له م نیوه نده دا زۆریه ی جار وه ک ئامرازی ریکلام کردن به کار ده هینریت. جاری واش ده بی ئافره ت راسته وخو ده چیتته دنیای بازرگانیه وه و، له بازار و پيشانگه کاندای خویان ده بنه ریکلامکاری خویان. تکام وایه گومان نه بن که من دژی بازرگانی بم. به لکو ته نها ده مه ویت نامازه به راستی و دروستی ئه وه وهاله بکه م که پیغه مبهری مروثایه تی (ﷺ) باسی کردوه.

١ - أحمد بن حنبل، المسند ١/١٠٧-١٠٨، ٤١٩-٤٢٠ - البخاري، الأدب المفرد ٣٦٠ - حاکم، المستدرک ٩٨/٤.

سېلەى رەحم دەپچىرپىنرېت و، مافى داىك و باوك و خزمە نرىكەكان دهخرىتە ژېر بى و پىشىل دهكرىن. كاتىكىش داىك و باوك پىر دەبن و كەلكى هېچيان نامىنېت، واتە رىك لەو كاتەدا كە ناتاجى شەفەقەت و چاودىرېن، رادەستى خانەى پەككەوتە و خەلۆەتگەى پىران دەكرىن. ئىدى ئەو مرۆفە بەسالآچووانە هەولئەدەن لەوئىدا ئەو ئاسودەىيە بەدەست بەيىنن، كە لە مالهەكانى خۇياندا لەدەستيان دابوو. وپراى ئەوہى خواى بالادەست لە پاش زاتى مەزنى خۇى، گەورەترىن مافى بەوان بەخشيوة،^۱ كەچى ئەم فەرمانەى پشتگوى دەخرىت و، بەجۆرىكى نارەوا و دوور لە بەزەى، كە تەنانتە وا لە مرۆفە دەكات رەحمت بۆ دپندەترىن بەرەرىيەكان بنىرېت، مامەلەيان لەگەلدا دەكرىت. (جا نايان ئەو شتانەى باسكران، بەسەر رۆژگارى ئەمرۆماندا دەچەسپىن يان نا؟ وەلامى ئەمە بەجىدەهېلەم بۆ دەرك و عىرفانى خويىنەرى هېوا.)

قەلەم پەرەدەسەنېت و، چاپخانەكانىش بى وەستان لەكاردا دەبن و، سەرگەرمى لە چاپدانى رۆژنامە و، گۆفار و، كىتېب دەبن. دەزگاكانى چاپ و بلاوكردنەوہش بەردەوام كىتېب و، ئىنساىكلۆپىدىيا بلاودەكەنەوہ تا ئەوہى رەفى كىتېبخانەكان پىر دەبن لە ھەزاران جۆرى كىتېب. نووسىن دەبىتە پىشە و، نووسەرىش پەرە دەسەنېت.

شاىەتىى ناھەق و درۆ، كۆمەلگە دەھەژىنېت و كەسىش لە شاىەتىى ھەق نرىك نابتتەوہ. ژيانى كۆمەلاىەتىش وەك بلىى دەبىتە كارگىەك بۆ بەرھەم ھىنانى درۆ. ئىتر لە دنياىەكى وادا، درۆ و خىانەت و ساختەكارى تا رادەىەكى بەرچا و دەبنە تەوہرەى ژيان...

۱ - (سورة البقرة: ۸۳)، (سورة النساء: ۳۶)، (سورة الأنعام: ۱۵۱)، (سورة الأسراء: ۲۳)، (سورة لقمان: ۱۴).

جا وهك ده‌بینن، هیئنده به پوونی گوزارشت له بابه‌ته‌که‌کان کراوه، که له‌وانیه‌یه ئەم گومانه به می‌شکی هه‌ندی که‌سدا بی‌ت: ”تۆ بلیی به راستی ئەم فەرما‌یشتانه هی سه‌روه‌رمان بن؟“

وه‌لامی ئەمه‌ش له‌وپه‌ری سانا‌یدایه: ئەم وتانه، له‌و کتیبی فەرموودانه‌دا هه‌ن، که به لایه‌نی که‌مه‌وه سیانزه سه‌ده له‌مه‌ویه‌ر تۆمار کراون. جا ئە‌گه‌ر ئەم وتانه هی پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نه‌بن، ئە‌ی هی کێن؟ کێ توانای ئە‌وه‌ی هه‌یه وه‌ک ئە‌وه‌ی به‌ چاوی خۆی ببینی، باس له‌و پووداوانه‌ بکات که ئە‌و هه‌موو سه‌ده‌یه دوا‌ی خۆی دینه‌ گۆڕی؟ خۆ ئە‌گه‌ر ئە‌و وتانه هی هه‌ر که‌سیکی تر بن جگه‌ له‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا، مه‌گه‌ر نای‌ت لانی که‌م هه‌ینده‌ی سه‌روه‌رمان دارای پوانینیکی نورانی بی‌ت؟ جا ئایا له‌ می‌ژوودا که‌سیکی تر هه‌یه هاوشانی پی‌غه‌مبه‌ر بی‌ت، تا ئە‌م فەرما‌یشتانه‌ی بد‌رینه‌ پال؟ نه‌خیر، ئە‌م فەرمووده‌ غه‌یبیانه، هه‌موویان بۆ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ده‌گه‌رینه‌وه. چونکه‌ په‌روه‌ردگاری فیری کردوه، و، ئە‌و‌یش ئیمه‌ی لی‌ تا‌گادار کردوونه‌ته‌وه. به‌‌ئێ، ئە‌م پووداوانه‌ی له‌ رۆژگاری ئە‌مه‌رماندا پووده‌ده‌ن، زۆر به‌ پوونی مه‌ودای راست‌گۆیی پی‌غه‌مبه‌ری خوامان (عَلَيْهِ السَّلَام) بۆ ده‌رده‌خه‌ن.

٧ - بلا‌وبوونه‌وه‌ی زانست

له‌ فەرمووده‌یه‌کی قودسیدا هاتوه، که خوا‌ی بالاده‌ست ده‌فه‌رموی:

أَبْثُ الْعِلْمَ فِي آخِرِ الزَّمَانِ حَتَّى يَعْلَمَهُ الرَّجُلُ وَالْمَرْأَةُ وَالْعَبْدُ وَالْحُرُّ وَالصَّغِيرُ وَالْكَبِيرُ.^١ ”له‌ ناخ‌ر زه‌ماندا، به‌‌جۆرێک زانست و زانیاری بلا‌وده‌که‌مه‌وه، تا ئە‌وه‌ی هه‌رچی پیاو و ژن، کۆیله و ئازاد، بچووک و گه‌وره هه‌یه فیری ده‌بن.“

١- الدارمی، المقدمه ٢٧ - أبو نعیم، حایة الاولیاء ١٠٠/٦.

سەر جەم چىن و پىنكھاتە جياوازەكانى كۆمەلگە، لە ناوەندەكانى فېربووندا سەرگەرمى بە دەستەپىنانى زانست دەبن، بە جۆرىك ھەروەك بلىتى دەكەونە پىشپىركى كەرنى يەكترى لەم بوارەدا. كەرنەوھى ئەو ھەموو خۆتەندنگە و، بونياتنانى ئەو ھەموو زانكۆ و، تەرخانكەرن و بە گەشتى كەرنى ھۆكارەكانى بە دەستەپىنانى زانىارى و پەيوەندى لەسەر ئاستى جىھانى بۆ ئەم بوارە، ئەوھ دەردەخات كە پىنغەمبەرى خوا (ﷺ) لەم فەرمايشتەيدا كە لە پەرورەدگارپىئەوھ دەيگىرتتەوھ، ئامازە بۆ سەردەمى زانست و زانىارى دەكات. پىشكەوتنەكانىش لەم بوارەدا وتەكانى سەرورەمان پشتراست دەكەنەوھ. وەك بلىتى زماغالى ھەر ناوەندىكى زانستى برىتى بىت لە: ”ئەي پىنغەمبەرى خوا، تۆ گوفتار دروستىت. جا كاتىك زانست دەخرىتەوھ سەر رىچكە رەسەنەكەي خۆي، زانستەكان ھەر خۆيان ئەم گەواھىيە دەدەن...

۸ - ھەلھاتن لە قورئان

ھەرورەھا پىنغەمبەرى ئازىزمان (ﷺ) لە فەرموودەيەكى تریدا، كە دەقاودەق بەسەر واقىعى ئەمپروماندا دەچەسپىت، دەفەرموى:

لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يُجْعَلَ كِتَابُ اللَّهِ عَارًا وَيَكُونَ الْإِسْلَامُ غَرِيبًا. ۱

”قىامت ھەلھاتى تا قورئان نەبىتە ماىەى شەرم و نەنگى بۆ ھەلگەرانى و، ئىسلامىش غەرىب و نامۆ نەبىتەوھ.“

لە كاتىكدا كافر بەئاشكرا كوفەرەكەي رادەگەيەنیت، كەچى موسولمان وەك ئەوھى موسولمانىتییەكەي ماىەى شەرمەزارى بىت، بەشەرم و دلەراوكیئە باسى لىئە دەكات. لە بەرامبەر بانگەشەى ئاشكراى ئەوانىشدا

۱ - ابن أبي الدنيا، العقوبات ۲۱۶.

بؤ بیروپا و بلاوکراوه کانیان له پاس و فرۆکه و جینگاکانی تردا، کهچی موسولمانان ناتوانن تهنا ته قورئانه کانیشیان بکه نه وه و بیخویننه وه. ده که ونه ژیر فشاریکی دهروونی نهوتزوه، که نه گهر له پوآله تیشدا هیچ یاساغیتک نه بیته، کهچی له ژیر کاریگه ربی نهو په ستانه دا، ههست به شهرم و ته ربقی ده کهمن و، نهوه ده شارنه وه که لایه نگری قورئانن.

جا نایا نیستا نیمکانی نکوولی کردنی نه م راستیه له توانادایه؟ مه گهر نه مه یه کیتک نییه لهو نه هه مه تییانه ی که موسولمانانی نه مرۆ گیرۆده ی بوون؟ مه گهر نیسلام به هه موو شتیکییه وه غه رب به نه بووه؟

جا با لیره دا دهست له وینا کردنی نه م ره وشه ناسۆره مان هه ل بگرین، که مایه ی به زه بی پیداهاتنه وه یه. به لئ، پیغه مبه ربی خوا چه ندین سه ده به رب له پرودانیان و بهو شیوه یه ش که پروده ده ن، هه وائی سه رجه م نهو پروداوانه ی راگه یاندووه. ئینجا که واده ی پرودانیان دیته پیتش، بهو جوۆره ی هه والیان دراوه بگره به بچووکترین ورده کارییه کانیشیان وه ده رده که ون و ته صدیقی پیغه مبه ربی نازدار (ﷺ) ده کهمن. جا ئیتر نازانم، هه موو نه مانه بهس نین بؤ نه وه ی بگره پیتنه وه و سه رله نوی به یعدت بهو زاته بده ی نه وه. . .

۹ - چه مکی کات

پیغه مبه ربی سه ره ره مان (ﷺ) له فه رمووده یه کی تردا، لهو شوپنه دا که وه ک یه کیتک له نیشانه کانی قیامت باس له وه ده کات که قورئان ده بیته مایه ی شهرم، به رده وام ده بی و، ده فه رموی: ”قیامت هه لئاسی هه تا له یه کتر نزیک بوونه وه و هاتنه وه یه ک له کات و دووریه کاندأ روونه دات.“^۱

۱- البخاری، الاستسقاء ۲۷، الفت ۲۵ - الترمذی، الزهد ۲۴ - أحمد ابن حنبل، المسند ۵/۵۱۹.

وشەى " تَقَارُب " كە لە دەقەكەدا ھاتوو، بە واتاى نزيكبوونەوھى دوو شت دىت لە يەكترى. جا بەم شىتوازە دەربىرنە، پىغەمبەرى خوا، لە لايەكەوھ ناماژە دەكات بۆ پىژوھى (إضافي) بوونى كات (الزمان) و لە لايەكى تىرشەوھ ئەوھمان تىدەگەيەنىت كە دەتوانىت لە ماوھىيەكى زەمەنىي كورتدا، ئەو كارانە ئەنجام بدرىن كە لەو سەردەمەدا كاتىكى زۆرى خاياندووھ. ئىتر ئەو راستىيەى كە گشت كايەكانى ژيان، بەھۆى شوپشى پىشەسازى و تەكنەلۇجياوھ ھەنگاويان ناوھتە چاخى خىتايىوھ، لەو بابەتە بەدەيھيانەيە كە تەننەت منداالانىش فامى دەكەن. جا ھەروەك چۆن لە فەرموودە پىرۆزەكەدا تىشك خراوھتە سەر نەم راستىيە، ھەر بەو جۆرەش ناماژە بە ھۆكارە خىتراكانى گواستنەوھ و گەياندى ئەمپۆ كراوھ، كە دوورىيەكانيان بەتەواوى كورت كردووھتەوھ. ھەروھەا لە فەرموودەكەدا، پەنجە خراوھتە سەر بابەتەك كە پسپۆرپانى بوارى گەردوونزانی و فیزیای گەردوونى تىدەگەن. گۆى زەوى بە تىنپەربوونى كات، شىوھىيەكى ھىلكەيى (Elliptical shape) وەردەگرىت. ئەم گۆرانكارىيە، كاریگەرىي لەسەر كاتىش دەيىت. ئىتر بىئ ئەوھى ھەستى پىبەكەين، سەعاتەكامان ھەروەك چۆن پەوشى جیھانىش، دەكەونە ژىر كاریگەرىي ئەم گۆرانكارىيەوھ.

بە تىگەيشتنى من، ئەم فەرموودەيە پرويەكى تىرشى ھەيە، كە ئەمەيە: كات بوونىكى گۆرەيى (الوجود الاعتباري) ھەيە. بەلام لەگەل ئەوھشدا، لە ھەر جىگەيەكدا بىت كات ھەر كاتە. بۆ نمونە، ئەگەر بچىن بۆ "كەلووى گاجووت" و لەوئىشەوھ تەماشای تەمىكى گەردوونى (nebula) بکەين كە چل ملیۆن سالى پرووناكى لىمانەوھ دوورە و، بە خىتايى سەد و پەنجا ھەزار كىلۆمەتر لە چركەيەكدا لىمان دوور دەكەوتتەوھ، ئەوا چەند كاتىكى زۆر جياواز و جۆراوجۆر دەبينىن. جا ئەم يەكەيە، لە تەمىكى گەردوونى دىكەشدا،

که به نیوهی خیرایی پروناکی له دورکهوتنهوه دا بن، همر به پیوه ریکی کاتی داده نری. بهرچه چاوکردنی ریژه کان، بۆ ئەوانهی له ئاسته نزمه کانی تریشدان، همر ههمان شته ...

به ئی، خو نه گهر رۆژیک بیته و مرۆف ئهو توانایهی هه بیته که به جیته دهروهی کۆمهلهی خۆر، ئهوا پیده جیته ئهو تیگه یشتنهی که ئیستا هه یه تی له مهر چه مکی کات، به ته وای سهره و ژیر ببیته وه.

ئهو هتا به دوو وشهی رازنامیز و ئه فسوناوی که "تقارب الزمان" ه، پیغه مبهری سهروره مان (ﷺ) به یه کجار نامازه به چه مکی کات و، چه نده ها پیوه ری زه مه نیی تر ده دات، که له پاشه رۆژدا دینه ری مان.

جا ئیستا ده پرسین: ئایا ده کری ئه م وتانه، و تهی مرۆف بن؟ داخو غهیری ئهو زاتهی که زه مان و مه کان له دهستی قودره تیدا هه لده سورینتی، کیی تر ده توانی ئه م حه قیقه تانه بزانی؟ تکا ده که م، ئایا ئه مانه شتانیکن که که سیکی نه خوینده وار، له سهرده میکی پر له نه خوینده واریدا بیانزانیته؟ هه لبه ته نه خیر. به لکو خوی ته باره که ته عالا هه موو ئه م شتانهی فیژ کردوه. ئیتر ئهو سهروره ش ته نها ئهو شتانهی راگه یاندوه، که پهروه ردگاری فیژی کردوه.

رۆژ و مانگ و سال و سه ده کان، یه که له وای یه که دین و ده رۆن. زانست و ته کنه لوجیاش به چه ندین هه نگاری زه به لاه له پیشره ویدایه. کاتیکیش ده گه نه دوا نامانج، ئهو راستییانه یان بۆ ده رده که ویت که پیغه مبهری خوا (ﷺ) پیش چه ندین سه ده بینونی و له باره یانه وه دواوه. ئیدی بابای زاناش سه رسامیی خۆی پی ناشارریتته وه و له ناخی دلپیه وه ده لیت: "ئهی پیغه مبهری خوا، تو بۆ خو ت خودی راستگوییته."

۱۰ - بلا و بونوهی سوو (الرّبا)

رؤژتیک دیت سیستمی سوو خوری و فایز تا ده توانیت بلا و ده بیته وه. تنانته نهو کهسهش که خوی مامه لهی پیوه ناکات، ناتوانی خوی لی بویری و توز و پریشکه که بی همر بهره که ویت. پیغه مبهری خوا (ﷺ) له فرموده یه کی مویاره کیدا، نامازه بو نم په تاهیه ده کات که به یه کیک له گهوره ترین نه خو شیهه کانی نم سرده مه مان هه ژمار ده کری و، پوژ دوا ی پوژ ره ههنده ترسناکه کانی له بهره سندن دایه:

لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَا يَبْقَى مِنْهُمْ أَحَدٌ إِلَّا أَكَلَ الرَّبَا فَمَنْ لَمْ يَأْكُلْ أَصَابَهُ مِنْ غُبَارِهِ.^۱ ”رؤژگار تیک به سهر خه لکیدا دیت، که سیکیان تیدا نامیتیت سوو نه خوات، همر که سیش نه یخوات نهوا توژه که ی بهره که ویت.“

فرموده که سهرنجمان بو لای دوو خال راده کیشیت:

یه که میان: به هوی نهوی که سهرجم دارایی و سامانی ده ولت له بوته ی سووه وه به ده ست دیت و ده زگا داراییه کان، بانک بن یان بانک نه بن، له م پرووه وه وه که یه مامه له ده کهن، نهوا مروژ ههر چه ندیکیش ههستیاری بنوینیت، به دلنیا یه وه پشکی خوی له م په تا گوئیزا وه یه که سهرتاپای ژسانی ته نیوه بهره که ویت. واته چهند پریشکیکیش بهر نهو ده که ویت. نه وهنده هه یه مروژ له وه ها هه لومهر چی کدا تنها به نیه ته ی قوتاری ده بیت و، نیازی دلی ده بیته په ناگه و دالده ده ری.

دووه میان: له زمانی عه ره پیدا ته پوتوز پیاپژان واتایه کی تریشی هه یه. که سانیک سوو خوری ده کهن، نهوانهش که نم کاره ناکه ن، بهر ته پوتوزه که ی

۱- أبو داود، البيوع ۳ - النسائي، البيوع ۲ - ابن ماجه، التجارة ۵۸.

ده‌كهون. له كاتيكدا چيني سهرمايه‌دار له رېنگه‌ي سووڅوږيه‌وه سهرمايه‌كه‌ي څو‌ي گه‌شه‌پيډه‌دا، چيني هه‌ژارېش به هه‌مان رېژه، بېنه‌وا و كه‌ساس ده‌بيټ. نيت‌ر به‌م شيويه‌ ته‌پوتوز و هه‌راي مملاني و كي‌شمه‌كي‌شي بي‌ نه‌ماني تيوان نه‌م دوو چينه، كو‌مه‌لگه هه‌راسان ده‌كات و، رۇژي‌كي‌ش ديت ده‌گاته ناستيك هه‌مووان بي‌زار ده‌كات.

پي‌م وايه هه‌موو نه‌مانه هاترونه‌ته دي و، له هاتنه‌ديش‌دان. شه‌وه‌تا شه‌و لايه‌نانه‌ي كه‌ نه‌م فه‌رمووده پيروزه به هه‌ردوو رووه‌كه‌يه‌وه ناماژه‌ي بو ده‌كات، ني‌ستا به هه‌موو قيزه‌ونيه‌كه‌يه‌وه له‌به‌رچاوي مرؤفي شه‌م سه‌رده‌مه‌دايه. به جوړيك خه‌ريكه بلين، دامه‌زراويه‌كي بازرگاني نه‌ماوه كه - راسته‌وڅو‌يان ناراسته‌وڅو - به سوو‌خوار‌دنه‌وه تيونه‌گلابي. هه‌رچي بازرگاني هه‌يه له جيهاندا، گشتي له‌نيوان جه‌ر و پي‌چه‌كاني شه‌م جوړه بير‌كردنه‌ويه‌دا هه‌لده‌سوپي و، تي‌كراي دنيا، مامه‌له‌كردن به سووه‌وه هه‌روهك ئالو‌گوږي شه‌مك و دراو به كارنكي ناسايي ده‌بينيت.

سه‌روه‌ري هه‌ردوو جيهان(صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هه‌ر زوو ئومه‌ته‌كه‌ي له‌و قهيرانه ناهه‌مواره ناگادار كرده‌وه كه له ناكامي سووه‌وه به‌روكي مرؤفايه‌تي ده‌گريټ و، هوشياربي دانې كه زور وريايانه هه‌لسوكه‌وت بكهن و، نه‌كه‌ونه ناو په‌نگاوي سووه‌وه. به‌لام وه‌ره ببينه كه وا نه‌مرؤ جيهاني نيسلامي تاوه‌كو كه‌رووي له‌نيو زه‌لكاوي سووڅوږيدا تي‌ناوه و وا دياره هيچ نيازتي‌كيشي نيه‌ه

لیتی بیتتدهر... ئەمە سەرباری ئەوەی کە نیسلام، دینیکیە جەنگی دژی سوو
پاگەیاندووہ.^۱

خۆزگە موسولمانان، هیچ نەبووایە بەشیککی ئەو دەرپرینە ھەرپەشە
نامیزانە قورناتی پرۆز لەمەر ئەم بابەتە تیبگەشتنایە و، لەو دەرپەدەری و
پەڕیشانییە رزگاریان ببوایە، کە بەھۆی سوو خواردنەوہ دووچاریان بووہ.

۱۱ - ئەو دەمەی ئیماندار خۆی دەشاریتتەوہ

پینغەمبەری رەحمت(ﷺ) لە فەرموودەییەکی تردا، کە رەوشی
ئەمپرومان بە وینەیی تابلویەک دەخاتە پیش چاوە، دەفەرموی:

يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَسْتَحْفِي الْمُؤْمِنُ فِيهِمْ كَمَا يَسْتَحْفِي الْمُنَافِقُ فِيكُمْ
الْيَوْمَ.^۲ ”رۆژگاریک دادی بەسەر مەردوویدا، ئیماندار لەناو خەلکیدا خۆی
دەشاریتتەوہ، ھەرەک چۆن ئەمپرو موناڤیق لەناو ئیوہدا خۆی دەشاریتتەوہ...”

لەو سەردەمەدا دووروو چۆن ھەلسوکەوتی دەکرد؟ چ رینگەچارەییەکی
دەگرتەبەر بۆئەوہی پیتی نەزانن؟ ئیتەر بە ھەمان شیتوہ، مرۆشی باوەرداریش
ھەرەک ئەو رەفتار دەکات و، ناچار دەبیتت خۆی دەرئەخات و پەرستشەکانی

۱- ﴿يَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ٢٧٨ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِمَحْزَبٍ مِّنَ اللَّهِ
وَزَّوَالِهِ ٢٧٩ وَإِن يُبَدِّلْ لَكُمْ رُءُوسَ أَمْوَالِكُمْ لَا تَحْلُمُوا وَلَا تَحْلُمُوا﴾ (البقرہ: ۲۷۸-۲۷۹) ”ئەیی ئەوانەیی
باوەرتان ھیناوە، پارێزگاری خواناس بن و واز لە پاشماوەیی سوو بەئینن ئەگەر ئیماندارن. خۆ ئەگەر
وانەکن، ئەوہ جەنگ لەگەڵ خوا و پینغەمبەرەکەیدا پارێزگەپەنن (کە سەرئەنجامەکی زۆر سامناکە)، خۆ
ئەگەر تەوہبە بکەن و (لە سوو خۆری واز بەئینن) ئەوا تەنھا سەرمایەکانتان بۆ ھەییە وەری بگرنەوہ، نە
ستەم دەکەن (لە قەرزەرەکان) نە ستەمتان لی دەکریت.“

۲- الطیرانی، مسند الشامیین ۱/۱۴۸.

به نهیښی ته نجام بدات. تا به شکوم بهم شیوهیه بتوانیت پاریزگاری لهو پیښگه یه بکات که له کومه لگه دا هدیته تی.. ته گه رنا ژيانی لی تال ده کهن. زیه نیه تی ته م شهر خوازه زال، جی که سانی باوه ردار و پاک داوین تی دا نابیته وه. نیت بهم جزره بواره کانی کارکردن و به شیک له پله و پوسته کانی ده ولت، به ته واوی به پرویاندا داده خرین و، له نیتو کومه لگه دا به چاوکی سوک و بی نرزشه وه لیتان ده روانریت.

فهرموده یه کی تریش هیه جهخت له سهر هه مان لایه ن ده کاته وه: " فیتنه گه لیک کی ته وتو دینه پیش، وای لیدیت مرؤ له بهر نویژکردن عه بیدار ده کری. ههروه ک چو ن ته مرؤ نافرته تی داوین پیس عه بیدار ده کری." ^۱

جا کاتیک عه بیدارکردنی نافرته تی داوین پیس ده شوبه یتریت، ته وا له سهر بناغهی ره چاوکردنی بنه ما و نورمه کومه لایه تیسه کانی ته وه سهرده مه یه. ته گه رنا له رؤژگاری ته مرؤ دا، ته م ره وشته قیزه ونه نه ک هه ر به عه یب و نابروو چوون دانانریت، به لکو به تابه تی له هه ندی ناوچه دا وه ک کار و پیشه ته ماشا ده کریت.

جا به دهر له ماوه یه کی زه مه نیی دیاریکراو، ته و رؤژانه ش دین که تیایدا خه لکی ته نها له بهر ته وه ی نویژ ده کهن، سوو کایه تیان پیده کری و، وه ک ته وه ی کاریکی نابروویه ریان ته نجام دابی، دهستی تومه تیان بو دریز ده کری و، له ژیر سته می هیزه شهر خوازه کاندا ده نالینن. نیت له هه لومه رجیک کی وادا، باوه رداران به شار دنه وه ی نیمانه که یان، ته م به لایانه له خو یان دوور ده خه نه وه.

۱- علي المتقي، كنز العمال ۱۱/۱۸۰. (له "نعميم بن حماد" و "طبراني" يه وه گپراويه ته وه.

۱۲ - نهوت له تالهقان

پیغمبره خوار (ﷺ) ده فرموی:

وَيَحَا لِلطَّالِقَانِ! فَإِنَّ اللَّهَ فِيهِ كُنُوزًا لَيْسَتْ مِنْ ذَهَبٍ وَلَا فِضَّةٍ.^۱

دهسته واژه‌ی "وهیح" له زمانی عه‌ره‌بیدا بۆ نهو مؤدانه به‌کار دیت، که ناو‌یتته‌ی بزه‌یه‌کی تالّن. نه‌وه‌تا کاتیک پیغمبره‌ی خوا هه‌والی شه‌هید بوونی حدزده‌تی عه‌ماری راگه‌یاند، هه‌مان دهسته‌واژه‌ی به‌کاره‌یتنا و، پیی فرموو: وَيَحَا يَا عَمَّارُ.^۲

هه‌رچی "تاله‌قان" یشه، ناوی ناوچه‌یه‌که له قه‌زوبن، که به‌ کینلگه نه‌وتیه‌کانی ناسراوه. که‌وابی راقه‌ی فرمووده‌که به‌م جوّره ده‌بی: "مژده‌بی تاله‌قان، خوای گه‌وره له‌ویدا چهن‌دین گه‌نجینه‌ی هه‌یه، که نه ئالتونن نه زیو."

جا بۆیه له‌وانه‌یه له‌ داهاتوودا چهنده‌ها کانی کانه‌زایی تر، به‌ وینه‌ی یۆرانیۆم یاخود نه‌لماس بدۆزینه‌وه. به‌لام هه‌یچ کام له‌مانه نه‌نجامه‌که ناگۆریت، چونکه سه‌روه‌رمان (عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَام) باس له‌ گه‌نجینه‌یه‌که ده‌کات که له‌ په‌گه‌زی ئالتون و زیو نییه... نه‌مه وپرای نه‌وه‌ی که ئیستا نه‌و کانه‌زایانه‌ دۆزراونه‌تموه. ئیتر ته‌نانه‌ت نه‌و نه‌وته‌ش که له‌ تاله‌قان ده‌ردیت، ته‌صدیقی پیغمبره‌ی خوا ده‌کات و، جاری راستی و دروستیه‌که‌ی ده‌دات...

۱- علي المتقي، كنز العمال ۵۹۱/۱۴. (له "أبو غنم الكوفي" يه‌وه گيترايه‌تموه.)

۲- البخاري، الصلاة ۶۳ - أحمد ابن حنبل، المسند ۵/۳.

۱۳ - شوپنکه و تني نه هلی کیتاب

جیهانی نیسلامی ههنگاو به ههنگاو و بست به بست شوپن نه ته وه کانی پیش خزی، واته مه سیحی و جووله که کان ده که ویت و، لاساییان ده کاته وه. ته نانه ت نه گهر یه کیک له وان سهر بکات به کونی بزن مژه یه کیشدا، نه وا موسولمانانیش چاوی لیده که ن و، سهر ده که ن به و کونه دا. نووری دیده، سه روه رمان چه زره تی موحه محمد موسته فا (ﷺ) به م ده رپرینه پوخت و پسر واتایه ی خواره وه، نه م راستییه مان بۆ باس ده کات:

لَتَتَّبِعَنَّ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ شَبْرًا بِشَبْرٍ وَذِرَاعًا بِذِرَاعٍ حَتَّىٰ لَوْ دَخَلُوا فِي جُحْرِ ضَبٍّ لَاتَّبَعْتُمُوهُمْ. قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! الْيَهُودُ وَالنَّصَارَىٰ؟ قَالَ: فَمَنْ؟

" به جوریک شوپن نه ته وه کانی پیش خۆتان ده که ون و لاساییان ده که نه وه، بست به بست و ههنگاو به ههنگاو شوپنیان ده که ون. ته نانه ت نه گهر نه وان سه ریکه ن به کونی بزن مژه یه کدا، ئیوه ش هه مان شت ده که نه وه."

هاوه لآن پرسییان که نایا مه به ست له رسته ی " نه ته وه کانی پیش خۆتان " مه سیحی و جووله که کانه؟ پیغه مبه ری خواش له وه لآمدا فه رمووی: " نه ی نه بی کیی تر بی؟! " ۱

حالی حازر بارودۆخی ئیمه و سه رجه م جیهانی نیسلامیش له بهر چاودایه .. نه وه تا زۆریکمان که سایه تی خۆمان بزر کردوه و دوو چاری قهیرانی ناسنامه بوینه ته وه. حالمان - به ده رپرینی فه رمووده که - ههروه ک حالی نه و مه ره سه رلیشیواوه وایه، که له نیوان دوو رانه مه ردا هه ر له هات و چووندایه. نه مه وپرای نه وه ی سه رجه م نه و هۆکاره نه رینی (سه لبی) یانه ی که

۱- البخاری، الأنبياء ۵۰ - مسلم، العلم ۶.

پۆژانیک دهولت و ژیاره کانی تریان رووخاند و له ناویان بردن، وا ئه مپۆ ههروهک نهخته پووت، له ههه چوار لاهه ژیاغانی ته نیوون. که چی ئیمهش به دهه م سه رسامی و چاولیکه ریبه وه، واده زانین ئه م داوی مه رگه شارپنگه ی نوینگه ری و شارستانیه ته. به ئێ، له هه یچ کام له سه رده مه کاندا هه یچ گه ل و نه ته وه یسه ک، به نه ندازه ی چاولیکه ری ئیمه بۆ خۆرئاوا، ئالوده و مه راقی چاولیکه ری و لاسایی کردنه وه نه بووه. ئه مپۆ له جیهانی خۆرئاوا دا هه ر تازه گه ریبه ک بیته مه دیدان، به بی داوا کردنی په رله ی گوزه ربوون (شفرة العبور)، یه کسه ر لای ئیمه په سه ند ده کړی و، له خه یزایی ئه م په سه ند کردنه شماندا پینش زۆرێک له ولاته خۆرئاوا ییه کان که وتووین. ئه مه له کاتی کدا که پینغه مبه ری خوا، ته نه انه ت له ودرترین بابه ت و ئه و با سه نه شدا که به لاهه کی ده بینران، پینچه وانه ی ئه وان ده جوولایه وه.^۱

جا هه رچۆنیک بیته، نامانه ویت ده رگای ئه م با سه بکه ی نه وه. چونکه ته وه ره ی بابه ته که مان ئه وه نییه. به لām ئه و رووه ی ئیمه ده مانه ویت هه لۆیسته ی له سه ر بکه ین، هه والدان ی پینغه مبه ری خوا به (ﷺ) پینش چه نندین سه ده به ر له ئیستا، له هه موو ئه و روودا وانه ی که له داها تودا رووده ده ن. کاتی کیش واده و وه رزی دیاری کرایان دیت، ده قاوده ق وه ک خۆیان ده رده که ون. به ئێ، هه موو روودا وه کان له سه ر زاری مو به ره کی ئه ودا، له سه ر شی وه ی مزگین ی و ئاگادار کردنه وه خۆیان پیشان ده ده ن. ئنجا که کاتی دیاری کر او (الوقت المرهون) یان دئ، ده بنه زمانیک ی پاراو و شایه تی له سه ر صیدق و راستگۆیی ئه و ده ده ن.

۱- أبو داود، الصلاة ۸۸ - أحمد ابن حنبل، المسند ۲۶۴/۵ - ۲۶۵.

سیھەم

ئەو ھەوالە غەیببىيانەى پەيۋەندىيان بە لقە

ھەمەجۆرەكانى زانستەۋە ھەپە

لەم بەشەدا كورتيەك لەو فەرموودانەى پيغەمبەرى ئازيز(ﷺ) باس دەكەين، كە دەربارەى لقە جياۋازەكانى زانست فەرموونى و، دەبنە بەلگە لەسەر راستبىيى ئەو سەرۋەرە.

پيغەمبەرى خوا(ﷺ) چۈاردە - پانزە سەدە بەر لە ئىستا وتەپەكى فەرموۋە، لەو پۈژەشەۋە تا ئىستا لقە جۆرەجۆرەكانى زانست كە سەرقالى لىكۆلئىنەۋى فەرممايشتەكانى ئەون، چەندىن ھەنگاۋى گەۋرەيان بەرەو پىش ناۋە و قۇناغى سەرسورھىنيان برىۋە.. كەچى سەرەنجام دەبىنىت ئەو كەلە زاناپانەى كە ھەرىكەيان بە پىشەنگ و شارەزاي بوارەكانى خۇيان دادەنرىن، لەسەر زمانى زانستەكانيان تەصدىقى ئەو زاتە دەكەن و جەخت لەسەر راست و دروستىيەكەى دەكەنەۋە. بەلئى، تا ئەمپۇ تەنانەت تاكە رستەپەكىش لە وتەكانى پيغەمبەرى خوا(ﷺ) لەمەر ئەم بابەتە بەدرۇ نەخراۋەتەۋە.

لە لايەكى ترەۋە، سەربارى ئەو ھەموو ماددەپەرستەى كە سەريان بۆ زانست و تەكنەلۇجيا نەۋى كرددوۋە و لە خزمەتيدان، كەچى ئەو (زانست و تەكنەلۇجيا) - لەگەل ئەو پيشكەوتنە مەزنىشەيدا - پشت لە ھەموويان دەكات و، لە پىگەدا بەجىيان دەھىلئى و روو دەكاتە پيغەمبەرى خوا. ئىتەر بە نەدەب و رىزەۋە لە بەرامبەر ئەو زاتەدا ملكەچ دەۋەستى و، تا دەنگى بىر

بكات ده لئى: ” صَدَقْتُ“ جا خۆرى تىنە دەچوو كە بە جۆرىكى تر بووايه، چونكە ئەو نىرراوى حەقى پەروەردگارە.

لېزەدا ھەول دەھىن ھەلۆستە لەسەر چەند نمونە يەكى ھەلۆبۆرراو بەكەين. تۆيۆينەھوى زانستى بابەتە كەش دەسپۆرینە ئەو كۆتیب و بلاو كراوانەى تايبەتن بەو بوارەوہ:

۱ - ھەموو نەخۆشییەك چارەسەرى ھەيە

لە فەرموودەيە كدا كە ئىمامى بوخارى (ﷺ) رىوايەتى كەردووه، پيغەمبەرى پيشەوامان (ﷺ) دەفەرموى: مَا أَنْزَلَ اللَّهُ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ بِهِ شِفَاءً. ۱ ”خوای گەورە نەخۆشییەكى نەناردووه، كە بەدوايدا چارەسەرى كىشى بۆ بەدى نەھيئابى.“ واتە، چەند جۆرى نەخۆشى ھەبى، بەدئىيايەوہ خوای گەورە (سُبْحَانَ وَتَعَالَى) شىوازی چارەسەر و تیمار كەردىشى بۆ دروست كەردووه. ھەمەكەترىن و گشتگەترىن وتەيەك لە دىياى پزىشكىدا و لە پرووگەى ھاندانى زانستخووزىيەوہ تا ئەمڕۆ وترايىت، دەبيت ئەم فەرمايشتەى پيغەمبەرى خوا بيىت. ئەمە ئەوہ دەگەيەنى كە ئەگەر نەخۆشییەك ھەبيت، بيىگومان چارەسەرەكەشى ھەيە. كەوابى، رۆژنىك لە رۆژان - بە پشتىوانى و كۆمەكى پەروەردگار - بە حەقى دەتوانى دەرمانى ھەموو دەردەكان بدۆزىنەوہ.

رىوايەتىكى ترى فەرموودەكە بەم جۆرەيە: لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ. ۲ ”ھەموو دەردىك، دەرمانى ھەيە.“

لە فەرموودەيەكى ديكەشدا ھاتووه كە:

۱- البخاري، الطب ۱ - ابن ماجه، الطب ۱.

۲- مسلم، السلام ۶۹ - أحمد ابن حنبل، المسند ۳/۳۳۵.

تَدَاوُوا فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ دَوَاءً غَيْرَ دَاءٍ وَاحِدٍ:
 الْهَرَمُ^١

” تاگادار بن، که مته‌رخمی نه‌کن له تیمارکردندا. خوی گه‌وره دهر‌دیگی ناردبی، نه‌وا به‌دل‌نیا‌یه‌وه به‌دوایدا ریگه‌ی چاره‌سهریشی پیشانداوه. ته‌نها یدک نه‌خۆشی هه‌یه چاره‌سهری نه‌بی، نه‌ویش پیربوونه.“

خۆ نه‌گهر ریگه‌چاره‌ی درێژ‌کردنه‌وه‌ی ژیانیش بدۆزنه‌وه، یاخود بۆ ماوه‌یه‌کی کاتی ته‌مهنی مرۆفه‌کان له ناستیگی دیاری‌کراویشدا بوه‌ستین، بگه‌ نه‌گهر مردنیش دوا بجن، نه‌وا دیسان ده‌سته‌وسان ده‌بن له‌وه‌ی که گه‌شتی ته‌قدیر‌کراوی قافلە‌ی مرۆفایه‌تی بوه‌ستین. نه‌و ریگایه‌ی که له جیهانی رۆحه‌وه ده‌ست پێده‌کات و به‌ قۆناغی مندالی و لاوی و پیریدا گوزهر ده‌کا و، سه‌ره‌نجام به‌گۆردا تیپه‌ر ده‌بی و له‌و‌یشه‌وه تا حه‌شر درێژ ده‌بیته‌وه... پاشان به‌رده‌وام ده‌بی تا‌کو له به‌هه‌شت یان دۆزه‌خدا کۆتایی پیدیت... به‌رگرتنیش به‌م ریگایه‌ هه‌رگیز مومکین نییه. نه‌وته‌تا مرۆفه‌کان دینه‌ دنیاوه و گه‌وره ده‌بن و پاشان پیر ده‌بن، له‌پاش پیربوونیشیان ده‌مرن. ئیتر جگه‌ له‌مه، هه‌موو ده‌رد و نه‌خۆشییه‌کانی تر چاره‌یان هه‌یه، نه‌وه‌نده به‌سه که توژی‌نه‌وه بکری و بدۆزیته‌وه...

فه‌خری کائینات(عَلَيْهِ السَّلَامُ) به‌م ده‌رپینه و هاوشیوه‌کانی نه‌مه، ته‌واوی مرۆفایه‌تی بۆ توژی‌نه‌وه‌ی زانستی هانده‌دات و، بانگه‌یشتی سه‌رجه‌م زانایان و لیکۆله‌ره‌وان و، تی‌کرای نه‌و "مُلْهُمُون" هه‌ش ده‌کات که به‌هه‌مه‌ندی ئیله‌مان، بۆ گه‌ران به‌دوای چاره‌سه‌ردا:

١- أبو داود، الطب ١ - الترمذی، الطب ٢ - ابن ماجه، الطب ١.

بەشىك له بودجه كانتان تەرخان بىكەن بۇ بونياتنانى ناوەندى توۋىنەوھى زانستى. تاوھكو ئەو مەنزلەى دەگاتە كەنارى مردن، بړۆن و ھەرچۆنىك بوو ئەو گۆرپەپانە فراوانەى كە تا ئەو سنوورە دريژ دەبیتەو، بىخەنە ژيړ كۆنترۆلى خۆتانەو.

جا خۆ قورنانى پىرۆزىش ھەردەم رېنمايە كانى لەم بواردە چرکردووەتەو. ئەو تا كاتىك تاسە و خولياى زانستخوازى لە مرۆفەكاندا دەبزوینىت، موەجىزەى پىغەمبەرانىان دەخاتە پىش چاو. بەخستە پرووى ئەو موەجىزانەش، ئەو كۆتا سنوور و دوايەمىن مەنزلە ديارىدەكات، كە ليكۆلىنەو و دۆزىنەو كەن پىي دەگەن. بەلئى، جا ھەر وەك چۆن پىغەمبەران (عَلَيْهِمُ السَّلَام) لە رۆحىانەت و ژيانى مەعنەويدا بوونە رابەر و پىشەوای مرۆفایەتى و، لە رېنگا خوار و خىچەكانەو بەرەو كەنارە راست و سەلامەتەكان ئاراستەيان كردن، ھەر بەو شىوہىەش لە زانستە نەزموونىيەكاندا، واتە لەو زانستانەشدا كە مايەى رۆشنايى عەقل و ژىرىن، رېبەرايەتى كردنى گروى ئادەمىزادىان گرتە نەستۆ و، ھەر يەكەكيان وەك شارەزا و پسپۆرى بواریك، پىشيان كەوتن و رېگەيان پىشاندان. ھەر بۆيە دەتوانىن بلئىن مرۆفایەتى كلىلى سەرچەم پىشكەوتنە ماددى و مەعنەويە كانى لە پىغەمبەرانەو ھەرگرتووە. بەلئى، مەبەست لە باسكردنى موەجىزەى پىغەمبەران لە قورناندا، لەپىناو ھاندان و تاسە بزوينىيى نىمەى مرۆفە بۆ گەيشت بەو سنوورەى موەجىزەكان كە رېگەمان دراوہ پىي بگەين.

بۆ نمونە: ھەزەرەتى مەسىح - بە ئىزنى خوا - مردووى زىندوو كرددووەتەو. قورنانى پىرۆزىش ئەمەمان بۆ دەگىرپىتەو. بەلام دەبىت ئەوە بزاین كە ئەوە كۆتا سنوورە و، پىشكەوتنى مرۆفە لەو ناستەدا كۆتايى دىت. بۆچى؟ ناخر چونكە لەويدا كارە ناسايەكان (العاديات) تەواو دەبن و، ئىتر

لهوديو ئەو سنوورهوه، كاره ده رناساكان (الخوارق) دهست پيڤه كهن. توانستی ناده ميزاد و ئەو كارانهش كه به ئيرادهي مرؤف ده توارئ بكرين، ناتوانن له چوارچيوه ياسا فيتريه كان (ئەو ياسا باوانه ي له گهردوندا به كارن) بترازين. به لئ، داهينانه سه رسوپهين و ناوازه كانى زانست و ته كنه لوجيا بگه نه هه ر ناستيك، هيشتا كۆله وارن له وه ي سنووره كانى په رجو (المعجزة) تيبه ر بگه ن. ئەمەش ده گه رپتەوه بۆ ئەوه ي كه ئەو سنوورانە، كايه و گۆزه پانى ئەنبياي عيزامن و، تا ئەبه ديش هه روا ده ميننه وه. به لئ، ئەوه ته نها پيغه مبه رانن كه ده توانن له و كايانه دا بچوئينه وه. ئيت له مديوى ئەمه وه و، تا ئەو سنووره ي مو عجيزه كان ده ست پيڤه كهن، پيشكه وتن و قۆناغ پري ئاده ميزاد هه موو كات مومكينه. جا خۆ هه موو ئەو هاندا نانه ش هه ر له به ر ئەمه يه.

ئيت ئەوه تا ده بينى قورئانى پيرۆز، به مو عجيزه كه ي حه زره تى مه سيح (ﷺ) گيانى شه وق و تاسه ده كا به به رماندا و پيمان ده لئ: رتيگا كانى چاره سه ر و هه توان، هه تا سنووره كانى مردن كراوه ن.. ته نانه ت ئەو نه خۆشيانه ش كه تا ئيست چاره سهريان بۆ نه دۆزرا وه ته وه، وه ك شيريه نجه و نايدز، چاره يه كيان هه ر هه يه. به دوايدا بگه رين و بيدۆزنه وه. ته نانه ت هه نديك له و نه خۆشيانه ي كه پيشتر وا ده بينران چاره سهريان نييه، وا ئەمپۆ به ئاسانى چاره سه ر ده كرين. جا ئەگه ر چاكي هه ول و گه رانى لي بگه ن به لادا، ئەوا چاره سه رى ئەو نه خۆشيانه ش ده دۆزنه وه...

هه روه ها ئەو مو عجيزه يه ش كه به ده ستى حه زره تى موسا (ﷺ) پيشكه شى مرؤفايه تى كرا، ئەو وانه يه مان فيرده كات كه ده تواريت بي گيانه كان رامبكرين بۆ به جيته ينانى كۆمه له ئه رك و فه رمانيك.. به لئ، له م سه رده مه دا ئەم ده رگايه خرا وه ته سه ر پشت. به لام نه ئەمپۆ و نه سه بينيش، هه رگيز مرؤف ناتوانيت گۆچانه كه ي ده ستى فريبدات و له سه ر شيوه ي مارنيكى راسته قينه دا

بیبینیت. چونکه ئەوە رووداویەکە لە دنیای کارە دەرتاساکاندا بەرپۆه دەچیت. ئەوەش کە لە توانای نێمەى نادهمیزاددايه، تهنه‌ها ئەو شتانهیه کە لە چوارچێوهى یاسا باوه‌کانى گەردووندا خۆیان دەبیننه‌وه.

جیى خۆیه‌تى لێره‌دا باسێک لە قورئانى پیرۆزیش بکه‌ین. ئەو قورئانه‌ی کە موعجیزه‌یه‌کى بى‌وتنه‌یه و هیچ توانستێک پێى ناگاته‌وه. بەلێ، قورئانى پیرۆز هەر لە سەرەتاوه تا کۆتایى، دوايه‌مىن ئاسۆى هزرى ئەده‌بیه و پێگه‌یشتنه‌وه‌ی مه‌حاله. ئەو وتە و دارشتنه‌ و پێوه‌یانه‌ی کە لە بەرزترین ئاستى ئەده‌بى و هۆنینه‌وه‌دان و، ئەو دەرپرینانه‌ش کە مرۆڤه‌کانیان راپێچى دواى خۆیان کردووه، رۆژێک دیت تا بەر دەرگای قورئانى پیرۆز نزیك دەبنه‌وه، بەلام نیت له‌ویدا هه‌روه‌ک "له‌بید" ده‌گه‌نه ئاسۆى سه‌رسام بوون و ده‌چه‌قن. چونکه قورئانى پیرۆز موعجیزه‌یه‌کى ناوازه‌یه له‌ گوفتاردا. جا بۆیه گوفتار و ناخواتنه مرۆیه‌کان هه‌رچه‌ندی‌کیش قه‌شه‌نگ و کاریگه‌ر بن، هیتشتا هەر له چوارچێوهى کاروباره‌ باو و ئاسایه‌کان ده‌رنانچن.

جا له‌به‌رئه‌وه‌ی ئەم باسه‌ بابته‌تیکى ته‌واو جیاواز و سه‌ربه‌خۆیه، ئەوا - بى‌ئەوه‌ی ناماژه‌شى بۆ بکه‌ین - ده‌ستى لى‌هه‌لده‌گرین و، به‌جیى ده‌هیلین بۆ ئەو به‌شه‌ی تابه‌ته‌ به‌م باسه‌وه.

هه‌روه‌ک پێشتریش ناماژه‌مان پێدا، موعجیزه‌ی پێغه‌مبه‌ران (ﷺ) وه‌ک بلیى سنوورێکى دیاریکراو پێک ده‌هینن و ئاسۆى زانسته‌ ناده‌میه‌کان ده‌کێشن.. له‌ هه‌مان کاتدا باسکرانی‌شيان له‌ قورئانى پیرۆزدا، نه‌رکى هاندان

١- ناری "البید بن ربیع" یه. له‌ شاعیره‌ به‌ناویانگه‌کانى سه‌رده‌مى جاهلییه و یه‌کێکه له‌ شاعیرانى "المعلقات". به‌ خزمه‌تى پێغه‌مبه‌رى خوا (ﷺ) گه‌یشتوو و موسولمان بووه. پاش موسولمان بوونیشى جگه له‌ به‌یتێک هیچ شیعریکى تری نه‌وتوو.

و تاسه جوولاندنی مرۆڤه‌کان به‌جێ ده‌هینن. ئیتر دواى ئەمه، بۆ ههول و کۆششی مرۆڤه‌کان به‌جێ ده‌هیلریت.^۱

پێویسته مرۆڤ ههول بەدات بگاته ئەو خاله و، له بازنه‌ی باو و پیتسا ئاساییه‌کاندا، هه‌موو شتی‌ک ته‌ی بکات و، له هه‌ولێ نزی‌ک بوونه‌وه‌دا بیت له سنووری جیهانی ده‌رئاساکان. به‌ پاده‌یه‌ک که ئە‌گه‌ر - گریمان - هه‌نگاوێکی تری له‌مدیو ئەو سنووره‌شه‌وه نا، بتوانیت به‌و ئاسۆیانه‌دا گوزه‌ر بکات که به‌رووی موعجیزه‌کانی پێدا شو‌ربوونه‌ته‌وه.

بۆ نمونه، مرۆڤ له‌ گۆره‌پانی زانستی پزیشکی‌دا تا ئەو ئاسته‌ی ده‌گاته مردن، ده‌توانیت پێشکه‌وتن تو‌مار بکات. به‌لام که دیته‌ سه‌ر مردن، ئەوه شتی‌که چاره‌سه‌ری نییه. چونکه مردنیش هه‌روه‌ک ژیان مه‌خلوقی‌کی خوای گه‌وره‌یه. ئایه‌تی: ﴿ خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيٰوةَ ﴾ (المک: ۲) ” هه‌ر ئەو خۆی مردن و ژیا‌نی به‌دیه‌پێناوه. “ ناما‌ژه بۆ ئەم حه‌قیقه‌ته‌ ده‌کات.

به‌لێ، مردن له‌ناوچوون و دار‌زان و کوژانه‌وه و هه‌له‌شانه‌وه نییه. به‌لکه به‌ ئەمر و ویستی په‌روه‌ردگار، بریتیه له وه‌رگرتنه‌وه‌ی هه‌موو ئەو شتانه‌ی که تا ئەو پۆژه به‌ ئەمانه‌ت پاسپاره‌ کرابوون. ئیتر هاندانی زانسته‌کان هه‌ر تا ئەم پاده‌یه‌ ده‌بیت. هه‌رۆیه ئەو به‌رپرسیاری‌تییه‌ی ده‌که‌ویتته‌ سه‌رشانی هه‌موو غیره‌تمه‌ندان و هی‌مه‌ت بلندان، ئەوه‌یه که گوێ بده‌نه ئەم هاندانه و، پشکی خۆیانی لێ وه‌ریگرن و، دوا‌ی تو‌زینه‌وه و هه‌له‌سه‌نگاندن بیه‌خه‌نه خزمه‌ت و سوودی مرفایه‌تییه‌وه.

پێغه‌مبه‌ری سه‌روه‌رمان (عَلَيْهِ السَّلَام) سه‌باره‌ت به‌ زانستی پزیشکی، به‌تایبه‌تی ده‌رباره‌ی هۆشیاری ته‌ندروستی که به‌ پزیشکی خۆپارێزی (الطب

۱ - بۆ درێژه‌ی زیاتر پ‌روانه: کتیی و ته‌کان، ته‌ی بیستم، مه‌قامی دووه‌م، پێشه‌کی.

الوقائي) ناوده بریت، چەندین فەرموودەى فەرمووە. ئاشکرایە ئەم بابەتە پانتاییەکی فراوانی لە زانستی پزیشکیدا گرتووە، ھەر دەشبەن وای. چونکە گرنگترین شت ئەوێە کە تەك لە نەخۆش کەوتن بپارێزیت، ئەمەش تا بلیی کارێکی ئاسانە. بەلام پاش تووشبوون بە نەخۆشی، چارەسەر زەھمەت و گران دەبێ. بۆیە پیغەمبەر(ﷺ) لە سەرەتادا گرنگی بەم لایەنە داوێ، ئەم بابەتە (پزیشکیی خۆپارێزی)ی کردووەتە چەقی زۆرینەى پرتنمایە پزیشکییەکانی.

ھیچ جیگەى سەرسورمان نییە کاتێک لە عەصرى سەعادەتدا پزیشکەکان، بە تاییەتی ئەوانەى لە دەرەوێ دەھاتن بۆ مەدینەى مۆننەووەرە، کاریان دەست نەدە کەوت. گرنگترین ھۆکاری ئەمەش دەگەراییەوێ بۆ تەواو رەچاوکردنی ئەو دەستوورانەى کە پیغەمبەرى خوا لە مەبارەییەوێ داینابوون.

حەزەرەتی رسول اللہ(ﷺ) لە گەل ئەوێشدا کە "طیبیب القلوب" بوو و سارپێزی دل و دەروونەکانی دەکرد، لە ھەمان کاتیشدا لە پروی جەستەیشەوێ وەک بلیی پزیشکیی دەکرد و، چەندان پێشوینی دەگرتەبەر لە پیناوی پاراستنی مەزجەکانی دەوربەرى لە ھەموو دەردیکی ماددی و مەعنەوی.

لەو سەردەمانەدا "تاعون" نەخۆشییەکی سامناکی ئەوتۆ بوو کە نەدەتوانرا بەرى پێبگیریت. لەم سەردەمەى خۆماندا ئایدز چی بیت، تاعونیش ئەو سەردەمە ئەوێ بوو. جا بۆیە یارانى پیغەمبەر(ﷺ) لە بەرامبەر ئەم نەخۆشییە ترسناکەدا زۆر ھەستیار و خۆپارێز بوون. چونکە سەرورەمان بەردەوام لەم پەتایە ئاگاداری دەکردنەوێ و ھۆشیاری دەدانى. ئیتر ئەم کۆمەلە نوروانییە، لەناو خۆیاندا بە پاکژى و بێگەردى خۆیانەوێ دەژیان. بەلام ھاوکات لە گەل ھەلمەتە سەربازییەکاندا بەرەو شام و ئەنتاکیا، ئەوانیش تووشى ئەو پەتا کوشندەییە بوون کە لە ژینگە پەیس و پەتاسینەکەى

رۆمەکاندا ھاتبوو ھاراو. پەتاکەى "عەمۆس" یش پەتایەکی لەم جۆرە بوو،
کە بە ھۆیەو سى ھەزار سەحابى لەو دەڤەرە شوومەدا شەھید بوون.^۱

لەو پۆژەدا، ئەمىنى ئومەت "ئەبوو عوبەیدەى جەرراخ" یش لەنیو ئەوانەدا
بوو کە لە عەمۆس بوون. ئەو ئەبوو عوبەیدەى کە حەزرتى عومەر
چەندىن ساڵ دواتر کاتىک بە ھۆى پىکانەکەىو کەوتە سەر جىگا، دەبارەى
فەرمووى: "ئەگەر ئەبوو عوبەیدە لە ژياندا بووایە، ئەوا ئەوم لە جىگەى خۆم
پىشنىاز دەکرد بۆ خەلافەت."^۲

کاتىکىش شاندى نەجرانىەکان ھاتنە خزمەت پىغەمبەر(ﷺ) و، داوايان
لینکرد کە کەسىكى ئەمىن و متمانە پىکراوايان لەگەلدا بنىرى، روى
موبارەکى کردە ئەبوو عوبەیدە و، فەرمووى: "ھەستە لەگەلئان برۆ."^۳

بەلئى ئەو، ئەمىنى ئومەت و یەکىنک بوو لەو دە کەسەى مژدەى
بەھەشتیان پىدرابوو. ئىدى ئەو پۆژە، ئەم سەحابىیە بەرپۆش لەو ناوچەىدا
بوو، کە پەتای تاعون گىانى مرۆڤەکانى دروینە دەکرد.

ئەم بەسەرھاتە لە پۆژەکانى خەلافەتى حەزرتى عومەردا(رَضِيَ اللهُ عَنْهُ)
روویدا. خەلیفەى پىغەمبەرى خوا سەردانى ناوچە فەتخ کراوەکانى دەکرد و،
لە نزىکەو چاودىرى پىشھاتەکانى دەکرد. نىازى بوو سەردانى عەمۆسىش
بکات. بەلام کاتىک بىستى پەتای تاعون لەو ناوچەىدا بلابوو تەو، برپارى
گەرانەوہى دا. لە بەرامبەر ئەم ھەلۆستەدا، ئەبوو عوبەیدە پىشى لىگرت و،
پىنى وت: "ئەى عومەر، مەگەر لە قەدەرى خوا ھەلدىت؟" حەزرتى

۱- ابن کثیر، البداية و النهاية ۹۳/۷.

۲- ابن کثیر، تفسير القرآن العظيم ۳۳۰/۴ - الطبري، تاريخ الأمم و الملوك ۵۸۰/۲.

۳- البخاري، فضائل أصحاب النبي ۲۱ - مسلم، فضائل الصحابة ۵۴-۵۵.

عومهریش له وهلامدا فەرمووی: ” بەلێ، له قەدەری خواوه، بەرهو قەدەری خوا هەلدێم. ” له راستیدا ئەمەش یەکیکە له بەلگەکانی فیراسەتی حەزرەتی عومەر.

داخۆ کارێکی دروستی کردبوو؟ نایا بە گەرانەوهی پێکابووی؟ جا کاتێک حەزرەتی عومەر له بیری ئەم گومانانەدا بوو، عەبدوڕەحمانی کۆری عەوف گەشت بە هانایەوه و، ئەم فەرموودەیهی بۆ گێڕایەوه:

إِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ فَلَا تَقْدَمُوا عَلَيْهِ، وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهُ.^١

” ئەگەر بیستتان له شوێنێکدا تاعون بلاویووه تەوه، ئەوا نەکن بچن بۆ ئەو شوێنە. وه ئەگەر لهو شوێنە ئیوهی لیبون ئەم پەتایە سەری هەلدا، ئەوا له تاو ئەوهی لیبی هەلبین، مەیهنە دەرەوه.“

تکا دەگەم نایا ئەمە هەر ئەو رێشوێنە نییه که پزیشکیی هاوچەرخ ناوی پەرژینی تەندروستی لێناوه؟ جا هەر وهك دەبینن، چەندین سەده له مەهوپیش پێغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ئەمە فەرمووه و، زانستی پزیشکیی ئەمڕۆش تەصدیقی دەکات و، دەلێ: ” راستت فەرمووه.“

٢ - دەردی گولی و پەرژینی تەندروستی

پێغه مبهری خوا (ﷺ) له فەرموودەیه کدا، که هەردوو پێشەوا ئەمەدی کۆری حەنبەل و بوخاری دەگێڕنەوه دە فەرموی: فِرٌّ مِنَ الْمَجْدُومِ كَمَا تَفِرُّ مِنَ

١- البخاري، الطب ٣٠ - مسلم، السلام ٩٨.

الأَسَدِ^۱ ” ههروهك له شير ههلدئيت، تاواش له كهسيك تووشي گولي بوويت، ههلبى.“

ئەو دەريپنە چوئىراوەى لە فەرموودە پێرژە كەدا هاتووە، هەيچ پەيوەندىيەكى نە بە ميكرۆبى گوليەو هەيه، نە بەو شەو هەيه كه مرۆڤى گول له شير بچيت، وهك هەندىك كەس وا گومان دەبەن. پيم وايه وهك زۆرىك مەسەلەى تر، ئەم ليكچوواندانە (تشييات) كۆمەلە هەلبەستراويكن لە لايەن كەسانى ترهه بەرهم دەهينرين. ئەگەرنا رەچاوكردنى نياز و مەبەستىكى لەم جۆره لە دەريپنەكانى پيغه مەبرى خوادا، هەرگيز شايانى باس نيبە.

ناييت ئەو هەلتانەى لە فەرموودە كەدا ناماژەى بۆ كراوه، وا تيبگەين كه مەبەستى ئەو بىت كابرا كەوشەكانى بخاتە بن بالى و پاكات. بەلكو لەوانەيه پيغه مەبرى پيشەوا (ﷺ) لە ريگەى ئەم فەرموودەيهو نامۆزگارىيان بكات كه بەرەنگارى ئەو نەخۆشيه بيبەوه كه بە گولى ناودەبرى و، بەدوى ريگە چاره كانى خۆپاريزيدا بگەرين. واتە ئەو نامۆزگارى لەبارەوه كراوه، برىتيه لە پەرژىنى تەندروستى و جماندن (التحشيد) دژى تووشبوون بەو پەتايە. جا مرۆڤەكان لە بابەتى رويەروونەبوونەوهى شيردا چەندە هەستيارى بنويتن، پيوستە لە بەرامبەر گوليشەوه ئەوئەندە وريا و هەستيار بن. چونكه سەرجم گوفتارەكانى پيغه مەبرى خوا داراي رەهەند و قولاييهكى تايهتن. بەلى، بە هەول و كۆششىكى زۆر جددى نەبيت، مرۆڤ ناتاوييت دەركى حەقيقەتى فەرمايشتەكانى ئەو زاتە بكات.

۱- البخاري، الطب ۱۹ - أحمد ابن حنبل، المسند ۴۴۳/۲.

۳ - نهم و لیکی سهگ

نیمامی موسلیم له سه حیحه کهیدا نهم فرموده یه ده گپرتته وه:

طُهورُ إِنْاءٍ أَحَدِكُمْ إِذَا وَلَغَ فِيهِ الْكَلْبُ أَنْ يَغْسِلَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ أَوْ لَاهُنَّ
بِالْتُّرَابِ.^۱

” نه گهر سهگ ده می خسته ده فری هر یه کیکتانه وه، نهوا پاکژیسه که ی به وه ده بیته که حوت جار بیشوات، یه که م جاریشیان به گل.“

نهو که رهسته و ماددانه ی که نه مرپۆ له بواری پاکژکردنه وه (تعقیم) دا به کاریان ده هیتین، لهو سهرده مه دا بوونیان نه بووه. نیت لهو رپۆژگاره دا پیغه مبهری خوا (ﷺ) به مه بهستی پاکژکاری دژه میکرو ب، به زوری نامۆژگاری به کارهینانی گلی ده کرد. نجا دواتر و له نه نجامی لیکۆلینه وه زانستییه کاندایه کهوت که گلش هر وه ک ناو، کرداری پاکژکردنه وه نه نجام ده دات. نه مه سهره رای نه وه ی که گل ههر دوو مادده ی ”ته ترالیت“ و ”نیتراسایکلین“ ی تیدایه، که بۆ له ناو بردنی کۆمه له میکرو بیته که کار دین. جا کاتیک پیغه مبهری خوا رینمایی به کارهینانی گل ده کات بۆ شوستن، مه بهستی نه وه یه که پیوسته سهره تا که رهسته که ته عقیم بکریته.

جگه له م واتایانه ی سهره وه، فرموده پیرۆزه که سهرنجمان بۆ نهم لایه نانه ش راده کیشیت:

یه که م: کۆمه له نه خۆشیییه که له وانیه له سه گدا بوونیان هه بن، نه گهری نه وه ی هه یه له جهستی مرۆفیشدا ژینگه ی له باریان بۆ بره خسی. نه مه ش به یه کیتک له بابته هه نوو که ییه کانی رپۆژگاری نه مرپۆ داده نری.

۱ - مسلم، الطهارة ۸۹-۹۴ - الترمذی، الطهارة ۶۸.

دووهم: ئەو شتانەى كە وەك پاشەپرۆى سەگ وان، دەكەرى بەتەواوەتى زىانىيان هەبىت بۆ تەندروستى مرۆڤ، لىكەكەشى ھەروا... خۆ ئەگەر لە كاتى خۆيدا رى و شوپنى پىويست نەگىرپتە بەر، ئەوا پىشگرتن لەو نەخۆشپىيەى كە لەوانەو دەگوازپتەو، دەبىتە كارىكى مەحال. ھەريۆيە تەعقيم كردن گرنگى تايبەتى خۆى ھەيە.

سپەھم: لايەنىكى دىكەى سەرنج راپكيش لەوهدا كە دەبىت يەكەم شوشتن بە گل بىت، برىتپىيە لەوہى كە گلەكە لەو ساتەدا دەگۆرپت بۆ مىكروپىيىكى پاكۆكەر (مُعَقِّم) و نىتر پىويستە ئەويش شەش جار - لە رىوايەتىكى تردا ھەوت جار - بشۆرپت. تەنانەت ئەم بابەتە بىووە سەرباسى ھەندىك لە بلاوكراوہ ئەلمانى و بەرىتانپىيەكان. بەم جۆرە راستبىزى و دروستىيە ھەرمایشەكانى سەرورەمان(عَلَيْهِ السَّلَام) لەلايەن ئەوانيشەو تەصدق دەكرين.

پىغەمبەرى خوا لەبەرامبەر سەگدا ھىندە ھەستيار بوو، تەنانەت جارنىكان بەگۆيرەى ئىجتىھادى خۆى ھەرمانى كوشتنىشى دان.^۱ بەلام دواتر ئەم ھەرمانى وەستاند و، ھەرموى: ” ئەگەر سەگەكان بەتەنھا خۆيان ئوممەتىك نەبوونايە، ئەوا ھەرماتم دەدا بە كوشتنيان.”^۲

واتاسى ئەمەش ئەويە: ئەگەر سەگەكانيش بە وینەى نەتەوہ جۆراوجۆرەكانى ترى وەك ئادەمیزاد و رۆوہكەكان و بىگيانەكان و ھتد...، رەگەزىك نەبوونايە لە رەگەزەكانى پاراستنى ھاوسەنگىي ژىنگەيى (التوازن البينى)، ھەروہا بەگۆيرەى رپسا گەردوونى و سروشتپىيەكان (الشريعة

۱- البخاري، بدء الخلق ۱۷ - مسلم، الطهارة ۹۳.

۲- الترمذي، الصيد ۱۶ - أبو داود، الأضاحي ۲۱ - الطهارة ۳۷.

الفطرية) زهرووره تيك نه بووايه له بوونياندا، نهوا نهوكات فرمايم ددها به له ناوبردنيان. چونكه سدگ سهرچاوه و لانكهي ميكرؤبه...

روايني پيغه مبهري خوا (عَزَّوَجَلَّ) بؤ بابه ته كه له روانگهي نهم هه لوئستهي دوايه وه، خؤي له خؤيدا موعجيزه يه كي تره.. نهو تا ده بيسين نهو ريسا و هاوسه نكيه ژينگه ييهي كه له سروشتدا كارايه و نيمه خهريكه تازه به تازه خوغي ده كه مين، هر لهو كاته وه بايه خي پي دراوه و، له سهر بنه ماي نه كوشتني به هه وه نته يي سه گه كان باسي ليوه ده كرى و ده كرىت به ياسا. نيمه ش پاش ۱۴۰۰ سال نينجا خهريكه ورده ورده ده رك به زهروورتهي ريگرتن له قرتي كه وتني (انقراض) ي وه چهي گيانداراني وه كه نه ههنگ و فيل و كهركه ده نه كان ده كه مين، كه تيك چووني هاوسه نكيي ناو سروشتيان ليده كه ويته وه. جا كاتييك پيغه مبهري خوا پيش هه زار و نهو نده سال ده فهرموي: ” نه گهر سه گه كان به تنها خؤيان نوم تيك نه بوونايه...” نهوا له سهرده ميكي زؤر پيشه خته وه، بابه تيكي زؤر گرنگمان وه بير ديتيته وه.

به لي، خوي گه و ره (عَزَّوَجَلَّ) گهردووني به دي هيناوه و، هاوسه نكيه كي گشتيشي له نيوان نهو توخم و ماكانه دا هيناوه ته ناراه كه نهم گهردوونه يان بيكه هيناوه. نهم نايه ته پرؤزه ش: ﴿وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ﴿۷﴾ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ﴿۸﴾﴾ (الرحمن: ۷-۸) ” تهرازوو و پيوهري بؤ هه موو شتيك داناوه. بؤيه نيوهش نهم هاوسه نكيه تيك مه ده ن.” ناماژه بؤ نهم بنه ما هه مه كييه ده كات. به لي، پيغه مبهري خوا مهردي هاوسه نكي بوو. هه لبه ته كه هاوسه نكي ده پاراست و - به ده رپرینه كي سهره وه ي - قه لا چؤي سه گي نه ده كرد. به تنها لهو رسته چهند وشه ييهي سهره وه دا توانيمان چهند لايه نيكي موعجيزه يي تؤمار بكه مين، به لام كي ده زاني له داهاتودا هه مان

رسته ده بیته نیلهامی چند حقیقت؟! خۆ ئەگەر هەر کەسیکی تر - بە
 ڕەچاوکردنی میژووی دەرپرینی ئەم وتەیه - بەدریژایی هەموو ژيانى له
 بێرکردنەوەدا بووایه و تەنها ئەم تاکه رستهیهی بووتایه، ئەوا ئەمە بەس بوو
 بۆ ئەوهی بێخەینه ریزی زانا و بلیمەتەکانەوه. کەچی پیغەمبەری خوا (ﷺ) ئەم
 فەرموودیه و هەزاره‌های تری وهك ئەمەى فەرمووه. ئیستاش با لیگه‌پرێن
 بلیمەتی له ده‌رگانه‌ی ئەو سه‌روه‌ره‌دا خه‌ریکی سوال‌کردن بێ، و، ئیمه‌ش
 کۆتایی به‌م پرگه‌یه به‌یتین:

زۆر به‌ روونی و به‌بێ هیچ دوودلییهك ده‌لێن: به‌سه‌رهات و ڕووداوه‌كان،
 هه‌میشه و هه‌رده‌م به‌ زمانى تابه‌تى خۆيان ته‌صدیقى پیغەمبەری خوا
 ده‌كەن و دووباتى ده‌كەنه‌وه كه: ” تۆ پیغەمبەری خوایت و، هه‌مووكات
 راستگۆ و دروستیت. “ جا ئیمه گومانان له‌وه‌دا نییه كه تا هۆشیاریی زانستی
 به‌ره و پیش بچێ، رۆژێك دێ مرۆفەکانیش هه‌مان قسه دووباره بکه‌نه‌وه.
 به‌ئێ، ئەمرۆ زانسته‌كان، هه‌ریه‌که‌یان وهك سیخوړنیک به‌ناو بوونه‌وه‌راندا
 ڕۆچوون و، سه‌رگه‌رمى لیکۆلینه‌وه و وردبوونه‌وه‌ی ئەو راستییانەن كه قورئان
 و سوننه‌ت باسیان کردوون. له‌ژێر ڕۆشنایی ئەم لیکۆلینه‌وانه‌شدا، ئەو ڕۆحه
 هه‌ستیارانەى كه به‌رووی حه‌قیقه‌تدا بیدارن، ڕۆژ دواى ڕۆژ راستى و دروستى
 پیغەمبەری خویان ڕوونتر بۆ ده‌رده‌که‌وێت و، به‌ زمانیکی زوڵاتر ده‌یده‌ن
 به‌گوێی جیهاندا...

٤. ده‌ست شتن له‌ پیش و پاشی خواردن

له‌ فەرمووده‌یه‌کدا كه تیرمذی و ئەبو داوود ڕیوايه‌تیا‌ن کردووه،
 پیغەمبەری خوا (ﷺ) ده‌فەرموێ:

بَرَكَةُ الطَّعَامِ الْوُضُوءُ قَبْلَهُ وَالْوُضُوءُ بَعْدَهُ. ^۱ ” بهر هکتهی (موبارهک بوونی) خواردن، له شۆردنی دهسته کاندایه له پیش نان خواردن و له پاشیشیدا.“

واته نه گهر له خواردنه کانتاندا به دوای موباره کیی و پاکو خاوینییدا ده گهر پین و ههز ده کهن نهو خواردنه ی ده یخۆن بیته مایه ی بهر هکته بۆتان، نهوا ههم له پیش و ههم له پاش تهواو بوونیشدا ، وهک نهوه ی ده ستنوێژ بگرن، دهسته کانتان بشۆن.

پینغه مبهری خوا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بهم وتانه ی بنه ما و بناغده یهک بۆ پاکژیی داده ریژییت. نه گهر نا ئیمه به عه قلی خۆمان ده رکی نه مانه مان نه ده کرد. نه خاسه مرۆفی نهو سهرده مه، هه رگیز بیری به لای نه وه دا نه ده چوو که ده کری له نپو نینۆکیکدا ملیونه ها میکرو ب خۆیان مه لاس دا بیته. تۆ واز له خه لکی نهو کاته بهینه، هه ر له سهرده مه ی خۆماندا چه ند که س هیهه یه رووی زانستی نه م بابه ته بزانی؟..

دیسان سه بارهت به پاکو خاوینی، پینغه مبهری خوا نامۆژگاریان ده کات که کاتیك له خه وه له ده ستین، یه کسه ر ده ست نه به یین بۆ خواردن، به لکو پیویسته سه ره تا ده سه ته کان جوان بشۆر رین، چونکه مرۆف نازانیت کاتیك له خه ودا بووه، ده ستی له کویدا بووه و بهر چی که وتوه. ^۲ ههروهک ده بیسن، پینغه مبهر (ﷺ) پاکژی ده سه ته کان ده خاته پیش چاو و به بایه خه وه جه ختی له سه ره ده کاته وه.

پزیشکه کان مه گهر له مرۆدا توانی بیته یان به ته واری له م مه سه له یه تی بگه ن و بۆ خه لکیشی روونبکه نه وه. به لئێ، مرۆف له کاتی نووستندا ده ستی به ملاو

۱- أبو داود، الاطعمة ۱۱ - الترمذي، الاطعمة ۳۹.

۲ - البخاري، الوضوء ۲۶ - مسلم، الطهارة ۸۷-۸۸.

نهولادا ده گيرئى و بئى نهوهى ناگاشى لئيبى، دهستى ميكرؤباوى ده بئى. ئنجا كاتيك بئى دهست شفق دهست دهبا بؤ دهسى، نهوا پروونه كه چى قووت ده دات...

جا مه گهر لهو سهرده مه دا مايكرؤسكؤب و تيشكى ئيئس و تاقىگه شىكارى هه بوون، تا پئغه مبهرى خوا ئوممه ته كهى لهو ميكرؤبانه ناگاداريكاتوه كه دهستى مرؤف پيس ده كه ن؟! نه خئر، هيج كام له مانه بوونيان نه بووه. به لآم له وديو هه موو نه مانه وه، حه قيقه تيك بوونى هه بوو، نه وئيش مه وجودييه تى نهو زاته بوو، كه له رتيگهى دريژه شه پؤله جورا و جوره كانى وه حيه وه، سهر جهم نه مانه ي فترده كرد... به لئى، نهو هه ميشه له لايه ن موعه لليمى نه كبه ره وه، جا له رتيگهى "الوحى المتلو" وه بيت يان "الوحى غير المتلو" وه، فترده كرا، ئيتر نه وئيش ئوممه ته كهى فترده كرد و ته بليغى ده كردن... هه ر بؤيه مه حاله له فه رمائشته پيرؤزه كانيدا هينده ي تواسقائيك هه لبه ست و ناراستى بهرچا و بكه وئيت.

٥ - پاك و خاويئى ده م و ددان (سيواك)

له هه ديستىكى موته واتيردا كه له "كوتووبى سيته" دا به كوئى دهنگ رپوايه ت كراوه و، ئيمزاي نزيكه ي چل سه حابى هه لگرتووه، پئغه مبهرى خوا (ﷺ) ده فه رموئى: لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَيَّ أُمَّتِي لِأَمْرَتِهِمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ^١ "نه گهر له بهر نه وه نه بووايه كه بارگرانى ده خه مه سه رشانى ئوممه ته كه م، نهوا فه رمانم پئى ده دان پئيش هه موو نوئوئيك سيواك بكه ن."

١- البخارى، الجمعة ٨ - مسلم، الطهارة ٤٢ - أبو داود، الطهارة ٢٥ - الترمذى، الطهارة ١٨ - النسائى، الطهارة ٧ - ابن ماجه، الطهارة ٧ - أحمد ابن حنبل، المسند ٨٠/١.

جا له بهر نه وهی پیغه مبهری په حمدت (عَلَيْهِ السَّلَام) له خه می نه وده دا بوو
 نوممه ته که ی نه خاته نارې حه تی و نه زیه ته وه، فه رمایه کی له م جوړه ی نه دا وه.
 نه گه رنا نه وکات سیواک کردنیش هه روه ک ده ستنوژو، ده بوو به یه کی که له
 فه رزه کانی نوژو. شتی کی واش له گه ل بنه مای ئاسانکاری که له پړوحی نه م
 دینه وه سه رچاوه ی گرتووه، یه کی نه ده گرتووه. چونکه زه همه ته هه موو که سی
 له هه موو شوینیکدا سیواکی ده ست بکه ویت...

به کارهینانی سیواک فه رز نییه، به لام له گه ل نه وه شدا یه کی که له سونه ته
 گرنه گه کان. زانایانی پیشین چه ندین به رگ کتیبیان ده رباره ی نه م بابه ته
 نویسووه. لیکو لره هاوچه ر خه کانیشمان، چه ندین توژینه وه ی زانستییان
 له مبه ر نه م بابه ته، به ر هه نده جیاوازه کانیه وه به نه نجام گه یاندووه. ان شاء الله
 له داهاتودا نه و باسانه ش ده خویننه وه...

سیواک، واته "پاک کردنه وه ی ددان". دیاره نه مه ش ته نیا به سیواک
 ناکری، به لکو په نجه، خوئی، مه عجون یا خود شتی تریش ده کری
 به کار بهینریت. به لئی، هه رکه سه و به و شیوه یه ی دیه وئی، ده توانی ددانی پاک
 بکاته وه، که سیش مافی نه وه ی نییه له به رامبه ر نه مه دا هیه چ بلئی. به لام
 ده بی نه وه مان له یاد نه چی که سیواکیش کو مه له خاصیه تی کی تایبته به خوئی
 هه یه.

نیستا بیر له دینیک بکه نه وه که مویه لیغه که ی (نه ک دامه زرتنه ر و
 دانره که ی. چونکه دامه زرتنه ر و دانره ی دین، ته نها خوی گه وره یه (جَلَّ وَعَلَا).
 سه روه رمان را گه یه نه ر و ته بلیغکاریه تی) فه رمان ده دات پړوژی پینچ تا ده جار
 سیواک بکری و، به کارهینانیشی وه ک سونه تیک دانوه. بویه له م روانگه یه وه
 ده توانین بلین: نیسلام هه ر له زووه وه چه مکی پاکژی ده م و ددانی هاوچه رخی
 له دواوه به جیه پشته ووه. له راستیدا وا نازانم ته نانه ت پزیشکه کانی ددانش چ

جای خه لکی ناسایی، رۆژی پینج تا ده جار ددانیان بشۆن. ئەمە لە کاتێکدا که ددان پاکردنەوی رۆژانە سەرورمان - بە لایەنی کەمەوه - خۆی لەم ژمارەدا دەبینیوه. ئەوەتا شەوانە چەند جارێک هەلەستا بۆ نوێژ و، لە پێش هەر نوێژیکیشدا سیواکی بەکاردهیانا. ^۱ ئینجا لە نوێژی بەیانی، هەر دوو نوێژی ئیشراق و ضحی، نیوهرۆ و عەسر و شپوان و خەوتناندا، هەرەك لە کاتی دەستنوێژ و بەر لە نوێژکردنیشدا بەردەوام سیواکی دەکرد. ئەمە سەرباری ئەوهی که لە دواي هەر خواردنێکدا هەرگیز پاککردنەوی ددانەکانی پشتگۆی نەدەخست. جا ئەگەر هەمووو ئەمانە بژمیرین، پێم وایه سیواک کردنی پێغه مبهري خوا (ﷺ) واتە پاککردنەوی دەم و دانسی، ئەو ژمارەیه تیپەر دەکات که لە سەرەوهدا ناماژەمان پێدا.

۶ - هاوسەنگی لە خواردن و خواردنەوهدا

پێغه مبهري خوا (ﷺ) لە فەرموودهیه کی تردا دەربارە ی پزیشکی خۆپارێزی، دەفرموی:

ما مَلَأَ ابْنُ آدَمَ وَعَاءً شَرًّا مِنْ بَطْنِهِ، بِحَسَبِ ابْنِ آدَمَ أَكْلَاتِ يُقْمَنَ بِهِ صُلْبُهُ، فَإِنْ كَانَ لِأَعَالَةٍ فَثَلُثْ لَطْعَامِهِ، وَ ثَلُثْ لَشْرَابِهِ، وَ ثَلُثْ لِنَفْسِهِ.^۲

”خراپترین شتێک که ئاده میزاد سپری کردییەت، سکیه تی. ئاده میزاد ئەوه ندە ی بەسه که چەند پاروویهك بخوات و پشتی خۆی پێ پارگرت. ئەگەر هەر نەیتوانی وا بکات، ئەوا با گە دە ی دابەش بکات: سێیه کی بۆ خواردن، سێیه کی بۆ خواردنەوه، ئەو سێیه که شی ماوه ته وه بۆ هەناسەدان.“

۱- البخاري، الوضوء ۷۳ - مسلم، الطهارة ۴۲-۴۸.

۲- الترمذی، الزهد ۴۷ - ابن ماجه، الأَطْعَمَة ۵۰ - أحمد ابن حنبل، المسند ۱۳۲/۴.

ههروه‌ها چهند فهرمووده‌یه‌کی تریش ههن، که ده‌بنه پالپشتی ئەم
فهرمووده‌یه. له یه‌کێک له‌وانه‌دا پیغه‌مبه‌ری خوا ده‌فه‌رموئ:

أَحْشَى مَا حَشِيتُ عَلَى أُمَّتِي كِبْرُ الْبَطْنِ وَمُدَاوَمَةُ النَّوْمِ وَالْكَسَلُ وَضَعْفُ
الْيَقِينِ.^۱

”زۆرت‌رین شتێک ده‌ریاره‌ی ئوممه‌ته‌که‌م لێی بترسم: ورگنی و زۆر خه‌وی و
ته‌مه‌لێ و لاوازی یه‌قینه.“

ئهو تایبه‌تمه‌ندیانه‌ی له‌ فهرمووده‌کاندا باس کراون، ده‌ره‌نجام له‌ ده‌وری
هه‌مان خالدا کۆده‌بنه‌وه. به‌لێ، مرۆڤێک که سه‌رتاپای ژبانی بی ”مراقبه‌“ و
”محاسبه‌“ و غافلانه‌ به‌سه‌ر ده‌بات و، زۆریه‌ی ته‌مه‌نی به‌ خه‌و ده‌گوزهرێنی،
بیگومان قه‌له‌و و ورگنیش ده‌بی. تا قه‌له‌وتریش بی، زیاتر ده‌خوات. تا
زیاتریش بخوات، ئه‌وه‌نده‌ی تر خۆی ده‌داته‌ ده‌م غه‌فله‌ته‌وه. یاخود ده‌توانین له
هۆکاری یه‌که‌مه‌وه ده‌ستپێکه‌ین و، بلێین: هه‌رکه‌سی زۆر بخوات،
به‌دلنیا‌یه‌وه زۆریش ده‌خه‌وی، ئه‌وه‌شی زۆر بخه‌ویت بی هیچ گومانێک یه‌قینی
له‌ لا دروست ناییت. بۆیه له‌ هه‌رکام له‌ گۆشه‌کانه‌وه بۆ ئەم بابته‌ به‌روانین،
ده‌بینین که هه‌موو ئەمانه‌ کۆمه‌له‌ پالنه‌ری‌کن وا له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ده‌که‌ن
خه‌می ئوممه‌ته‌که‌ی بخوات.

به‌لێ، لێره‌دا دیسانه‌وه قسه‌ حه‌واله‌ی سیما ناوازه‌کانی جیهانی پزیشکی
ده‌که‌ین و له‌گه‌ڵ شیکاره‌ زانستییه‌کانی ئه‌واندا به‌جێتان ده‌هێلین. له‌ پاش
خوێندنه‌وه و هه‌لسه‌نگاندنی توێژینه‌وه‌کانیان، بۆتان ده‌رده‌که‌ویت که
فه‌رمایشته‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) که به‌ر له‌ چه‌ندین سه‌ده‌ فه‌رموونی،

۱- سیوطی، الجامع الصغیر ۲۴/۱ (له‌ ”الافراد“ی ”الدارقطنی“ یه‌وه گێراویه‌ته‌وه.)

عہدنی حَق و حقیقہ تن و، شتیکی ناراستہ قینہ با بچووکیش بیّت له
ئاخاوتنه کانیدا بهرچاو ناکه ویت...

۷ - "کل" ی چاو

تیستاش ده مه ویت بچینه سهر فرموده یه کی تر. پیغهمبهری خوا (ﷺ)
ده فهرموئ:

إِنَّ خَيْرَ أَكْحَالِكُمْ الْإِمْدُ، يَجْلُو الْبَصَرَ وَ يُنْبِتُ الشَّعْرَ. ^۱ "باشترین کلیک
به کاری بهینن، "ئه سمه د" ه. نهم کله دیده روشن ده کاته وه و مووی برژانگیش
به هیتر و دریزو ده کات."

دکتوره زیهن و دلّ روشنه کاغان ده لّین: باشترینی ئه وه ده زمانه ی که تا
ئیستا به کار هیتراون بو به هیترکردنی چاو و برژانگ، بریتییه له کل، که
پیغهمبهری نازداریشمان پینمای کردوه. ئیمهش له لایهن خۆمانه وه
پیشینی ئه وه ده که یه که به کارهینانی کل له سالانی داهاتووی دنیای
جوانکاریدا، بیتیته دیارده یه کی دیار و بهربلاو. یه کیکی تر له و ماددانه ی که
هاوشانی کله و، به هژی پاریزگاری کردنی له پیست و، کاریگره ییه دژه
زینده ییه که یه وه (antibiotic) پیغهمبهری خوا ناموزگاری به کارهینانی کردوه،
خه نه یه. ^۲ توژیینه وه زانستییه کان ده ریاغستوه که توانای ته عقیم کردنی
خه نه، ته نانهت له و ماددانهش که بو ئه و مه بهسته به کاردین، وه ک "گیراوه ی
نایو دین" و "میروفسیلون" به هیتره.

۱- الترمذی، اللباس ۲۳ - ابن ماجه، الطب ۲۵.

۲- الترمذی، اللباس ۲۰ - الطب ۱۳ - أبو داود، الترجل ۱۸.

۸ - رەشكە

لە فەرموودەيە كەدا كە ئىمامى بوخارى لە ئەبوو ھورەيرە (رضي الله عنه) دەيگىزىتتەو، پىغەمبەرى نازدار دەفەرموئ: **إِنَّ فِي هَذِهِ الْحَبَّةِ السُّودَاءِ شِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ إِلَّا السَّامَ**.^۱ "ئەم دەنكە رەشكەيە دەرمانە بۆ ھەموو دەردىك جگە لە مەرگ."

دەستەواژەي "ھەموو دەردىك"، لە زمانى غەرەبىدا كىنايەيە بۆ زۆرىي. لەگەڵ ئەمەشدا، ئەگەر بخرىتە بەر نەشتەري تويىنەويەكى بنەپەرتى و لىكۆلىنەويە جددىي لەسەر بكرىت، كى دەزانى چارەسەر و دەرمانى چەندەھا نەخۆشى لى دەدۆزىتتەو. ھەرۋەھا فەرمائىشتە پىرۆزەكە سەرنجمان بۆ لاي دوو خال رادەكىشىت:

يەكەمىيان: رووى شىفابەخشى رەشكەيە.

دووھەمىيان: تەنانت رەشكەش چارى مەرگ ناكات.

جا با لىرەدا رووى زانستىي ئەم باسە بۆ پىسپۆراني ئەم بوارە بەجى بەيلىن و، ھەلۆتستە لەسەر يەك دوو خال بکەين:

لە كاتى نەخۆشىدا و، بەتايبەت لە ماوہى چاكبوونەوہ (النقاحۃ)دا، بوونى رىژەيەكى زۆر لە پىرۆتىن لە خواردنەكاندا زۆر گرنگە. لەپال ئەمەشدا، دەولەمەندى لە گەرمۆكە (كالۆرى) و قىتامىن و، ئىنجا ئاسانىي ھەرسكردينش، بەھەمان راددە گرنگن. وا بزانم ئەو شتانەش كە پزىشكەكان لە كاتى نەخۆش كەوتندا رىنمايى دەكەن، ھەر ئەمانەن. جا بۆيە دەبىت ئەو خواردنانەي نەخۆش دەياغوات، پىرۆتىن و كالۆرىي زۆريان تىدابیيت و ھەرس

۱- البخاري، الطب ۷ - مسلم، السلام ۸۸-۸۹.

کردنیشیان ناسان بیټ. تاكو له لایه كهوه نه خوښه كه نهو هیزه ی بیټهوه بهر كه له دهستی داوه، له لایه کی تریشهوه له کاتی همرس کردندا وزه ی زور به کار نه بات. له رۆژگاری ئیستاماندا توژیینهوه زانستییه کان سهلماندوویانه كه ههموو هم تاییه تمندیانه له رهشکه دا بوونیان ههیه. نهو نمونه بهرجهستانهش كه له پاش نه زمون کردن گهیشتونته نه نجام، نایه نه ژماردن... نه مه نهوه ده گهینه یت كه پیغه مبهری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هدرگیز له خوښهوه قسه ناکات و، یتکرای نهو شتانه ی باسیان ده کات دینه دی و، نه نجامه کان هه میسه ته صدیقی ده کهن.

۹ - میټش

جا با به فهرموده یه كه له صحیحی بوخارییهوه، درپژه به باسه كه مان بدهین. سهرداری مرۆفایه تی (ﷺ) ده فهرمووی: إِذَا وَقَعَ الدُّبَابُ فِي إِتَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْمِسْهُ كُلَّهُ ثُمَّ لِيَطْرَحْهُ فَإِنَّ فِي أَحَدِ جَنَاحَيْهِ دَاءٌ وَفِي الْآخَرِ شِفَاءٌ.^۱ ”نه گهر میټش كه وته ناو قاپی (خواردن یان خواردنهوه) ی به کیتکتانهوه، نهوا با ههمووی نوqm بکات و له پاشان فرپی بدات. چونکه له یه کینك له باله کانیدا دهر د و، لهوی تریشیاندا شیفا و دهرمان ههیه.“

یه کهم: پیټش ههموو شتیك، لهو رۆژگارهدا كهس نهیده زانی میټش هه لگری میکرۆبه. کاتیک میټش ده که ویتته نار شله مه نییه کهوه، بۆ پاراستنی خوڤی، هه ولده دات یه کینك له باله کانی به بهرزی بهیلتیهوه. واته ههر دوو بالی نقوم ناکات له شله که دا. تاكو کاتیک رزگاری ده بی، باله وشکه که ی کرداری فرینی بۆ ناسان بکات. نیتر بهم شیویه میسه که ده فرپی، به لامل نهو میکرۆبانیه که

۱- البخاری، بدء الخلق ۱۷ - الطب ۵۸ - أبو داود، الأَطْعَمَة ۴۸.

له ناو خواردن و خواردنه وه کافماندا به جی هیشتوه، تووشی نه خوشیمان ده کهن.

دووهم: له حاله تیکی وادا رینمایی ده کریت که: میشه که به ته وای نوقمی ده فره که بکری و، دواتر ده رهینتری و فری بدری. چونکه له یه کیک له باله کانیدا میکروپ و، له وی دیکه شیاندا ده رمانیک هیه که کاریگری و زیانی نه و میکروپه ناهیتیت. جا له و کاتدا که میشه که له تاو ترسی له ناو چون باله فرتی ده کات، به ده ستدان له پشتی، نه و کیسه ده ته قیت که ده رمانه که ی تیادا نه مبارکراوه. ئیتر به و شیوه یه میشه که نه و میکروپه له ناو ده بات که باله که ی تری هه لیگرتبوو.

نه و زانایانه ی به دوادا چونی نه م حاله ته یان کردوه، ده لئین: کاتیک ده ستمان نا به پشتی میشه که دا، له ریگی مایکروسکوپه وه بینیمان که چند بوونه وهریکی مایکروسکوپ به ملا و نه ولادا پهرش و بلاو بوونه وه. له لیکۆلینه وه کانی دواتر ماندا بۆمان ده رکوت که نه وانه چند کارمه ندیکی تایبه تن به کرداری ته عقیم کردنه وه.

۱۰. خوینی بینویژی

دایکی نیمانداران چه زره تی عایشه (ﷺ) بۆمان ده گیریتته وه: ”رۆژیکیان ”فامه ی کچی حوبه یش“ هات بۆ خزمه تی پیغه مبه ر(ﷺ) و وتی: ”نه ی پیغه مبه ری خوا، به هیچ شیوه یه ک خوینم ناوه ستیتته وه و به رده وام له سووری مانگانه دام، جا ئایا واز له نوژی به یینم؟“ پیغه مبه ری خواش له وه لامدا فرمووی: ”نه خیر، نه وه خوینی سووری مانگانه (حیض) نییه، به لکو گرفتیکه له ده ماره کانی خویندا.“^۱

۱- البخاری، الوضوء ۶۳ - مسلم، الحيض ۶۲.

به‌ئێ، پاش تیپه‌رپوونی ئەو هه‌موو سه‌ده‌یه، ئینجا بۆمان ده‌رکه‌وت که سه‌رچاوه‌ی خوینی حه‌یض خوین به‌رپوونییکی ناوه‌کییه. ئیتر بۆ جارێکی تریش له به‌رامبه‌ر ئەو زاته‌وه سه‌راسیمه و سه‌یران داده‌مینین. داخۆ نه‌بێ پێغه‌مبه‌ری خوا (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) له‌و سه‌رده‌مه‌دا چۆن ئەم باب‌ه‌ته‌ی زانیی، که ته‌نها له‌رێگه‌ی تووتینه‌وه زانستییه‌کانی ئەمرۆوه سه‌لمینه‌راوه؟ بێگومان له‌ رێگه‌ی هه‌واڵ پێدانی په‌روه‌ردگارییه‌وه.. به‌ئێ، په‌روه‌ردگاری فیزی ده‌کرد، ئیتر نه‌ویش ده‌یزانی. تیپه‌رپوونی ئەو هه‌موو سه‌ده‌یه‌ش، چه‌ندین په‌هه‌ندی جۆراوجۆری هاویشه‌ سه‌ر ئەو گه‌وهه‌ری ده‌رپینه. قسه‌ی زانایانیش له‌م رووه‌وه ئەوه‌یه که، خاوه‌نی ئەم وته‌یه جگه‌ له‌ پێغه‌مبه‌ر ناکرێ که‌سیکی تر بێ.

۱۱ - له "مه‌ی" دا ده‌رمان نییه

تاریقی کوری سوهد (رحمته‌الله‌ علیه) ده‌گێرته‌وه: پێش ئەوه‌ی مه‌ی حه‌رام بکری، بۆ چاره‌سه‌ری هه‌ندی له‌ نه‌خۆشییه‌کانمان به‌کارمان ده‌هێنا. کاتی که حه‌رام کرا، چووم بۆ خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ری خوا و مه‌سه‌له‌که‌م عه‌رز کرد. پرسیا‌ری ئەوه‌م کرد که ئایا مۆله‌ت هه‌یه مه‌ی به‌کاربه‌یتریت بۆ ته‌داوی و چاره‌سه‌ر. له‌ وه‌لامدا فه‌رموویان: **إِنَّهُ لَيْسَ بِدَوَاءٍ وَلَكِنَّهُ دَاءٌ**.^۱ " نه‌خێر، مه‌ی خۆی بۆ خۆی نه‌خۆشییه، هه‌رگیز نابێته ده‌رمان."

له‌ زۆربه‌ی ناوچه جیاوازه‌کانی جیهاندا، چه‌ندین کۆنفراس و کۆرپه‌ند ده‌رباره‌ی ئەم باب‌ه‌ته به‌سه‌راون. له‌ هه‌مووشیاندا زانایان و لێکۆله‌ره‌وان یه‌که‌دنگ بوون له‌سه‌ر ئەوه‌ی ته‌نانه‌ت تاکه‌ دلۆپیکیش له‌مه‌ی به‌سه‌ بۆ ئەوه‌ی

۱ - مسلم، الأشربة ۱۲ - الترمذي، الطب ۸ - الطحاوي، شرح المعاني الآثار ۱/۱۰۸.

که کۆمهڵتیک شیتەل بوونەوه و پووکانەوه لە پینکەتەوی فیزیکی و پۆحی مرۆفدا بێنیتە کایەوه. جا هەرۆک دەبینن، پێغەمبەری نازیز (ﷺ) بەر لە چەندین سەدە پەنجەمی خستووەتە سەر ئەم بابەتە و، رایگەیاندووه کە مەمی خۆی لە خۆیدا نەخۆشییە.

۱۲ - خەتەنە کردن

پێغەمبەری خوا (ﷺ) پینج شت بە بەشیك لە فیتەرت دادەنیت. یەکیکیش لەوانە خەتەنە کردنە.^۱ جا با بزانی زانیان لەمبارەییەوه چی دەلین؟ مەگەر ئەوانیش هەمان راستییان نەسەلماندووه کە: پیتستی خەتەنە، شوینی کۆبوونەوهی میکروبیە و، ئەندامیکە مەترسی دران و تووشبوون بە شێرپەنجەمی هەیە. تاکە رینگەچارەش، بریتییە لە خەتەنە کردن.

ئەمە نیشانەمی ئەوێه کە خۆرئاوا لەم مەسەلەییەدا، زۆر لەپیش هەندێ لە دەبنگە سەرخۆشەکانی لای خۆمانەوهیە. ئەمرو ژمارەمی ئەوانەمی کە لە ئەمریکا و بەریتانیادا خەتەنە کراون، دەگەنە ملیۆنەها.

تاکا دەگەم رێم بەدەن لێردا و تەیه کی کەلە شایەتی ئەم چەرخەتان عەرز بکەم، کە لە رینگەمی بیرکیشییەوه هاتەوه بیرم: ”خۆرئاوا سکی پرە بە نیسلام و، پۆژتیکیش دیت کە دابینی. هەرۆک چۆن دەولەتی عوسمانیش سکی پرە بە خۆرئاوا، پۆژتیک دیت ئەویش سکه کەمی دادەنیت.“^۲

ئەم و تەیه کە حەفتا - هەشتا سال بەر لە ئیستا و تراوه، بەشیکی هاتۆتەدی. ئیتر ئیستا ئیمەش، بەچاوی پر ئومید و هیواوه لە چاوه پروانیی لەدایکبوونەکەمی ترداین. ئەو هتا ژانی لەدایک بوونەکە تاوی سەندووه. إن شاء

۱ - البخاری، اللباس ۶۳ - الأستاذان ۵۱ - مسلم، الطهارة ۴۹.

۲ - بدیع الزمان سعید النورسی، السیرة الذاتية.

الله له داها تويه کی زور نریکدا، گریانی مؤده به خشی نه و کوربه یه
ده بیستریت...

تا نیره، له ناست راستگویی و دروستی پیغه مبهری خوا (ﷺ) و
پیغه مبهرانی تر (ﷺ) دا هه لوئسته مان کرد. هه پیغه مبهریک له راستگویی و
دروستیدا له لوتکه دایه. درؤ نه یوانیوه له ژبانیا ندا هینده ی گهردیله یه ک جن
بؤ خوی بکاته وه. جا نه گه تۆسقالتیک لارو ختیچی له خویاندا هه بووایه، نه وا
نه یانده توانی رینمای هیچ که سیک بکه ن به ره و راسته پری. خو دیاره نه وان بؤ
نه وه نیراون تا مرو قایه تی بجه نه سهر رینگه ی راست و، پیناسی نه و شارپنگه یه
بکه ن که به ره و به هه شت ده یانبات. به لئی، نه گه ر واتای راستگویی و دروستی
به ره جسته ببوایه، نه وا سیفهد و ناکاری پرشننگداری پیغه مبهرانی تیا دا
ده بینرا...

له م نیوه نده شدا بینیمان که راست و دروستی سهروه رمان، به هه زاران
به لگه ی نیوان نه زهل و نه به د، پشگیری ده کری. نه وه بوو به لگه کافان به سه ر
سی کۆمه له ی سه ره کیدا پۆلین کرد. ده بی نه وه ش بزانیت که نیمه خو مان
نه و پۆلین و شیوازی خستنه پرووه مان په سه ند کرد. نه گه رنا، ده کری راست و
دروستی نه و زاته (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) به هه زاره ها دانرا و سه ده ها هه زار به لگه
و، شیوازی جوربه جور باسبکریت. جا بؤ که سه هیه بتوانیت دوا وته ی نه م
بابه ته بلئی و خالی کوتایی دابنیت...؟! پروامان وایه که تا رۆژی قیامت
فه رمایشته کانی هه میسه راست ده رده چن و، مرو قی هه ر سه رده میکیش،
په هه ند و لایه نیکه تری نوی راست و دروستی نه و یان بؤ ده رده که وئی. نیت
نه وسا له قولایی و ره هه ندیکی تر دا پی شاد ده بن.

جا خو له رۆژی دوایدا، راست و دروستی پیغه مبهری خوا (ﷺ) به هه مرو
پروونییه کیه وه بؤ گشت لایه ک نمایان ده بی... به لئی هه رکه سه و به گویره ی

ناولتهی پۆسی خۆی، حەممەن ئەو فرماییشانە دەبینن کە دەربارەی زات و
 سیفات و ئەسماء فەرسوونی و، دەربار بە حەقیقەتی و ئەکاتی دەکات. بەئێ،
 بەهەشت و دۆزەخ، حەزری و عیلماندگان پێک بەو شیواییە کە پێتەمبەری
 خوا بۆی دەسەف کردوویەن؛ دینە پێشمان. ئێتر ئەوانیش بە زمانی ئەبەدییەت
 بەو پێتەمبەرە نازدارە دەتین: "صَلُّوا..."

نورى نامہ

نہوانى چنڊنڊها ساله همزارها جار شويتيان گۆرى و، وىلى لقتيكن كه خويانى پتوڊ راگيربگمن، نهوانهش كه وا لهم سيستم بۆ نهو سيستم و، لهم رتيياز بۆ نهو رتيياز له ههناسه بركيڤدان، زوو بيت يان درهنگ، ماهه بووچى و بى ناكامىي كرد و كۆششه كاننيان دهينن و، به پرتاو بهردو مهكته به كهى ههزرهتى موحه ممد (ﷺ) رادهكهن، نهو مهكته به بهى كه ههركيز نشوستى به خۆيه وه نهديووه.

نايا توانيومانه نهو سهروهردى كه شاحى تهختى دلانه، به شيويهك شايانى قهدر و قيمهتى نهو بيت، به مرۆقى نهم سهردهمه بناسيتين و، بليتسهى تاسه و شهيدايى له ناخياندا تاو بددين؟..

نهختر! نهگهر مرۆقايهتى نهوى بناسبياه، دهبووه مهجنوونى و دهيدايه نهو كه ژ و ههرده. ههه كاتيش يادى شيرينى نهو رۆحهكانى پيچايا، دلنى دهكهوته جۆش و، چاووهكانى نهسرنيان بۆ دهڤشت. نيتر نهو كات بۆ چوونه نيتو جيهانى پاكي پيغه مبهرايه تيبه كهيهوه، دهكهوته پهرواز و له پيئاو گيان به بهردا كردنهوهى خۆله ميشى دلتهى سووتاوى، كه لهتاو عهشقى نهو گرى سهندبوو، خۆى دهدايه بهر شنهى با تا بهردو ههوارگهى نهوينى نهو راپيچى بكا ...

نهگهر عقل و ههسته كانيشمان ههركيز پهيبى پى نهبهن، نهوا دهروونهكان بوونهته پهروانهى دهورى نهو شهمع، نهو خۆره.. له داها توويهكى زۆر نزيكدا، نهو عهقله دهربهدهر و پهريشانانهى كه تا نيتستا نهپانتوانيووه بهردو نهو بدنه پرتاو و، به وينهى ميشى زستان لهملاو نهولادا پهكيان كهوتوو، بۆ نهم حالهيان دهستى پهشيمانى دهگهزن و به خويان دهلتين: ناخ و داخ! نيمه بۆ نهبوينه پهروانه و بهردو نهو نهرويشتين؟ " بهلام نهو كات لهوانهيه بۆ ههنديكيان زۆر درهنگ بيت و ههموو شتيك كۆتابى پى هاتببت...

